

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı

KADIN VE AİLE İLE NOKTA DERGİLERİNDE

KADIN İMAJI (1985-1998)

Hilal GÖÇER

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

KADIN VE AİLE İLE NOKTA DERGİLERİNDE

KADIN İMAJI (1985-1998)

Hilal GÖÇER

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

KABUL VE ONAY

Hilal Göçer tarafından hazırlanan “Kadın ve Aile İle Nokta Dergilerinde Kadın İmajı (1985-1998)” başlıklı bu çalışma, 08.07.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Mustafa YILMAZ (Başkan)

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER (Danışman)

Doç. Dr. Murat KILIÇ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

09/08/2021

Hilal GÖÇER

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.
* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Yasemin DOĞANER** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Hilal GÖÇER

ÖZET

GÖÇER, Hilal, Kadın ve Aile İle Nokta Dergilerinde Kadın İmajı (1985-1998), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

Türkiye için 1980'ler büyük bir değişim dönemini ifade etmektedir. Siyasi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olarak derin dönüşümler geçirmiştir. Bu değişimden etkilenen en önemli konu başlıklarından biri kadın ve kadının rolüdür. Siyasi ayrışmanın arttığı bu dönem içerisinde kadın konulu ya da bu konuyu sıkça işleyen yayınlar görülmektedir. Seküler ve çağdaş bir görünüm sergileyip daha renkli portreler sunmaya çalışan dergiler kadar yükselen muhafazakârlığı temsil eden dergiler de bu anlamda literatürde önemli bir alanı temsil etmektedir. Bu bağlamda Nokta dergisi, seküler bir görünüm sergileyip gündeme dair siyasi, ekonomik, sosyal haberler ve yazılar içermekte aynı zamanda dönemin kadın imajını yansıtmaktadır. Dergi, her ne kadar bir kadın dergisi olarak çıkmasa da kadına ve kadın imajına dair önemli katkılar sunmaktadır. Gerek kullandığı kapak fotoğraflarında gerek gerçekleştirdiği kadın röportajlarında gerekse de satır aralarında belirttiği düşünceleriyle dönemin kadın imajı tablosunu çizmektedir. Kadın ve Aile dergisi ise muhafazakar düşünce yapısını temsil etmektedir. Dergi, İslami yaşam biçimini temel alıp, kadına ve aileye dair yer verdiği içeriğiyle zengin bilgiler sunarak muhafazakar kadın imajını yansıtmaktadır.

Bu bağlamda Giriş bölümünde çalışmanın amacı, araştırma yöntemi ve literatürün özeti ele alınmıştır. Birinci bölümde kadın hareketinin çıkış noktalarından başlayarak feminizm kavramının anlamına farklı bakış açıları ile değinilmiş, genel olarak tarihsel alt yapısı verilen bu konu başlığından sonra ülke sınırlamasına gidilerek çalışmanın temsil ettiği Türkiye'de Tanzimat sürecinden başlayarak Cumhuriyet öncesi süreçte kadın anlatılmış daha sonra Cumhuriyet sürecine geçilmiştir. Cumhuriyet sürecinden başlayarak dergilerin ele alınmaya başladığı 1985 senesine kadar anlatılmıştır. Birinci bölümün son aşamasında ise iki tema ön plana çıkarılmış ve Türkiye'de kadının durumu siyasi ve kültürel yaşamdaki farklı tezahürleri, etkinliği ve daha birçok açıdan var olma ya da olamama halleri tarihsel sürece bağlı kalarak ele alınmıştır. İkinci bölüm çalışmanın ana konusundan oluşmuş, bu evrede Kadın ve Aile ile Nokta dergisi konu başlığını oluşturmuştur. Bölümün alt başlıklarını oluştururken her iki dergide de konuya sıkça yer

verilmesine dikkat edilmiştir. Örneğin cinsellik konu başlığı yer verilen dergilerden sadece bir tanesinde sıkça geçmesi sebebiyle ele alınmamış ancak bahsi geçen derginin bakış açısını yansıtırken dikkate alınmıştır. Üçüncü bölümde ise çalışmada yer verilen iki derginin farklı görüşlere sahip olması nedeniyle bu görüş ayrılıklarının tarihsel alt yapısı anlatılmıştır. Bu bölümün birinci ve ikinci alt başlığında bu süreç verildikten sonra üçüncü alt başlığında Nokta dergisi özelinde bir konu başlığına yer verilmiştir. Nokta dergisinde ünlü kadın röportajlarına sıkça rastlanması nedeniyle ve kadın imajının yansıtılması noktasında derginin yaklaşımını daha iyi yansıtabilmek adına 90'lar Türkiye'si'ne bu kısımda yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kadın ve Aile, Nokta, Türkiye, Kadın İmajı, Muhafazakârlık, Sekülerizm

ABSTRACT

GÖÇER, Hilal, The Image of Women in Kadın ve Aile and Nokta Magazines (1985-1998), Master Thesis, Ankara, 2021.

For Turkey, the 1980s represent a period of great change. It has undergone deep transformations politically, socio-economically and socio-culturally. One of the most important topics affected by this change is women and their role. In this period of increasing political segregation, there are publications on women or on this subject frequently. Magazines representing rising conservatism, as well as magazines that try to present more colorful portraits by displaying a secular and contemporary appearance, represent an important area in the literature in this sense. In this context, Nokta magazine exhibits a secular appearance and contains political, economic and social news and articles on the agenda, as well as reflecting the image of women of the period. Although the magazine is not a women's magazine, it makes important contributions to women and women's image. He draws the image of women of the period, both in the cover photographs he uses, in the interviews with women he carries out, and with the thoughts he expresses between the lines. Woman and Family magazine, on the other hand, represents the conservative mindset. Based on the Islamic lifestyle, the magazine reflects the conservative woman image by providing rich information about women and the family.

In this context, the aim of the study, the research method and the summary of the literature are discussed in the Introduction. In the first chapter, starting from the starting points of the women's movement, the meaning of the concept of feminism was mentioned with different perspectives, after this topic, the historical background of which was given in general, the country limitation was made, and the woman was explained in the pre-Republican period, starting from the Tanzimat period in Turkey, which the study represents, and then the Republican period was started. It has been explained starting from the Republican period until 1985, when the journals began to be discussed. In the last

stage of the first part, two themes were brought to the fore and the situation of women in Turkey, their different manifestations in political and cultural life, their effectiveness and their existence or non-existence in many other aspects were discussed by adhering to the historical process. The second part consisted of the main subject of the study, and at this stage, "Woman and Family" and Nokta magazine formed the subject title. While creating the sub-headings of the section, attention was paid to include the subject frequently in both journals. For example, the topic of sexuality was not discussed because it was frequently mentioned in only one of the magazines, but it was taken into account while reflecting the point of view of the mentioned magazine. In the third chapter, the historical background of these differences of opinion is explained, since the two journals included in the study have different views. After this process is given in the first and second sub-headings of this section, a topic specific to Nokta magazine is included in the third subtitle. Since the famous women's interviews are frequently encountered in Nokta magazine, and in order to better reflect the magazine's approach to reflecting the image of women, 90's Turkey is included in this section.

Key Words: Kadın ve Aile, Nokta, Turkey, The Image of Women, Conservatism, Secularism

İçindekiler

Kabul ve Onay.....	i
Yayımlama ve Fikri Mülkiyet Hakları Beyanı.....	ii
Etik Beyan.....	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	vi
İçindekiler.....	viii
Kısaltmalar.....	x
Önsöz.....	xii
Giriş.....	1
I.TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETLERİ VE KADIN HAREKETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	7
1.1. Kadın Hareketlerinin Başlangıcı ve “Modern Kadın” Algısının Oluşum Süreci.....	8
1.2. Osmanlı Yenileşme Sürecinde Türk Kadını.....	13
1.3. Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın İmajı.....	18
1.4. Siyasi ve Kültürel Hayatta Türkiye’de Kadın İmajı.....	24
II. KADIN İMAJI BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE İKİ DERGİ: Kadın ve Aile ile Nokta.....	43
2.1. İslam.....	44
2.2. Siyaset.....	57

2.3. Çalışma Hayatı.....	65
2.4. Feminizm.....	74
2.5. Başörtüsü.....	87
2.6. Evlilik.....	99
2.7. Moda.....	111
2.8. Kadın Dernekleri.....	118
III. İKİ DÜNYA GÖRÜŞÜ EKSENİNDE ELEŞTİRİLER-TARTIŞMALAR VE ANLAŞMAZLIKLAR.....	121
3.1. Kadın İmajı Bağlamında Seksenler Sonrası Türkiye'sine Kısa Bir Bakış.....	122
3.2. Kadın İmajı Bağlamında Yükselen Muhafazakarlığın Nokta Dergisine Yansıması.....	130
3.3. Doksanlar Türkiyesi'ne Feminen Bir Bakış.....	134
Sonuç.....	140
Kaynakça.....	146
Ekler.....	154
Tez Çalışması Etik Kurulu İzin Muafiyeti Formu.....	161
Ethics Board Waiver Form For Thesis Work.....	162
Tez Çalışması Orjinallik Raporu.....	163
Thesis/Dissertation Originality Report.....	164

KISALTMALAR

a.g.b.: adı geçen belgesel

a.g.e.: adı geçen eser

a.g.m.: adı geçen makale

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

BTP: Bağımsız Türkiye Partisi

C.: Cilt

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DMP: Demokrat Merkez Partisi

DSP: Demokratik Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

FP: Fazilet Partisi

Haz.: hazırlayan

KA-DER: Kadın Adayları Destekleme Derneği

MBK: Milli Birlik Komitesi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MNP: Milli Nizam Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

ÖDP: Özgürlük ve Demokrasi Partisi

RP: Refah Partisi

s.: Sayfa

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

SODEP: Sosyal Demokrasi Partisi

SP: Saadet Partisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

v.d.: ve diğerleri

ÖNSÖZ

Hayatın içinden farklı alanlardan bahsederken başına kadın sözcüğünü getirip anlatıma başlamaktayız. Örneğin, birçok meslek grubuyla alakalı herhangi bir konudan söz ederken kadın doktor, kadın pilot gibi ifadelere yer verilmekte ya da evlilikle ilgili bir konu başlığı varsa kadın ön plana atılmaktadır. Bu durum beraberinde birçok soruyu getirmektedir. Bunlardan ilki, bu durumun kaynağının pozitif ayrımcılık temelli mi olduğu? İkinci olarak söylemin en temel ögesini oluşturan eşitlik ilkesi iken neden kadın kelimesini ön plana koyarak bir parantez açılmakta? Son olarak sorduğumuz soru ise bu iki sorunun aksine gerçekliğe geldiğimiz bir noktadan çıkmaktadır. Evde, işte, sokakta, mahallede, şehirde, ülkede kadın sorunu olarak adlandırdığımız daha doğrusu yaşanan gerçeklikler nedeniyle adlandırmak zorunda kaldığımız bir problemin öznesini kadın oluşturmaktadır. Bu sorunlar arasından bir çırpıda sayılabilecek olanlar; kadın üzerinden ifade edilen küfürler, her türlü şiddet, taciz, tecavüz, belli bölgelerde belli saatlerde yürüyememe, kız ve erkek çocuklarının farklı yetiştirilme biçimleri, sorumluluk yüklenme sürecinin kız çocukta erkek çocuğa göre daha erken başlaması, ev ile ilgili işlerde kız çocuk her daim her türlü işi yapmayı hazırda beklerken erkek çocuğun ev içi iş yükünün az olması hatta bir noktada kız çocuğunun kendisinden büyük ya da küçük olması fark etmeksizin erkek çocuğuna hizmet etmesi (tek taraflı olarak). Bu noktada sayılan problemler elbette çalışmanın konusunu oluşturan Türkiye'ye özeldir. Ancak bu sorunlar her ülkede farklı şekillerde ve boyutlarda yaşansa da evrensel bir niteliğe sahiptir.

Yer verdiğimiz gerçeklikler ilk bakışta görülebilen hatta sürekli üzerine konuşulan, yakınılan konu başlıklarını oluşturmakta ancak elbette hem bu konu başlıkları hem de daha birçok farklı konu kendi içinde alt dallara ayrılmakta ve neden kadın ön plana çıkarılarak yazılmak zorunda diye düşünürken konunun aslında ne denli katmanlı olduğu görülmektedir. Bu katmanlılık hali kadın konusu özelinde şöyle bir çekinceyi de getirmektedir: Yeniden üretmek.

Bu nedenle çalışma esnasında en çok dikkat edilen nokta var olan sorunları yeniden üretmeden gerçeklik eşiğinde her iki dergide de ağırlıklı yer verilen konuları tarafsız bir şekilde sunabilmektir. Bu noktada iki dergi seçilmiş ve çeşitliliğe yer verilmiştir.

Türkiye’de gündelik hayatta dahi sıkça karşılaştığımız kavram karmaşasına farklı görüşlerde olan iki dergi üzerinden bakabilmek çalışmanın temasını oluşturmaktadır.

Çalışmamıza konu olan ve iki farklı görüşü temsil eden Kadın ve Aile ile Nokta dergileri, kadına bakışları, kadın imajını yansıtmaya biçimleriyle kadın çalışmaları alanına katkı sağlamaktadır. Dergiler, çalışmanın konusu olan dönemde birçok ünlü isme ve yazara yer vererek kadın imajının daha kapsamlı şekilde incelenmesine de olanak tanımaktadır. Çalışmaya konu olan dergileri, kadın imajı bağlamında karşılaştırmalı bir okuma yaparak incelerken, ülkemizdeki mevcut literatürde taranmış ve bu imajın geçirdiği aşamalara çok yönlü bakmak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin değerli katkıları olmuştur. Öncelikle danışmanlığımı yürüten Prof. Dr. Yasemin DOĞANER’e ne kadar teşekkür etsem azdır. Desteğini her daim hissettiren, bıkmadan usanmadan öğrenmeyi öğreten, süreç boyunca sorduğum her soruda yardımcı olan saygıdeğer hocama teşekkür ederim. Tez jürim esnasında değerli görüş ve önerileriyle çalışmaya katkıda bulunan hocam Prof. Dr. Mustafa YILMAZ’a ve Doç. Dr. Murat KILIÇ’a teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca yanımda duran, destekleyen, motive eden, sadece varlıklarıyla bile beni mutlu eden sevgili anneciğim Sema GÖÇER’e ve sevgili babacığim Sezai GÖÇER’e ve babaanneciğim Hatice GÖÇER’e en derin teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak sevgili kuzenim ve en yakın arkadaşım Şule ERSOY ve sevgili eşi Fuat ERSOY’a tüm destekleri için teşekkür ederim.

Hilal GÖÇER

Eskişehir-2021

GİRİŞ

Kadın, Türkiye'nin toplumsal tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir. Ancak bu önem değerli bir atıftan değil aksine sıkıntılı bir bakış açısı ve bu açının getirdiklerinden kaynaklanmaktadır. Tartışmalar, fikirler, anlaşmazlıklar ve daha birçok ideolojik ayrılıklar kadın üzerinden kavramsallaştırılır. Osmanlı'nın son döneminde yoğunlaşan ve kendine ideolojik bir taban yaratan Türk kadın hareketi, Cumhuriyet'in ilanı ile kazanımlarını tek elden ve bir anda elde etmiştir. Dolayısıyla başlangıçtaki hareketliliğini görece kaybetmiş, yönünü daha çok sosyo-kültürel alana çevirmiştir. Basının gelişimi, medyanın etkinliğini arttırması ve toplum içerisinde görünür olmanın getirisi sonucunda ülke politikasında öne çıkmıştır. Bu öne çıkış hali çok kısa bir süre içerisinde ülkenin vitrinine dönüşmüştür. Cumhuriyet'in yeni bir ülke yaratma amacını güden devrimlerinin vücut bulmuş hali olarak Türk kadın prototipi hem uluslararası arenada hem de ülke içi siyasette odak noktalarından birini oluşturmuştur.

Bu bağlamda çalışmamızın ana eksenini oluşturan Kadın ve Aile ile Nokta dergileri Türkiye'nin yüz yıla dayanan "kadın meselesi"nin iki ayrı ucu olarak bizlere bir toplum panoraması sunmaktadır. Muhafazakâr ve İslami düşünce temelli Kadın ve Aile dergisi yayın hayatına Nisan 1985 tarihinde Rifat Oral'ın¹ sahipliği ve yazı işleri müdürlüğünde, Halime Torlak'ın yayın müdürlüğünde ilk sayısını çıkarmıştır. Derginin sahibi her ne kadar erkek olsa da yayına hazırlayanların ve dergide yazarların birçoğu kadındır. Dergi, içeriğinde giyim, el işi, el sanatları, anne ve çocuk sağlığı, gibi konu başlıklarına yer

¹ "Konya'da doğan Rifat Oral, ilk ve orta öğrenimini yine burada tamamladı. 1986 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 1993 yılında Konya Selçuk İhtisas Eğitim Merkezinden mezun oldu. Aynı sene Eğitim Merkezine asistan seçildi. Asistanlık döneminden sonra Arapça ve İslam Hukuku alanında öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1996 yılında MEB bursu ile Ürdün'e gitti. Ürdün Üniversitesi Dil Merkezinde pratik Arapça eğitimi gördü. Hüseyin Küçükkalay, Nurettin Boyacılar, Mehmet Savaş gibi birçok isimden ders aldı. Yurtdışında Salah el-Halidi, Fadl Abbas, Abdülaziz ed-Duri, Şuaybü'l-Arnayud, Fethi Düreyni gibi isimlerin derslerine katıldı. Konya Hacı Veyiszade Camiinde 4 mezhebe göre fıkıh dersleri verdi. Bir sivil toplum kuruluşunda "Kur'an ve Genel Yapısı" ile ilgili seminerler verdi. Yurt içinde ve yurt dışındaki Helal Gıda panellerine ve konferanslarına katıldı. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi tarafından düzenlenen, Sırçalı Medrese (Daru'l-Fıkıh) derslerinde el-Menar (Fıkıh usulü) okuttu. Uzun süre Selçuk Dinî Yüksek İhtisas Merkezinde Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. Birçok bilimsel dergide yayımlanan makaleleri yanında, Arapça ve Türkçe eserleri de bulunan Oral, evli ve iki çocuk babası olup Arapça, İngilizce ve Almanca bilmektedir. Selçuk Dinî Yüksek İhtisas Merkezinde öğretim görevlisi olarak görev yapan Oral, 28.08.2015 tarihinde Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliğine seçildi." <https://www.biyografya.com/biyografi/24465>, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

vermiştir. Seküler ve liberal görüşleri ile öne çıkan Nokta dergisi ise 15-21 Şubat 1982 tarihli sayısı ile yayın hayatına merhaba demiştir. Derginin sahibi Ercan Arıklı², genel yayın yönetmeni ise Yalçın Pekşen³'dir. Kadın ve Aile dergisi aylık olarak çıkarken Nokta dergisi haftalık olarak çıkmıştır. Bağımsız haber dergiciliğinde başarılı bir örnek olan Nokta dergisi, ana akım medyada yer almayan haberleri içeriğine taşımış, sansasyonel olaylara yer vererek gündemi belirlemiş ve yüksek satışlara ulaşarak çalışmaya konu olan dönem içerisinde de başarılı bir yayın hayatı geçirmiştir. İki derginin çıkış tarihinin farklı olmasından dolayı çalışmanın başlangıç tarihi Kadın ve Aile dergisinin çıkış tarihi olan 1985 yılı olarak belirlenmiştir. Bu iki derginin çalışmamıza kaynaklık etmesindeki temel neden söz konusu dergilerin iki farklı dünya görüşünü ve dolayısıyla iki farklı kadın imajını yansıtması olmuştur. Türkiye siyasal düzlemi iki zıt kutup olan muhafazakârlık ve sekülerlik görüşü üzerinden ilerlemiştir. Adı ister feminizm isterse kadın sorunu olsun yerleşik temeller üzerine inşa edilmiş bu iki dünya görüşü, farklılıklarını yansıtarak çalışmamız süresince de göstermeye çalıştığımız gibi farklı açılardan benzer konu başlıklarını işlemişlerdir.

1980'li yıllar Türkiye için değişimin ve dönüşümün yılları olmuştur. Darbe temeli üzerine inşa edilen bu yıllar, bir yandan siyasi havayı değiştirirken bir yandan da sosyo-kültürel atmosferi etkilemiştir. Türkiye bu yıllarda göç kültürüyle tanışmış, arabesk kavramı, gündelik hayatı etkisi altına almıştır. Müziğe ve sinemaya yansıyan değişim basın-yayın organlarında da görülmüş, adeta yeni bir dönemin kapısı aralanmıştır. 12 Eylül darbesinin

² “Ercan Arıklı, 1940 yılında Ankara’da doğdu. Robert Koleji’nden mezun oldu ve 1962 senesinde Lozan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne başladı. Buradan mezun olduktan sonra Türkiye’ye dönüş yaptı. Ardından ABC adlı haftalık gazete çıkarmaya başladı. Yakın arkadaşı İsmail Cem ile birlikte Politika gazetesini çıkaran Arıklı, ansiklopedik yayın ve taksitle satış şirketi olan Artel’i kurdu. 1974 yılında Gelişim Yayınları’nı kurdu. Dergi ve ansiklopedi yayıncılığına yeni bir soluk getirdi. Burada radikal bir üslup geliştiren Arıklı, 24 ansiklopedi çıkarttı. Ancak aynı başarıyı gazete yayıncılığında yakalayamadı. 1987 yılında kurduğu Söz gazetesini kısa zamanda kapattı. Ansiklopedilerde elde ettiği başarıdan sonra çıkardığı Nokta dergisiyle Türk basınında bir ilke daha imza attı. Erkekçe, Kadınca, Ekonomik Panorama, Gelişim Spor, Marie Claire, Gelişim Çocuk ve Hıbrı dergilerini arka arkaya yayınladı. 1992 yılında Gelişim Yayınları’nı sattı ve 1993’te Sabah bünyesinde Bir Numara Yayıncılık’ta Aktüel, Cosmopolitan, Gezi, Otomobil gibi sayısı 30’u aşan dergi çıkardı. Bir Numara Yayıncılık ile ilişkisini kestikten sonra ise Vatan Dergi Grubunda Haftalık ve Tekborsa dergilerini çıkardı. Arıklı, 2003 yılında geçirdiği trafik kazası sonucu yaşamını yitirdi.” <https://www.biyografya.com/biyografi/22716>, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

³ “Yalçın Pekşen, 1940 yılında İzmir’de doğdu. 1959 yılında İstanbul Darüşşafaka Lisesini, 1964’de ise İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. 1966’da Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başladı. Milliyet gazetesi, Nokta dergisi gibi basın-yayın organlarında çalıştıktan sonra da Cumhuriyet gazetesinde yazmaya devam etti. 1989 yılından sonra Sabah gazetesinde çalışmalarını sürdürdü.” <https://www.biyografya.com/biyografi/4953>, Erişim Tarihi: 29.07.2021.

ardından oluşan siyasi iklim, baskı ve siyasi despotizmin tipik bir örneğini oluşturmuştur. Cunta yönetimi uzun sürmemiş ve 1983 yılında genel seçimlere gidilmiştir. Anavatan Partisi'nin (ANAP) zaferi ile sonuçlanan seçimler Türkiye için yeni bir başlangıç olmuştur. Yayın politikasının gevşemesi, basının üzerindeki sansür olgusunun bir nebze kalkması ve her türden derginin yayın hayatına başladığı bu dönem içerisinde bizim de çalışmamıza konu olan bu iki dergi, 80'ler Türkiye'si'nden milenyumun başına kadar kadın imajını inceleyebileceğimiz bir alan sağlamıştır. Çalışmanın bitiş tarihi olarak 1998'in seçilmesi de yine Kadın ve Aile'nin bitiş tarihi olması nedeniyledir.

I. Çalışma Metodu

Çalışma yukarıda adını verdiğimiz iki derginin bakış açısından hareketle Türkiye'deki kadın imajının incelenmesine dayanmaktadır. Bu nedenle ilk olarak iki dergiden kaç sayı inceleneceği belirlenmiştir. Nokta dergisinin belirlenen tarih aralığı içerisindeki tüm sayılarının (728 sayı) Ankara Milli Kütüphane envanterinde olduğu tespit edilerek gerekli tarama gerçekleştirilmiştir. Tarama yapılırken şu konulara dikkat edilmiştir: Ünlü kadın röportajları, magazin haberleri, toplumsal dosyalar ve kadın odaklı derleme haberlerin toplanmasına özen gösterilmiştir. Bu taramanın sonucunda 300 den fazla yazı toplanmıştır. Bu yazıların çalışma içerisinde kullanılmak üzere tematik olarak tasnifi yapılmıştır.

Kadın ve Aile dergisi sayılarına ise İslamcı Dergiler Projesi⁴ kapsamında oluşturulan web sitesi üzerinden ulaşılmıştır. 1997 ve 1998 yıllarına ait sayılara ise Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı aracılığı ile basılı olarak temin edilmiştir. Burada da yukarıdakine benzer bir yol izlenmiştir. Dergi taranarak ilgili haberler toplanmış ve tematik olarak kategorize edilmiştir.

Çalışmada, dergilerin taranmasının yanı sıra konuya ilişkin mevcut literatürün de taranması sağlanmıştır. Konu ile alakalı pek çok çalışma incelenmiş ve yazım sürecinde kaynak olarak kullanılmıştır. Kadın konusunu Türkiye'de işleyen araştırmacılardan biri Aksu Bora'dır. Kendisinin Asena Günel ile hazırladığı "90'larda Türkiye'de Feminizm"

⁴<https://idp.org.tr/>, Erişim Tarihi: 01. 04. 2021.

ve Tanıl Bora ile Murat Gültekingil editörlüğünde hazırlanan “Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce” serisinin 9. Cildi olan “Dönemler ve Zihniyetler” isimli kitapta “ “Kadın Sorunu” mu Erkek Egemenliği mi?” başlıklı makalesi literatürün önemli çalışmalarıdır. Şirin Tekeli’nin hazırladığı “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar” isimli eser mevcut kadın yazınının önde gelen çalışmalarından biridir. Kadın çalışmaları alanında uzman olan birçok yazarı bünyesinde toplayan eserin, 1980’li yılların Türkiye’sinde kadın alt başlığı eşliğinde farklı konulara değindiği görülmektedir.

Türkiye’de kadın çalışmalarına en çok katkıda bulunan araştırmacılardan biri de Nilüfer Göle’dir. Özellikle Müslüman kadına daha yakından ve detaylı bir biçimde bakmamıza olanak sağlayan Göle’nin konu ile ilgili birden fazla eseri bulunmaktadır. “Modern Mahrem”, “İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri” ve “Melez Desenler” isimli eserleri ile Göle konuya farklı açılardan yaklaşarak önemli çıkarımlarda ve tespitlerde bulunmuş, muhafazakârlığın geçirdiği değişim ve dönüşüme adım adım yer vermiştir. Yine Fatmagül Berktaş’ın “Tarihin Cinsiyeti” adlı eseri kadın çalışmaları alanında sıkça başvurulan eserlerden biridir. Berktaş’ın kimlik politikaları ekseninde kaleme aldığı bu eseri alanın önemli eserleri arasında yer almaktadır.

Süheyla Kırca Schroeder kadın dergileri temalı “Popüler Feminizm Türkiye ve Britanya’da Kadın Dergileri” adlı eseri ile konuya karşılaştırmalı bir biçimde yaklaşmış ve dergi çalışmalarında yöntemle dair derinlikli bilgiler sunmuştur. Serpil Sancar ise alana “Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar” eseri ile katkıda bulunmuş, Türkiye’de cumhuriyet ile birlikte yaşanan modernleşme döneminin kazanımlarına toplumsal cinsiyet temelli bir bakış açısı getirerek incelemiştir. Kamusal görünürlük kazanan kadının durumuna yakından bakmış, bu süreçte yaratılan kadın tipolojisinin hatlarını çizmiştir.

“Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce” serisinin 9. Cildinden yukarıda bahsetmiştik. Aynı serinin “Feminizm” başlığı taşıyan 10. Cildi ise çalışma boyunca adeta başucu kitabı olmuştur. Çalışmada, kadına dair ne varsa geçmişten günümüze bir panorama sunulmuş, hem feminizm tarihine dair hem de bu kavram ekseninde olup biten gelişmelere yer verilmiştir. Eser, bünyesinde farklı birçok araştırmacıyı barındırması ve tarihsel gelişmeleri gözetmesi bakımından kıymetli bir noktada durmaktadır.

Müslüman kadın yazınında ön plana çıkan kadın yazarlar arasında en çok dikkat çekenlerden biri de Cihan Aktaş olmuştur. Aktaş, geçmişten günümüze aktif bir şekilde yazıları ile alana katkı sağlamış ve emeği en çok geçenler arasında yer almıştır. Çalışmamızda kullandığımız Aktaş'ın "İktidar Parantezi Kadın, Dil, Kimlik" başlıklı eseri onun kısa metinlerinin bir araya getirilmesi sonucu oluşmuş ve alana dair çarpıcı, verimli, farklı bir soluk getirmiştir. Müslüman kadın yazınının farklı bakış açılarına ve yeni soluklara ihtiyacı olduğu çalışma esnasında fark edilmiştir. Bu nedenle Aktaş kıymetli bir yerde durmaktadır. Aktaş gibi bu alana dikkat çeken isimlerden biri de Zehra Yılmaz olmuştur. Yılmaz, "Dişil Dindarlık İslamcı Kadın Hareketinin Dönüşümü" eseri ile bu alandaki kadın hareketliliğine ve bu hareketin farklı boyutlarına değinmiştir.

Kadın çalışmaları alanında ismi en çok geçen eserlere dair bir kesit sunduktan sonra makalelere de değinmek faydalı olacaktır. Aslı Yapar Gönenç "Fransa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri" başlıklı makale ile konuya karşılaştırmalı bir biçimde iki ülke özelindeki kadın hareketlerine dair yaşanan gelişmelere yer vererek alana katkıda bulunmuştur. Nilüfer Özcan Demir ise "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi" başlıklı makalesi ile Türkiye'de sıklıkla yanlış bilinen bir gerçeğe değinmiş, cumhuriyet ile beraber başladığı düşünülen kadın hareketlerinin geçmişine yer vermiş ve Osmanlı kadın hareketine yakından bakmıştır. Ayça Gelgeç Bakacak "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme" adlı makalesi ile cumhuriyet sürecinin modernleşme imgesi olarak görülen kadına ve hem bu kadının geçirdiği dönüşüme hem de maruz kaldığı durumlara değinmiştir.

Son olarak uzun uğraşlar sonucu ortaya konulan "Cereyanlar" başlıklı Tanıl Bora'ya ait olan eser, çalışmanın konu edindiği sürece ve döneme dair kıymetli bilgiler sunmuştur. Bora, tarihsel süreçleri çok yönlü ele almıştır. Siyasi süreçleri konu edinen kitapların, feminizme konu başlığı olarak yer vermemesinin aksine Bora'nın yer vermeyi tercih etmesi birçok kişiyi şaşırtmıştır. Bora, konu başlığı olarak feminizme yer vermesi ile hem bu sürecin tarihsel bir gerçeklik olduğunun altını çizmiş hem de kadın hareketlerine yer vermeden tamamlanmak istenen konu bütünlüğüne ulaşamayacağını göstermiştir.

II. Çalışmanın Amacı

Kitle iletişim araçları arasında yer alan dergiler teoride bahsi geçen konu başlıklarının pratiğe dönüşmüş halidir ve bu açıdan gerçekçi insan manzaraları sunar. Uzun araştırmalar neticesinde ulaşılan bilgiler, yazılan kitaplar bir dergi ile gerçek hayata süzülür ve süreçleri, dönemleri hem her yönü ile hem de başka açılardan görebilmemizi sağlar. Başka bir deyişle kitle iletişim araçları belki de empati yapmayı en kolay öğrendiğimiz alanlardan biridir.

Türkiye'nin 1985-1998 arası dönemini kadın odaklı gözlemleyebileceğimiz aynı zamanda bunu yaparken ülkenin geçirdiği değişimlere ve süreçlere tanıklık edebileceğimiz Kadın ve Aile ile Nokta dergileri bu amaçlar doğrultusunda seçilmiştir. Kadın ve Aile hem adından da anlaşılacağı üzere hem de kadına dair yer verdiği içeriğiyle sadece kadına ve aileye dair konulara değinirken, Nokta dergisi toplum manzaraları sunmaktadır. Ancak Nokta içeriğinde sıkça kadına yer verdiği için çalışmaya elverişli malzemeyi sunmuştur. İslami görüşün bakışını yansıtan Kadın ve Aile ile seküler Türkiye'yi temsil eden Nokta'nın bu nedenle bir ortak noktası olmuştur: Kadın!

Siyasi süreçlerde yan yana gelmeyen ya da gelemeyen bu iki görüş kadın merkezinde ancak farklı açılardan bir araya gelerek ayrı uçlardaki iki dünya görüşünün kadın temsiliyeti konusundaki farklılıkları ve aynılıkları ortaya çıkarmada işlev görmüştür. Tüm bunların ışığında çalışmamız kronikleşen bir sorunun kısa bir dönemine ayna tutma amacını gütmektedir. Bu amaç doğrultusunda günümüz kadın sorununu daha iyi anlamak ve sürece katkı sağlamak hedeflenmiştir. Çalışma boyunca karşılaştığımız farklılıkların her zaman görece tahmin ettiğimiz, kendi sosyal ortamlarımızda sıkça üzerine konuştuğumuz konular olması beklenilmeyen bir durum değildir. Ancak bu farklılıkları bir çalışma boyutunda sunmanın hem konuya katkı sağlayacağı düşünülmekte hem de aynılıkları ortaya koyarak genel anlamda seküler-muhafazakar ayrımının da derinleştirdiği tabuları kadın özelinde yıkma amacı taşımaktadır.

1. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETLERİ VE KADIN HAREKETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kadın hareketleri yüzyılı aşkın süredir kendi alanını oluşturmakta ve mücadeleye devam etmektedir. Söylem bağlamında “kadın hareketleri” alanı isminden de anlaşıldığı üzere varlığını bir problematik üzerine inşa etmiştir. İsimdeki bu ayrılık dahi bizleri, daha en başında bir kadın meselesi olduğuna ikna etmeye yetmiş ve çalışmalarımıza ivme kazandırmıştır. “Kadın sorunu” varlığı feminizm kavramının doğuşunu tetiklemiş ve zaman içerisinde farklı kollara ayrılmıştır. “Fırsat eşitliği” ile tanışmamış olmak, çeşitli olanaklardan mahrum kalmak, bölgesel olarak değişen kadın kimliği sorunsalı ve evrensel anlamda hak arayışı vücut bulmuş bir kavram hatta yaşam biçimi olarak karşımıza çıkmıştır. Coğrafyaların, ülkelerin değişim ve dönüşümleri kapsamında bu kavramda şekillenmiş istek ve beklentiler farklılaşmıştır. Tüm dünyada etkili olan bu hareket Türkiye’yi de içine almıştır. Dünyanın her yerinde karşımıza çıkan “kadın sorunu” Türkiye’de de var olmuştur. Sorunlar ve kimlikler de kendi kültürel iklimi içerisinde evrilmiştir. Genelde ve temelde aynı olan sorunlar haricinde ülke, şehir, semt, mahalle hatta sokak bile problemlerin çoğalmasına ve değişmesine yetmiş Türkiye ise payına düşeni almıştır. Birçok konuda olduğu gibi “kadın sorununda da” Türkiye, uyanışı Tanzimat ile beraber yaşamıştır. Bu uyanış “coğrafya kaderdir” söylemine inat günümüze kadar gelen hatta devam eden mücadele alanının da başlangıcı olmuştur.

1.1. KADIN HAREKETLERİNİN BAŞLANGICI VE “MODERN KADIN” ALGISİNİN OLUŞUM SÜRECİ

Kant’ın medeniyetin gelişmesinde kadınsılığa verdiği olumlu rolü, kadınların medeniyete doğrudan katkısı olarak anlamamak gerekir. Kadın kendi doğasına uygun şekilde erkeği ehlileştirecek, medeniyet de ehlileşmiş erkeklerin ürünü olacaktır⁵. Aydınlanma düşünürlerinden Kant dahi kadına olan bakışını bu sözlerle ifade etmiş ve bizleri topluma sirayet eden düşünceler adına endişeye itmiştir. Cinslerin ayrılığı noktasında ufak bir örnek olan bu sözler, ayrımın günümüzde değil geçmişte başladığını bir kez daha hatırlatmaktadır.

Kadın hareketi bir özgürlük hareketidir. Bu hareket, geleneksel yapıdan çağdaş yapıya doğru gidilen süreçte varılan bir noktadır⁶. Sistem sorunu olup evrensel çapta toplumun her noktasına işlemesi sebebiyle özgürlük hareketine dönüşmüştür. Ancak geleneksel yapıdan çağdaş yapıya gitmek için çıkılan bir yol bile olsa günümüzde çağdaşlığın bu konu için bir şey ifade etmediği hatta tam da bu nedenle problemin sistemsel olduğu düşünülmektedir. Çakır’a göre kadın hareketi bir özgürlük hareketidir fakat hareketin geleneksel yapıdan çağdaş yapıya gidilen süreçte varılan bir noktadır önermesi tamamlanmış bir sonucu değil tam aksine günümüzde halen devam eden, devinimini gün geçtikçe arttıran bir ilerleyiştir. Ve bu ilerleyiş çıkış noktasını feminizm kavramı ile meydana getirmiştir.

Kadın hareketleri özgürlük ve eşitlik kavramları üzerine inşa edilmiştir. Toplumsal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı 18. Yüzyıl sonları ile 19. Yüzyıl boyunca problematiğini feminizm kavramı ile ortaya koymuştur⁷. Feminizm, kökeninde Latince’de kadın manasına gelen “femine” kelimesinden türemiştir⁸. Feminizm, kadınların çeşitli olanaklara sahip olabilmesi için kadına dair geleneksel kalıpların değiştirilmesini, kadın-erkek ilişkilerinin dönüştürülmesini amaçlamıştır. Bu nedenle feminizm hem ideolojik hem de eylemsel pratiği olan düşünceler dizisinden oluşan bir kavram haline gelmiştir⁹. Feminizm her coğrafyada kendi dinamiğine göre farklı anlamlar kazanmıştır. Sözlük, feminizmi söylem bakımından ‘cinsiyetlerin siyasal, ekonomik ve

⁵Zeynep Direk, **Cinsiyetli Olmak**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2019, s. 14.

⁶Serpil Çakır, “Türkiye’de Kadın Tarihi Yazmak”, **Kadın Araştırmalarında Yöntem**, Yay. Haz: S. Çakır-N. Akgökçe, Sel Yay., İstanbul, 1995.

⁷Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yay., İstanbul, 2016, s.55.

⁸Ayşe Sevim, **Feminizm**, İnsan Yay., İstanbul, 2005, s.7.

⁹Caroline Ramazanoğlu, **Feminizm Ve Ezilmenin Çelişkileri**, Pencere Yay., İstanbul, 1998, s.26.

sosyal eşitliğinin teorisi' olarak örgütsel bakımdan' kadınlara karşı ayrımcılık yapan kısıtlamaları giderme' seferberliği olarak görmüştür, ancak tek bir tanım, feminizm kadar başka sorunlara çözüm arayan bir kavram için yetersiz kalacaktır. 'Feminizm', kadınların bireyselleşmesini, özne olarak kendilerini ortaya koymalarını ve hayatın içinde etkin biçimde rol almalarını hedeflemiştir¹⁰.Feminizm kavramının sabit bir tanımı yapılamayacağı gibi değişen ve gelişen tarihsel süreç içinde ortaya çıkan feminist hareketler hem dönemseller olarak hem de istek ve beklentilerinde farklı görüşler ortaya koymuştur¹¹. Muhittin Ataman'ın Alison Jaggar'dan aktardığına göre, farklı görüşleri savunan feminist gruplar ve bunların ortaya attıkları farklı yaklaşımlar olmasına rağmen, tüm feministlerin ortak hedefi kadınların durumunu iyileştirmeyi amaçlayan bir mücadele sürdürmektir¹². Feminist hareketlerin gelişim sürecini kronolojik olarak üç dalga şeklinde ele almak mümkündür¹³.

19. yüzyıl süresince ve 20. Yüzyılın ilk yarısında endüstrileşen Batı toplumları, değişen üretim ilişkileri ile sınıfsal çatışmalar yaşamış, bu çatışmalar siyasal süreçleri değiştirmiş, kadın hareketleri ise hem bu sürecin bir sonucu hem de şekillendiricisi olarak karşımıza çıkmıştır. Toprağa dayalı üretimin fabrika odaklı üretime evrilmesi ile aile yapısı ve toplumsal ilişkiler bireysellik ekseninde dönüşmüş ve bu süreç toplumsal cinsiyet ilişkilerinin değişmesine neden olmuştur¹⁴.

Sanayileşme ve kentleşme ile beraber değişen üretim faaliyetleri toplumsal cinsiyet ilişkileri kapsamında kadınların konumlarını etkilemiştir. Gerek ucuz işgücü olarak üretime katılmaları gerekse ev işleri ve çocuk bakımı görevlerinin de var olmaya devam etmesi ile birlikte kadınlar, ya ev ortamına gönderilip kitleler halinde hem özel alandan hem de kamusal alandan dışlanıp erkeğin geçimlerini sağlamasına bağlı hale geldi ya da ucuz işgücü olarak kullanılıp çifte yük ile devam etmek zorunda kaldı. Bu nedenler ile kadınlar kendilerine özgü mücadele alanları ve yöntemleri geliştirmek durumunda kalmıştır¹⁵.

¹⁰Aslı Yapar Gönenç, "Fransa'da Ve Türkiye'de Kadın Hareketleri", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, sayı:28, 2007, s.65.

¹¹Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri", **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, sayı: 3, 2016, s.166.

¹²Alison Jaggar'dan aktaran Muhittin Ataman, "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", **Alternatif Politika Dergisi**, sayı:1, 2009, s.2.

¹³Büşra Özüdoğru, "Beyaz Feminizm Ve Öteki Kadınlar", **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı:12, 2018, s.308.

¹⁴Serpil Sancar, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**, İletişim Yay., İstanbul, 2020, s.28-29.

¹⁵Sancar, **a.g.e.**, s.29-30

Serpil Sancar, tarihsel süreç içinde birinci dalga feminizm olarak adlandırılan siyasal hareketin “insan olmak” ve “eşit insan sayılma” düşünceleri üzerine kurulu bir mücadele alanı olduğunu ifade etmiştir. İlk olarak erken endüstrileşen toplumlarda ortaya çıkan ve daha sonra farklı toplumsal kesimlerde de görülen insanların eşit akıl, eşit yetenek ile doğuştan eşit olduğu fikri kadınları da etkilemiş, mücadele alanlarının temel ilkesi haline gelmiştir¹⁶.

Endüstrileşme sürecinin yol açtığı deneyimler neticesinde oluşan “kadınlar için de eşitlik” düşüncesi örneklerini vermiştir. Mary Wollstonecraft’ın “Kadın Haklarının Savunması” ismiyle yazdığı eser önemli bir örnek olmuştur. Elizabeth Cody Stanton sayesinde ilk kadın hakları anlaşması açıklanmış ve böylelikle kadın hakları gündeme gelmiştir. Kadınların eşit oy hakkı için ilk defa örgütlendiği bu örnekler ile tespit edilmiş, bunun yanında kadınların temel haklarının verilmesi, özel mülkiyet hakkı, çocuklar üzerinde eşit derecede söz sahibi olmak, ev dışında çalışma hakkı gibi hak ve özgürlükler ilk feministlerin uğraş verdikleri alana dahil olmuştur¹⁷.

Böylelikle daha sonraki uğraşlar ilk eşitlikçi feministlerin oluşturduğu temelin üzerinde şekillenmiştir.

Fransız Devrimi’nin ilkelerini referans alan İngiliz Mary Wollstonecraft’ın 1792 yılında yayınladığı “A Vindication of the Rights of Woman / Bir Kadın Hakları Savunusu” adlı denemesi, feminist hareketin başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir¹⁸. Mary Wollstonecraft’ın eşitlik, bağımsızlık, özgürlük kavramlarıyla şekillendirdiği mücadelesini konu edinen Suffragette / Diren filminde de anlatıldığı üzere hak arayışı temelden başlamış, hareket tabandan tavana ilerlemiştir. 18. yy.’da Mary Wollstonecraft ile başlayıp 19. yy.’da giderek güçlenen ve daha çok kamusal alan ile oy hakkı talepleri çerçevesinde yoğunlaşan birinci dalga feminizm 1920’lerde durulmuştur¹⁹.

“Feminizm’ terimi, 1960’lardaki kadınların özgürleşmesi hareketinden bu yana epey epistemolojik dönüşümler geçirmiştir. Son otuz yılda meydana gelen üç temel değişim bugünkü feminizm algılaması üzerinde etkili olmuştur. Birinci olarak, kavramsal düzeyde feminizm, daha genç nesli de içine alacak şekilde büyük ölçüde genişlemiştir. İkinci olarak, feminizme içeriden yöneltilen eleştiriler ve toplumsal cinsiyet, etnik köken gibi

¹⁶Sancar, a.g.e., s.33

¹⁷Sancar, a.g.e., s.36-37

¹⁸Duygu Alptekin, “Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı:26, 2011, s.35.

¹⁹Josephine Donovan, **Feminist Teori**, İletişim Yay., 1997, s.121.

*öznel tutumların ortaya çıkmasıyla birlikte, feminizmin kendisi de değişime uğramıştır. Son olarak da, feminizmin içinde olduğu toplumlar dramatik dönüşüm süreçleri yaşamıştır. Böylece feminizm, önceden olmadığı kadar karmaşık ve muğlak bir terim haline gelmiştir; artık, hem belli bir yaklaşımı ve politik konumu, hem de belli bir yaşam biçimini belirtmek için kullanılıyor*²⁰.

1968 öncesi birinci kuşak feministlerin esas amacı erkeklerle aynı haklara sahip olma arzusuna dayanmıştır. İlkelerinin en belirgin dayanağı erkeklerle aralarında bir fark olmadığı ve dolayısıyla aynı sosyal ve politik haklara sahip olmaları gerektiği iddiası olmuştur²¹. Birinci kuşak feministlerin başkaldırısının ve mevcut düzene getirdikleri eleştirilerin çıkış noktasının, karşı geldikleri düzenle özdeşleşme arzusu olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır²².

Birinci kuşak feministlerin esas amacı eşitlikçi olup yaşamın her alanında erkeklerle birlikte yer alabilmek olmuştur. Ancak bu amaç kendi içinde çelişkiler barındırmış eşitlik kavramı farklı yorumlanmıştır. Temelde eşitliği savunan birinci kuşak bu görüşlerinin aksine biyolojik kimliklerini dezavantaj olarak görmüş ve iki cins arasında herhangi bir fark olmadığını öne sürmüştür. Geleneksel dünyada sadece kadının görevi olarak görülen ev işleri ve çocuk bakımı gibi konulardan sıyrılıp kamusal alanda yer almak hedeflenmiştir. Ancak yer almayı planladıkları kamusal alan sınırların ve standartların erkekler tarafından belirlendiği bir alan olmuştur. Kadınların bu alanda durdukları nokta belirlenen standartları değiştirmek ya da katkı yapmak yerine dahil olmak şeklinde gelişmiştir. Bu yolda toplumsal hayatta eşitlik arayan kadınlar hem kendi özel alanlarını yok saymış hem de annelik rollerini değersizleştirmiştir. Ancak bu yaklaşım ile eşitlik ve özgürlük adı altında kadınlar kendi kimliklerini reddetmiştir. Var olan yapıyı, geleneksel kalıpları değiştirip dönüştürmek yerine toplumsal hayatta erkeksi hallere bürünerek var olmuş aralarındaki farkı azalttıkça görünür hale gelecekleri düşünülmüştür²³.

İkinci kuşak feministlerin temsil ettiği, tarihte ikinci dalga kavramı olarak bilinen dönem feminizmin geçirdiği dönüşümü ifade etmiştir. Bu kavram birinci kuşak feministlerin başlatmış olduğu hak arayışını devam ettirmiştir. Birinci kuşak, toplumsal yaşamda ve kamusal alanda yer almak için kendi kimliklerinin özelliklerini ön plana çıkarmak yerine

²⁰Süheyla Kırcı Schroeder, **Popüler Feminizm Türkiye Ve Britanya’da Kadın Dergileri**, Bağlam Yay., 2007, s.13.

²¹Direk, **a.g.e.**, s.58

²²Direk, **a.g.e.**, s.58

²³Nilüfer Göle, **İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri**, Metis Yay., İstanbul, 2017, s.48-49.

erkeksileşerek var olmayı tercih etse bile ikinci kuşağın elde ettikleri kazanımlar açısından yolunu aydınlatmıştır. İkinci kuşak, 1960'lara geldiğinde kadınların geriplanda kalmasının nedenini erkeklerin hakim olduğu kamusal düzenin yanında başka etkenlerin de olabileceğini düşünmeye başlamıştır. Kadınlar bu süreçte var olan konumlarını erkek egemen tüm toplumsal kodlarda aramıştır. Bu nedenle ikinci dalga hareketine mensup yeni nesil olarak adlandırılan feminist kadınların temel amacı kadın ile ilgili var olan geleneksel tanımları dönüştürmek olmuştur²⁴. Yeni nesil feministler ikinci dalga feminizm ile beraber biyolojik kimliklerini saklamak yerine ortaya koymayı seçmiş farklılığın önemli olduğunun altını çizmiştir. Kendilerine has olan özelliklerinin bir farklılık olduğuna ve bu farklılığın artık ötelenmesi yerine yüceltilmesi gerektiğine inanılmıştır. Daha önce engel olarak gördükleri ve kamusal alandan uzak kalmalarının sebebi olarak düşündükleri doğurganlık değerine bu yeni hareket ile beraber sahip çıkılmıştır²⁵.

1990'lı yıllara geldiğinde ise ikinci dalga feminizmin eksiklerine karşı onun pratiklerini ileriye taşımak adına üçüncü dalga feminizm doğmuştur. Bu yeni hareket, ikinci dalga feminizmin eşitlik ve özgürlük kavramlarının sadece üst-orta sınıf kadınlara yönelik olan bakış açısını değiştirmek için ortaya çıkmıştır. Bu yeni dalga ile beraber kadınlar arasında herhangi bir sınıf ayrımı yapılmasının yanlış olacağını, tek tip kadına hitap edilemeyeceğinin ve kadınların bireysel olduğunun altı çizilmiştir²⁶. Kadın sorunları evrenseldir. Bu nedenle hareket, aşama aşama her seferinde kendini yenileyerek ve eksikleri ya da yanlışları düzelterek tüm dünyada etkili hale gelmiştir. Bu etki elbette her ülkede farklı biçimlerde görülmüş, ülke dinamiklerine göre mücadele yöntemleri, sorunlara yönelik bulunan çözümleri hayata geçirme süresi ve yaşanan sorunlarda görülen temel sebepler de değişiklik göstermiştir.

²⁴Schroeder, a.g.e., s.51

²⁵Göle, a.g.e., s.49

²⁶Taş, a.g.m., s.171

1.2. OSMANLI YENİLEŞME SÜRECİNDE TÜRK KADINI

Osmanlı Devleti'nde kadın konusu modernleşme seyri içinde kilit bir yer işgal etmiş, modernleşmenin bir “medenileşme” projesi olarak şekillendiği Tanzimat'tan itibaren kadın konusu sürecin sınırlarını belirlemede etkili başlıklardan biri olmuştur²⁷.

Türkiye’de feminizmin kökleri 19. yüzyılın sonlarına giden, neredeyse yüzyıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu tarihi başlıca üç evrede ele alıp incelemek gerekir²⁸.

Türk modernleşmesi geleneksel toplumsal değerleri kendi köklerinden beslenerek değil Batı'nın değer yargılarını temel alarak yeniden tanımlamıştır. Ancak Türk modernleşme sürecinin aksine Batı modernizmi aydınlanma çağı, sanayi devrimi gibi dönemeçleri yaşamış ve varlığını bu toplumsal hafızanın üzerine inşa etmiştir. Bireye özel alan tanımak yerine devlet eliyle varlığını korumuş medeniyetçilik ve milliyetçilik kavramları ile süreci yönetmiştir²⁹.

Osmanlı Devleti'nin dini temel alan geleneksel toplum yapısı 18. Yüzyıldan itibaren dönüşmeye başlamış değişim gerek siyasal alanda gerekse eğitsel ve toplumsal hayatta kendini göstermiştir. Sosyal yapının değişimi ile aile içi yaşam ve kadın-erkek ilişkileri de etkilenmiştir. Kadın-erkek eşitliği ile ilgili çeşitli adımlar atılmıştır. Bu adımlar, 1856 tarihli Arazi Kanunnamesi ile miras hukukunda eskiye nazaran kadının durumu iyileştirilmiş, 1858’de ilk kız ortaokulu açılmış, 1869’da düzenlenen Maarif Nizamnamesi ile açılan kız öğretmen okullarını sonraki yıllarda kadınlar için kurulan meslek okulları takip etmiştir³⁰. Tanzimat dönemi ile birlikte kadınlara bizzat devlet tarafından imkânlar tanınmış, eğitim görüp meslek edinebilmelerinin önü açılmıştır.

Batılılaşmanın sınırları çizilmeye çalışılmış, kadınların mahremiyeti ve cinsiyetler arası birlikteliğin ölçütleri tartışılmıştır. Batılılaşma ekseninde gerçekleşen medenileşme projesi cinsiyetler arasındaki ilişkileri ve mekân düzenlemelerini temel alarak geliştirmiştir³¹. Böylelikle, Doğu ile Batı dünyaları arasındaki en önemli farklılığın,

²⁷Yasemin Doğaner, “Cumhuriyet Döneminde Kadın Haklarının Gelişimi”, Editör: M. Turan, **95. Yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde Siyasi, Sosyal Ve Ekonomik Hayat (1918-1938)**, Atam Yay., Ankara, 2020, s.221.

²⁸Şirin Tekeli, **Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar**, İletişim Yay., İstanbul, 2015, s.28.

²⁹Nilüfer Göle, **Modern Mahrem**, Metis Yay., İstanbul, 2019, s.178.

³⁰Serpil Çakır, “ Osmanlı Kadın Hareketi: Yirminci Yüzyılın Başında Kadınların Hak Mücadelesi”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, Derleyenler: H. Şimşek vd., Koç Üniversitesi Yay., İstanbul, 2018, s.94-95.

³¹ Göle, 2019, **a.g.e.**,s.58

toplumsal örgütlenmeye (mahrem/namahrem, özel/kamusal) ilişkin olduğunun ipuçları Tanzimat döneminde verilmiştir³².

Tanzimat dönemi kadınlara hukuki bakımdan da bir takım yenilikler getirmiştir. Bunları arazi hukuku, cariyeliğin kaldırılması, yabancılarla evlenme konusundaki düzenlemeler, giyim-kuşamla ilgili değişiklikler olarak belirtebiliriz³³.

Tanzimat Fermanı ile beraber gerek devlet kademelerinin bürokratik alanları gerekse toplumsal konular masaya yatırılmış ve reform süreci başlatılmıştır. Ferman kadınların toplumsal hayatını da etkilemiş ve eğitimde yapılan reformlar neticesinde kadınlar toplumsallaşmaya başlamıştır³⁴.

Tanzimat süreci içinde kadının toplumsal hayattaki yeri ile ilgili fikirler edebi eserlerde ve süreli yayınlarda tartışılmaya başlanmıştır. Kadın meselesi edebi eserlerde dile getirilmiş, kadının eğitiminin, aile ve toplum içindeki konumunun iyileştirilmesi üzerinde durulmuştur. Edebi eserlerde tartışılan konular gazete ve dergiler aracılığıyla da aktarılmıştır. 1868 yılında yayın hayatına başlayan “Terakki” gazetesi ile ilk kez bir gazetede kadın haklarından bahsedilmiştir. “Terakki” gazetesini “Muhedderat”, “Vakit Yahut Mürebbe-i Muhadderat”, “Hanımlara Mahsus Gazete” ve “Mürüvvet” gibi yayınlar takip etmiştir. Bunlara ek olarak “İnsaniyet”, “Hanımlar”, “Şükufezar”, “Parça Bohçası”, “Ayine”, “Aile” adlı dergilerde de kadın hakları savunulmuştur. Tüm bu çabalar sınırlı sayıda aydın bir zümreye ulaşsa da kadın haklarının bir sonraki dönemde geliştirilmesi için zemin oluşturmuştur³⁵.

Kadın dergilerinde dönemin ideolojik ve toplumsal yapısını incelemek mümkün olmuş, kadınlar dergiler aracılığıyla kendilerini birey olarak ifade etme imkânı bulmuştur. Sorunları aktaracak ortam sağlanmıştır³⁶.

Bu ferman ile başlayan reform süreci tavandan tabana ilerlediği için elbette ki etkileri ve neticesi bakımından sınırlı kalmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki her tarihsel sürecin kendi içerisinde kendi dinamikleri ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bizim amacımız eksikleri ya da yanlışları eleştirmek değil aksine tarihsel akışı objektif bir bakış açısı ile incelemek olmuştur.

³²Göle, 2019, a.g.e., s.59

³³Şefika Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)**, Ötüken Yay., İstanbul, 2015, s.63.

³⁴Ömer Çaha’dan aktaran Ahmet Özkiraz, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Sayı:1, 2011, s.2.

³⁵Kurnaz, a.g.e.,s.73-94

³⁶Çakır, a.g.e.,s.97

Kadın meselesi Meşrutiyet süreci ile birlikte tartışmaya açılmış ve dönemin İslamcılık, Türkçülük, Batıcılık gibi fikir akımları konuya farklı bakış açıları getirmiştir³⁷.

Batıcılar, İslami gelenekleri medeniyetin önünde bir engel olarak görmüş ve kadının bu geleneklerden sıyrılması gerektiğini savunmuştur. İslamcılar ise Batıcıları taklitçi olmakla suçlamış, Müslüman bir toplumun ahlakının korunması gerektiği üzerinde durmuş ve böylelikle şeriata olan bağlılığı vurgulamıştır. Türkçüler ise ahlaki varlığı din ile sınırlamamış, ideal toplum için geçmişteki Türk yaşamından örnek alınması gerektiğini savunmuştur³⁸. Bu sayede “ilerleme” düşüncesini savunan fikir akımları ile cumhuriyet dönemi reformlarının temeli atılmıştır.

Tanzimat reformları uzun vadeli hedeflerine 1876 ve 1908 Meşrutiyet hareketleriyle ulaşmıştır.³⁹

Osmanlı’da kamusal alan erkeklere mahsus görülmüş gerek kültürel kodlar gerekse din olgusunun ağırlığı kadınların bu alanda faaliyet göstermesini engellemiştir. Kadınların kamusal alanda var olmaya başlaması bir atılım niteliğinde olan Meşrutiyet süreci ile başlamış ve kadın sorunu da bu neticeyle beraber gündeme gelmiştir⁴⁰.

Türk modernleşme sürecinin devamı niteliğinde olan İkinci Meşrutiyet (1908-1922) ile beraber Tanzimat Fermanıyla başlatılan yapılanma dönemi devam etmiştir. Bu süreç ile birlikte İkinci Meşrutiyet yeni rejime giden yolu aralamıştır⁴¹.

İkinci Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki yönetimi kadın konusuna ayrı bir önem vermiş, kadınların toplumsal hayata dahil edilmesi yolunda girişimlerde bulunmuştur⁴².

Bu süreçte 1913 yılında ilk kız lisesi açılmış, 1914’de kadınlara açık düzenlenen konferanslara başlanmış, aynı tarihte farklı dallarda eğitim veren yükseköğrenim kurumuna çevrilmiş ve 1921’de karma eğitime başlanmıştır. Aile içinde kadın-erkek eşitliğini sağlayamasa da 1917’de Aile Hukuku Kararnamesiyle evlilik ile ilgili kadına haklar tanınmıştır⁴³.

İkinci Meşrutiyet süresince gelişen Türk kadın hareketi Batı’dan farklı şekilde gelişim göstermiştir. Batı’da kadınlar oy hakkı için mücadele vermiştir. Türk modernleşmesinde

³⁷Kurnaz, a.g.e., s.124

³⁸Göle, 2019, a.g.e.,s.60

³⁹Ayşe Durakbaşa, **Halide Edib Türk Modernleşmesi Ve Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2017, s.98.

⁴⁰Zafer Toprak, **Türkiye’de Yeni Hayat**, Doğan Yay., İstanbul, 2017, s.36.

⁴¹Harun Aydın, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın”, **Current Research In Social Sciences**, sayı:3, 2015, s.86.

⁴²Özgiraz, a.g.m., s.3

⁴³Çakır, a.g.e.,s.95-96

ise kadınlar eşit şekilde eğitim görebilmek, ev dışında çalışabilmek, boşanma konusunda talep ettikleri haklara kavuşabilmek adına çaba göstermiştir⁴⁴.

İkinci Meşrutiyet canlı bir politik ortam yaratmış, çeşitli amaçlar ve ideolojiler doğrultusunda örgütler kurulmuş, böylelikle Osmanlı vatandaşları politik yönden hareketlenmiş bu arada Osmanlı kadınları da politikleşmişti⁴⁵.

Osmanlı'da kadınlar, dergi ve gazeteler çıkararak, bu yayın organlarındaki tartışmalara, konaklar ve hayır dernekleri vb. yerlerdeki toplantılara katılarak bir "kamusal alan" yaratılmasına ve genişletilmesine katkıda bulunmuştur⁴⁶.

İkinci Meşrutiyet ile Türkiye'de Batı'daki örneklerine benzer bir feminist hareket ortaya çıkmıştır. Bu süreçte temel hak ve özgürlüklerin gündeme gelmesi ile beraber ortaya çıkan 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu ile farklı hedeflere yönelik dernekler kurulmuş, kadın dernekleri de bunlar arasında yerini almıştır. Bu süreçte kadın, dernekler aracılığıyla toplumsallaşmaya başlayıp görünür hale gelmiş, kadın sorunu kamuoyunun gündeminde yer almaya başlamıştır⁴⁷.

Tanzimat ile beraber başlayan yapılanma döneminin öne çıkan özelliği kadınların görünür hale gelmiş olması olmuştur. Bu süreçte kadınlar hem toplumsal hayatta yer almış hem de örgütlenmeye başlamıştır. Kadınlar toplumsal hayatta dernekler kurarak var olmuş ve bu dernekler aracılığıyla örgütlenme imkanı yaratılmıştır. Dernek faaliyetlerine ilk olarak yardım amaçlı başlanmıştır. İlerleyen süreçte farklı niteliğe sahip dernekler kurulmuş ve faaliyet yoğunluk kazanmıştır⁴⁸.

Hayır derneği niteliğindeki kadın derneklerinin yanı sıra, feminist hedefleri amaçlayan ilk dernekler yine bu yıllarda kurulmuştu. Bu dernekler kadınları eğitmeyi, onların yaşam biçimlerini değiştirip giyim kuşamlarını modernleştirmeyi, kadınlara iş imkanı sağlamayı amaçlamıştır⁴⁹.

⁴⁴Nilüfer Özcan Demir, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, sayı:2, 1999, s. 113.

⁴⁵Durakbaşa, **a.g.e.**, s.107

⁴⁶Fatmagül Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yay., İstanbul, 2015, s.95.

⁴⁷Zafer Toprak, **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü Ve Feminizm (1908-1935)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2016, s.18.

⁴⁸Berna Yürüt, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi Ve Hukuki Talepleri", **TBB Dergisi**, özel sayı, 2017, s.48-49.

⁴⁹Toprak, 2016, **a.g.e.**,s.19

İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Kadınları Esirgeme Derneği, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Hayriyye-i Nisaiyye, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti kadın hukukunu savunmaya yönelik girişimlerdi⁵⁰. Kurulan dernekler aracılığıyla kadınlar bireysel taleplerini örgütlü birliklere dönüştürmüş ve kadın sorunlarının çözümü adına ortaya konan önerilerin uygulanması kolaylaşmıştır⁵¹.

Türk modernleşme sürecinin ön plana aldığı konuların başında aile kavramı gelmiştir. Erkeklerin ulus devlet kurarak kadınların ise aile içerisinde neslin devamı yoluyla öne çıkararak şekillendirilen modernleşme süreci bu yönü ile cinsiyet ayrımının temel alındığı ve geleneksel değerlerin yeniden üretildiği bir oluşumu akıllara getirmiştir⁵². Her ne kadar cumhuriyet süreciyle birlikte tavandan tabana inerek kazanımlar bir anda elde edildiyse de modernleşmenin arka planında bu denli bir ayrım da bulunmaktadır.

Meşrutiyet sürecine kadar aile konusunda İslam hukuku esas alınmıştır. Meşrutiyet ile beraber aile hukukunda yapılan yeni düzenlemelerle 8 Ekim 1917’de Aile Hukuku Kararnamesi yürürlüğe konmuştur. Kararnamede evlilik ve boşanma ile ilgili konulara yer verilmiş ancak eski uygulamalar tamamen ortadan kaldırılmamıştır. Yine de kadınlar bazı yeni haklar elde etmiş ve evlilik, boşanma gibi konular devlet gözetimine girmiştir. Kararname daha sonraki yıllarda karşımıza çıkacak olan aile hukuku düzenlemeleri ile ilgili kadın hakları adına örnek teşkil etmiştir⁵³.

⁵⁰Toprak, 2016, **a.g.e.**,s.19

⁵¹Çakır, **a.g.e.**,s.97

⁵²Hande Gülen, “Kemalist Modernleşme’de Aile, Ulus, Kadın Ve Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925-1927) Dergileri”, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:12, 2015, s.162 .

⁵³Kurnaz, **a.g.e.**, s.120-123

1.3. CUMHURİYET TÜRKİYE’SİNDE KADIN İMAJI

Yeni kurulan devlet, benimsediği cumhuriyet ideolojisiyle birlikte hem sosyal hem de kamusal hayatta büyük değişimlere gitmiş, bu dönüşüm süreci kadın imajına ve kadın ile ilgili konulara da yansımıştır.

Modern ulus-devletin kuruluşu sırasında laiklik, toplumun yeni kimliğinin birleştirici unsuru olarak tanımlanmıştır. Bu sayede bireyler hem geçmişin geleneksel izlerinden sıyrılmış hem de farklı kimlikler ile toplumun yeniden inşa sürecinde aktör olmuştur. Bu şekilde toplumun özgür ve eşit bireyler yaratması mümkün kılınmıştır. Cumhuriyet ile beraber yeni yurttaş tanımlanırken geleneksel kadın tipi geride bırakılmış ve böylece kurumları düzenleme düşüncesi pekişmiştir. Türkiye’de sekülerizm, ahlaki ve öğretici olması ile batılı bir yaşam tarzını öğretmiştir. Toplumsal kurumların laikleştirilmesi modernleşme süreci için büyük önem arz etmiştir. Bu nedenle cumhuriyetin seçkin grubu için kamusal alan, yeni bir mekanı ifade etmiş ve bu mekana uyum sağlayamayanlar dışarıda bırakılmıştır. Bu noktada kadınlar, toplumun geçirdiği değişim ve dönüşümleri benimsemeleri ve simgeselleştirmeleri bağlamında kamusal alana dahil edilmiştir⁵⁴.

Kemalistler, önceki dönemin “kadın meseleleri” tartışmalarını ve ‘kadın kurtuluşunu’ misyon edinen ‘ilerici erkekler’ geleneğini devralmıştı⁵⁵.

Türk modernleşme sürecinin Batıya kıyasla en önemli farkı devlet eliyle yapılandırılan yeni kamusal düzende kadının görünürlüğü olmuştur. Yeni rejimin oluşturduğu modern kamusal düzende kadının da var olmasına önem verilmiştir. Kamusal alanın bu şekilde modernleşmesi cumhuriyet öncülerinin temel hedefi olmuştur⁵⁶.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk 10 yılda Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen reformlar, bir yandan kadının yurttaşlık haklarını kazanmasını, diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamıştır⁵⁷.

Osmanlı’nın geçmişi üzerine cumhuriyeti kuran Atatürk, yeni kurulan devletin ekonomik, siyasal ve kültürel dönüşüme ihtiyacı olduğuna dikkat çekmiş, kültürel değişim ve dönüşümü yeni bir kadın imajı yaratma yoluyla başlatmaya karar vermiştir⁵⁸.

⁵⁴Handan Karakaya, “Türkiye’de Ulusalçılık, İslamcılık Ve Modernizm Açısından Kadın”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:2, 2017, s.161.

⁵⁵Durakbaşı, **a.g.e.**, s.119

⁵⁶Göle, **a.g.e.**, s.71

⁵⁷Semra Gökçimen, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, sayı:10, 2008, s.22.

⁵⁸Ayça Gelgeç Bakacak, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, sayı:44, 2009, s.632.

Cumhuriyet ile beraber kadınların elde ettikleri hak ve özgürlükler kadın hareketleri adına önemli kazanımlar olmuştur. Bu yolla kadınlar hem siyasal hem sosyal hayatta sistemin edilgen unsuru olmak yerine etken unsuru haline gelebilecektir. Ancak bu süreçte kadınların hak mücadeleleri dikkate alınmamış bu nedenle Osmanlı döneminde görülen kadın hareketleri Cumhuriyet sürecinde devam edememiş, bu da devletin kendi eliyle kadınlara bazı haklar tanınması ile sonuçlanmış ve bu durum verilen hakların simgesel nitelikte olmasını pekiştirmiştir⁵⁹.

Türk modernleşme süresince kamusal alan devlet eliyle yaratılmış ve yakın gözetimiyle karşı karşıya kalmıştır⁶⁰. 1921 Anayasası olağanüstü şartlar altında hazırlandığı için kısa bir anayasa olmuş, insan haklarına ilişkin maddelere değinilmemiş bunun yanı sıra kadınlarla ilgili bir maddeye de yer verilmemiştir⁶¹.

Kadın-erkek mekânlarının belirlenmesinden, kadın-erkek giysilerine kadar cinsiyetler arası ilişkilerin düzenlenmesi medeniyetin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet'in medeniyet projesinin mihenk taşı kadının konumudur⁶².

Kadınların her alanda söz sahibi olmalarının ve bunu gerçekleştirmek için de erkeklerle eşit düzeyde öğrenim görerek her meslekte temsil edilmelerinin önemi iyice anlaşılmış ve bu yolda yeni hamleler yapılmaya başlanmıştır⁶³.

Atatürk, kadınların eğitiminin önemini sıkça vurgulamış ve Türk kadınının eğitimde eşit haklara sahip olması için çalışmıştır. Bu yolda 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat kanunu kabul edilmiş ve eğitim-öğretimde birlik sağlanmış, karma eğitime geçilmiştir. Erkek ve kız çocuklarında ayırım yapılmamış, eğitim kademelerinin her evresinden yararlanmaları sağlanmıştır. Bu gelişmelere ek olarak 20 Nisan 1924'de yürürlüğe giren Anayasa'nın 87. Maddesi ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiş ve kızların okutulması anayasal zorunluluk olarak belirlenmiştir⁶⁴.

Atatürk, kadının toplum ve medeniyet için önemini belirtmiş, Medeni Kanun ile yaptığı düzenlemelerle aile içinde kadının durumunu iyileştirmeyi amaçlamıştır. Medeni Kanun,

⁵⁹Şafak Kaypak, "Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Sürecinde Değişen Kadın Kimliği", **Atatürk Araştırma Merkezi Yay.**, Cilt: 1, 2016,s.47.

⁶⁰Göle, **a.g.e.**, s.71

⁶¹Ali Kuyaksil, "Türk Anayasalarında Kadın Hakları Ve Gelişimi", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı:11, 2009, s.342.

⁶²Bakacak, **a.g.m.**, s.632

⁶³Bakacak, **a.g.m.**, s.631

⁶⁴Ali Rıza Erdem, "Atatürk'ün Kadına Ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem", **Belgi Dergisi**, sayı:9, 2015, s.1273.

4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir. Medeni Kanun ile beraber kadın eşit yurttaş sayılmış, çok eşliliğe son verilmiş, evlilikte yaş sınırı konmuş, miras hukukunda eşit haklar tanınmış, kadına boşanma hakkı verilmiş ve mahkeme önünde kadının şahitliği eşit kabul edilmiştir⁶⁵.

Medeni Kanun aslında kadın ve erkek arasında tam anlamıyla eşitlik sağlamamıştır. Erkek evin reisi sıfatı ile aile birliğini temsil etmiş, kadının çalışmasına izin verilmiş ancak kocasının iznine bağlanmış, velayet hakkı babaya verilmiş, kadın hem ailenin hem çocukların bakımından sorumlu tutulmuştur. Bu genel yapı çerçevesi içinde Medeni Kanun'un ataerkil yapısı ortaya konmuştur⁶⁶. *“Aile birliği için konulan esaslarda, erkek aile reisi olma bakımından birçok vazife ve mesuliyetleri üzerine almış olmakla beraber, kadın da bu aile birliğini kurma ve yaşatmada başlıca amildir”*⁶⁷.

Medeni Kanun bu şekilde kadını eş, anne ve ev kadını sıfatları ile tanımlamıştır. Cumhuriyet'in Medeni Kanun ile kadına vermiş olduğu sosyal hakları yine Cumhuriyet ile birlikte gündeme gelen siyasal haklar takip etmiştir.

Cumhuriyet kadına seçme ve seçilme hakkı tanımış, bu haklar, 1930 yılında yerel düzeyde, 1934 yılında ise ulusal düzeyde tanınmıştır⁶⁸.

1930 yılında kadınlara, belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmış, 1933 yılında ise muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır⁶⁹.

1935 yılında gerçekleşen seçimlerde sağlanan yüksek katılım oranlarıyla 17 kadın milletvekili ilk kez meclise girmiş, 1936 yılında yapılan ara seçimde ise bu sayı 18'e çıkmıştır⁷⁰.

Atatürk döneminde kadınlara tanınan bu haklar doğrultusunda basında kadınlara yönelik gazete ve dergilerin sayısı da artmıştır. Bunların önemlileri; “Cumhuriyet Kadını”, “Türk Kadın Yolu”, “Kadın Yazıları”, “Ev-İş, Kadın Dünyası”, “Türk Kadını” olarak

⁶⁵Erdem, **a.g.m.**, s.1271

⁶⁶Kaypak, **a.g.m.**, s.43

⁶⁷Afet İnan, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması “Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri”**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s.124

⁶⁸Kaypak, **a.g.m.**, s.43

⁶⁹ Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s.191

⁷⁰Hatice Güzel Mumyılmaz, “Kadın Temsiliyeti ve 1935 Seçimleri”,

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Kad%C4%B1n_Temsiliyeti_ve_1935_Se%C3%A7imleri, Erişim Tarihi: 10.05.2021.

sıralanabilir. Buradaki temel amaç kadınlara verilen haklar ile ilgili kadınları bilgilendirmek ve toplumsal hayatta daha etken kılmak olmuştur⁷¹.

Cumhuriyet rejiminin öncü kadrosu için kadın meselesi önemli bir konu olmuş ve gerek kamusal hayatta gerekse sosyal hayatta kadının özgürleşerek yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Eğitime önem verilmiş, bu eğitimin neticesinde meslek sahibi olup çalışan kadın imajı ise Cumhuriyet'in öznelere haline gelmiştir. Eğitimi, mesleği ve kılık kıyafeti ile çağdaş dünyayı yakalayan Cumhuriyet kadını bu rejimin yeni kadın kimliğini oluşturmuştur. Ancak tüm bunların yanında kadından geleneksel rolleri devam ettirmesi istenmiş ve iyi bir eş, iyi bir anne olması da beklenmiştir. Siyasi hayata atılmasının önü açılmış ancak aile kurumunun ihmal edilmemesi şart koşulmuştur. Cumhuriyet kadını imajı bu yolla rejimin vitrini haline gelmiş ve cumhuriyetçi erkek yöneticilerin modernleşme adına yürüttükleri siyasi faaliyetlerin neticesini ifade etmiştir. Bu şekilde tabandan tavana yürütülen bir hareket meydana gelmiştir⁷².

Kadınların toplumsal hayata atılmasından, meslek sahibi olmasından, ev haricinde çalışmalarından yana olan cumhuriyet rejimi bu yenilik için destek vermiş olmasına rağmen geleneksel kalıpları da kırmak istememiştir. Kemalizm bu yolla hem ailevi hem de milli vazifelerine sahip çıkan tek tip kadın profili yaratmak istemiştir⁷³.

Böylelikle kadına hem daha fazla görev yüklenmiş hem de var olan sorunlar kökten dönüşüm geçirmediği için kadının bireyselliği sınırlanmıştır.

Türkiye'de kadınlar siyasi olarak Milli Mücadele sonrasında örgütlenmiştir. 1923 yılının haziran ayına gelindiğinde örgütlenme biçimleri Kadınlar Halk Fırkası ismi ile ifade bulmuştur⁷⁴.

Kadınlara oy hakkı tanınmadığı için parti girişimi ancak dernekleşme ile sonuçlanmıştır. Fırka, siyasi görünümde olmakla beraber esas amacını, kadınların eğitim ve sosyal alanlardaki eksikliklerinin tamamlanarak cehaletin ortadan kaldırılması olarak açıklamıştır⁷⁵.

⁷¹Sezen Karabulut, "1950'lerde Kadının Sosyalleşmesinde Basının Önemi: "Kadın Gazetesi Örneği"", **Belgi Dergisi**, sayı:1, 2011, s.88.

⁷²Kaypak, **a.g.m.**, s.45

⁷³Berktaş, **a.g.e.**, s.163

⁷⁴Toprak, **a.g.e.**, s.105

⁷⁵Ayten Sezer Arıç, "Atatürk Döneminde Kadın Hakları", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Atat%C3%BCrk_D%C3%B6neminde_Kad%C4%B1n_Haklar%C4%B1, Erişim Tarihi: 10.05.2021.

Bu nedenle Kadınlar Halk Fırkası isminin aksine siyasi nitelik taşımamıştır. Temel hedefleri siyasi kazanımların dışında aile hayatını düzenlemek, toplumsal hayata açılmak ve eşit eğitim görmek ile ilgili olmuştur⁷⁶.

“Kadınlar Hak Fırkası, izin alamadığı için faaliyete geçememişti. Parti kuruluş çalışmalarının sekteye uğraması üzerine kadınlar, 7 Şubat 1924 günü Nezihe Muhiddin’in öncülüğünde Türk Kadınlar Birliği’ni kurmuştu. Birlik, kadınlığı ‘fikri ve içtimai sahalarda yükselterek’ çağdaş ve ileri bir düzeye ulaştırmayı amaçlıyordu”⁷⁷.

Cumhuriyet ideolojisi ve ideali ile kadının siyasi hayata atılımının önü açılmış, yaratılan kadın kimliğinden yeni kurulan devlet düzenine sadık kalması beklenmiştir. Kamusal alanda kadın-erkek eşitliği sağlayan yeni düzen 1935 yılına gelindiğinde kadınların herhangi bir örgütlü birliğe ihtiyaçlarının kalmadığını belirtmiştir. Bu nedenle de Türk Kadınlar Birliği’ni kapatmış ve kadınların bireyselliğini bir kez daha engellemiştir⁷⁸.

Bu noktada feminizmin varlığı onaylanmış ancak bağımsız bir hareketin oluşumu gecikmiştir. Değişen siyasi süreçler ve gelişen tarihsel bağlam nedeniyle Türkiye’de bağımsız kadın hareketinin oluşumu için 1980’li yıllar beklenmiş, feminist hareketin ikinci dalgası olarak adlandırılan süreç bu tarihlerde ortaya çıkmıştır.

1935-1975 yılları arasında artık aktif bir kadın hareketinden bahsetmek olanaksız hale gelmiş, kadınlar hayır derneklerinde çalışmaya teşvik edilmiştir. “Atatürk sayesinde Türk kadınları Batılı kadınların önüne geçmiştir” şeklindeki resmi söylem ile kadınlar sessiz kitlelere dönüşmüş ancak yine de cumhuriyet rejiminin destekçisi olmaya devam etmiştir. Bu süreçte üniversite eğitiminden yararlanıp meslek edinen seçkin bir kadın grubu Türkiye’nin “vitrini”ni oluşturmuştur. Ancak bu imkanlara ulaşamayan kesim hem geleneksel değerlerin dönüşüm geçirmemesi nedeniyle tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaya devam etmiş hem de mülkiyet, eğitim, gelir, sosyal güvenlik haklarından yoksun kalmıştır⁷⁹.

⁷⁶Toprak, a.g.e., s.106

⁷⁷Toprak, 2016, a.g.e.,s.473

⁷⁸Tekeli, a.g.e., s.29

⁷⁹<https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketi>,
07.10.2020.

Erişim

Tarihi:

1948 yılı ile birlikte Cemiyetler kanununda yapılan düzenlemelerle beraber kadın dernekleri tekrar kurulmaya başlamış, Üniversiteli Kadınlar gibi uluslararası derneklerin yanı sıra Türk Kadınlar Birliği Mevhibe İnönü başkanlığında yeniden açılmıştır⁸⁰.

1940 ve 1950'lerde kadın örgütleri Kemalizmi ve onun reformlarını korumaya yönelik olarak bir araya gelirken, 1960'larda ve 1970'lerde meydana gelen işçi hareketlerinin ve sol örgütlenmenin artması nedeniyle 1970'li yıllarda sosyalist ve Marksist kadın örgütlerinin ağırlığı hissedilmiştir⁸¹. 1975 yılında kadınlık halini sosyalist bakış açısıyla eleştiren İlerici Kadınlar Derneği kurulmuş devamında Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadınlar dernekleri izlemiştir⁸². Ancak 1970'li yıllarda bir araya gelen kadın örgütlerini harekete geçiren motivasyon feminizm değil sınıf mücadelesi olmuştur. Bu nedenle bu süreçten sonra ortaya çıkan örgütlenme sebeplerinin farklı olması kadın hareketi adına ayrı bir öneme sahip olmuştur.

Bu farklılıkları anlamak için 1980 sonrasında feminist kadın örgütlenmelerini ortaya çıkış ve örgütlenme biçimleri, söylemleri, öncelik verdikleri konular, siyasetle ve siyasi kurumlarla ilişkileri bağlamında incelemek gerekmektedir⁸³.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'si bir taraftan kendi seçkinini yaratmış bir yandan da yeni bir kadın imajı oluşturmuştur. Kamusal alan devlet eliyle ve onun denetiminde yeni bir döneme girmiş, eğitimde iyileştirme gerçekleştirilmiştir. Medeni kanunla birlikte yeni haklar elde edilmiş, öncesinde olduğu gibi tavandan tabana giden bir süreç izlenmiştir. Ancak bu süreç geleneksel olana ulaşamamış ve eksik kalmıştır. 1935 yılında her türlü sivil örgütün yasaklanmasıyla birlikte kadının da örgütlü yapısı yok olmuş ve bireyselleşmesi gecikmiştir. 1970'li yıllarda yaşanan siyasi süreçler kadın hareketini de etkilemiş ve bu yönde bir hareketlilik başlamıştır.

⁸⁰<http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/kadin-hareketinin-tarihi-sirin-tekeli.pdf>, Erişim Tarihi: 11.10.2020.

⁸¹Feyda Sayan Cengiz, "Bir "Yeni Sosyal Hareket" Olarak Türkiye'de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi mi Alternatif Dinamikler mi?", **Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, Derleyenler: H. Şimga, vd., Koç Üniversitesi Yay., İstanbul, 2018, s.113.

⁸²<http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/kadin-hareketinin-tarihi-sirin-tekeli.pdf>, Erişim Tarihi: 11.10.2020.

⁸³Cengiz, **a.g.e.**,s.107

1.4. SİYASİ VE KÜLTÜREL HAYATTA TÜRKİYE’DE KADIN İMAJI

Türkiye’de birinci dalga feminizm, Osmanlı’nın son döneminden itibaren varlık göstermiş, erken Cumhuriyet döneminde kurulan Türk Kadınlar Birliği ile de kadınların siyasi haklarını kazanmaları adına yoğun mücadele verilmiştir. İkinci dalga feminizm ise 1980’li yıllardan itibaren görülmeye başlamış, temelini sınıfsal toplumsal cinsiyet anlayışına karşı oluşturmuş, radikal bir çıkış ile kadınların özgürleşmesi ve örgütlenmeleri adına mücadele eden hareketin adı olmuştur. İkinci dalga feminizm hareketi eşit haklar için mücadele vermenin ötesine geçmiş, özel alanı politikleştirmeyi hedeflemiştir. Bu nedenle ideolojik anlamda yeni ve farklı bir feminizm anlayışı gelişmiştir. Dönemlendirme, geç Osmanlı- erken Cumhuriyet ve 1980 sonrası süreç olarak yapılmış, Türkiye’de feminizm tarihi, kadın hareketi ve kadın hakları için bu dönemlendirmeye başvurulmuştur⁸⁴. Bu dönemlendirme bir kaynak niteliği taşımış, dünya genelinde kadın hareketini ve bu hareketin gelişim sürecini takip edebilmek adına oluşturulmuştur. Bu nedenle Türkiye kadın hareketi özelinde bir okuma yaparken dönemlendirmeyi dikkate alarak ancak Türkiye’nin toplumsal yapısının dinamiğini de gözetenek inceleme yapmanın uygun olacağı düşünülmektedir.

14 Mayıs 1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile Türkiye’de çok partili düzene geçilmiştir. İlk kez gizli oy açık tasnif sistemi ile Demokrat Parti’nin iktidara gelişi, Türk siyasal hayatı adına önemli bir dönüm noktası olmuştur. O zamana kadar ekonomik alanda devletçi politikalar yürütülürken bu süreç ile beraber ithalat serbest hale getirilmiş ve ekonomide yaşanan bu değişim hem sosyal hayatta hem de siyasal hayatta kendini göstermiş ve özgürlüklerin önü açılmıştır.

Türkiye, demokratikleşme, liberalleşme, köktencilleşme ve askerileşme gibi ana eksenler ile çok partili hayatın ilk yirmi beş yılını geçirmiştir. Demokratikleşme sürecinin anlamı siyasal katılımın artması ile eşdeğer tutulduğu ölçüde göstergesi genel oy olmuştur. Oy hakkından ödün verilemeyeceği ve seçimlerin güvenli bir şekilde yapılacağı özellikle 1950’de DP süreci ile birlikte ilke olarak kabul

⁸⁴Sevgi Adak, “Yetmişli Yıllarda Kadın Hareketi: Yeni Bir Feminizmin Ayak Sesleri”, **Türkiye’nin 1970’li Yılları**, Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar, İletişim Yay., İstanbul, 2020 ,s.609.

edilmiştir. Siyasal katılımın göstergesinin diğer bir yönü ise tartışılan konuların niteliği olmuştur. 1960 yılı ile beraber gündeme gelen, tartışılan sorunlar daha somut konulara yönelmiştir. Liberalleşme süreci ise çok partili düzende farklı siyasal ideolojilerin yaygınlığı ile ilgili olmuştur. Bu yönüyle 1965 yılı bir dönüm noktası olmuş, bu süreç 1968 yılı gibi kısa bir tarihe kadar sürse de ideolojik farklılaşmanın izleri bu aralıkta görülmüştür. Diğer bir süreç ise köktencilik olmuş, siyasal katılımın artması ve liberalleşme düzeyinin de yaygınlaşması ile ülke sorunlarına kökten çözümler bulma arayışı güçlenmiştir. Çok partili hayatın son özelliği olan askerileşme süreci ise ilk defa 27 Mayıs 1960 hareketi ile görülmüştür. Köktenci çözümleri savunan bakış açıları arttıkça ordu içerisinde de, bu bakış açısını savunanlara karşı müdahale etme eğilimi güçlenmiştir⁸⁵.

Türkiye’de askerileşme süreci, çağdaşlarının gösterdiği örneklerin aksine farklı şekilde gelişmiştir. Örnekler liberalleşme ve demokratikleşme süreçleri ile zıtlık içerisindeyken Türkiye’de askerileşme süreci kimi zaman bu süreçlerin destekçisi olmuştur. Bu nedenle her olgu kendi coğrafyası içerisinde değerlendirilerek sağlıklı sonuçlar elde edilmelidir. Ancak askerileşme sürecinin, çok partili düzenin korunması ve sağlıklı işleminin karşısında durduğu unutulmamalı ve bu düzenin gelişimi adına farklı süreçler aranmalıdır.

27 Mayıs 1960 yılında iktidarda bulunan DP sürecine askeri bir hareket ile son verilmiş, hareketi uygulayanlar kendilerine Milli Birlik Komitesi (MBK) adını vermiş ve çok partili düzen içerisinde hükümetin demokrasiye, insan haklarına aykırı hareket ettiği gerekçesiyle 1924 anayasasını fesh etmiş, yürütme organını güçlü kılan yeni bir anayasa tasarısı hazırlatmıştır. 9 Temmuz 1961 tarihinde yeni anayasa yürürlüğe girmiştir. 1961 anayasası ile temel hak ve özgürlüklere daha geniş kapsamlı yer verilmiş ve birey esas alınmıştır. Kişi hakları, sosyal ve iktisadi haklar, siyasi haklar genel hükümler alt başlığı altında toplanmış ve detaylı yer verilmiştir. Ancak kadın haklarına özel bir başlık açılmamıştır. Onun yerine 12. ve 35. Maddenin içerisinde yer verilmiştir. 12. madde ile kanun önünde herkesin eşit olduğu vurgulanmış ve böylece kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olduğu gerçeği anayasal güvenceye alınmıştır. 35. maddede ise ailenin korunması ile ilgili konuya

⁸⁵Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Derleme: I.C. Schink-E.A. Tonak, Belge Yay., İstanbul, 2013, s. 238-241.

yer verilmiş ve aile içerisinde annenin korunması gerektiğinin altı çizilmiştir⁸⁶. Bu maddelerde kadına ve kadın sorunlarına özel bir başlıkta yer verilmemiş onun yerine anne sıfatına önem verilmiş ve ailenin sağlıklı korunması adına öncelikli olarak annenin korunması gerektiği vurgulanmıştır.

Yeni anayasa, sosyal devlet anlayışını, toplu sözleşme ve grev hakkını, çoğulcu anlayışı, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Cumhuriyet Senatosu gibi kurumları getirmiştir⁸⁷.

Çok partili düzene geçiş ile birlikte kadınlar arasında da etkileşim başlamış, yeni düzenin örgütlenmeye getirdiği yumuşama ile kadın dernekleri kurulmuştur. 1957’de Kadın Sesi, 1959’da Türk Anneler Birliği, 1949’da Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği, 1968’de Türk Hukukçu Kadınlar Derneği gibi dernekler kurulmuş kimi yardım işlerine, kimi de kazanımları korumaya yönelik varlık göstermiştir. 1949’da Türk Kadınlar Birliği tekrar kurulmuş, eğitim ve hayır işleri ile uğraşmış, yer yer kadın haklarına da değinmiştir. 1954 yılında Mediha Gezgin’in başkanlığını yürüttüğü Kadın Haklarını Koruma Derneği kurulmuş ve bu dernek kadın haklarını korumak adına parti kurma yoluna gitmiştir. 1972 tarihinde Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi kurulmuş 1981 yılına kadar açık kalmış olsa da aktif bir varlık gösterememiştir⁸⁸.

1945 yılında kurulan çok partili düzen, 1961 tarihinde daha demokratik bir anayasa ile yeniden inşa edilmiştir. 1965’de Türkiye’de çoğulculuğun en çok ses getirdiği süreç başlamış ancak 1968 yılında bu süreç kesintiye uğramıştır⁸⁹.

1968 tarihinde başta Fransa’da olmak üzere Avrupa’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) üniversite öğrencileri var olan düzene karşı ayaklanmış ve bu hareket Türkiye’ye de yansımıştır. Bu hareket, diğer ülkelerde daha kısa sürmüştür ancak Türkiye’de yerleşmiş ve süreç içinde sola kaymıştır. Adalet Partisi (AP) iktidarı, bu süreçte hukuk kanalı ile mücadele etmek yerine “komando” ya da “ülküçü” adı verilen sağcı genç kitle ile bu sürecin sonunu getirmeye çalışmıştır. Bu esnada sol kesim yapılan seçimler de kötü sonuçlar almış, önce 1965 seçimlerinde

⁸⁶Kuyaksil, **a.g.m.**, s.344-346

⁸⁷Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İş Bankası Yay., İstanbul, 2018, s.266.

⁸⁸Tanıl Bora, **Cereyanlar**, İletişim Yay., İstanbul, 2018, s. 764-765.

⁸⁹Eroğul, **a.g.e.**,s.231

Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) oyları %3'e daha sonra 1969'da %2,6'ya kadar düşmüştür. Bu süreçte ortanın solu sloganı ile hareket eden Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) oyları ise 1961 seçimlerinde %37'den %29'a, 1969 seçimlerinde de %27'ye düşmüştür. 27 Mayıs süreci sonrası sol fikirli kesimler yeni ve ileri bir Türkiye'ye doğru gidildiğini düşünürken yapılan seçimler ile bu düşünce kırılmış ve parlamenter sisteme olan inanç azalmaya başlamıştır⁹⁰.

1968 tarihi Türkiye'nin çok partili hayatı için bir dönüm noktası olmuş, bu dönüm noktasının nedenleri 3 ana başlık üzerinde şekillenmiştir. Birincisi sol kesimin bir iç parçalanma yaşaması ve sistemin dışına çıkması, ikincisi sağ kesimin kendi içinde kümeleşmesi ve karşı saldırıya geçmesi, üçüncüsü ise yöneticilerin tutum ve tavırlarından kaynaklanmış, iktidarın sol kesimi bastırmak adına yönettikleri saldırgan süreç olmuştur ve bu süreç eşliğinde devletin sivil topluma gösterdiği saygıya dayalı çoğulcu sistemin sonu gelmiştir⁹¹.

1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'deki siyasal dinamik sağ ve sol hareketlerin etkisiyle farklılaşmış bu farklılık 1970'li yıllarda birbirleriyle çatışmaya dönüşmüştür. Bu nedenle siyasi üsluptaki yumuşama toplumda bir birlik yaratma arzusuna eşlik etmiştir. Tüm bunlardan dolayı 1980 sonrası, birçok kişinin bahsettiği gibi "apolitik" bir süreç değil aksine farklı ve yeni bir siyasi anlayışın geliştiği bir dönem olmuştur. 1950'li yıllardan başlayarak toplumsal güçlerin devletten her kopuş süreci tepki görmüştür. 1950'li yıllarda piyasa ekonomisinin değişimi ve gelişimi başta ülkenin aydınları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 1960'lı yıllarda ise gelişen sol hareket ve beraberinde getirdiği ideolojiler milli birliği ve bütünlüğü bozduğu gerekçesi ile tepki çekmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde ise gelişen İslamcı hareket irtica ve gericilik ile eş değer tutulmuştur⁹².

Türkiye'de modernleşme süreci 1970'li yıllarda siyasal kutuplaşmanın getirdiği şiddet vakaları nedeniyle sekteye uğramıştır. Bu sürece kadar kamusal alan canlı ve hareketli olmuş kadınlar da bu durumda etkin rol oynamıştır. Bu dönemde sosyalizmin gelişmesiyle birlikte sosyalist hareket içinde yer alan kadınların örgütteki konumları ile ilgili olarak kadın sorunu ele alınmıştır. 1970'li yıllarda belirli bir hiyerarşik düzende şekillenmiş olan örgütlerin kendi içinde oluşturduğu

⁹⁰Akşin, **a.g.e.**,s.267

⁹¹Eroğul, **a.g.e.**, s.232

⁹²Göle, **Melez...**, s.38

kurallar belirmiş ve örgüt içinde yer alanların bu kurallara tartışmasız uyması beklenmiştir. Kuralların erkekler tarafından oluşturulması ve kadınlara özgü olan ihtiyaçların devrim sonrasına ertelenmesi ile beraber kadınların konumu ikincilleştirilmiştir. Bu nedenle 1980’li yıllar öncesi oluşturulan sol örgütlenme biçimi bu yönüyle eleştirilmiştir. 1970’li yıllarda kadınların siyasal yaşamdaki faaliyetleri cinsiyet kimliklerine göre belirlenmiş, toplumdaki sağ-sol kutuplaşmasıyla birlikte etkin siyaset erkek temsiliyetine bırakılmıştır. Örgüt yapısının bu biçimi içerisinde kadınlar siyasette belirlenmiş toplumsal cinsiyet rollerinin kendilerine izin verdiği ölçüde yer almış, tamamlayıcı olarak görülmüş ve erkeklerin aksine edilgen olmuştur⁹³.

1970’li yıllarda Türkiye’de kadın hareketine sol görüşe bağlı örgütler tarafından şekil verilmiş, solun başarısıyla birlikte kadın sorununun da başarıyla çözümleneceğine inanılmıştır. 1970 yılında sol görüşlü kadınların kurduğu ilk dernek Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği olmuştur⁹⁴.

Türkiye’de kadın hakları adına verilen mücadeleyi ve feminist tarihin akışını anlamak açısından 1970’li tarihler önemli yer teşkil etmiş ve bu süreç içerisinde iki nokta üzerinde durulmuştur. Birincisi, feminist iki dalga arasında geçen süreci kapsayan 1970’li tarihlerin durgunluk dönemi olarak adlandırılması ve bu dönemde kadın hareketleri ile ilgili bir gelişme olmadığı görüşü olmuştur. İkinci ise 1980’li yıllarda ortaya çıkan ikinci dalga feminist hareketin çıkış noktası, üzerinde durduğu konular ve kimler tarafından desteklendiği olmuştur⁹⁵.

Sevgi Adak, Şirin Tekeli’nin Feminist hareket içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Adak, Tekeli’nin 1983 yılında “Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketleri” adlı yazısında kadın hareketlerini, “*Kadınların kadın olmaktan kaynaklanan kendilerine özgü sorunları çerçevesinde oluşturdukları, dayanışma, bilinçlenme-bilinçlendirme, kamuoyunu ve siyasi iktidarı uyarma gibi çeşitli hedeflere yönelen kitle hareketleri*” olarak tanımlamış ve Türkiye’de bu hareketlerin oluşmasını sağlayacak siyasal ve toplumsal iklimin 1980 sonrasında meydana geldiğinin üzerinde durmuştur. Adak, Tekeli’nin, 2010 yılında yayınlamış olduğu

⁹³Narin Bağdatlı, “Feminizm Ve Sol: Türkiye’de 1970’lerde “Kadın Sorunu””, **Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2020, s. 362-363.

⁹⁴Bağdatlı, **a.g.e.**,s. 365

⁹⁵Adak, **a.g.e.**, s.610

“The Turkish Women’s Movement: A Brief History Of Success” isimli eserinde ise, 1935 yılında kapanmış olan Türk Kadınlar Birliği sonrasında kadın hareketlerinin durgunluk dönemi geçirip bittiğini ve kadınların eşitlik talepleri ile ilgili söylemlerini bir kadın örgütü aracılığıyla gündeme getirmek için 1975 yılında kurulan İlerici Kadınlar Derneği’ni beklemek durumunda kaldıklarını ifade etmiştir. Adak, Tekeli’nin 1970’li yılların ortasında tekrar gündeme gelen eşitlik talebinin dar bir çevrede meydana geldiği yönündeki tespitini belirtmiştir. Bu çevrenin işçi sınıfına mensup kadınlardan oluştuğunu ve feminist bakış açısıyla ifade edilmeyen bir talep olarak ortaya çıktığını eklemiştir. Adak, bu nedenle kadın hareketlerinin söylemlerine feminizmin dahil olması adına gerekli koşulların oluşması için 1980’li yıllara kadar beklemek gerektiğini ifade etmiştir⁹⁶.

1980’li yıllarda gelişen ikinci dalga feminist hareket, sol ideolojinin erkek bakış açısı ile örülen yapısını ve cinsiyetçi yaklaşımını eleştirmiştir. Ancak bu hareketi oluşturan kadınlar da sol hareketin içerisinde politize olmuştur. Sol akımın içerisinden çıkan ikinci dalga feminist hareket, sol akımın devlet eleştirisini desteklemiştir. Ancak ikinci dalga feminist hareketi yönlendiren sol görüşlü kadınlar, sol akımın yapısında var olan erkek bakış açısının ağırlığına karşı çıkmıştır. Bu durum Türkiye’deki feminist hareketi önemli derece de etkilemiş ve feministlerin kendi tarihlerindeki sessiz geçen zamanları açıklamaya yardımcı olmuştur. Türkiye’deki feminist hareketin oluşturduğu devlet eleştirisi, Kemalizm eleştirisi ile birlikte gelişmiş ve şekillenmiştir. Bu nedenle çok partili süreçte ortaya çıkan kadın örgütlerinin mücadelesine Kemalizm’in kadın hakları ile ilgili söylemleri eklenmiş ve kadın örgütlerinin kadın hareketi olarak varlık göstermesinin önü kesilmiştir⁹⁷.

Sol hareketlerin içerisinde mücadele eden kadınların yaşamış olduğu eşitsizlik 1970’li yıllardan itibaren dikkat çekmiş ve eleştirilmiştir. Bu bilinç kendini edebiyat sahasında da göstermiştir. Dönemin yazarlarından olan Sevgi Soysal’ın “Yenişehir’de Bir Öğle Vakti”, “Yıldırım Bölge Kadınlar Koşuğu” ve “Şafak” adlı eserleri ülkenin siyasal, kültürel ve toplumsal panoramasını sunmuştur. Soysal, bu eserlerinde sol hareketlerin içerisinde yer alan kadın ve erkeklerin gündelik yaşamlarını, ilişkilerini, örgüt içerisinde buldukları konumları oldukça eleştirel bir

⁹⁶Adak, **a.g.e.**,s. 610

⁹⁷Adak, **a.g.e.**,s.610

dille ele almıştır. Sol görüşlü olan, bu yolda mücadele veren erkeklerin konu kadınlara geldiğinde hem düşünsel olarak hem de pratikte eşit davranmadıklarını hatta birçok noktada farklı ideolojik görüşlerle aynı paydayı paylaştığını ortaya koymuştur. Soysal, ortaya koyduğu eserlerle kadın hareketlerinin seyri içerisinde sorulması çok önemli olan bir soruyu gündeme getirmiştir. Bu soru, siyasi anlamda kendini eşitlik teması üzerine inşa eden sol hareketlerin, kadınlara özgü olan davranışlara, ilişki biçimlerine, giyim kuşamlarına ve en önemlisi örgüt içindeki ikincil konumlarına kayıtsız kalmaları olmuştur. Soysal bu eserlerinden önce yazmış olduğu “Tutkulu Perçem” ve “Tante Rosa” adlı eserlerinde de kadınlık halleri üzerinde çokça durmuş, kadınların özgürleşme istemini yarattığı karakterler aracılığıyla dile getirmiş, feminist bakış açısıyla yaptığı sorgulamalarla hem Türkiye’nin kadın hareketleri seyrinde hem de edebiyatta çığır açmıştır.

1950’li yıllarla birlikte İslamcı kesimler daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Bu görünürlük kadınlara da yansımıştır. İslamcı kadınlar bu süreçte özellikle eğitim kurumlarında görünür olmuş ve iki konu üzerinde kendini var etmeye çalışmıştır. Bu süreçte İslamcı kadınlar hem geleneksel rollerini devam ettirmiş hem de var olan bu rolleri sorgulamış ve kendileri için farklı bir yol aramıştır. İslamcı kadınlar bu sorgulama ile birlikte feminist hareketin içerisindeki kadınlarla temelde aynı rolleri eleştirmiştir. Her iki kesimde konuya farklı bakış açıları ile yaklaşılsa da temel unsurlarda buluşup sürece katkıda bulunmuştur⁹⁸.

Muhafazakâr kadın yazınının öne çıkan iki ismi Münevver Ayaşlı ve Samiha Ayverdi, Kemalizm ile birlikte meydana gelen kadın imajına karşı çıkmış ve “eski kadın” olarak tabir ettikleri kadın imajının önemi üzerinde durmuştur. 1960’lı yıllara gelindiğinde ise muhafazakâr kadın yazınının da Şule Yüksel Şenler aynı söylemi vurgulamış ancak bu noktada bir parantez açmıştır. Kadın yazınında, anne ve eş rollerinin öneminin altını çizmiş ancak Ayverdi’nin aksine Osmanlı kadınına duyulan özlemi ifade edip bu kadın imajını yeniden üreterek yapmamıştır. Dindar kadınlara seslenmiş ve büyük bir kitleye ulaşmak adına taşrada konferanslar vermiştir. Gazete yazıları yazmış ve örtünmenin önemine değinmiştir. Şule Yüksel Şenler’in verdiği bu konferanslar sayesinde birçok kadın ilk kez kamusal bir

⁹⁸Mehmet Ali Mert, “Türkiye’de İslamcı Kadının İdeolojik Nesnellikten Siyasal Aktörlüğe Serüveni: İslamcı Düşüncede Kadın Algısı”, **İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:1, 2020, s.547.

etkinliğe katılmıştır. Eserleri ile kamusal ahlakın öneminden bahsetmiş, bunun kadınlar aracılığıyla başarılacağına inanmış ve iffet, ahlak, örtünme kavramlarını kadına yüklemiştir⁹⁹.

1970’li yıllarda dünya üzerinde artan radikal İslami hareketle beraber başörtüsü geleneksel manasını yitirmiş, İslam’a siyasi vurgu yapan ve türban adı verilen bir örtünme şekline, tesettüre evrilmiştir. Özel ya da mahrem olarak adlandırılan alana ait olduğu kabul edilen başörtülü kadın imajı, politik hale gelmiştir. Kamusal alanda yer almak adına mücadele eden, başörtüsü ile birlikte hem eğitim görmek isteyen, hem de çalışma hakkı talep eden bir kadın imajına dönüşmüş, eğitim ile birlikte kadınların dinden ve örtünmeden uzaklaşacağı anlatısı bu yönde değişime uğramıştır¹⁰⁰.

Artan muhafazakâr kadın söylemi ile beraber şehirli, eğitilmiş ve meslek sahibi bir kadın topluluğu oluşmuştur. 1973 yılında Hanımlar İlim Ve Kültür Derneği kurulmuş ve dernek 1976 yılında çıkardığı “Şadırvan” dergisi ile bu kadın topluluğuna hitap etmiştir. Şadırvan dergisi 1980 yılına kadar devam etmiş ve başörtülü kadınlara itibar kazandırıp, başörtüsünün önemini vurgulamıştır. 1978 yılında ise “Şura” dergisi “Rayet” ismiyle bir ek çıkarmış ve farklı bir kadın imajına dikkat çekmiştir. İran devrimi ile beraber ortaya çıkan ve gelişen Radikal İslamcılık ile farklı bir kadın imajı gündeme gelmiştir, bu kadın aktif ve militan olarak tabir edilmiştir. 1988 yılına gelindiğinde ise Şerife Katırcı, “Müslüman Kadının Adı Var” romanı ile başörtülü kadınların örtüsü ile birlikte çalışabilme hakkını savunmuştur. 1980’li yıllar muhafazakâr kadın yazınının da romanların yanı sıra İslamcı kadın dergilerinde de artış yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönem aynı zamanda farklı muhafazakâr kadın söylemlerinin geliştiği bir sürece eşlik etmiştir¹⁰¹.

1970 tarihinde kurulmuş olan Milli Nizam Partisi, devamı niteliğinde olan Milli Selamet Partisi ve sonrasında kurulan Refah Partisi İslami inancı siyaset ile buluşturmuştur. 1983 tarihinde ise Anavatan Partisi ile yeni bir süreç başlamıştır. Bu süreç İslami değerler ile liberalizmin iç içe geçtiği bir dönemi aralamıştır¹⁰².

⁹⁹Bora, **a.g.e.**, s.800-801

¹⁰⁰Ceren İrem Kaya, “Türkiye’de Kadınların Başörtüsü Mücadelesinden, Başörtüsüyle Mücadelesine Görünür Olma Çabası Ve Pratikleri”, **International Journal Of Social And Humanities Sciences**, sayı:2, 2019, s.64.

¹⁰¹Bora, **a.g.e.**, s.801

¹⁰²Göle, **Melez...**, s.54

Refah Partisi, ifade gücünü İslami inanca dayandırarak ortaya koymuş ve bu yönüyle taşrada yaşayan İslami inanca kökten bağlı olan kişilerin ilgisini çekmiş, desteğini kazanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise kitlesi genişlemiş, ifade ettiği değerler taşrayı aşmış, alt-orta sınıflar arasında da kabul görmeye başlamıştır. Dini inancın siyasete karışmasıyla birlikte toplumsal düzeyde değişim istemi de gündeme gelmiş ve partiler aracılığıyla vücut bulmuştur. Siyasette ki bu dönüşüm ile farklı bir toplumsal düzen oluşturarak uzun yıllardır laik olarak adlandırılan yaşam biçiminden rahatsızlık duyan kesimlere hitap etmek hedeflenmiştir. Alkol tüketiminin kısıtlanması ve sanatta sansürün yanı sıra kadınlar değişimin önemli noktalarından biri olmuştur. Ortaya konulan politikalarla kadınların hem kamusal hayattaki görünümüne hem de özel hayatına karışılmıştır. Giyimlerine, çalışma şartlarına değinilmiş ve örtünme gibi sadece bireyin kendisini ilgilendiren konulara dahi ahlaklı bir toplumsal düzen yaratma arzusu ile dolaylı yoldan da olsa siyaseten yer verilmiştir. Bu nedenle de kadın ve erkeğin toplumsal hayattaki karşılaşmalarını olabildiğince kısıtlı tutmak istenmiş, kadının toplumsal düzeni bozan bir unsur olduğu vurgusu siyasetteki bu yaklaşımla dile getirilmiştir.

İslamcı kadınlar ise bu yaklaşımların ortasında kalmıştır. Kadınlar, kamusal alanda daha fazla görünürlük elde ettikçe, eğitim ve meslek edinme hedeflerini gerçekleştirdikçe, kadınların eş ve anne rollerinin öncelikli görev olduğunu savunan İslami gelenek ve yorumlardan uzaklaşıp bu bakış açısı ile çatışmaya başlamıştır. Bu nedenle İslamcı kadınlar yeni toplumsal yaşam deneyimlerinin ve bireysel yaşam biçimlerinin tanınması adına dinsel anlamda meşruiyet sağlayacak kaynak bulmaya çalışmıştır¹⁰³.

İslami hareketlerin Türk siyasi hayatında öne çıkması ile birlikte İslamcı kadınlar kamusal alanda görünür hale gelmiştir. İslamcı kadınlar süreç içinde bağımsız kimlik oluşturmaya başlamıştır. İslamcı hareketlerin kadının konumuna bakışı, İslami yönelimle birlikte geleneksel değerler çerçevesinde olmuştur¹⁰⁴.

İslamcı hareket ile beraber kadının toplum içindeki konumu sorgulanmaya başlamış, kadının, evin içindeki ve dışındaki rolleri tartışılmış, kimliklerin yeniden

¹⁰³Göle, *Melez...*, s.34-35

¹⁰⁴Mert, *a.g.m.*, s.544

tanımlanması ile birlikte hem kamusal alanda hem de özel alanda kadına yer açılmaya başlamıştır¹⁰⁵.

Kadın sorunu, farklı ideolojik fikirler tarafından gündeme getirilmiş ve farklı bakış açıları sürece katkıda bulunmuştur.

1980 tarihinden sonra Türkiye’de yaşanan değişimi üç başlıkta ele almak mümkündür. Birincisi somut olarak Türkiye’de politik söylem değişmiştir. İkincisi, toplumsal aktörler ile devlet arasındaki ilişki biçimi ve politik bağ değişmeye başlamıştır. Üçüncüsü ise, bu değişimin partiler aracılığıyla ne denli aktarıldığı sorusu olmuştur¹⁰⁶.

1980 sonrası yapılan seçimler merkez sağın güçlendiğini ortaya koymuştur. Hem iktidarda olan parti hem de ana muhalefet partisi bu süreçte merkez sağda yer alan partiler olmuştur. Merkez sağın güçlenmesinin nedeni sosyal demokrat kesimin giderek zayıflaması ve Anavatan Partisi’nin yeni ve farklı değerlere sahip çıkan yaklaşımı olmuştur. Anavatan Partisi temellerini üç konu üzerinde oluşturmuştur ve yeni toplumsal değerlere kucaklayıcı yaklaşarak bir nevi bu değerlerin temsilcisi olmuştur¹⁰⁷.

Askeri bir hükümetten sonra iktidara gelen Turgut Özal, Türkiye’de serbest piyasa politikasını savunmuş, özelleştirmeyi yaygınlaştırmış ve bu yolla tüketim çağını başlatmıştır. Özal, İktidara gelirken hem taşrada yaşayan dindar iş insanlarına hem de büyük şehirlerde yaşayan laik yaşam biçimini benimsemiş kesimlere seslenmiştir. Bu şekilde de 1980’li yıllarda başarılı olmuştur.

Özal dönemi ile birlikte muhafazakar iş insanlarının da piyasadaki görünürlüğü artmış ve bu yönde bir Pazar oluşmuştur. Bu noktada Müslüman iş insanlarının piyasaya kattıkları en önemli ürünlerden bir tanesi de tesettür giyim üzerine olmuştur. 1980’li ve 90’lı yıllarda gelişen İslamcı hareket ile beraber tesettür giyim üzerine olan talep artmış ve piyasa bu yönde genişlemiştir. Tesettür giyim ürünlerine yönelik var olan ucuz giyim dükkanlarının yanı sıra ihtiyaç duyulan giyim eşyalarının üretimini ve satışını gerçekleştiren şirketler de kurulmuştur¹⁰⁸.

¹⁰⁵Kaya, **a.g.m.**, s.65

¹⁰⁶Göle, **Melez...**, s. 37

¹⁰⁷Göle, **Melez...**, 45

¹⁰⁸Yael Navaro Yaşın, “Kimlik Piyasası”, Haz., D. Kandiyoti- A. Saktanber, **Kültür Fragmanları**, Metis Yay., İstanbul, 2017, s.232-233.

1980’li yıllarda Türkiye ekonomisinde yaşanan değişimler hem ekonomik sorunlara yol açmış hem de zengin ve fakir arasındaki ekonomik dengenin bozulup farkın açılmasına neden olmuştur. Türkiye’de sosyo-ekonomik durumun değişmesinin altında farklı birçok neden bulunmaktadır. Bu değişimin altında hem siyasal iktidar hem de zaman içerisinde oluşan cemaat yapılarına bağlı olarak değişen yaşam biçimleri ve bu yapılara dayanan iktidar kaynakları yatmaktadır. Türkiye’de toplumsal boyutta ekonomi temelli uçurumun artması, sınıflar arası ayrımı belirginleştirmiş ve bu durum devletin kendi yurttaş tipini tanımlamak ve yaratmak için kullandığı kurumlara dayandırılmıştır. Bu nedenle 1980’li yıllara gelindiğinde muhafazakâr kesim elde ettiği siyasal kitleyi kendi kent kültürünü ve kurumlarını yaratma fırsatı olarak kullanmıştır. Böylelikle kentte yaşayanlar ve yaşamayanlar, kentte yaşayıp yoksul olanlar, laik yaşam biçimini benimseyenler ya da İslamcı yaşam tarzına sahip olanlar şeklinde kimlik savaşları olarak algılanmıştır¹⁰⁹.

Refah Partisi ise başarısını muhafazakâr fakat liberal olan bu merkezi siyasetin zayıflamasına borçludur. Turgut Özal’ın vefatından sonra Anavatan Partisi’nin başına geçen Mesut Yılmaz, parti içerisinde daha devletçi, milliyetçi ve laik politikalara ağırlık vermiş ve liberaller ile muhafazakârlar arasında bir ayrışmaya neden olmuştur. Kentli ve eğitimli bir akademisyen olan Tansu Çiller, Doğru Yol Partisi’nin başına gelmiş, kentli orta sınıftan destek beklemiş ve cumhuriyetçi Kemalist mirası baz alarak hedeflerini belirlemiştir. Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükümeti kuran Sosyal Demokrat Halkçı Parti de hedeflerini bu miras üzerinde şekillendirmeye çalışmıştır¹¹⁰.

1980 sonrasında Türkiye’de politik kültür değişmeye başlamış ve politik kültürde yaşanan bu değişim politikadaki kısıtlamalar ve yasaklar ile açıklanamamıştır. Politik kültürde yaşanan değişimi siyasi sistem ve partiler kanalıyla anlamaya çalışmak eksik kalmıştır. Bu nedenle değişim toplumsal açıdan incelendiği takdirde anlaşılacaktır. Politik kültürün dönüşümünde ve kendini yenilemesinde partilerin etkisi olduğu kadar toplumsal aktörlerin de etkisi olmuştur. Bu nedenle bu noktada

¹⁰⁹Jenny B. White, “ İslamcılığın Açmazları”, Haz., D. Kandiyoti- A. Saktanber, **Kültür Fragmanları**, Metis Yay., İstanbul, 2017, s. 203.

¹¹⁰Göle, **Melez...**, s.76

yaşanan değişim ve dönüşümleri sadece partiler ve partiler arası ilişkilerle değil toplumsal aktörlerin değişen yeni ilişki biçimlerinde aramak faydalı olacaktır¹¹¹.

1980'li yılların ortasından itibaren İslamcı hareketin içerisinde yer alan kadınlar, bu harekete hem çıkardıkları dergiler ile hem de dergi etrafında oluşturdukları çevreler ile siyasete aktif olarak katılmıştır. Özellikle Refah Partisi aracılığıyla İslamcı hareketin içerisinde yer alan kadınlar örgütlenmeye başlamıştır. Bu kadınlar daha çok büyük şehirlerde yaşamakla beraber 1995 yılı itibariyle Refah Partisi'nin İstanbul İl örgütünde 18 bin kadının teşkilatçı olarak yer aldığı belirtilmiştir. Parti içerisinde yer alan kadınlar arasından Sibel Eraslan, kadınların yönetim kadrolarına getirilmemesine yönelik yaptığı eleştirilerle öne çıkmıştır. Eraslan, bu eleştirisini hem kamusal alanda başörtüsü yasağına hem de yerel yönetimde ve mecliste kadınlara alan tanımayan Refah Partisine yöneltmiştir¹¹².

Tesettür aslında farklı amaçlar için kullanılsa da zaman içerisinde toplumsal düzeyde farklı olduğunun altını çizmek ve sınıfsal olarak yükseldiğini göstermek için simge halini almıştır. Bu durum Fazilet Partisi ile vücut bulmuş ve İslamcı hareketin içerisinde yer alanları bünyesinde toplamıştır. Tesettür, parti içerisinde yer alan kadınlar tarafından da kullanılmış, kentte yaşayanların yaşam biçimlerini gösteren bir simge olmuştur. Tesettürlü kadın eylemciler toplumsal düzeyde her anlamda kendilerine hareket alanı talep etmiş ancak tesettür hareket alanı yaratmanın aksine geleneksel olarak başka anlamlar ifade etmiştir. Bu anlamlar, kadının ev dışında çalışmayıp, enerjisini ev, eş ve çocuklarına harcaması gerektiği bu nedenle de güvenli alan olarak görülen evde kalması üzerine olmuştur. Bu nedenle parti değerleri kendi içerisinde çelişen anlamlar taşımıştır. Kadınların çalışmaları bir yandan desteklenmiş ancak diğer yandan kadınların parti ile olan bağları zayıf tutulmuş ve bu durum parti içerisinde üst kademelere kadınların getirilmemesi ile en önemli örneğini vermiştir¹¹³.

Kadınların eylemciliği erkeklerden daha fazla görünür olmasına rağmen kadınlar parti içerisinde resmi düzeyde pozisyon elde edememiş ve siyaset ile olan bağ cinsiyete göre ayrılmış alan olarak görülmüştür. Müslüman kültürü yeni bir forma dönüştürülmüş bu şekilde sınıfsal olarak yükselmek adına farklı bir yol açılmıştır.

¹¹¹Göle, **Melez...**, s.37

¹¹²Bora, **a.g.e.**, s.806-807

¹¹³White, **a.g.e.**, s.223-224

İslamcı hareketin alanını genişletmesi ile kadınların eylemci rolünün desteklenmesi eş zamanlı olmuş, bu duruma İslamcı zengin kesim tarafından maddi anlamda arka çıkmıştır. Ancak maddi olarak eğitimde desteklenen bazı kadınlar dahi, geleneksel değerlerle örülmüş bir yaşamın içinde kalmıştır¹¹⁴.

1990 yılı sonrası hem oluşan siyasi ortam ile hem de “türban sorunu” olarak ifade edilen olaylar ile beraber İslamcı kadınlar örgütlenmiştir. Örgütlenme ile birlikte bir hareket olarak ifade edilmeye başlamıştır. İslamcı kadınlar, kadın hareketi içerisinde yer almaya başlayınca feminizme karşı hangi noktada durduklarına dair çalışmalar yapılmıştır. Kadın hareketinde yer alan ancak farklı ideolojik görüşlere sahip olan kadınların yapmış olduğu araştırmalar ile birlikte İslamcı kadın hareketinin çeşitliliği ortaya konmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda İslamcı kadın hareketine dair ikili bir analiz öne çıkmıştır. 1997 yılında yapmış olduğu çalışma ile Sevda Alankuş Kural, İslamcı hareketin içerisinde yer alan kadınları “geleneksel İslamcı çizgisini taşıyanlar” ve “radikal İslam profilini taşıyanlar” şeklinde iki gruba ayırmış, araştırmalara yeni bir soluk kazandırmıştır¹¹⁵.

İlk grupta yer alan kadınların, kadın sorunlarına ilişkin sundukları çözüm öncelikle yaşam biçimlerinin İslam’a uygun olması olmuş ve bu noktada da feminizme gerek olmadığı ifade edilmiştir. Bu grupta yer alan kadınlar, İslam’ı yaşamının merkezine alan bir kadının modern dünyaya ait herhangi bir sorunla karşılaşmayacağı bu nedenle de feminizmin bu noktada bir işlevinin olmadığını ortaya koymuştur. Feminizmi, Batılı kadınların sorunları ile uğraşan bir araç olarak gören ilk grup buna ihtiyaçlarının olmadığını çünkü İslam’ın kurmuş olduğu toplumsal yapının, kadını ikincil konuma itmediğini ifade etmiştir. Bu ifade ile birlikte anne ve eş rollerinde kadının eğitici yönünün ve bu rollerin önemini altı çizilmiştir. İslamcı kadın hareketinin ilk grubunda yer alan kadınlar için savundukları düşüncelere yer veren romanlar önemli olmuştur. Bu romanlar “hidayet romanları” olarak adlandırılmıştır. Hidayet romanları, İslami yaşam biçimi ile yaşamayan genç bir kadının ya da erkeğin İslami yaşam tarzına sahip olan bir Müslüman yardımıyla dini öğrenmesini ve bu yaşam tarzını benimseyerek huzura kavuşmasını konu almıştır. Hidayet romanları, kadın sorunlarına ya da kadına dair herhangi bir değerlendirme yapmak yerine

¹¹⁴White, a.g.e., s. 223-224

¹¹⁵Gülşen Çakıl Dinçer, “Feminizmle İlişkisi Bağlamında Türkiye’de İslamcı Kadın Hareketi”, **Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2020, s.239.

kendilerine uygun olan bir toplumsal yapı kurmanın olasılığı üzerinde durmuştur. Bu romanlarda İslami yaşam biçimini tercih eden kadınlar aracılığıyla ailelerinin de bu yaşam biçimine sahip olması konu edinilmiştir. İslamcı kadın hareketinin feminizme karşı duruşunu izleyebileceğimiz diğer alan ise 1980’li yıllarda çıkışa geçen kadın dergileri olmuştur. Feride Acar, bir yazısında bu dergilerin arasında yer alan Kadın ve Aile, Mektup ve Bizim Aile dergilerinin ortak noktasının anne ve eş rollerinin altının çizildiğini fakat kadınların eğitimi, meslek edinmesi ve kamusal alanda kadın görünürlüğü ile ilgili yazıların az olduğunu belirtmiştir. Bu dergilerde kadının eğitimine karşı çıkılmamıştır ancak kamusal alana açılıp evin dışında çalışmasına sıcak bakılmamış, zorunda kalması halinde İslami yaşam kurallarına dikkat ederek çalışabileceğinden bahsedilmiştir. Bu dergilerin arasında yer alan Mektup dergisinde kadının kamusal alanda sadece “mücadele” rolüyle var olabileceği vurgulanmıştır. Feride Acar’a göre İslamcı kadın dergilerinin özelliği Batı karşıtı olması ve kadın ile erkeğin toplumsal hayattaki konumu hakkındaki görüşleri olmuştur. Bu üç dergide İslami yaşam tarzını benimseyen bir kadın ile Batılılaşmış bir kadının birbirine karşıt olduğu üzerinde durmuş, Batılılaşmış bir kadının yaşayabileceği sorunlardan, ezilişinden ve sömürülmesinden bahsedilmiş, İslami yaşam tarzını benimseyen kadınlar bu yönde uyarılmıştır. Ancak bu değerlendirme yeterli olmamış ve Feride Acar eklemiştir¹¹⁶.

“Batılılaşmanın tehlike ve zararları bütün dergilerde dış görünüşte benzemenin inançlarda da benzeme anlamına geleceği fikri işlenerek, kadınlara Batılı kadına benzemenin ölçütü olarak görülen modayı izleme, makyaj yapma, tv seyretme, denize giderek tatil yapma gibi davranışlardan kaçınmaları öğütlenmektedir”¹¹⁷.

Bu dergilere göre Batılılaşmış kadınların ya da Batılı kadınların talep ettikleri eşitlik kavramı kadınlara daha fazla sorumluluk yüklemiş ve sömürülmesine yol açmıştır. Bu durum İslamcı hareketin içerisinde yer alan kadın ile Batılılaşmış ya da Batılı kadın arasındaki en büyük karşıtlığı oluşturmuştur. İslami bakış açısına göre kadın ve erkek doğuştan farklı özelliklere sahip olmuş ve bu nedenle de ihtiyaç duydukları noktalar değişmiştir. İslamiyet’in bu bakışı ile kurulan toplumsal yapıda savunularına göre kadın geniş hak ve özgürlüklere sahip olmuştur. Bu nedenle

¹¹⁶Dinçer, a.g.e., s.240-241

¹¹⁷Feride Acar, “Türkiye’de İslamcı Hareket Ve Kadın”, Yay. Haz. Ş. Tekeli, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s.86.

kadının başka bir toplumsal düzene ya da farklı bir eşitlik kavramına ihtiyacı olmadığı savunulmuştur¹¹⁸.

Feminist yazınının öne çıkan isimlerinden Handan Koç, “Muhafazakârlığa Karşı Feminizm” adlı eserinde İslami yaşam tarzını benimseyen kişilerin feminizmin karşısında duran söylemlerini ve bu yöndeki politikalarını incelemiştir. Koç, bu noktada İslami feminizmin varlığından bahsedilemeyeceğine ve erkeklerle karşı karşıya gelmeyen kadınların feminizm ile ilgili herhangi bir şey yaratamayacağına değinmiştir. Sosyalist feministlerin büyük kısmı da bu yönde düşünmüş ve din ile feminizmin yan yana gelmesinin oldukça zor olduğu görüşünde olmuştur. Bu görüşlerin doğruluk payı olsa da erkekler ile mücadeleyi tek bir yönetime indirgemenin aksine farklı birçok yöntemin var olduğunu unutmamak gerekir. Hidayet Şefkatli Tuksal’ın Deniz Kandiyoti’den aktardığına göre, bu yöntemlerin bazılarının Kandiyoti’nin terimiyle “ataerkil pazarlıklar” olarak adlandırıldığını ve bu yol ile baş edilebileceğini hatırlatmıştır. Zahra Ali ise bu yaklaşımın, İslam’ı temelinde dogmatik ve cinsiyetçi bulan, feminizmi ise Batı’nın modernliği ile ilişkilendiren yapısını eleştirmiştir. Ali, bu noktada tek bir İslami feminizmden bahsedilemeyeceğini vurgulamış ve İslami feminizmi, İslami kaynaklara olan yaklaşımları dolayısıyla üçe ayırmıştır. İslami feminizmleri, geleneksel reformist, radikal reformist, liberal reformist olarak sınıflandırmıştır. Ancak İslami feminizmleri, aynı zamanda kadınların hak arama mücadelesinde birden fazla yöntem olduğunu savunan feminist eleştiri ve siyah feminizmin savundukları ile aynı noktada bulunan bir akım olarak değerlendirmiştir. Zahra Ali derleyicisi olduğu İslami Feminizmler kitabına katkıda bulunan Müslüman feministlerin, feminizmi tek yönlü tanımlanmaktan kurtardıklarını ve evrensel hale getirdiklerini belirtmiş ve bu araştırmaları, feminizmin tekrar tanımlanması ve feminizme yeni yorumlarla katkı sağlanması olarak değerlendirmiştir¹¹⁹.

1990’lı yıllarda İslami bakış açısı tartışma alanlarında etkisini arttırmaya başlamış, bu etki ile birlikte kadın-erkek eşitliğine dair yapılan söylemler bu dönemde “İslami feminizm” olarak adlandırılmıştır. İslami feminizm için kadın-erkek eşitliği önemli

¹¹⁸Dinçer, a.g.e., s.241

¹¹⁹Hidayet Şefkatli Tuksal, “Türkiye’de İslami Feminizm Tartışmaları”, **Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2020, s.222-223.

bir yer kaplamış, dinin gelenek ile yoğrulması sonucu kadının ikinci plana atılmasına karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmiştir. İslami feminizm sunmuş olduğu eleştirilere karşı meşru bir kaynak arayışına girmiş, bu noktada Kur'an'ı Kerim'den ve dini metinlerden yararlanmışır. Türkiye'de İslami hareket içerisinde mücadele eden kadınlara göre feminizm, Batılı kadınların sorunları ile ilgilenen bir kavram olmuştur. Ali Bulaç, "Feminist Bayanların Aklı Kısa" yazısı ile bu görüşü savunanların arasında yer almıştır¹²⁰. Ali Bulaç, 1987 yılında Zaman gazetesinde kaleme aldığı bu yazı ile kadınların feminist söylemin etkisinde kaldığını yazmış, İslami kaynaklardan uzaklaştıklarını ifade etmiş ve eleştirmiştir. Bu eleştiriye maruz kalan kadınlar, İslami söylemin erkeği merkeze alan yapısına çok geçmeden karşı çıkmıştır¹²¹.

Bu yazıya verilen cevaplarla İslamcı hareket içerisinde yer alan bazı kadınların feminizme olan yakınlığı dikkat çekmiştir. Bu noktada yazılan cevap yazıları feminist söylemden izler taşımıştır. Feminist söylemden etkilenen kadınlar arasında Tuba Tuncer, Yıldız Ramazanoğlu, Mualla Gülnaz, Elif Halime Toros gibi isimler yer almıştır. Bu yazarlar kaleme aldıkları yazılarla, feminizmin Batılı kadınların sorunları ile uğraştığı bu nedenle de Müslüman kadınların feminizme ihtiyacı olmadığını savunan bakış açısının aksine ataerkil toplum düzeni ile Müslüman kadının da sorun yaşadığını ifade etmiş ve yazılarında feminist söylemi temel almıştır¹²². 1987 yılında karşı eleştiriye bulunan kadınlar, edebiyat alanında, geleneksel değerleri içine katan İslamcılığın kadınları mutsuz etmesinin üzerinde durmuştur. Yıldız Ramazanoğlu ve Halime Toros bu durum ile ilgili eserler vermiştir. Yıldız Ramazanoğlu, kadının gelişiminin önünde engeller olduğunu belirtmiş, Halime Toros ise kadınlık hallerini ele almış ve kadınların büyüme çağından itibaren hiçbir işe karışmayacak şekilde evliliğe ve ev işlerine yatkın şekilde yetiştirilmesinden bahsetmiştir¹²³.

Ancak bu eserlerde feminizmle kurulan yakınlıkta dahi bazı sınırlar belli edilmiştir. Bu sınırlar aile ve kadının cinsel özgürlüğü ile ilgili olmuş, beden özgürlüğüne dinsel bir yaklaşım ile yaklaşmış, bedenin emanet olduğu görüşü hakim olmuştur. Kürtaj

¹²⁰ Dinçer, a.g.e., s.241-242

¹²¹ Bora, a.g.e., s.803

¹²² Dinçer, a.g.e., s.241-242

¹²³ Bora, a.g.e., s.804

ve cinsel özgürlük konularına karşı sınır çizilmiştir. İslami hareket içerisinde yer alan bazı kadınların söylemlerinde ki bu farklılık kendini edebiyat alanında da hissettirmiştir. Bu noktada hidayet romanlarının yanı sıra İslami uyanış olarak tabir edilen bakış açısına sahip kadınların yer aldığı romanlar çıkmış, kadınların bu bakış açısı ile beraber yüzleştikleri gerçekliğe yer verilmiştir. Cihan Aktaş bu konu ile ilgili yazdığı eserlerle sürecin örneklerini sunmuştur¹²⁴. İslami kadın hareketine yazıları ile katkıda bulunan Cihan Aktaş, İslami kadının kimliğini tekrar tanımlamak için incelemeler yapmıştır. Ataerkil yapının kadın değerlerine karşı olduğunu belirtmiş, İslam'ın geleneksel anlayışla olan bağlantısının Müslüman kadını olumsuz şekilde tanımladığı üzerinde durmuştur. Özel-kamusal ilişkisine yeni bir soluk getirmiş, bu ilişkiye bütünleyici şekilde yaklaşmış ve kadın için evini merkeze alan ancak tam manasıyla eve de hapsedilmeyen toplumsal ve iktisadi bir örgütlenme biçimini vurgulamıştır¹²⁵.

Gülşen Çakır Dinçer, bu konu ile ilgili olarak modernleşme bağlamında İslami hareketin içerisinde yer alan kadınların feminizme olan yakınlığını ve mesafesini konu edinen, alanında ilk sayılabilecek “Modern Mahrem” ve “Örtülü Kimlik” eserlerinin önemi üzerinde durmuştur. Bu eserlerin öznelerinin feminist söylem ile yakınlık kuran kadınlar grubu olduğunu belirtmiştir. İslami harekette yer alan kadınlar toplumsal mekanlarda görünürlük kazandıkça İslami bakış açısı ile kurulan kadın-erkek ilişkilerini tartışmaya ve sorgulamaya açmıştır. Bu tartışma ve sorgulama da hem kadının kamusal alanda görünürlüğünün artması hem de 1985 yılı sonrası artan feminist eylemler etkili olmuştur¹²⁶.

Kimlik politikalarının amacı devleti değil bireylerin kimliklerini yeniden tanımlamak ve yönlendirmek olmuştur. Jenny B. White'ın Nilüfer Göle'den aktardığına göre Türkiye'de iki çeşit İslamlaşma biçimi olmuştur. Birincisi tesettürü, toplumsal düzen içerisinde farklılığın simgesi olarak kullanmış ve bu durum yeni değerlere sahip çıkan karşı cemaatlerin doğmasına neden olmuştur. İkincisi ise, iktidara gelerek şeriat odaklı yeni ve farklı bir sistem yaratarak toplumu bu yönde değiştirip, dönüştürmek üzerinde durmuştur. İslami harekete yakın duran Fazilet Partisi ve selefi olan Refah Partisi İslami söylemi ön plana çıkaran İslami

¹²⁴ Dinçer, **a.g.e.**, s.241-242

¹²⁵ Bora, **a.g.e.**, s.804-805

¹²⁶ Dinçer, **a.g.e.**, s. 242

kimliğin yeniden tanımlandığı bir dönemi aralamıştır. İslami kimliğin toplumsal düzen içerisindeki farklılığının altını çizmek adına tesettürü simge haline getirmiştir. İslamcı hareket bu durumun yanı sıra sınıfsal ayrımlara, işçi sınıfının ve göçmenlerin sorunlarına değinen siyasal bir oluşum olmuştur. İslamcı hareketin görünürde bütün kimlikleri tek çatı altında toplayan yapısı kendi içerisinde çelişkiler barındırmıştır. Parti içerisinde sınıf, statü, cinsiyet farkına yer vermediğini söylemlerine dahil etmiş ancak diğer taraftan cinsiyet farkını parti yapılanmasında hissettirmiş, sınıfsal olarak yoksul ve mağdurların partisi olarak tanımlanma çabasına girişilmiştir. İslamiyet'e ait görülen simgeleri ise hem kültürel göstergeler olarak hem de yeniden tanımlamak adına çalışmaya başlamıştır¹²⁷.

İslami hareketin içerisinde yer alan kadınların her ne kadar kadın konusuna yaklaşımlarında, sorunların tespit edilmesi ve çözülmesi ile ilgili farklılıklar bulunsa da İslam'ın, kadının yaşantısını rahat hale getirmek adına önemli bir etken olduğu noktasında birleşmiştir. Kadın sorununa Kur'an'ı merkeze alarak yaklaşan İslamcı kadınlar İslam'ın bu sorunlara çözüm getirdiği bu nedenle de feminizme ihtiyaç olmadığını belirtmiş ve kadınların hayatını düşünürken evi merkeze almıştır. Ancak kadın sorununa hem İslami şekilde yaklaşan hem de evi merkeze almak yerine feminizm ile çözüm bulmaya çalışan İslamcı kadınlar feminist kaynaklardan yararlanma yolunu seçip ataerkil kavramını söylemlerinde sıkça kullanarak feminizmle harmanladıkları bir yaklaşım ile sorunlara değinmiştir¹²⁸.

Kadın ve Aile ile Nokta dergisinde karşımıza çıkan ve genel bir tablo oluşturmaya çalıştığımızda iki kategoriye ayırabileceğimiz yaşam tarzı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kadın ve Aile dergisinde gözlemlediğimiz geleneksel İslami yaşam tarzıdır. Bu yaşam ve düşünce tarzını benimseyen kadınların gündelik yaşamlarına, istek ve beklentilerine, çalışma hayatıyla ilgili sorunlarına, özel yaşam içerisinde yaşadıklarına, giyim tarzlarına Kadın ve Aile dergisinde baştan sona değinilmektedir. Bu bölümde ise aslında İslami düşünceyi benimseyen ve muhafazakar bir hayat süren başka kadınların da olduğuna, farklılıklarına, kadın hareketi içerisindeki varlıklarına, yazdıkları yazılara, söylemlerine ışık tutulmaktadır. Burada yapılmak istenen kadınları kategorize etmek değil aksine aynı

¹²⁷ White, a.g.e., s. 201-202

¹²⁸ Dinçer, a.g.e., s. 248-249

temele sahip düşüncelerin dahi farklılaşabildiğini ve haliyle buna yönelik olarak eylemlerin değişik yönlere evrilebildiğini gösterebilmektir. İkincisi ise Nokta dergisinde, pratikteki yansımasını görebileceğimiz seküler yaşam biçimidir. Bu noktada ise seküler yaşam biçimini benimseyen kadınların gündelik yaşamlarına ve karşılaştıkları sorunlara değinilmiştir. Hem kendini feminizm tarihi içerisinde farklı gruplarda tanımlayan hem de sol grupların içerisinde yer alan ancak bu noktada belli başlı sorunlar yaşayan kadınların geçirdikleri değişim ve dönüşüme tarihsel hafızaya bağlı kalarak yer verilmiştir. Ancak seküler yaşam biçimi tanımlaması aslında çok genel ve ilk etapta ayrıştırması güç bir tanımlamadır. Çünkü kendini muhafazakar bir yaşam örüntüsünün içerisinde tanımlayan birinin dahi seküler özellikler taşıyabileceği günümüzde gözlemlenmektedir. Fakat Türkiye toplumsal yapısının dinamiği tavandan tabana ilerleyen kazanımlarla örülü olduğu için kavramların sıkça karıştığı hatta iç içe geçtiği görülmektedir. Bu nedenle bu noktadaki karmaşa yazım biçimine de yansiyabilmektedir. Bu noktada ortaya konmak istenen aslında ne kadar çok farklı düşünce, farklı grup ya da kategoride tanımlanabilecek başlıklar olsa da yaşanan sorunların temel kaynağının hem ortaklığı hem de çeşitliliği üzerinedir.

2. BÖLÜM

KADIN İMAJİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE İKİ DERGİ:

KADIN VE AİLE İLE NOKTA

İlk bölümlerde feminizm kavramının tarihsel gelişimine değinip, Osmanlı yenileşme sürecinden başlayarak Cumhuriyet ile beraber devam eden dönemde kadının durumuna yer verdikten sonra çalışmanın konusu olan tarihlerde kadına dair pek çok bilgi bulabileceğimiz Kadın ve Aile ile Nokta dergisi üzerinden dönemsel bir okumaya geçilmiştir. Bu okuma biçimi bu sürece kadar anlatılan, üzerinde durulan, kadına ve kadın hareketlerine dair teorik noktaların pratiğe yansımalarını incelemek yönünde olmuştur. İdeolojik olarak farklı yönlerden bakan bu iki dergi, kadın konusuna da başka açılardan yaklaşmış, bazen ortaklıklar yakalanmış bazense farklılıklar belirginleşmiştir. Kadın imajına yönelik iki dergi üzerinden yapılan bu okuma esnasında sık rastlanan konu başlıklarıyla kategoriler belirlenmiştir.

2.1. İSLAM

İslam, kadının söz konusu olduğu ya da söz konusu edildiği konularda başvurulan bir kaynak olmuştur. İslam başlığı altında her ne kadar erkeğe düşen görev ve sorumluluklara değinilse de bu anlatım hem kısa hem de sınırlı olmuştur. Kadın ve Aile dergisi, İslam'ı temel alan bakış açısı ile hayatın içinde yaşanan pek çok sorundan kadını sorumlu tutmuş, içeriğinde yer verdiği yazılarla bu bakış açısını yansıtmıştır. Kadın ve Aile dergisi 1985 yılının Nisan ayında yayın hayatına başlamıştır. 1998 yılına kadar aylık olarak çıkarılan derginin her sayısında Mahmud Esad Coşan¹²⁹ tarafından yazılan başmakaleler yer almıştır. Coşan'ın ilk sayıda bulunan "Amacımız" başlıklı yazısı ile Kadın ve Aile dergisinin hitap ettiği kitleye dair bilgi, çıkarılış nedeni ve izleyeceği genel çizgi ile ilgili ipuçları verilmiştir.

"...Sizler bizim nazarımızda ya, beyaz oyalı namaz başörtülü, eli tesbihli, ağzı dualı hacı anne ve teyzeler; veya, eşine yuvasına sadık, ciddi, şefkatli ve fedakar ev hanımları; ya da cici, temiz, cıvıl cıvıl, hünerli küçük ablalarsınız. Biz yuvayı dışı kuşun yaptığı, aile fertleri arasındaki sıcak ve sevimli sevgi bağlarının sayenizde sağlandığını biliyoruz. Sizler yuvanın direği, toplumumuzun temellerisiniz. Çocukları sağlıklı olarak siz yetiştirir; aile görgü ve terbiyesini onlara siz verir; ninnilerle, öğütlerle, dualarla siz yönlendirirsiniz. Erkekler sizin sayenizde mutlu ve başarılı olur; eve dönünce günün yorgunluğunu, hayatın velvele ve dağdağasını unuttur, sizde teselli bulur, memnun ve müsterih uyur. Ülke ekonomisini dilerseniz siz düzenler; lüksü israfi önler; üretimi, kaliteyi kontrol edersiniz. İyi yetiştirilmiş iseniz

¹²⁹"Nakşibendi- Halidi Şeyhi Mahmud Esad Coşan 1938'de Çanakkale'nin Ayvacık ilçesine bağlı Ahmetçe köyünde dünyaya geldi. Ailesi ile birlikte 1942 yılında İstanbul'a göç etti. İstanbul Üniversitesi Arap-Fars Filolojisinden 1960'da mezun oldu ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Klasik Dini Türkçe Metinler kürsüsüne asistan oldu. Hatipoğlu Muhammed ve Eserleri ile doktor ünvanı aldı. Hacı Bektaş-ı Veli: Makalat ve Risale-i İslamiyye isimli çalışması ile profesör oldu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ardından 1977-1980 yılları arasında Sakarya Devlet Mimarlık Mühendislik akademisinde ders verdi. 1987 yılında emekliye ayrıldı. 1960 yılında Nakşibendi Halidi Şeyhlerinden Mehmet Zahid Kotku'nun kızı ile evlendi. Çiftin iki kızı bir oğlu oldu. 1977 yılından itibaren şeyhinin isteği ile İskender Paşa Cami'nde Pazar günleri Gümüşhanevi'nin 'Ramuzu'l- ehadis'ini okuttu. Aynı yıllarda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın ek binası olan Ankara Palas Oteli'nde Üniversitelilere yönelik Türk Edebiyatı ve Osmanlıca seminerleri verdi. Devlet Planlama Teşkilatı'nca oluşturulan komisyonda yer aldı ve 'Türkiye'nin Manevi Kalkınma' raporunu hazırladı. *İslam, Kadın ve Aile, İlim ve Sanat, Gülçocuk ve Panzehir* gibi dergilerin başyazılarını yazdı. *Sağduyu* gazetesinin, *Akra FM*'in ve *Ak TV*'nin kurulmasında rol aldı. *Hakyol Eğitim, Yardımlaşma ve Dostluk Vakfı, İlim Kültür ve Sanat Vakfı, Sağlık Vakfı, İlim Kültür ve Hanımlar Derneği* gibi vakıfların kuruluşunda bulundu. Hakyol Vakfı bünyesinde İstanbul'da bir hadis enstitüsü, Ankara'da da fıkıh enstitüsü kurdurdu. Ülkedeki siyasi ortamdan ve faaliyetlerinin engellenmesinden dolayı 1998'de Avustralya'ya yerleşti. Burada bir cami açılışına giderken Dubbo şehri yakınlarında damadı Ali Yücel Uyarel ile geçirdiği trafik kazasında 4 Şubat 2001 tarihinde vefat etti." Mehmet Akkuş, "Mahmud Esad Coşan, **TDVİA**, TDV yay., İstanbul, 2016, C. EK-I, s.267-268.

eşlerinizin, çocuklarınızın ahiret mutluluğunu bile siz sağlayabilirsiniz; çünkü cennet, mümin anaların ayakları altındadır. Size kem gözlerle bakanların, sizi yanlış anlayan, karanlık emellilerin karşısında olacağız. Ev hanımlarını yuvasından, yakınlarından, asli görevlerinden soğutan; moda, gösterişe daldıran; zevke, eğlenceye, müptezelliğe, müstehcenliğe, içkiye, kumara, flörte, ters ilişkilere çekmeğe çalışan çarpık fikirli ve kötü niyetliler var basında... ”¹³⁰.

Nokta dergisi ise “Kutsal Kitaplarda Kadın Tartışması” başlıklı yazı ile konuya geniş çaplı olarak yer vermiştir. Dergi, dini kitapların kadını baştan çıkaran, günah işleyen, bakire olan ya da itaat eden kişi olarak tanımladığını, dönem itibarı ile Türkiye’de yaşayan kadınların Avrupa’da başlayan feminist hareketten etkilenerek bu tanımlamaları sorgulamaya başladığını belirtmiştir. Müslüman kadına farklı bir bakış açısı geliştiren dergi, başörtüsü kullanan kadınların yaşadıkları dolayısıyla politikleştiğini ve yine dönem içerisinde gelişip var olan konularını, rollerini, görevlerini sorgulamaya başladığını anlatmıştır. Bu sorgulamanın başlıkları evlilik, boşanma, şiddet, cinsellik gibi konular üzerinde oluşmuş, bu konularda erkeğin kadına göre daha baskın olması eleştirilmiştir. Ancak bu eleştiri doğrudan İslam’a yapılmamış, hem gelenekler dolayısıyla hem de bazı ayet ve hadislerin yanlış yorumlanması ile kadın üzerinde erkek baskısı olduğundan bahsedilmiş, eleştiri bu noktada yoğunlaşmıştır¹³¹.

Nokta dergisinin üzerinde durduğu bu tanımlamalar Coşan’ın “Amacımız” başlıklı makalesini hatırlatmış, makalede yer alan kadın tanımlamaları Kadın Ve Aile dergisinden bağımsız olarak eleştirilmiştir. Kadın ve Aile dergisinin aksine Müslüman kadının geçirdiği değişime değinen Nokta dergisi İslam ve kadın konusuna farklı yönlerden yaklaşırsa da İslam ve kadın konusunda araştırmalarına ağırlık veren Cihan Aktaş’ın görüşlerine de yer vermiştir.

Dergi, İslam’ın kadına nasıl baktığını Aktaş ile yaptığı görüşmede değerlendirmiş, Aktaş, kadın ve erkeğin farklı özelliklerle yaratıldığını ancak bu durumun iki cinsten bir tanesinin daha üstün olması anlamına gelmediğini belirtmiştir. Ancak bu noktada bir parantez açan Aktaş, İslam’ın aile içerisinde erkeği üstün görme meselesinin yine salt haliyle anlaşılması gerektiğini, erkeğin yönetici konumunda olduğunu ve bu

¹³⁰Mahmud Esad Coşan, “Amacımız”, **Kadın ve Aile**, Nisan 1985, s.3.

¹³¹“Kutsal Kitaplarda Kadın Tartışması”, **Nokta**, 8 Temmuz 1990, s.69-74.

konunun kabul edilmemesi halinde düzen kargaşası oluşacağını da eklemiştir. Kadının ikincilleştirilmesinin sebebinin sadece İslam'da aranmasının kadın araştırmalarında boşluk yaratacağını ve bunun bir kaçış yöntemi olduğunu ifade etmiştir¹³².

Aktaş da bu konuda, *Nokta* dergisinin üzerinde durduğu Müslüman kadının eleştirilerine katılmış, Müslüman kadının konumuna sadece İslam'ı sorumlu tutarak bakılmaması gerektiğini belirterek dergi ile aynı yerden bakmıştır. Bu noktada dikkat çekici olan *Kadın ve Aile* dergisi İslam ve kadın konusuna tek yönlü yaklaşırken *Nokta* dergisinin görüşlerini hem dini atıflarda bulunarak hem de Müslüman kadının gelişim ve değişimine yer vererek açıklaması olmuştur.

Nokta dergisi konuya farklı görüşler sunan yazarlara dergi bünyesinde yer vermiştir. Örneğin, Aktaş'ın görüşlerinden sonra radikal Müslüman kadınlar ile ilgili çalışmalar yapan Yaprak Zihnioğlu'nun "Kuran'da Kadın, Üçüncü Şahıs"¹³³ başlıklı yazısına da yer verilmiştir. İslam'ın kadına bakışını değerlendiren Zihnioğlu, Kur'an'ın direkt kadına hitap etmediğini bu nedenle dini bilgilerin kadına, erkekler vasıtasıyla aktarıldığını, kadınların, hayatın içinden birçok konuda erkeğe tabi tutulduğunu belirtmiştir.

Kadın ve Aile dergisinin "Müslüman Kadın Hakkında Yanlış Kavramlar" başlıklı yazısında, kadın ve erkeğin görevlerini İslam'ın ayırt ettiği belirtilmiş, kadına ev işlerinin, çocuk bakımının, para kazanmanın sorumluluğunu aynı zaman diliminde yüklediği ifade edilmiştir. Batı kültürünün ise bunun aksine kadına eziyet edip, kadını istismar ettiği eklenmiştir. İslam'ın, aile içerisinde erkeği otorite olarak baz aldığı, kadını ise erkeğin yardımcısı olarak konumlandığı belirtilmiştir. Kadınların bu durumu kıskanmamaları gerektiğine çünkü onlara başka bir rol verildiğine ve bu rolün hayati önemine vurgu yapılmıştır. Kadının en önemli görevinin çocuk doğurmak ve yetiştirmek olduğunun, kadını erkekten ayıran hususlar arasında fiziksel özelliklerin yanı sıra kadına ait görülen özel duyguların da altı çizilmiştir. Kadına has olan annelik içgüdüsünün kadını, çocuğunun iyi olması karşılığında birçok zorluğa hazırladığı ve fedakârlıklara razı ettiği ifade edilmiştir. Kadına ait

¹³²"Cihan Aktaş: Kadının Ezilmişliği: Kadim Bir Sorun", *Nokta*, 8 Temmuz 1990, s.70.

¹³³"Yaprak Zihnioğlu: Kuran'da Kadın, Üçüncü Şahıs", *Nokta*, 8 Temmuz 1990, s.72.

olarak görülen bu duyguların ve hassasiyetin ise sadece kendi evinde korunabileceği dile getirilmiştir¹³⁴.

İslam ve Batı merceğinde kadının durumunu değerlendiren bu yazı ile birlikte Coşan'da kıyaslamada bulunmuştur. “... *İslam mı daha çok kadın haklarını koruyor Batı mı? Kadın cinsini modern medeniyet mi koruyor, İslam mı? İslam, savaşta kadını öldürmüyor. Ama Batılılar tarih boyu savaşlarda ne yaptılar? Hiçbirisinin şöyle başını kaldırıp ta bu “Batılılar ne yaptı?” soruma cevap verecek halleri, yüzleri yoktur*”...¹³⁵. Kadın hakları konusuna karşılaştırmalı bir biçimde yaklaşan Coşan, kadının kendisi ile ilgili herhangi bir konuda başka ülkelerden ki bu noktada Batı olarak tanımlanan bölgeden etkilenmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Müslüman kadının tüm beklenti ve ihtiyaçlarının İslam aracılığıyla karşılandığını, İslam'ın kadın haklarını koruduğunu bu nedenle herhangi başka bir kavrama ya da ideolojiye ihtiyacının olmadığını belirtmiştir.

“...*İslam kadına mal mülk veriyor, onlar kadına mülkiyet hakkı vermemişlerdir. İslam kadını özel, muhterem bir varlık olarak görüyor, onlar şeytanın aletidir diye hepsini kötülemiştir. ...Kadına miras hakkı vermemişlerdir. Yakın tarihlere kadar Batı'da kadının mirastan hakkı yoktu. Adam ölür, mallar erkek çocuklara kalırdı, kadının hali ne olursa olsun... Batı'da kadına seçme-seçilme hakkı çok yakın zamanlarda verilmiştir. Batı'da kadınlar bu kadar ezilmiştir, İslam'da kadınlar bu kadar kollanmıştır. Savaşa çağrılmaz, savaşta öldürülmez. Çünkü kadındır, muhteremdir; evlat yetiştiriyor, zahmet çekiyor. Kadınlara acımayı, onları korumayı, kollamayı dinimiz emrediyor. Peygamber Efendimiz veda haccında “Size kadınlara iyi muamele etmeyi vasiyet ederim. Kadınları size emanet ederim” diye kadınlarla ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. Tarihte etmiyorlardı da Avrupalılar kadın haklarına şimdi riayet ediyorlar mı bari? Hayır; çünkü kadını serbest bırakıp, onun fuhşiyata yönelmesine göz yummak da kadına zulümdür. Kadına, İslam onu da yapturtmaz”...¹³⁶. Coşan, diğer yazılarında olduğu gibi burada da İslam'ın kadına verdiği haklara ve kadının bu sayede başka hiçbir şeye ihtiyacının olmadığına değinmiştir. İslam'ın kadına verdiği değeri belirtmiş ve Türkiye'de feminizm kavramının yükselişte olduğu bir süreçte kadınların, Batı kaynaklı tanımlanan bu*

¹³⁴Aişe Aslı Sancar, “Müslüman Kadın Hakkında Yanlış Kavramlar”, **Kadın ve Aile**, 8 Kasım 1985, s.6-7.

¹³⁵Mahmud Esad Coşan, “İslam'da ve Batı'da Kadın Hakları”, **Kadın ve Aile**, 15 Haziran 1995, s.4.

¹³⁶Mahmud Esad Coşan, “İslam'da ve Batı'da Kadın Hakları”, **Kadın ve Aile**, 15 Haziran 1995, s.5.

kavrama yönelmemeleri adına Batı'nın, kadına istediği değerleri sağlayamayacağı, kadının talep ettiği haklara zaten İslam vasıtasıyla sahip olduğunun vurgusunu yapmıştır.

Coşan'ın İslam ve Batı kıstasında anlattığı kadının durumuna Kadın ve Aile dergisinin “Batı’da ve İslam’da Kadın Özgürlüğü” başlıklı yazısının “En Önemli Vazifeler” alt başlığında, Müslüman kadının önemli vazifelerinden ve eşine karşı görevlerinden bahsedilmiştir. Bir kadının kocası evde yokken kocasının malını ve namusunu koruması gerektiğinden, kocası eve döndüğünde ise güzel bir şekilde karşılayıp, evin dışında yaşanan sıkıntılardan sıyrılıp, kocası için sığınacak bir yuva oluşturmasının öneminden söz edilmiştir. Müslüman kadının, kocası için arkadaş, ortak, sevgili ve sırdaş olması gerektiği, Batı’da ise kadının konumunun tam aksi olduğu yazılmıştır. Batılı kadınların kocalarının sevgiyi dışarda aradıklarına, Müslüman bir kadının ise kocası ile yarışmadığına aksine onu tamamladığına değinilmiştir. Yazıya hadis-i şeriften verilen bir örnek ile devam edilmiş, “kadın için en hayırlı yerin evi olduğu” eklenmiştir. Kadının evde olmadığına, çocuklarına bakamayacağına, evini koruyamayacağına altı çizilmiştir. Dışarda çalışan bir kadının eve yorgun dönmesi halinde kocasını teskin edemeyeceği, çocuklarına, evine, akrabalarına, arkadaşlarına, komşularına ve ibadetine vakit ayıramayacağı vurgulanmıştır¹³⁷.

Kadın ve Aile dergisinin farklı bir sayısında benzer bir değerlendirmeye rastlanmıştır. Aysel Zeynep Tozduman, “Hak mı Yük mü?” başlıklı yazısında, İslam’ın kadına maddi sıkıntılar yüklediğini, kadının yaradılışına ve İslam’ın sınırlarına yönelik şekilde çalışabileceğini, kadını ne dışarda çalışmak ne de evdeki işleri halletmek ile zorunlu kılmadığını belirtmiştir¹³⁸.

Coşan, “Yepyeni ve Acil Bir Hizmet” başlıklı yazısı ile... “*Biz, kadın ve aile konusunda, lüksü, israfı, gösteriş ve şatafatı değil; iyiyi, doğruyu, güzeli, sadeyi, faydalıyı tercih ediyoruz. Size daima onları bulup göstermeğe çalışacağız; sosyete çılgınlıklarını, artist ve pavyon rezaletlerini değil. Biz, kuru edebiyatı, boş laf ebeliğini sevmiyoruz, dergimizde yıldız falı, çöpçatan köşesi, dedikodu sütunu yok...*”¹³⁹Kadınlara hem kendileri ile ilgili hem de ev ve aile yaşantısında nasıl bir

¹³⁷ Aişe Aslı Sancar, “Batı’da ve İslam’da Kadın Özgürlüğü”, **Kadın ve Aile**, 9 Aralık 1985, s.6-7.

¹³⁸ Aysel Zeynep Tozduman, “Hak Mı Yük Mü?”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.21-23.

¹³⁹ Mahmud Esad Coşan, “Yepyeni ve Acil Bir Hizmet”, **Kadın ve Aile**, 19 Ekim 1986, s.5.

yol izlemeleri gerektiğine dair tavsiyeler vermiştir. Dönemin dergilerine atıfta bulunmuş, yaptığı karşılaştırma neticesinde Kadın ve Aile dergisinin farkını ortaya koymuştur.

... *“Bu günlerde ikinci bir aksiyon olarak, Ankara’da okuyan mesture kızlarımıza bir yurt binası temin etmeyi planlamış bulunuyoruz. Bu kızlarımızın mağduriyetini dergimizde dile getirmiştik. İşi lafta bırakmamak için şimdi onlara yardım elini uzatıyoruz. Ama bizim kendi mali gücümüz tek başına yetmiyor. Sizin yoğun destek ve yardımınıza şiddetle ihtiyaç vardır. Lütfen candan ilgi gösteriniz aksi takdirde geçen yıl dini yaşantıları sebebiyle kaldıkları yurtları terketmek zorunda kalan bu terbiyeli, imanlı, çalışkan ve temiz aile yavruları yeni ders yılında çok güç durumda kalacaklar. Anadolu’nun bağrından gelip çeşitli fakültelerde zaten maddi ve manevi birçok baskı ve güçlüklerle savaşıyor okumağa çalışan bu gençler inşallah ilerde büyük hizmetler göreceklerdir. Onlara olanca gücümüzle yardım etmek bizim dini vazifemiz ve borcumuzdur...”¹⁴⁰*. Coşan, Müslüman kadını sadece ev işlerini yapan,

eşlik görevlerini yerine getiren, çocuk bakımını üstlenen bir noktada tanımlamamış aksine okuması, eğitim görmesi için desteklemiştir. Bu nedenle şehir dışında okuyan kız öğrencilerin mağdur olmamaları adına barınma ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğinin altını çizmiş, dergi aracılığıyla yaşanan bu sıkıntıyı duyurmuş ve yardım çağrısı yapmıştır. Ev harici çalışma ortamları İslami şartlara uygun olmadığı için Coşan tarafından kadının dışarıda çalışması desteklenmemiş ancak üniversite düzeyinde eğitim alması teşvik edilmiştir. Coşan’ın baş makalelerinin genel havasından anlaşılmaktadır ki, kadının en önemli vazifesi annelik ve dolayısıyla yeni nesli yetiştirmek olarak görülmüştür. Bu noktada Coşan, kadının, eğitilmiş olup eğitimini çocuğuna aktarmasını istemiştir. Bu yönüyle Coşan, kadının hem eğitim görmesi hem de okurken yaşadığı sıkıntıların giderilmesi adına duyuru da bulunup kadın merkezli düşünüyor gibi görünse de bu düşünme biçimi dolaylı olmuştur.

Coşan’ın kadının eğitimi ile ilgili görüşlerine yer verilen Kadın ve Aile dergisinde kadının neyi, nasıl okuması gerektiğine dair bir değerlendirme yazısına da yer verilmiştir. Faruk Beşer “Kadınlar Neyi Nasıl Okumalı?” başlıklı yazısı ile öncelikle kadının, İslam toplumu içerisindeki konumunu ve rolü ile ilgili önemli bilgileri öğrenmesinin farz olduğunu belirtmiştir. Kur’an’ın, kadınların evlerinde

¹⁴⁰Mahmud Esad Coşan, “Yepyeni ve Acil Bir Hizmet”, **Kadın ve Aile**, 19 Ekim 1986, s.5.

ağırbaşlılıkla oturmalarını istediğini ifade etmiş, buna dayanarak kadının ev ile alakalı işleri ve çocuk bakımını bilmesi gerektiğini eklemiştir. Ancak öğrenilecek konularda sınırlama olmadığını, kitapların önem sırasına konularak okunması gerektiğini yazmıştır. Müslüman kadınların öncelikle Kur'an'ı okuyarak kendileri ile ilgili bilgileri öğrenmelerinin önemi üzerinde durmuş, bu durumun Allah'a inanan, örtünmekten dolayı şikâyetçi olmayan, herhangi bir özentiliğe kapılmayan kadınlar için geçerli olduğunu vurgulamıştır. Beşer, böyle olmayan kadınların ise hastalığı ya da eksikliği olabileceğini belirtmiş ve içinde buldukları duruma göre kitap seçmelerini tavsiye etmiştir. Ancak öncelikle İslam'ı ve örtünmenin önemini öğrenmelerinin gerekliliğini belirtmiştir. Beşer, feminizmi, Müslüman kadınların inançlarına yönelik bir tehdit olarak görmüş, bu nedenle feminizme karşı İslam'ın savunmasını yapabilmeleri için bilgi edinmelerinin önemi üzerinde durmuştur¹⁴¹.

Coşan, "Yurdumuzda İki Kadın Tipi" başlıklı yazısında, "*Anadolu'muzda köy kadınlarımız, kadın nüfusumuzun çoğunluğunu teşkil eder. Fevkalade çalışkan ve verimlidirler. Bu konuda erkeklerden ileridirler; çünkü erkeklerin akşamları ve kış günlerinde "kahve" de vakit öldürdüğü zamanda onlar iş başındadırlar. Tarlada çalışır, ev işlerini yapar, yemek pişirir, bulaşık ve çamaşırları yıkar, dikiş diker, elişi işler, yün eğirir, kazak örür, çocuk bakar, evlat yetiştirirler. Genellikle genç yaşta evlendirilir, sorumluluk yüklenirler. Erkeklerine sadık, evlerine bağlıdırlar. Altın bilezik ve beşibiryerdelerden başka pek süsleri yoktur. Elleri kınalıdır. Renk renk basma pazenle sade elbiseler, bol şalvarlar giyinirler, geniş başörtüleri örterler. Doğum kontrolü bilmez, peşpeşe çocuk sahibi olurlar... Karşı zıd kutupta şehirlerin çokbilmiş, yüksek tabaka modern kadınları vardır. Şu kış günlerinde Avrupa'dan alınma pahalı kürklere bürünmüş, başlarına kürk şapkalar geçirmişlerdir; pahalı yılan derisi çantaları ile uyumlu yüksek topuklu çizmeler giyerler. Yüzlerinin derisi yazın plajda yüzmekten, kışın Uludağ'da kızak kaymaktan yanık kırmızı-kahverengidir. Yüzlerinin tüyleri yolunmuş, kaşları alınmıştır; dudakları rujlu, saçları meçli, kirpikleri takma, dişleri altın kaplamadır; her bir parmaklarında başka yüzükler vardır. Kullanılan gece ve gündüz kremlerinden, güzellik boya ve ilaçlarından derileri deforme olmuş, buruşmağa, kırışmağa, sarkmağa, anormalleşmeğe başlamıştır. Evlerinde Anadolu'dan ucuz fiyata getirtip*

¹⁴¹ Faruk Beşer, "Kadınlar Neyi Nasıl Okumalı?", **Kadın ve Aile**, 15 Eylül 1988, s.15.

çalıştırdıkları itimatlı kadınlar, bacılar işlerini görür, çocuklarına bakar, yemek pişirir, çamaşırları yıkar, evi temizlerler. Çünkü kendileri sadece kocalarıyla meşgul (!) olmak görevini kabullenirler. Gündüz günlere gider, süpermarketlerde, lüks semtlerdeki dükkânlarda alışveriş yaparlar. Akşamları danslı toplantılara katılır, şa'şaalı gece tuvaletleri giyer, göz kamaştırıcı mücevherat takınır, kadehler ellerinde fotoğrafçılara, gazetelerin sosyete sütunları için poz verirler. Geceleri sabaha kadar oynar, yutar veya yutulurlar. Haftanın bazı günleri arkadaşları ile birlikte vicdanlarının sesini bastırmak için, çocuk yuvalarına, düşkünler evlerine filan gider eski elbiselerini hediye dağıtırlar. Doğum kontrol çalışmalarına gönüllü katılır, Batı'nın arzusu üzere Anadolu analarının doğurganlıklarını frenlemeye çalışırlar. Haa, bir de, ilerici dernekler kurar, sanki alçakmış gibi Türk Kadınlarını yükseltmeğe (!), kendilerine benzetmeğe, örfünden, âdetinden koparmağa, imanından, örtüsünden ayırmağa çalışırlar. Kendileri gibi düşünmeyenlere - kocalarının nüfuz ve itibarına da dayanarak- veryansın hücum ederler. Bizim Kadın ve Aile dergimiz gibi dergilerin derhal kapatılmasını salık verir, fikir farklılığına tahammül edemez, din ve vicdan hürriyetini ayaklar altına alır, kızar, köpürür, bir türlü tatmin ve teskin olmazlar. Bizler, Anadolu'nun temiz analarının, kahraman ve çilekeş hanımlarının safında yer almalı, önlerinde derin saygıyla eğilmeli, adlarına anıtlar, abideler dikmeli, haklarında destanlar düzmeliyiz ki şeref ve asalet asıl onların hakkıdır”¹⁴²Coşan, Türkiye’de yer aldığı iki farklı kadın imajı çizmiş ve bunu kırsal-kent ayrımı üzerinden temellendirmiştir. Coşan’ın bu görüşlerine ve çizdiği iki kadın tipini betimleme biçimine, Kadın ve Aile dergisinin çizgisini ve ruhunu yansıtmaması nedeniyle bütünlüklü bir biçimde yer verilmiştir. Kırsalda yaşayan kadını türlü çalışkanlıkları ile sıralarken, kentte yaşayan kadının Batılılaştığını varsayarak tek bir kalıba indirgemiş ve dejenere olmasından kaynaklı düşündüğü değişen tavır ve tutumunu eleştirmiştir. Kadınları sadece köyde yaşayan “köylü” ve şehirde yaşayan “batılı” kadın olarak değerlendirerek bunun dışında kalan işçi, memur, ev kadını vs. farklı konumlardaki kadınların durumunu dikkate almamıştır.

Coşan’ın yukarıdaki yazısında bahsi geçen her iki kadın tipinden de beklenenler Kadın ve Aile dergisinde Zübeyde Türkmen’in yazısı ile bir araya getirilmiş ve

¹⁴²Mahmud Esad Coşan, “Yurdumuzda İki Kadın Tipi”, **Kadın ve Aile**, Nisan 1986, s.10-11.

Türkmen, “Kadının Sosyal Hayattaki Yeri” başlıklı yazısında, Müslüman kadından beklenenin dinini ve bu dine göre görevlerini öğrenmesi olduğunu belirtmiştir. Bu durumun sebebini ise, kadının az da olsa etrafında olan bütün insanları iyi ya da kötü şekilde etkileyecek olması olarak açıklamıştır. Örtünen ve namusunu koruyan, dini vazifelerini yerine getiren, ailesine, etrafındaki diğer insanlara karşı görev ve sorumluluklarını bilen bir kadının, toplumda verimli olup bazı kötü durumları engelleyebileceğini dile getirmiştir. Türkmen, bu konumu, bazı kesimlerin hak arayışı adına bozduğunu belirtmiştir. Bu kesimlere feministlerden örnek vererek, onların, kadının aile içerisindeki konumunu kabul etmediğini vurgulamış, bu bakış açısının İslam’a uygun olmadığını ve toplumsal bir çözüme yaratabileceğinin altını çizmiştir. Bu nedenle de Müslüman kadınların bu görüşlere karşı bilinçli olmasının önemini belirtmiştir. Türkmen, son noktada, kadının başta İslam’ı daha sonra ise aile içerisindeki görev ve sorumluluklarını bilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur¹⁴³. Müslüman kadının görev ve sorumluluklarına sıkça değinen Kadın ve Aile dergisi, kadının rollerini İslami açıdan açıklamış, bu noktada en önemli rolünün annelik olduğunu, ev işlerini, çocuk bakımını, eşlik görevlerini ihmal etmemesi gerektiğini belirtmiş ve birçok yazıda aynı bakış açısını sürdürmüştür. Dergide yer verilen bazı yazılarda her ne kadar Müslüman kadının ev ya da çocuk bakımı ile ilgili işleri yapmada herhangi bir zorunluluğu olmadığı belirtilse de hem yukarıda yer alan yazıda hem de yer verdiğimiz birçok yazıda görev ve sorumlulukları üzerinde durulmuştur.

“Ailede Sorumluluk” başlıklı yazısı ile Coşan, ... *“Binlerce Müslüman aile, karısı, kocası ve çocuklarıyla, İslam’dan bihaber yaşıyor maalesef! Onlar için ana hedef para, lüks ve konfor olmuş. Allah’ın emirleri, yasakları unutulmuştur. Birçok aile de kendi içinde çekişme ve bunalımda: ya bey, ya hanım, ya da yetişen çocuklar İslami bilgiden yoksun, imanı şuurdan mahrum durumdadır. Şaşılacak bir şey ki bazen de hanımların beylerden daha şuurlu olduğu, erkeklerin onları çekip çevirip yönetmesi gerekirken onların beylerini kurtarmağa çırpındığı görülüyor. Nitekim ben de gittiğim şehir ve kasabalarda, dolaştığım dış ülkelerde, beylerinden çok daha dindar ve mücahid nice hanımlar gördüm Allah kendilerinden razı olsun! Onların iman kuvveti, hizmet aşkı ve himmeti maalesef eşleri olan erkeklerde yok. Bu kahraman*

¹⁴³Zübeyde Türkmen, “Kadının Sosyal Hayattaki Yeri”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1992, s.11.

hanımlar, evin binbir meşakkatli işi ve çocuk yetiştirme güçlükleri yanı sıra bütçeye mali destek olacak işler yapıyor, namaz kılmayan haylaz kocalarını yola getirmeğe inançsız olan eşlerini irşad etmeğe, içki içen beylerini vazgeçirmeğe, kumara dadanmış aile reislerine çoluk çocuklarına karşı sorumluluklarını hatırlatmağa, dışardan dost edinmiş vefasız eşlerini eve bağlamağa çalışıp duruyorlar”...¹⁴⁴Öncelikle aile bireylerinin İslami bilgiden yoksun olup İslam’dan uzaklaşmasına değinmiştir. Coşan’ın yazısı, kadın ile ilgili değindiği iki nokta nedeniyle çelişkiye açık hale gelmiştir. Hem İslami açıdan hem de sorumluluklar anlamında bazı kadınların erkeklere göre daha bilgili olabildiğini, erkeklerin kadınları bu konuda yönetmesi gerekirken kadının daha aktif olduğunu belirtmiş ve bu durumu şaşkıncı bulduğunu ifade etmiştir. Ancak daha sonra kadının ne denli iş yükü olduğuna değinip, sorumluluklarını güzel bir şekilde yerine getirdiği için kadınları desteklemiştir. Kadının iş yükünün ve sorumluluğunun fazlalığına getirilen farkındalıktan dolayı olacak ki Kadın ve Aile dergisinde yer alan aşağıdaki yazı ile birlikte kadınlara ödül niteliğinde görülen bir haber verilmiştir.

Recep Koçak’ın Lütfi Doğan ile yaptığı görüşme sonrası ortaya çıkan, “Hanımlara Bir Müjdem Var” başlıklı yazıda Lütfi Doğan, kadınların, eşlerine hayatın getirdiği problemleri ve sıkıntıları unutturup, hayatın yüklerini ve sorumluluklarını kendisi yükleniyormuş gibi yapıp, eşi işten döndüğünde güzel bir şekilde davranmasının önemini belirtmiştir. Doğan, bu noktada ise kadınlara bir müjdesinin olduğunu ifade etmiş, kadınların bu şekilde davranmasının sonucunda eşinin “Allah senden razı olsun” demesi ile Allah’ın kadından razı olacağını bildirmiştir¹⁴⁵.

Coşan, “Diktiğiniz Fidanlar Meyva Veriyor” başlıklı yazısı ile ... *“Onlar erkekli, kadınlı harıl harıl faaliyette iken, neredeydi bizim asaletli, görgülü, saygılı, sevgili, edepli, münevver, hanım kesimimizin gücü, kuvveti, sesi, etkisi, ağırlığı, karşı baskısı?! ...İş böyle giderse fertler, aileler ve toplum bozulacak mahvolacaktı. Kadınlar da dini ve imanı için, ahlak ve irfan yolunda, en az erkekler kadar aktif olmalı çalışıp çabalamalı, dernekler kurmalı, elele vermeli, iş birliği yapmalı... Çok şükür, şimdi bu dilek ve temennilerin gerçekleşmeğe başladığını görüyoruz. İşte artık hanımlarımız, bacılarımız ve kızlarımız da güzel çalışmalar yapıyorlar!*

¹⁴⁴Mahmud Esad Coşan, “Ailede Sorumluluk”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1988, s.11.

¹⁴⁵ Recep Koçak, Lütfi Doğan Hoca: “Hanımlara Bir Müjdem Var”, **Kadın ve Aile**, 15 Şubat 1990, s.13-14.

*Gazetelerimize, dergilerimize kadar intikal eden o büyük çaplı, coşkulu toplantılar, konferanslar, kermesler, kurslar, tebliğler, ilanlar, yazılar... bütün bunlar hanımlar sahasında yepyeni bir dirilişin tezahürleri elhamdülillah! Sizlerde boş durmayın, muhitinizde bu türden hayırlı ve faydalı faaliyetleri, dernekleri mutlaka siz de kurun, mevcut varsa katulun, destekleyin, sakın ihmal etmeyin!” ...*¹⁴⁶“Yurdumuzda İki Kadın Tipi” başlıklı yazısında da bahsettiği gibi gözlemlerini iki kadın tipi üzerinden anlatmaya devam etmiştir. Coşan, oluşturduğu ilk kadın tipinin, kadın ve erkek bir arada çalışarak, faaliyette olduğunu, Müslüman kadından da aynısını beklediğini belirtmiştir. İkinci kadın tipi olarak belirttiği Müslüman kadını, ev işlerini ve çocuk bakımı gibi sorumluluklarını iyi organize etmeye, faaliyette bulunup kendi içlerinde birlik olmaya davet etmiş, çoktan olanları ise tebrik etmiştir. Coşan, bu iki kadın tipini birbirine karşıt sıfatlar ile tanımlamış ve kadınların hepsini bir arada anıp, aktif olmalarına yönelik olarak topluca bir çağrı yapmak yerine ayrı ayrı ele almıştır. Coşan, seslendiği Müslüman kadından aktif olmasını istediğini, bu isteğinin nedenlerini yukarıdaki yazısı ile ifade etmiştir. Ancak beklenen bu aktif olma hali hem Coşan’ın altını çizdiği hallerle hem de Kadın ve Aile dergisinin sürekli bahsettiği kadın ve erkek farkı ile sınırlandırılmıştır. Örneğin, “Evin Reisi Erkek” başlığını taşıyan yazıda, Allah’ın erkeği kadına göre kuvvetli yarattığından ve kadının hassasiyetinden bahsedilmiştir. Kadın, hassas yapılı ve şefkatli olarak tanımlanmış ve bu tanım çocuk yetiştirecek olmasına bağlanmıştır¹⁴⁷.

Aynı görüşler Kadın ve Aile dergisinin Halil Güneç ile yaptığı görüşme sonucu ortaya koyduğu “İslam’da Kadın Hakları Üzerine” başlıklı yazıda da desteklenmiştir. Güneç, İslam’ın kadının görevlerini belirlediğini ifade etmiştir. Bu görevlerin başında ibadet edip, Allah’a kulluk yapmanın geldiğini belirtmiş, topluma faydalı insan yetiştirmenin de önemli görevleri arasında olduğunu eklemiştir. Güneç, kadının, insan yetiştirirken herhangi bir problem yaşamayacağını çünkü Allah’ın, kadının maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kocasını görevlendirdiğini ve bu sayede geleceğini güvence altına aldığını belirtmiştir. İslam’a göre, kadının devlet başkanlığı gibi hassas mevkilerin dışında çalışabileceğini, herhangi bir sınırlama getirilmediğini eklemiştir¹⁴⁸.

¹⁴⁶Mahmud Esad Coşan, “Diktiğiniz Fidanlar Meyva Veriyor”, **Kadın ve Aile**, 15 Aralık 1988, s.7.

¹⁴⁷Halil Necatioğlu, “Evin Reisi Erkek”, **Kadın ve Aile**, Ocak 1986, s.39.

¹⁴⁸“İslam’da Kadın Hakları Üzerine”, **Kadın ve Aile**, Nisan 1986, s.8-9.

Coşan, “Elhamdülillah Dinimize, Yurdumuza, Kültürümüze...” başlıklı yazıda “...Sizden ricam yabancı ideolojilere kapılmamanız, kozmopolitliğe, taklitçiliğe dur demeniz... Mesela evinizi dini yaşam tarzına göre planlayın; örf ve âdetimize göre dekore edin, lükse, israfa kapılmayın; giyim kuşamımızda, davranış ve tavırlarımızda İslam’a uymağa çok dikkat edin, taviz vermeyin” ...¹⁴⁹Kadınları farklı siyasi yaklaşımlardan uzak durmaları gerektiği konusunda uyarılmış, kadınların farklı kültürlerle kapılmayıp, özentilikten kaçınmaları gerektiğini ifade etmiştir. Kadınlara, hem ev yaşantıları ile ilgili hem de kadınların, günlük yaşantılarında nasıl hareket edip neye dikkat etmesi gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Coşan’ın bu görüşleri Mustafa Karataş’ın yazısı ile de desteklenmiş ve Karataş, “Kadın ve Cihad” başlıklı yazısında, Müslüman bir kadının hem savaşta hem de barışta görevleri olduğunu vurgulamıştır. Kadının barışta en önemli görevinin kocasına itaat etmek olduğunu altını çizip, namusunu, malını koruması gerektiğini belirtmiştir. İslam’ın kadını kötü, şeytan olarak tanımlamadığını, erotizm nesnesi olarak görmediğini aksine kadının, erkeğin tamamlayıcısı ve kadın ile erkeğin bir bütün olduğunu ifade etmiştir¹⁵⁰.

Kadın ve erkeğin birbirinin tamamlayıcısı olduğu görüşü Kadın ve Aile dergisinin sürekli altını çizdiği bir nokta olmuş ve Raşit Küçük “İslam Toplumunun Oluşmasında Kadının Yeri” başlıklı yazısı ile Kur’an’ın kadın-erkek bütünlüğünü önemseydiğini belirtmişti. Küçük, iyilik eden kadınlar ile erkeklerin yan yana olması gerektiğinin ve kadın ile erkeğin bir bütün olduğunun altını çizdiğini vurgulamıştır¹⁵¹. Ancak dergide vurgulanan “iyilik eden kadınlar” belli başlı koşulların bir araya gelmesi ile bu tanımlı kazanabilmiş, bu koşullar Coşan’ın aşağıda yer alan yazısı ile net bir şekilde ifade edilmiştir.

... “Hiç aklım almıyor: Namuslu bir kadın, ciddi bir ev hanımı, iyi bir aile kızı niçin ve nasıl açılıp saçılabilir! Maazallah, satılık mı ki kendisini teşhir ediyor, her türlü mahrem güzelliğini, yabancıların temasına, kirli bakışlarına, incelemesine, tecavüzüne arz ediyor! ...Ya bu kadınların, kızların sahipleri, namusları, ana-babaları-koca veya kardeşleri nerede? Hani Hadis-i Şerife göre herkes çoban idi ve

¹⁴⁹Mahmud Esad Coşan, “Elhamdülillah Dinimize, Yurdumuza, Kültürümüze...”, **Kadın ve Aile**, 15 Eylül 1989, s.5.

¹⁵⁰ Mustafa Karataş, “Kadın ve Cihad”, **Kadın ve Aile**, 15 Ekim 1991, s.8.

¹⁵¹Raşit Küçük, “İslam Toplumunun Oluşmasında Kadının Yeri”, **Kadın ve Aile**, 15 Ağustos 1989, s.32-33.

*herkes sürüsünden mesul olacaktı? Karılarının, kızlarının böyle açık saçık sokağa çıkmalarına nasıl göz yumabiliyor, izin verebiliyorlar? ...*¹⁵²Coşan, kadını diğer yazılarında olduğu gibi bu yazısında da belli vasıflar altında tanımlamış, bu tanımlamaya göre de bir kadının giyim kuşamının kendi tercihi doğrultusunda olduğunu, bu noktada yine kendi tabiri ile kadın, açık bir giyimi tercih ederse bunun teşhircilik olarak adlandırılacağını belirtmiştir. Kadının giyimi ile ilgili İslami açıdan yaptığı bir yanlışın sorumluluğunun hem kendisinde hem de ona bakan kişide olduğunu ifade etmiştir. Coşan, kadınlara yönelik olarak yazılarına bir öğretmen gibi devam ederken kadın merkezli hareket ediyor gibi görünse de kadını, bir erkeğe veya aile üyelerinden bir kişiye emanet etmiştir. Hatta bu yönde kullandığı bazı kelimeler uyarı maksadını aşmış ve belki de yaptığı sert eleştiri ve tanımlamalar ile dergiyi takip eden erkek okuyucuları aile içi şiddete teşvik etmiştir.

Kadın ve Aile dergisi, İslam ve kadın konulu yazılarındaki ifadelerde yayın hayatının sonuna kadar kendi içerisinde tutarlı kalmıştır. Ancak tutarlı olmasının ötesinde konuya çok yönlü düşünen ya da farklı görüşlere sahip yazarlara yer vermediği için sabit fikirli bir görünüm sergilemiştir. Kadın ve Aile dergisi için Coşan'ın baş makaleleri kılavuz niteliğinde olmuş, bu makalelerin çizgisi derginin ruhuna da sirayet etmiştir. Kadın ve Aile dergisinde İslam ve kadın konulu yazılara sıkça yer verilmiş, sadece bu konu özelinde yazılmayan yazılarda bile İslami düşünce referans alınmıştır. Nokta dergisinde bu konuya pek rastlanmamış, dergi İslami düşüncenin siyasete, feminizme ve başörtüsü konusuna yansımalarına daha çok yer vermiştir. Bu durumun sebebi ise derginin hitap ettiği okuyucu kitlesinin çeşitliliği ve İslami düşünce biçimi yerine seküler yaşam tarzının temel alınmasıdır.

¹⁵²Mahmud Esad Coşan, "Tekrar Allah'ın Güzel Yoluna Dönmek Şart!", **Kadın ve Aile**, 15 Ekim 1989, s.8.

2.2. SİYASET

Kadının siyaset ile olan ilişkisine hak ve kazanımlar bağlamında değindikten sonra bu ilişkinin pratiğe yansımaya, çalışmanın temel aldığı dergiler aracılığıyla bakılmış ve bu noktada yaşanan sıkıntılara değinilmiştir. Kadının siyasi alandaki varlığına ve etkinliğine her iki dergide de değinilmekte ancak Nokta dergisinin bu konu üzerinde daha fazla durduğu dikkat çekmektedir.

Nokta dergisi, “Yaşam/SHP’li Kadınların Atağı” başlığı ile 1989 yılından bir gelişme bildirmiş ve kadınların parlamentoda seslerini duyurabilmek için Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) İstanbul Kadın Komisyonu tarafından hazırlanan tasarıya yer vermiştir. Tasarının içeriğini ise parti içerisinde yer alan yönetim birimlerinde kadınların yüzde 25’lik bir kota talep etmesi oluşturmuştur. Dergi, kota uygulamasının, kadınları siyasi alanda etkin bireyler olmaları için teşvik edip edemeyeceğini sorgulamış, bu sorunun yanıtını ise yine kadınların vereceğini belirterek yazısını sonlandırmıştır¹⁵³.

Nokta, SHP’de kadınların parti yönetiminde yer alabilmesi için başlanan kota uygulamasına değindikten sonra bu sefer bu uygulamanın başka bir boyutunu anlatmış ve konuya “SHP’li Kadınlar Kurultay Kotası Alamadı” başlığı ile yer vermiştir. Kota konusunu erkek siyasetçilerin çoğunun istemediğine ve bununla ilgili tartışmalara değinilmiştir. Yüzde 25’lik kota uygulamasının içeriğinin kadınlar için il ve ilçe yönetiminde bu oranda temsil edilme imkanı elde edileceği ve delegelerinin de yine bu oranda kadınlardan oluşacağı belirtilmiş ancak kurultay delegeliği -parti üst yönetimini belirleyen- için kadınların erkekler nedeniyle kota alamadığına yer verilmiştir¹⁵⁴.

Kadının siyasi hayattaki varlığına, etkinliğine dair gündemde ne varsa yer vermeye çalışan Nokta, “Silikonlu Başkanlık Yarışı” başlığını verdiği haber ile çirkin bir tanımlamaya imza atmıştır. Bu dönemde İstanbul Anakent Belediye Başkanlığına hazırlanan Doğru Yol Partisi’nden (DYP) Gülay Atıg ve SHP’den Fatma Girik fiziki özellikleri ile ön plana çıkarılmış, bahsi geçen kişilerin gerçekleştirmek istediklerine

¹⁵³ Hatice Seçkin, “Yaşam/SHP’li Kadınların Atağı”, **Nokta**, 10 Aralık 1989, s.78-80.

¹⁵⁴ Müşerref Seçkin, “SHP’li Kadınlar Kurultay Kotası Alamadı”, **Nokta**, 17 Nisan 1993, s.32-33.

dair düşüncelerine yer vermek yerine alaycı bir dil ile “*bakalım iri göğüsler başkanlık yarışında ne derece etkili olacak?*” denmiştir¹⁵⁵.

Nokta yer verdiği bu haber ile birlikte ister meslek sahibi, ister tanınır olsun isterse de siyaset ile ilgilensin bu tür tanımlamaları yapmak için kadın olmanın yeterli olduğunu göstermiştir. Özellikle “kadın başkanlardan” diyerek altını çizdiği adaylara kadın olmaları dolayısıyla farklı yaklaşıldığının kanıtını sunmuştur.

Nokta’nın “Başbakanlık Yarışındaki Devlet Bakanı Tansu Çiller” başlığı ile yer verdiği röportajda öncelikle 1991 yılında Türkiye’de ilk defa bir kadının –Tansu Çiller- partinin ekonomik programını açıkladığı ardından ekonomi bakanlığına geldiği belirtilmiştir. Belkıs Kılıçkaya tarafından gerçekleştirilen röportajda dikkat çekici olan ise bazı soruların niteliği olmuştur. Röportajı yapanın kadın olmasına rağmen “*kadın siyasetçi ve erkek siyasetçi farkı nedir?*”, “*Birkaç gün önce 46 yaşına girdiniz, İkizler burcundasınız, kendinizi nasıl tanımlarsınız?*” gibi sorular sorulmuş ve bütünü itibari ile verimli bir görüşme olsa da erkekler ile gerçekleştirilen röportajlarda karşılaşmadığımız, sadece kadınlara sorulan özel sorulara yer verilmiştir¹⁵⁶.

Nokta, Tansu Çiller ile ilgili yer verdiği başka bir haberde yine bütünlüklü olarak bilgi verici olmasına karşın farklı tanımlamalarda bulunmuştur. Füreya Ersoy tarafından yazılan Çiller’in ABD gezisini konu alan haberde Çiller için “*Genç, güzel Başbakanımız’ın ‘hoş bir cins-i latif’ olarak ABD’de puan topladığı kesin*” denmiştir. Her ne kadar olumlu ifadelerle anılsa da yaptığı işten ziyade cinsiyetiyle ön plana çıkarılması basında kadına bakış konusundaki yaklaşıma işaret etmesi açısından anlamlıdır¹⁵⁷.

Nokta, döneminin en ünlü siyasi isimlerinden bir olan Tansu Çiller’e değindikten sonra Refah Partisi’nin 1990 yılında başladığı kadın örgütlenmesini ele almış ve 27 Mart seçimleri için kadınların emeklerini dile getirmiş, yine kadınlar sayesinde yerel seçimlerde Refah Partisinin ön plana çıkmasını aktarmıştır¹⁵⁸.

Refah Partisine mensup kadınların siyasi varlığına dair bilgi verildikten sonra 1995 senesinde Medeni Kanun ile ilgili kadınlar arasında yaşanan hareketliliğe değinilmiş

¹⁵⁵“Silikonlu Başkanlık Yarışı”, **Nokta**, 24 Temmuz 1993, s.97.

¹⁵⁶ Belkıs Kılıçkaya, “Başbakanlık Yarışındaki Devlet Bakanı Tansu Çiller”, **Nokta**, 5 Haziran 1993, s.18-19.

¹⁵⁷Füreya Ersoy, “Gezdi, Gördü Ya Sonra?”, **Nokta**, 30 Ekim 1993, s.24.

¹⁵⁸“Kadınlar ve Refah”, **Nokta**, 1 Ekim 1994, s.33.

ve haber “17 Şubat, “Kadınların İnsan Hakları Bayramı” Olacak Mı?” başlığı ile verilmiştir. Dergi öncelikle Medeni Kanun’un “*Evlilik kurumunda halen reis koca. Evlilik süresinde karı koca hangi usulü kabul ederse etsin, koca, tasarruflarından sorumludur (Medeni Kanun Madde: 154). Ve kadın kendine kalan mirası reddetmek isterse kocasının ricasını almak zorunda (Medeni Kanun Madde: 200). Evlilik süresinde çocukların velayetini beraberce üstlenirken anlaşmazlık olursa kocanın oyu geçerli duruma geliyor (Medeni Kanun Madde: 223)*” gibi hâlihazırdaki maddelerinden örnekler vermiş ve 17 Kasım 1995 yılındaki “*Artık 17 Şubat’ları kadınların insan hakları bayramı olarak kutlamak istiyoruz*” başlığı taşıyan bildirinin alt yapısı anlatılmıştır. Bu nedenler ile 32 tane Kadın Kuruluşunun bir araya gelerek oluşturdukları bildiriden “*Biz bu ülkenin kadınları, Aile Hukuku’ndaki eşler arası eşitsiz konumu ortadan kaldırmayı ve gerçek demokrasiyi ailede başlatmayı istiyoruz... Ailede ve toplumun her alanında eşit hak ve sorumluluk, eşit katılım ve pay istememizin en doğal hakkımız olduğunu düşünüyoruz...*” şeklinde alıntı yapılmış ve kadınların yaptıkları eyleme kulak verilmiştir¹⁵⁹.

Medeni Kanun ile ilgili Kadın Kuruluşlarının birleşmesine değinildikten sonra ise “Partiler ve Kadınlar” başlığı ile meclisteki kadın sayısının az olmasının sebeplerine yapılan görüşmeler aracılığı ile yer verilmiştir. Partilerin Kadın Komisyonlarının artık kadınların oy aracı olarak kullanılmasına karşı çıktıklarına ve kadınların siyasi varlığının önünde türlü engeller olup bunların giderilmesi yerine kadının siyasette bir simge haline dönüşmesine vurgu yapılmıştır. Dergi konu ile ilgili olarak CHP Kadın Komisyonu Genel Başkanı Birgen Keleş ile görüşmüş, Keleş, kadınların siyasette yeteri kadar temsil edilmediğinden yakınmış, kadınların siyasette daha aktif hale gelmeleri için atılan adımlardan bahsedilmiştir. Keleş, parti içerisinde kota uygulaması yaptıklarını bu sayede kadın temsilci oranının artmasını öngördüklerini dile getirmiş, Çiller’in bir kadın olarak üst kademedede olmasının olumlu bir örnek olduğunu söylemiş ancak Çiller’i DYP’nin alt kademelerine kadınları getirmediği için eleştirmiştir. Aynı şekilde Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Kadın Komisyonu Başkanı Halime Nuray Turcan da, Çiller’in DYP’ye bir tane dahi kadın bakan atmadığını hatırlatmıştır. CHP’yi de, kadını sadece Kadın ve Aileden Sorumlu

¹⁵⁹ Emsal Şahin, “17 Şubat, “Kadınların İnsan Hakları Bayramı” Olacak Mı?”, **Nokta**, 25 Şubat 1995, s.44-46.

Devlet Bakanlığı söz konusu olduğunda siyasetin üst kademesine taşıdığını, RP'nin ise kadını sadece seçim zamanı oy toplamak için kullandığını belirtmiştir. Ancak kendilerinin kadını, erkeğin yanında gördüklerini savunmuştur. CHP İstanbul İl Meclis Üyesi Sunter Özyürek ise yine parti içerisinde kadınların temsil oranlarını arttırmak için kota uyguladıklarını ancak bunu bütün partilerin yapması gerektiğini aktarmıştır. Kadınların karar organlarına getirildiğini ancak aday olması durumunda kota uygulamasının hem kendi partilerinde hem de başka partilerde göz ardı edilmesinden yakınmış ve kadınların siyasi anlamda çok yönlü olarak bilgili olması gerektiğini savunup kadınları daha fazla çaba göstermeye davet etmiştir¹⁶⁰.

Kadınların siyasi varlığı hakkında *Nokta* dergisi Şişli Belediye Başkanı Gülay Atıg ile görüşmüş, Atıg, Türkiye'de kadının, birçok sorunla karşı karşıya kaldığını ancak kadına imkân verilmesi halinde iyi birer yönetici olacaklarını belirtmiştir, Atıg, kendisinin bir kadın olarak belediye başkanı olduğunu hatırlatmış, danışmanının ve özel kalem müdürünün de kadın olduğunu belirtmiş, kadınları ön planda görmek istediklerini ifade etmiştir¹⁶¹.

Konu ile ilgili olarak İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü ve İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği Koordinatörü Prof. Dr. Necla Arat ile de görüşme gerçekleştirmiştir. Arat, Türkiye'de kadının eğitimden istihdama, siyasete katılımdan hukuka kadar birçok alanda sorun yaşadığını bu sorunlara ek olarak şiddet probleminin artarak devam ettiğini aynı zamanda kökten dinci eğilimin getirdiği sorunlarla karşı karşıya kaldığını belirtmiştir. Özellikle kadınların eğitim, sağlık ve hukuksal anlamda yaşadıkları sorunlara çözüm getirilmediğini vurgulamıştır. Kadınların hem siyasi katılımı arttırmak için hem de aile içerisinde yaşadıkları şiddeti bitirmek adına uluslararası düzeyde sözleşmelerin kabul edilmesine rağmen pratikte bir yansımasının olmadığından yakınmıştır. Erkeğin kadına göre daha baskın olduğu bir toplum düzeninde kadının siyasi varlığını ortaya koymasının güç olduğunu belirtmiş, hâlihazırda siyasetin içerisinde yer alan kadınlarında erkeklerin değerlerini benimseyip onlara göre davranmak zorunda kaldıklarını ifade etmiş ve bu durumun değişmesi gerektiğini dile

¹⁶⁰ Emel Ş. Baştürk, "Partiler ve Kadınları", *Nokta*, 17 Haziran 1995, s.36-37.

¹⁶¹"Biz Geliyoruz", *Nokta*, 8 Mart 1997, s.23.

getirmiştir. Ancak tüm bunlar olurken Türkiye’de kadının özellikle 2000’lere doğru giderken bilinçli bir şekilde hareketli olduğunun da altını çizmiştir¹⁶².

Arat gibi Özgürlük ve Dayanışma Partisi Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Prof. Gülnur Savran’da kadınların siyasi anlamda etkin olması gerektiğini belirtmiş, bu yönde Özgürlük ve Demokrasi Partisi’nin (ÖDP) kadınlar için yüzde 30 kota uygulamasından bahsetmiştir. ÖDP’nin kadınlar için bu konuda pozitif ayrımcılıktan yana olduğunu, kadınları bu şekilde siyasi olarak etkin hale getirmeye çalıştığını ifade etmiştir¹⁶³.

Ancak Savran’ın aksine ANAP Kadın Kolları Başkan Yardımcısı Nuray Manyas kota uygulamasına hem ANAP’lı kadınların hem de partisinin karşı olduğunu belirtmiştir. Kadınların siyasette aktif hale gelmesini, siyasi anlamda sayıca artmalarını desteklediklerini ancak bunun kota uygulaması ile değil de tabandan yapılacak bir mücadele ile olması gerektiğini vurgulamıştır¹⁶⁴.

Kadın ve Aile, kadının siyasi alandaki varlığına ilerleyen sayılarında daha fazla yer vermiş, İsmet Ramaz “Kadınlar Siyasal Katılımın Neresinde” başlıklı yazısı ile bu konuya değinmiştir. Ramaz, anne olan kadınların güçlü olduğunu ancak kadınların bu gücü annelikte aramak yerine başka konulara yöneldiğini belirtmiş, siyasetin de bu noktada farklı bir yerde durduğuna dikkat çekmiştir. Tarihsel süreç içinde kadınların az ya da çok siyaset ile ilgilendiklerini detaylı olarak anlatmış ve kadın konusunda geleneksel noktaya işaret etmiştir. Kadının da toplum içinde yer aldığını ancak dönemin söylemleri ile beraber kadın kimliğine fazlaca vurgu yapılması nedeniyle kadına sanki toplumun doğal bir parçası değilmiş gibi davranıldığı, bu durumun da toplum içerisinde kadının ötekileştirilmesine yol açtığını belirtmiştir. Geleneksel bu noktanın “kadın partisi” kurulmasının teklif edilmesi ile somutlaştırıldığını, bu teklifin, en başından sosyal ve siyasal kurumların erkeğin tekelinde olduğunu varsaymak ve kadını toplum dışı ilan etmek anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ramaz, siyasette kadınlarında erkekler kadar aktif olmasının beklendiği ancak yasal temelin sağlanmasına rağmen toplumda bu konuda bir eğilim olmadıkça gerçekleşmesinin zor olduğu üzerinde durmuştur. Ramaz, Türkiye’de kadınların siyasette yer alabilme imkânının olduğuna ancak pratikteki yansımalarının

¹⁶²“Siyasette Etkinlikleri Çok Zor”, **Nokta**, 8 Mart 1997, s.25.

¹⁶³“Kadınlar Siyasette Aktif Özneler Haline Gelmeli”, **Nokta**, 24 Mayıs 1997, s.37.

¹⁶⁴“Kadınlar Mücadele Ederek Yönetime Gelmeli”, **Nokta**, 24 Mayıs 1997, s. 39.

az oluşuna değinmiştir. Bu noktada çok önemli bir noktaya değinen Ramaz, kadınların partiler tarafından propaganda aracı olarak kullanıldıklarına, muhafazakâr çizgide olan partilerinde bunu uyguladığına ancak başörtüsü kullanan bir kadının meclise girmek istediği zaman engellendiğine vurgu yapmış ve kadınları propaganda aracı olarak kullananları meclis boyutunda da tutarlı olmaya davet etmiştir¹⁶⁵.

Ali Rıza Demircan “Kadınlar Parlamentoda Yer Almalı” başlıklı yazısı ile İslam’ın, kadının siyasette aktif olmasına karşı çıkmadığını belirtmiş ancak bunun tam bir etkinlik alanı anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Bu noktada kendi görüşlerini ifade eden Demircan, kadınları temsil edecek bazı kadınların ki bu kişilerin İslam adına güzel fikirler ortaya koyabilecek olmasının altını çizmiş ve bu şekilde parlamentoda var olabileceklerini düşündüğünü belirtmiştir¹⁶⁶.

Dergide, MHP Genel Başkan Danışmanı Süheyla Kebapçioğlu’nun da konu ile alakalı “Kadın ve Siyaset” başlıklı yazısına yer verilmiştir. Kebapçioğlu da, Ramaz’ın belirttiği konu üzerinde durmuş, partilerin seçim zamanı kadınları oy toplamak için kullandıklarını ancak seçim zamanı geçince kadına “*Partide ne işin var?*”, “*Siyasetten sana ne?*”, “*Sen evinde çocuğuna bak, evinle ilgilen yeter*”, “*Senin aklın ermez*” gibi söylemler ile yaklaştıklarını ve kadının bu şekilde pasif hale getirildiğini belirtmiştir. Kadının potansiyelinin ortaya çıkarılması gerektiğine inandığını, hem siyasi hem de sosyal alanda var olmasının şart olduğunu ifade etmiştir. Kadın ve siyaset konusuna mesafeli yaklaşıldığını belirtmiş, kadın temsilci oranlarının düşüşü üzerinde durmuş, kadınları aktif olmaya ve haklarını öğrenmeye davet etmiş, kadının siyasi alanda varlık göstermesi ile üzerine yapışan sıfatlardan kurtulabileceğinin altını çizmiştir¹⁶⁷.

Kadının siyasette yer alması ve kadın temsilci sayısının artması gerektiği “Kadın Ve Siyasi Temsil”¹⁶⁸, “Hanımlar Siyasetin İçinde Olmalı”¹⁶⁹, “Bayan Kadrolar Çözüm Üretmeli”¹⁷⁰, “Herkes Kapasitesini Ortaya Koymalı”¹⁷¹, “Kadınların Asli Vazifesi

¹⁶⁵İsmet Ramaz, “Kadınlar Siyasal Katılımın Neresinde?”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.12-13.

¹⁶⁶Ali Rıza Demircan, “Kadınlar Parlamentoda Yer Almalı”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.16.

¹⁶⁷Süheyla Kebapçioğlu, “Kadın ve Siyaset”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.20-21.

¹⁶⁸İnci Beşoğlu, “Kadın ve Siyasi Temsil”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.17.

¹⁶⁹ Zeynep Arslan, “RP Konya Milletvekili Aday Adayı Esmâ Ürün: Hanımlar Siyasetin İçinde Olmalı”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.24.

¹⁷⁰Gülşay Pınarbaşı: Bayan Kadrolar Çözüm Üretmeli, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.25.

¹⁷¹Serap Akıncıoğlu: Herkes Kapasitesini Ortaya Koymalı, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.25.

Ve Yeri”¹⁷², “Kadınların Siyasete Girmesi Engelleniyor”¹⁷³ gibi yazılar ile de desteklenmiştir.

Bu süreçte her iki dergide de kadının siyasetteki varlığının artması gerektiğine dair konu başlığına yer verilirken pratikte de bu durum adına adım atılmıştır. Aksu Bora'nın “1990'lar Türkiye'sinde en yaygın örgütlenmeye ve çeşitliliğe sahip, en önemli kadın örgütlerinden biri”¹⁷⁴ sözleri ile tanımladığı Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER) kurulmuş ve KA-DER'in kurulmasını gerekli kılan sebepler dergilerden verilen örnekler ile pratiğe dökülmüştür. Aksu, 1997 yılında kurulan KA-DER'in amacının “siyasette kadın-erkek eşitliğini sağlamak, kadınların sesini ve düşüncelerini seçilmiş meclislere taşımak, bu yolla kadınların ve ülkenin kaderini değiştirmek”¹⁷⁵ şeklinde ifade edildiğini aktarmıştır.

Nokta dergisi kadının siyasi varlığına yer vermiş özellikle 1990 sonrası bu haberler sıklaşmıştır. Ancak kadının siyasi varlığını ve durumunu adım adım takip ederken zaman zaman kadınlara ilişkin eşitliği zedeleyici bir dil kullandığı gözlenmektedir. Derginin bu dili siyasette yer alan kadınlar ile yaptığı röportajlarda sorulan soruların niteliğinde ya da bu kadınları tanımlarken kullandığı ifadelerde ve dikkat çektiği özelliklerde görülmektedir. Kadın hakları konusunda özgürleştirici bir anlayışa sahip olmasına rağmen, belki de bilinç dışı bir şekilde kadınların siyasette erkeklerle eşit algılanmadığını ortaya koymuştur. Aslında yaşanan bu durumun Nokta dergisinde ve Batılı bakış açısının model aldığı dünyada yani; kiliseye, siyasi otoriteye, vergi ve adalet sistemi gibi konu başlıklarına karşı çıkan dolayısıyla iktidarı zorlayan yapılarda da görüldüğü gözlemlenmektedir. Kadın ve Aile dergisinde ise partilerin kadınları oy toplama aracı olarak gördüklerine dikkat çekilmiş, oy toplama işlemi bitince ise kadınların unutulduğu, parti içerisinde belli mevkilere kadar gelebildikleri hatta bazen gelenlerin bile yersiz sorulara maruz kaldıkları üzerinde durulmuştur. Kadın ve Aile dergisi siyaset ve kadın konulu bazı yazılarda İslami görüşten sıyrılmadığını ortaya koymuş ve konu ile ilgili olarak İslam özelinde açıklamalarda da bulunmuştur. Ancak dergi bu konu dahilinde ne olursa olsun kadınların siyasetteki

¹⁷²Gülhan Cengiz, “Kadınların Asli Vazifesi ve Yeri”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.26-27.

¹⁷³Naim Güleç, “ANAP İstanbul İl Kadın Kolları Başkanı Sevgi Turanlı: Kadınların Siyasete Girmesi Engelleniyor”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1996, s.28.

¹⁷⁴Aksu Bora, “Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der”, **90'larda Türkiye'de Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2021, s.109.

¹⁷⁵Bora, **a.g.e.**, s.115

varlığının artması ve etkinlik alanının genişletilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Her iki dergi de kadının siyasi hayattaki varlığının ve etkinliğinin artmasının gerektiğine dair ortak fikirlere sahipken dönemin siyasilerinin ya da siyasetin içerisinde yer alan kadınların bu denli bir çabasının olmadığı görülmesi ise bu durumun politik olduğunun göstergesidir.

2.3. ÇALIŞMA HAYATI

Kadın konu başlığını Kadın ve Aile ile Nokta dergileri aracılığıyla incelerken çalışma hayatının kadın için pek çok sorun içerdiği görülmektedir. Ancak bu sorunlar her iki dergide farklı sebeplerle anılmıştır. Kadın ve Aile dergisi, bu noktada bir parantez açmış ve kadının çalışıp çalışmaması gerektiğini yer verdiği yazılar üzerinden tartışmış, bunun yanı sıra örtülü bir şekilde neden çalışmaması gerektiği mesajını vermiştir. Kadın ve Aile’de, “Evinde Çalışan Pikocu Hanım”: “Dışarıda İş Sahibi Olmanız Şart Değil” başlıklı yazı ile Almanya’da çalışan bir kadınla yapılan görüşmeye yer verilmiştir. Kadının dışarıda çalışırken yorulduğu ve ailesine vakit ayıramadığı, evinde çalışmaya başladığı andan itibaren çocukları ile verimli vakit geçirebildiği, evinin işleri ile alakadar olabileceği belirtilmiştir¹⁷⁶.

Evin dışında çalışan bir kadının özel hayatında yaşadığı sıkıntılara yer verilen yazıda, ev içi üretim ile çalışmaya devam etmesinin hayatına getirdiği kolaylıklara değinilmiş ve aynı problemleri yaşayan kadınlara da alternatif bir yöntem olarak sunulmuştur. Bir sonraki yazıda ise bir kadın için bu tarz problemlere yol açabileceği düşünülen dışarıdaki çalışma hayatına, bir kadının hangi sebeplerle atıldığı üzerinde durulmuş ve yine feminizmin zararları konulu bir yazı kaleme alınmıştır.

Güneş Kökoğlu, “Çalışan Kadın Ve Eşitlik Dedikleri” başlıklı yazıya, kadını evinden çıkarıp çalışmaya iten sebeplerin ne olduğu sorusu ile başlamıştır. Sosyal, ekonomik, psikolojik vb. gibi sebeplerin öne sürüldüğünü ancak bunların gerçek olmadığını çünkü en başta kadının annelik rolünü ihmal etmek için hiçbir gerekçe olamayacağını belirtmiştir. Bir kadının çalışırken çocuğunu ihmal ettiğinin inkâr edilemeyecek bir gerçek olduğunun altını çizmiş ve bu sorunun altında başka bir neden yattığını, kadının üzerinde oynanan oyunlar olduğunu, bunun neticesinde soğuk çalışma ortamına girdiğini eklemiştir. Kökoğlu, İslam’ın, kadını ve erkeği bir bütün olarak gördüğünü ancak kadının fiziksel ve ruhsal açıdan erkekten farklı olduğunu, İslam’ın da bunu değerlendirdiğini, kadının ve evin geçimini sağlama işini erkeğe verdiğini belirtmiştir. Batıdan uygarlık ithal etmeye çalışan kişilerin ise bu durumu anlayamadığını, İslam’ın değerlendirmesini kadının aleyhinde bulduklarını

¹⁷⁶“Evinde Çalışan Pikocu Hanım”: “Dışarıda İş Sahibi Olmanız Şart Değil”, **Kadın ve Aile**, Ağustos 1985, s.12-13.

yazmıştır. Kökoğlu, kadının kadın olduğunu, erkek ile eşit olmadığını, yapı itibari ile kadın ile erkeğin farklı olduğunu, kadının zayıf ve narin olduğu için yıpratılmaması gerektiğini, rol ve görevinin eş ve anne olmak üzerine olduğunu savunmuştur. Bu nedenle görevinin dışarıda çalışmak olmadığını ancak elbette insan olma yönüyle erkek ile eşit olduğunu, ne bir erkek ne de herhangi bir kişi tarafından meta ya da üretim aracı olarak kullanılmayacağını, çalışmasının istenemeyeceğini eklemiştir. Ancak insanları fiziki özelliklerine göre sınıflandıran ve özgürlük sloganı ekleyen bir sistemde kadının meta olarak kalacağını altını çizmiştir¹⁷⁷. Kökoğlu'nun yazısı ile birlikte kadın günümüzde de olduğu gibi bir kere daha anneliği ile sınanmıştır. Birçok kadının, anneliğe yapılan övgü dolu atıfların baskısı altında kaldığı ve bu nedenle kendini yetersiz hissettiği tespitini yapmak için etrafımıza dahi bakmak yeterli olmuştur. Böyle bir toplumsal gerçeğin üzerine ise Kökoğlu'nun yazısı kadını bir kere daha sınırlandırmış, derginin konuya bakışını da tekrar göstermiştir. Kökoğlu'nun üzerinde durduğu feminizmin götürdükleri meselesinde kadının, feminizmi savunan bir sistemin içinde meta olarak kalacağı görüşüne taraf olunmamaktadır. Bu noktada sadece kadının görevi olarak görülen ev işi ve çocuk bakımının oldukça meşakkatli olduğu görülmemiştir. Bunun yanı sıra değişen hayat şartları gereği bir noktada kadının da artık çalışmasının söz konusu olduğu göz önünde bulundurulmamıştır.

Dr. Sefa Saygılı “Çalışan Annenin Problemlı Çocuğu” başlıklı yazısı ile çalışan karı-kocaların hem kendilerinin ruhsal sıkıntılarının tehdidi altında olduklarını hem de çocuklarının bu tip tehlikeler ile karşı karşıya olduklarını belirtip uyarmıştır. Annesi çalışmayan çocuklarda, başarı oranlarının yüksek olduğunu çalışanlarda ise okul ortamında daha çekingen davranışlar sergilendiğini, sebebinin, annenin çalışması ile birlikte ilgi gösterememesinden ve vakit ayıramamasından kaynaklandığını belirtmiştir¹⁷⁸.

Ayşenur Kurtoğlu ise “Çalışan Anneler ve Boşlukta Bırakılan Gençler” yazısı ile, çalışan kadınların günün önemli saatlerini iş yerinde geçirdiklerini, birçoğunun evi özlediğini, hafta sonu tatilini beklediğini, yakınlarından bu durum ile ilgili yakınmaları dinlediğini ifade etmiştir. Kadının çalışmaktan kaynaklanan ruhsal ve

¹⁷⁷Güneş Kökoğlu, “Çalışan Kadın Ve Eşitlik Dedikleri”, **Kadın ve Aile**, Ekim 1986, s.34.

¹⁷⁸Dr. Sefa Saygılı, “Çalışan Annenin Problemlı Çocuğu”, **Kadın ve Aile**, 15 Şubat 1989, s.21.

fiziksel yorgunluk yaşadığını, eşine ve çocuğuna vakit ayıramama gibi sorunlar ile karşı karşıya olduğunu belirtmiştir. Çalışan kadının yaşadığı bu sorunlar neticesinde ruhsal sıkıntıların tehdidi altında olduğunun altını çizmiştir¹⁷⁹.

Kadın ve Aile dergisinde kaleme alınan Saygılı ve Kurtoğlu'nun yazılarına bakıldığında çalışma hayatının bir kadın için hiç de iç açıcı sonuçlar doğurmadığı belirtilmiş, çalışma hayatı içerisinde yer alan bir kadın için içinde bulunduğu durum göz önüne alınarak bir çözüm üretmek ya da fikir sunmak yerine çalışmaktan soğutulmuştur. Burada kullanılan soğutulmuştur kelimesi, bir kadının çalışma hayatı içerisinde yukarıdaki yazılarda bahsedilen sorunları yaşamadığı ya da yaşamayacağı anlamında kullanılmamıştır. Aksine yaşadığı ya da yaşama ihtimalinin çok yüksek olduğu savunulmuş ancak yapıcı olunması beklenmiştir. Diğer taraftan çalışma hayatında kadının yaşadığı sıkıntılara değinen Kadın ve Aile gibi Nokta'da bu konuya yer vermiş, halk arasında daha çok erkek ile bağdaştırılan meslek gruplarında çalışan kadınlara ve onların hikâyelerine değinmiştir.

Erkek berberliği yapan bir kadın ile görüşme gerçekleştiren Nokta, kadının bu mesleği icra ederken toplum tarafından nasıl karşılandığını sorgulamış, yaşadıkları detaylandırılmıştır. Ülkemizde simitçi, benzinci ve sünnetçi olarak iş yapan kadınların varlığına dikkat çekilip neden erkek berberi de olmasın ki sorusu sorulmuş, toplumda bununla alakalı var olan ön yargıya anlam verilemediği belirtilmiştir. Yazıya konu edilen kadının, özgürce mesleğini yapmak isterken maruz kaldığı bakışlar, laf atmalar, çirkin yakıştırmalar ve daha birçok zorluk bizzat kendi ağzından dinlenmiştir. Görüşmeyi gerçekleştiren Engin Ardıç, yazısına son verirken ifade ettikleri ile konuyu özetlemiş ve daha çok görmek istediğimiz bir yaklaşımla - elbette daha uygun bir dil ile- konuyu noktalamıştır: "*Zehra'ların insan gibi yaşamasına, çalışmasına, var olmasına itirazı olan hırtlara, yobazlara, abazanlara, ahlaksızlara, suret-i haktan görünenlere, çifte standartlılara, talkın verip salkım yutanlara, hodri meydan!*"¹⁸⁰.

Bu yazı ile birlikte Kadın ve Aile'nin de Nokta gibi çalışan kadının yaşadığı zorluklara değindiği ancak bunu ev işleri ve çocuk sorumluluğu üzerinden anlattığı, kadının yapısına uygun olmayan işlerde çalışması ile birlikte hem ruhsal hem fiziksel

¹⁷⁹Ayşenur Kurtoğlu, "Çalışan Anneler Ve Boşlukta Bırakılan Gençler", **Kadın ve Aile**, 15 Şubat 1989, s.22-23.

¹⁸⁰Engin Ardıç, "Zehra Olayı: Mademki Berbersin...", **Nokta**, 29 Mart 1987, s.73-75.

sıkıntılar yaşadığını belirttiği hatırlatılmak istenmiştir. Bu nedenle de adeta örtülü bir şekilde dışarıdaki işlerden kaçının mesajının verildiği düşünülmüştür. Kadının yapısına yapılan vurgu ise kendini bir kadın dergisi olarak konumlandıran Kadın ve Aile için ilginç bulunmuştur. Aslında Nokta’da kadının çalışma hayatında zorluklar yaşadığını dile getirmiş ancak asla geri adım atmasını söylememiş aksine yaşananların kadınlar dolayısıyla değil toplumun yaklaşımı ile olup, işleri zorlaştırdığı ve bunun değişmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Nokta’nın erkeklere has görülen meslek gruplarında çalışan kadın örneklerine verdiği yer bununla sınırlı kalmamıştır.

“Garsonluk İyi Bir De Erkekler Olmasa”¹⁸¹, “Bodyguard Kadınlar Geliyor!”¹⁸², “Uçan Yunuslar”¹⁸³, “Bankalara Kadın Gardı!..”¹⁸⁴, “Bir Deniz Tabusunu Yıkan Kadın”¹⁸⁵, “Gökdelende Hanım Eli”¹⁸⁶ başlıklı yazılar ile erkeklerle bağdaştırılan mesleklerde çalışan kadınlara ve onların iyi ya da kötü yaşadıklarına, bazılarının bahsedilen mesleklerde ilk oluşlarına değinilmiştir.

Burada dikkat çekici olan taraf bu yazılarda Kadın ve Aile’nin aksine kadınların mesleklerini icra etmeye çalışırken yaşadıkları sıkıntıların sebeplerinde fiziksel ya da ruhsal yapılarına atıf yapılmaması, var olan sorumluluklarda sadece kadının payı olduğu gibi bir imaya yer vermeyişi olmuştur. Nokta, bu yönüyle kadınların çalışma hayatlarında yaşadıkları sıkıntılara değinirken erkeği çokça işin içine dahil etmiş ve erkekler nedeniyle -özellikle yukarıda bahsedilen meslek tiplerinde- yaşanan problemlerin üzerinde durmuştur. Bir de bu meslek tipleri gibi yine erkeklere ait olduğu düşünülen bir alanda çalışan ancak bu sefer daha göz önünde bulunan bir kadının başarısına ve yaşadıklarına değinilmiştir.

Bu yazı “Fenerbahçe İmparatorluğu’nda Bir Hanım Eli” başlığı ile kaleme alınmış ve Fenerbahçe’de ilk defa Sema Küçüksoz isimli bir kadın yöneticinin bulunmasına dikkat çekilerek diğer kadınlar adına örnek teşkil ettiği belirtilmiştir¹⁸⁷.

¹⁸¹ Jan Paçal, “Garsonluk İyi Bir De Erkekler Olmasa”, **Nokta**, 4 Eylül 1993, s.44-46.

¹⁸² Figen Turna, “Bodyguard Kadınlar Geliyor!”, **Nokta**, 22 Ocak 1994, s.64-67.

¹⁸³ Figen Turna, “Uçan Yunuslar”, **Nokta**, 19 Şubat 1994, s.64-67.

¹⁸⁴ Fatma Kayhan, “Bankalara Kadın Gardı!..”, **Nokta**, 3 Eylül 1994, s.46-47.

¹⁸⁵ Füsün Altınok, “Bir Deniz Tabusunu Yıkan Kadın”, **Nokta**, 15 Mart 1997, s.54-56.

¹⁸⁶ Elif Bilgin, “Gökdelende Hanım Eli”, **Nokta**, 21 Haziran 1997, s.38-39.

¹⁸⁷ Füsün Çelik, “Fenerbahçe İmparatorluğu’nda Bir Hanım Eli”, **Nokta**, 8 Ekim 1994, s.48-50.

Aynı şekilde yine alanında bir ilke dikkat çekilmiş, “Yargıtay’da Yenilik” başlıklı yazıda ilk defa bir kadının Yargıtay’da daire başkanlığına seçildiği haberine değinilmiştir. Dergi, bu haber için sevinmek değil üzülmek gerektiğini belirtmiş, bir kadının Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana geçen zamanda ilk defa böyle bir alanda başa gelebilmesini oldukça gecikmeli ve üzücü bulmuştur¹⁸⁸.

Başka bir örnek ise “Banka Teftiş Kurulları/ Kadın Elemanlar” başlığı ile verilmiş, 1989 yılında ilk defa bankaya –Akbank ve Vakıflar örneği- “kadın teftiş elemanı” alındığından bahsedilmiştir. Akbank ve Vakıflar’ın bu konuda ilk örneği teşkil etmediği, daha önceki yıllarda “kadın teftiş elemanı” bulunan bankalar ve kurumlar örneklendirilmiştir. Konu ile ilgili olarak Vakıflar Bankasının ilk “kadın teftiş elemanı” ile görüşülmüş ve yine bir erkek dolayısıyla yaşadığı sıkıntılara yer verilmiştir. Bu tip sıkıntılar olsa bile zamanla bunların aşılabileceği üzerinde durulmuş ve verilen örnekler ile birlikte kadınlar, yüksek mevkili işlerde çalışmalarını için de teşvik edilmiştir¹⁸⁹.

Kadınların yönetici konumundaki işlere teşvik edilmesinin çok önemli bir nokta olduğunun altını çizmek ile birlikte yazıda yer verdikleri gibi bir kadının bu tip bir işte çalışıp çalışamayacağına karar verenlerin erkek olması ve yine kadın-erkek oranlarına bakıldığında kadınların azınlık olarak kalması dikkat çekici bulunmuştur. Kadın ve Aile dergisinde ise yönetici olarak anılabilecek bir iş kolunda çalışan kadın örneğine rastlanmamıştır.

Kadın ve Aile, çalışma hayatında kadının yaşadıklarını, Türk halk müziği sanatçısı Belkıs Akkale ile yapılan “Çocuk sahibi olmayı düşündüğüm zaman sahne yaşantısını noktalamak istiyorum” başlıklı bir röportaj ile ele almıştır. Röportaj sırasında Akkale’den normal çalışma saatlerinde çalışan kadınlar ile kendisi gibi yoğun çalışma saatlerine sahip olan kadınlar arasında bir değerlendirme yapması istenmiş ve Akkale’ye, yaşamında ne gibi aksaklıklar olduğu sorulmuştur. Akkale, kadınlar için çalışma hayatında zorluklar olduğunu, kendisi ailesi ile yaşadığı için ev işlerinde ona yardımcı olunduğunu fakat bu şansa sahip olmayan kadınlar için çalışma hayatının zor olacağını belirtmiştir. Akkale’ye evlendiği zaman çocuğunu nasıl büyüteceği sorulmuş, Akkale ise çocuk sahibi olduğunda çalışma hayatına son

¹⁸⁸“Yargıtay’da Yenilik”, **Nokta**, 16 Temmuz 1989, s.41.

¹⁸⁹“Banka Teftiş Kurulları/Kadın Elemanlar”, **Nokta**, 6 Ağustos 1989, s.44-46.

vermek istediğini, annelik ve çalışma hayatını birlikte yapamayacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Yazının devamında Akkale'ye feminist hareket ile ilgili ne düşündüğü sorusu yöneltilmiştir. Akkale ise bu soruya, konu ile ilgili mücadele verdiği ve bir film yaptığı, ancak kadın-erkek eşitliği konusunda erkeğin fiziki yapısından dolayı tam olarak eşit olmadığını düşündüğü, diğer konularda eşit olduklarını savunduğu cevabını vermiştir. Kadınların artık üst düzey mertebelerde çalıştığını ve başarılı olduğunu ancak aynı başarıya annelik ve ev işleri sorumluluğu ile beraber ulaşamayacağına inandığını eklemiştir¹⁹⁰.

Ünlü bir kadın ile çalışan kadın üzerine yapılan röportaj sonrası dergide, kasiyer olarak çalışan iki kadınla yine aynı konu üzerinden bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Hatice Fırat ve Hatice Sayılğan isimli kadınlar ile yapılan görüşme “Çalışma Hayatı Artık Çok Problemlî” başlığı altında yazıya dökülmüştür. Çalışma hayatının ne gibi zorluklara sebebiyet verdiği ve çocuklarının bu durumda nerede bakıldığı sorusuna, Sayılğan, çocuğuna ailesinin baktığını ancak çalışma hayatı ile birlikte bu sorumluluğun yürütülmesinin zor olduğunu belirtmiştir. Fırat ise, aynı şekilde çocuğuna ailesinin baktığını söylemiştir. Yazıda, eğer aileleri olmasaydı çocukları ile nasıl bir yol izleyecekleri sorusu yöneltilmiş, Sayılğan, bu durumda çocuk yapmayı düşünmeyeceğini çünkü hem bakıcı tutma imkânının olmadığını hem de çocuğunu tanımadığı bir kişiye emanet edemeyeceğini belirtmiştir. Çalışan anneye sahip olan çocuklarda ne gibi sorunların olduğu sorusuna ise Fırat, çocuğunun problemlî olduğunu ve çocuğunu istediği şekilde yetiştiremediğini söylemiştir. Sayılğan ve Fırat, maddi imkânsızlıkların olmaması halinde ne kendilerinin ne de başka bir kadının çalışmak istemeyeceği, çocuğuna kendisinin bakmak isteyeceği noktasında fikir birliğine varmıştır. Çalışan bir kadının evdeki işleri de aksatmadığını, izin günlerinde dahi ev temizliği ve çocuk bakımı gibi işlerle uğraşmaya devam ettiğini, erkeklerin sadece dışarıda çalıştığını evde ise herhangi bir işin sorumluluğunu almadığı belirtilmiş, bu durumun kadınlar için çok yıpratıcı olduğu vurgulanmıştır. Son olarak Sayılğan ve Fırat'ın feministler hakkında ne düşündüklerine ve kadın-erkek eşitliği ile ilgili yorumlarına yer verilmiştir. Feminizm ile ilgili okuma yapmaya zaten vakitlerinin bulunmadığı bu nedenle de

¹⁹⁰“Belkıs Akkale: Çocuk Sahibi Olmayı Düşündüğüm Zaman Sahne Yaşantısını Noktalamak İstiyorum”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.18.

konu ile ilgili bilgilerinin olmadığı belirtilmiş ve eşitlik konusunda erkeğin her daim kadından hem fiziki anlamda hem de zekâ anlamında üstün olduğu, ailede otoritenin erkek olarak belirlendiği, çalışma hayatının getirdiği zorlukların eşleri ile olan iletişime de olumsuz etkide bulunduğu eklenmiştir¹⁹¹.

Kadın ve Aile dergisinde kadınların çalışırken hem eşleri ile çocuk bakımı dolayısıyla sıkıntılar yaşadığı, bu sorumluluklar altında ezildiği üzerinde durulmuş, çalışan kadın örnekleri ile yaşananlara birinci ağızdan yer verilmiştir. Kadınların bu nedenler ile birlikte yaşadığı zorluklara katılmakla beraber Nokta'nın konuya getirdiği yeni ve farklı bakış açısı oldukça dikkat çekicidir.

Bu yöndeki bir içeriğe Nokta'da "Çalışan Kadının Kocasını Mağdur!" başlığı ile yer verilmiştir. Hem Kadın ve Aile dergisinde hem de genel sosyal yargılarda sıkça yer bulan çalışan kadının kendisi ve çocuğu problem yaşar görüşünün aksine bu yazıda erkeklerin sorun yaşadığı üzerinde durulmuştur. Özellikle ev işleri ve çocuk bakımı ile alakadar olmayan erkeklerin eğer eşi de çalışıyor ise sorunlar yaşayacağından bahsedilmiştir. Ancak bu tip sorumlulukları paylaşan erkeklerin herhangi bir sorun yaşamadığı, eşinin çalışıyor olması nedeniyle ne maddi olarak ne manevi yönden güven kaybına uğramadığına değinilmiştir. Bu tarz problemler ile ataerkil aile yapısının devam etmesinde ısrarcı olan erkeklerin karşı karşıya kaldıkları, demokratik bir aile düzeninin kurulmasına yardımcı olan erkeklerin ise eşlerinin çalışmasına hem fiziksel hem psikolojik olarak kolay adapte oldukları ifade edilmiştir¹⁹².

Kadın ve Aile dergisinde çalışma hayatı ile ilgili sorunların yer aldığı yazılara daha çok kadın ve çocuk odaklı yaklaşım, çocuk üzerinden kadına uygulanan psikolojik manipülasyon ile birlikte çözüm sunmaksızın örtülü bir şekilde kadının evine dönmesi gerektiği mesajı verilmiştir. Nokta dergisi ise konu ile ilgili yer verdiği yazıda kadının çalışması ile birlikte yaşanan ya da yaşanabilecek olan problemlere farklı bir soluk getirmiş, erkeği de konuya dahil ederek yeni bir bakış açısı ile yaklaşmıştır.

Dr. Fatma Sevil Ozan, "Çalışan Hanımlar Ve Sorunları" başlıklı yazısında, kadınların hem fiziki olarak yorulmayacakları hem de bütün haftayı doldurmayacak

¹⁹¹Hatice Fırat-Hatice Sayılğan (Kasiyer): "Çalışma Hayatı Artık Çok Problemlidir", **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.19-20.

¹⁹²Banu Kocatepe, "Çalışan Kadının Kocasını Mağdur!", **Nokta**, 16 Nisan 1994, s.56-58.

şekilde çalışmasının daha iyi olacağını ifade etmiştir. Kadınların hassas yapıları nedeniyle öğretmenlik mesleğinde daha verimli olacağını düşündüğünü eklemiştir. Kadınların fazla görev ve sorumluluk yüklendiğinde ruhsal ve fiziksel sıkıntılar yaşadığını belirtmiştir¹⁹³.

Evlilik kelimesi nasıl kadın ile birlikte anılıyorsa öğretmenlik mesleği de geçmişten günümüze kadına yakıştırılan bir meslek olmuştur. Çalışma saatleri ve hafta sonu tatilinin bu düşüncede etkili olabileceği düşünülmüştür. Ozan, her ne kadar kadının hassas yapısına vurgu yapsa da fazla görev ve sorumluluk yüklenen her insanın sorunlar yaşayabileceğini gözden kaçırmıştır. Kadın ve Aile dergisi, kadının çalışma hayatı ile ilgili yer verdiği yazılarına aynı çizgide devam etmiş, aşağıda öne çıkan yazılar örnek olarak sunulmuştur.

Çalışan kadının yaşadığı sorunlara, düşüncelerine değinilmiş, dergide yer alan “Çalışan Kadının Dünyasına Bir Yaklaşım”¹⁹⁴, “Aldığı Maaştan Fazlasını Kreşe Verenler Var”¹⁹⁵, “Evi Dinamizmi Olan Bir Yuva Haline Getiren Kadındır”¹⁹⁶, “Çocuğum Olduğunda Mecbur Kalmasam Anaokuluna Bırakmam”¹⁹⁷, “Çalışan Kadından Evde Bir şey Beklenemez”¹⁹⁸, “Çalışan Anne ve Çocuk Bir Kaos İçindedir”¹⁹⁹, “Çalışma Hayatının Yüğü Kadını Bir Çıkmaza Sokabilir”²⁰⁰ başlıklı yazılar ile konu detaylandırılmıştır²⁰¹.

Çalışma hayatı ve kadın konulu kaleme alınan tüm bu yazılarla birlikte Nokta dergisinde çok farklı bir yazı yer almıştır. Figen Öztürk, “İş Arıyorum...” başlıklı yazısında ilginç bir çalışmaya imza atmış, Türkiye’de genç kızların nasıl ve hangi şartlarda iş bulduklarını öğrenmek için kendisini araştırmanın öznesi haline

¹⁹³ Dr. Fatma Sevil Ozan, “Çalışan Hanımlar Ve Sorunları”, **Kadın ve Aile**, 15 Eylül 1995, s.21.

¹⁹⁴ Hatice Öncül Erbaş, “Çalışan Kadının Dünyasına Bir Yaklaşım”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.16-17.

¹⁹⁵ Emine Kıp (M.Ü. İlahiyat Fakültesi’nde Memur): Aldığı Maaştan Fazlasını Kreşe Verenler Var”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.25.

¹⁹⁶ Hayreddin Karaman (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğr. Üyesi):Evi Dinamizmi Olan Bir Yuva Haline Getiren Kadındır”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.27-29.

¹⁹⁷ Aytül Erçiktı (Yuva Öğretmeni): Çocuğum Olduğunda Mecbur Kalmasam Anaokuluna Bırakmam”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.31.

¹⁹⁸ Rukiye Enderoğlu (Özel Anaokulu Müdürü): Çalışan Kadından Evde Bir şey Beklenemez”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.31.

¹⁹⁹ Dr. Musa Tosun (Ruh Ve Sınır Hast. Mütchassısı): Çalışan Anne Ve Çocuk Bir Kaos İçindedir”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1990, s.33-34.

²⁰⁰ Serpil Uzun, “Op. Dr. Zehra Kilitçioğlu: Çalışma Hayatının Yüğü Kadını Bir Çıkmaza Sokabilir”, **Kadın ve Aile**, 15 Haziran 1990, s.15-16.

²⁰¹ Kadın ve çalışma hayatı ile ilgili dergiden sunulan bu başlıklar söz konusu yazıların içeriği hakkında hem bilgi vermekte hem de bölüm boyunca işlenen konuları destekler niteliktedir.

getirmiştir. Bu süreçte gazete ilanlarından bulduğu farklı birçok iş için görüşmeye gitmiş hatta çalışmaya dahi başlamış ve buralarda başından geçenleri anlatmıştır. Başladığı her iş aynı şekilde hüsrana sonlanmış ve sonuçlanmıştır. Kadın olarak bu iş yerlerinde maruz kaldığı ahlaksız olarak tabir edilebilecek tekliflere yazısında yer vermiş, bazı işlerin de ilanda farklı içeriğinin ise bambaşka olduğuna değinmiş, yine burada yaşanan zorlukların erkekler dolayısıyla olduğunun altını çizmiştir. Öztürk, Türkiye’de iş bulmaya çalışan genç bir kadının iş bulmasının bu şartlar altında ne denli zor olduğundan bahsetmiştir²⁰².

Nokta dergisi kadının her alanda ve farklı meslek gruplarında çalışmasına örnekler ile yer vermiş, bu süreçte kadının ne tip zorluklar yaşadığına, özellikle erkeklere has görülen meslek gruplarında çalışan kadınların hem iş dolayısıyla hem de erkeklerin bakış açıları nedeniyle neler yaşadığına değinmiş ve görmek istenilen çalışma ortamının ipuçlarını vermiştir. Kadın ve Aile dergisi ise kadının çalışırken annelik ve ev işi rollerinden geri kaldığı bu durumun hem ailede hem de çocuklarda sıkıntılara yol açtığı üzerinde durmuştur. Ayrıca anne olan bir kadının çocuğunu bırakabilmesine duyduğu şaşkınlığı dile getirerek çalıştığı takdirde kazandığı paranın çoğunu kreşe verecek olması nedeniyle çalışmasını gereksiz bulmuştur. Bu noktada Kadın ve Aile doğru bir noktaya değinmek ile birlikte kreş konusunda gerçekçi ve verimli çözümler getirmek yerine en baştan çocukları kreşe bırakmak zorunda kalınmaması konusunda kadınları uarmıştır. Sonuç olarak söz konusu kadının çalışma hayatı olduğunda tüm bu verilerin ışığında; kadının aldığı ya da alabildiği eğitim, var olan iş imkanları, işin doğası, evli ya da bekar olması faktörü, eşinin aynı anlayışta olup olmaması, ülkenin şartlarının çocuk için kreş ya da okul gibi imkanlarını ücretsiz sağlayıp sağlayamaması gibi birçok etkenin göz önünde bulundurulması gerektiğidir. Çalışma hayatı ile ilgili yaşanan bu sorunların ne inançla ne de modernlikle ilgisinin olduğu görülmektedir.

²⁰² Figen Öztürk, “İş Arıyorum...”, **Nokta**, 6 Ağustos 1994, s.36-39.

2.4. FEMİNİZM

Çalışmaya konu edilen dönem aralığında feminizm konusunun hem başlık olarak hem de satır aralarında sıkça geçtiği görülmektedir. Feminizm kavramı, bazen korkulan ve uzak durulması gereken bir konu olarak anlatılmış, bazense bu kavramı temel alan eylemlere değinilmiştir. Bu eylemlere sadece Nokta dergisi değinmiş, Kadın ve Aile dergisi ise feminizmin ihtiyaç dışı olduğunun altını çizmiş, hatta bu kavrama genellikle negatif bir anlam yükleyerek değinmiştir. Kadın ve Aile, kadın-erkek eşitliği ile alakalı yazılara ilk sayılarından itibaren yer vermiş ve “Batı’da ve İslam’da Kadın Özgürlüğü” başlıklı yazıda konuya karşılaştırmalı olarak bakmıştır. Aişe Aslı Sancar’ın kaleme aldığı yazıda kadın özgürlüğü kavramının kadın-erkek eşitliğini vadettiği bunun yanında kadının, erkeğin rolünü de üstlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu kavramın kadından, anne ve eş rollerini bırakmasını istediği, ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları bir kenara bırakmasını beklediği üzerinde durulmuştur. Kadın özgürlüğü kavramının, kadını erkek ile yarışa soktuğu, kadının yarış edebilmesi için ise kadına ait görülen şefkat gibi hassas duyguları bırakıp erkeğe ait görülen saldırgan duygulara sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle de özünde yumuşak ve saf olarak görülen kadının, özgür kadın olmak adına kendini baskıladığı vurgulanmıştır. Sancar, Batı’da Müslüman kadının esir olarak görüldüğünü ancak tam tersi Müslüman kadının özgür olduğunu yazmıştır. Kadının doğasına özgü ve Allah’ın görevlendirdiği şekilde yaşamakta özgür olduğunu ifade etmiştir. Müslüman kadına çok önemli bir görev verildiği bu görevin nesil yetiştirmek olduğu belirtilmiştir. Kadının nesil yetiştirirken ise İslam’ı öğretmeye özen göstermesi gerektiğinin bu şekilde İslam’ın korunacağı ve kadın için bundan daha önemli bir görev olamayacağı altı çizilmiştir²⁰³.

Aynı zaman diliminde Nokta dergisi de bu konuyu odağına almış ve “Yayın/Kadın Çevresi” başlığı ile konuya değinmiştir. Nokta, bu yazı ile birlikte 1984 yılında feminist kadınlar tarafından kurulan Kadın Çevresi Yayınlarının, evde ya da dışarda ayrımı yapılmadan çalışan kadınların yaşadıkları problemleri ele alma amacından bahsetmiş ve kurucularından Stella Ovadia ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme esnasında öncelikle Türkiye’de kadının durumundan, evlilikle ya da

²⁰³Aişe Aslı Sancar, “Batı’da ve İslam’da Kadın Özgürlüğü”, **Kadın ve Aile**, 9 Aralık 1985, s.6.

boşanma ile beraber karşı karşıya kaldığı sorunlardan, çalıştığı işlerin çeşitliliğinden ve eğitim düzeyinden bahsedilmiş, bu nedenlerle de feminizme duyulan ihtiyaç ortaya çıkarılmıştır²⁰⁴.

Kadın ve Aile, feminizm ile ilgili görüşlerini açıklarken bu düşüncenin Batı kaynaklı olduğunun altını çizmiş ve feminizmin kadından istediklerini anlatmıştır. Bu anlatımda en çok üzerinde durduğu kadından annelik ve eş rollerinin bırakmasının istendiği bununla beraber erkek ile bir yarışa sokulmaya çalışıldığı görüşünün aksine Nokta, kadının bu sorumluluklarını bırakmasından ziyada erkeğin bu tip -ev işleri, çocuk bakımı- işlere ortak edilmesinin önemi ile feminizme yaklaşmıştır. Ancak bu yazı ile birlikte dönemin genel algısında feminizmin erkek düşmanlığı ile eşanlı tutulduğu düşünülmüştür çünkü Nokta dergisinin yaptığı bu görüşmede de “erkek düşmanı değiliz” in altı çizilmek zorunda kalınmıştır.

Kadın ve Aile dergisinde, kadın-erkek eşitliği konusuna İslami açıdan yer verilmiş ve “Kadın Erkek Eşittir” başlıklı yazıda konuya değinilmiştir. Kadın ve erkeğin eşitlik yarışı içinde olmasının İslam tarafından engellendiği çünkü kadının ve erkeğin görevlerinin farklı verildiği, çalışma alanlarının belirlendiği ifade edilmiştir. Kadın ve erkek arasında yaşanan eşitlik savaşının, toplumu olumsuz yönde etkileyeceğinin, bunların başında aile kavramının geldiğinin altı çizilmiştir. Boşanmaların arttığı, mutsuz çocuk sayısının çoğaldığı belirtilmiştir. İslam’ın erkeği kadın üzerinde hâkim kıldığı ancak bunun erkek kadından üstündür anlamına gelmediği görüşü desteklenmiştir. Allah’ın, kadına ve erkeğe farklı yetenekler verdiği, erkeğin doğasının yönetmeye yatkın yaratıldığı, kadının ise idare edilmeye açık olduğu, erkeğin idareci olarak var olmasının doğası gereği olduğu, ancak bu durumun, erkeğin kötü davranması ya da bir takım şeyleri zorla kabul ettirmesi anlamına gelmediği eklenmiştir²⁰⁵.

Feminizm ile birlikte en çok aile kavramının etki altında kaldığı ve bu etkinin boşanmaya sebep olduğu belirtilmiştir. Bu görüşe feminizme adaptasyonun bir etkisi olduğu elbette açıktır. Çünkü hem kadın hem erkek bu kavramla beraber yeni ve farklı bir düzenin de var olabileceğini önce düşünecek bunu bilinç seviyesine getirecek daha sonra ise günlük yaşamında uygulamaya başlayacaktır. Bu evrim

²⁰⁴“Yayın/Kadın Çevresi”, **Nokta**, 10 Şubat 1985, s.54-55.

²⁰⁵“Kadın Erkek Eşittir”, **Kadın ve Aile**, Nisan 1986, s.7.

süreci mutlak uzun vadede gerçekleşecektir. Bu nedenle de kadının ve erkeğin bu sürece uyum sağlamaya aslında uyum sağlamaktan da ziyade içselleştirmeye çalışma evresi aile içerisinde sorunlara sebebiyet verebilir. Ancak bir dönüşümün gerçekleşmesi için bu sorunların yaşanması gerekecek ve tam da bu nedenle bu sorunlara olumsuz bakmamak daha sağlıklı olacaktır. Diğer taraftan Kadın ve Aile'nin boşanma sebebi olarak sadece kadın-erkek eşitliği kavramını göstermesi kolayca kaçmak olarak görülmüştür. Kadınlara daha iyisinin olabileceğini gösteren ve aslında vadetmeyen bizzat kadınlar tarafından ortaya konulan feminizm hareketliliğinin uyum süreci nedeniyle boşanmaya yol açabileceğine katılmakta birlikte boşanma ile ilgili özellikle Türkiye gibi kadına şiddetin gözle görülür boyutlarda olduğu, kadın cinayetlerinin canlı merkezi olan bir coğrafyada görmezden gelinemeyecek birçok sebep olduğu düşünülmektedir.

Kadın ve Aile dergisinde, konu ile ilgili olarak “Ulvi Alacakaptan’la Kadın Üzerine” başlıklı bir röportaj gerçekleştirilmiştir. Alacakaptan’a feminizm ile ilgili ne düşündüğü, feminizmin başlangıç noktası ve etkileri nelerdir sorusu yöneltilmiştir. Alacakaptan, feminizmin erkekler tarafından ortaya atıldığını çünkü bir kadının hem işte hem evde çalışacak olmasının, erkek ile aynı işte çalışıp daha düşük ücret almasının, çocuk bakımı ile ilgilenmesinin erkeğin işine yarayacağını belirtmiştir. Çalışan kadın özgürdür düşüncesine bu nedenle inanmadığını ifade etmiş, ayrıca çalışan bir kadının kıyafet masrafının daha çok olacağı, çocuğu için kreş ücreti ödeyeceği, ev işleri için zaman zaman ücretli destek alacağı sözlerini eklemiştir. Alacakaptan, feminizmin, ilk olarak dünya savaşından sonra erkek nüfusun azalması ile birlikte kadınların fabrikada çalışmaya başlamasıyla ortaya çıktığını belirtmiş, bu şekilde kadınların hem köle haline getirildiğini hem de kadınları köle olmadıklarına inandırmak adına feminizm düşüncesinin ortaya atıldığını eklemiş ve bunu erkeklerin yaptığını savunmuştur²⁰⁶.

Kadın ve Aile, İslam’ın erkeğin görevleri olarak belirlediği maddeleri kadının da günlük yaşamına katması ile beraber erkeksileştiği üzerine vurgu yaparken aslında başka bir açıdan feminist kadınların da yakındığı bir duruma değinmiştir.

Bu durum ile ilgili olarak Nokta, Yazgülü Aldoğan ile “Yeni Moda Feminizm” başlığı altında kısa bir görüşmeye yer vermiştir. 1987 yılında çıkan yazıda dönemin

²⁰⁶“Ulvi Alacakaptan’la Kadın Üzerine”, **Kadın ve Aile**, Mayıs 1986, s.20-22.

feminizm algısının da değişmeye başladığı görülmüştür. Aldoğan, bu yönde kendisini yeni moda feminist olarak açıklamış ve kadınlığını bırakmadan varlığını ortaya koymanın önemini vurgulamıştır²⁰⁷.

Nokta, kadın gibi davranmanın önemli olduğunu, feministler arasında bu düşüncenin yerleşmeye başladığını yer verdiği yazı ile örneklendirmiştir. Ancak gazeteci Aldoğan'ın düşüncesi "hem erkek gibi çalışmak hem de kadın gibi davranmak" olarak açıklanmış ve bu şekilde derginin de aslında hala bir yerde çalışma konusuna erkek üzerinden baktığı, böyle bir ifadenin düşünüle geldiği belirtilmiştir.

Nokta, feminizm konulu yazılarına "Kadın/Türkiye'de Feministler" başlığı ile devam etmiş ve Feminist derginin çıkış sürecine değinilmiştir. Önce, derginin ismi ne olsun konulu konuşmalara yer verilmiş daha sonra 8 Mart 1987 yılında ki "*en iyi erkek, erk'siz erkektir*", "*bir kadın cihana bedeldir*", "*kadınlar şahanedir*" sözlerinin yer aldığı kapağı ile birlikte derginin çıkışından söz edilmiştir. Dergi, feminizmin Türkiye'de ki geçmişinin 5-6 yıl ile sınırlı olduğunu altını çizmiş ve okuyucularına Türkiye'de feminizmin varlığına dair kısa bir tarihçe sunmuştur. Bu yazı aynı zamanda yukarıda bahsedilen Kadın Çevresi'nin içinden gelen bir grubun Feminist dergiyi çıkardığını hatırlatmıştır. Derginin çıkış sürecindeki tartışmalara yer verilirken özellikle Batı'da bu sürecin çok öncesinde feminizmin kendi içinde gruplara ayrılmaya başladığı belirtilmiş ancak Türkiye'de böyle bir gruplaşmanın henüz net biçimde görülmediğine değinilmiştir. Kadın Çevresi içerisinde yer alan bazı kadınların ise radikal feminizme daha yakın olduğu, bu kadınların dönemin Kadınca dergisini eşitlikçi feminizmin çizgisinde buldukları bu nedenle de derginin başka türlü bir yaklaşımla çıkış yapmasını istedikleri üzerinde durulmuştur. Tüm bu tartışmaların neticesinde ise feminizm konusunda farklı yaklaşımların olması nedeniyle birlikte dergi çıkarmak yerine farklı farklı dergilerin çıkarılabileceği noktasında karar kılınmış ve Kadın Çevresi'nden bir grup kadının Feminist dergiyi çıkardığı bildirilmiştir. Nokta, yazısını sonlandırırken kendi gözlemlerine yer vermiş, bazılarının Türkiye'de feminizm konusunda güçlü bir akımın çıkmasını zor bulduğunu bu nedenle feminizmin radikalleşmesi gerektiğini savunduklarını, bazılarının ise Türkiye'de yürütülen eşitlik mücadelesinin ilerlemesi adına uzun bir

²⁰⁷"Yeni Moda Feminizm", **Nokta**, 8 Şubat 1987, s.47.

sürece ihtiyacı olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir²⁰⁸. Filiz Kardam ve Yıldız Ecevit birlikte kaleme aldıkları bir yazı ile *Nokta* dergisinin örneklendirdiği 1980’li yıllarda yaşanan kadın hareketliliğine dair tespitlerde bulunmuştur. Kardam ve Ecevit, 1980’li yılların, kadın hareketi içerisinde yer alan kadınlar için oldukça aktif süreçlere şahit olduğunu belirtmiştir. Bu dönemin öncelikle bilinç yükseltme toplantıları ile başladığını ve daha sonra bu toplantıların “*toplumsal muhalefet hareketi*” ne dönüştüğünü, bu hareketin oluşması adına gerekli olan niteliklere sahip olmaya başladığını ifade etmişlerdir. Bu hareketin hem kadınların ikincilleştirilmesine karşı hem bu noktadan kaynaklanan sorunlara yönelik hem de var olan bütün ayrımcı politikaları hedef alarak hareket ettiğinin altını çizmişlerdir²⁰⁹.

Nokta dergisi 1987 yılında yer verdiği yukarıdaki yazıyı güncellemek istemiş olacak ki Türkiye’nin feminizm geçmişine dair yaptığı vurguyu değiştirmeye koyulmuştur. Böylelikle yukarıdaki yazıda feminizmin Türkiye’de sadece 5-6 yıldır var olduğunu söylerken 1995’e gelindiğinde “Kadınlar Feminizm Derse!” başlığı ile yeni bir yazıya yer vermiş ve bu sefer Türkiye’de kadın hareketinin yüz yıllık bir arka planı olduğunu ifade etmiştir. Bu yazı ile birlikte Türkiye’de kadın hareketlerine dair detaylı bilgiye sahip olmak mümkün olmuştur. Osmanlı’da kadın hareketine değinerek başlayan yazı, Cumhuriyet süreci ile birlikte kazanılan hakları anlatarak devam etmiş, sonrasında hem 1960’lı yıllarda yaşanan durgunluğa hem 1970’lerde daha çok sol görüşler içerisinde örgütlenen kadınlara ve faaliyetlerine hem 1980 sonrası yaşanan hareketliliğe hem de 1990’lı yıllarla birlikte feminizmde yaşanan kurumsallaşmaya yer vererek sonlandırılmıştır²¹⁰.

Kadın ve Aile dergisinde, konu ile alakalı olarak Abdurrahman Dilipak’ın görüşlerine de yer verilmiş, “Batılılaşma Hareketinde Türk Kadınının Rolü” başlıklı yazısı ile sunulmuştur. Dilipak, kadın hareketlerinin batılılaşma üzerinde etkili olmadığını ancak batılılaşmanın ilk önce kadın üzerinde etkisini gösterdiğini belirtmiştir. Bu etki ile beraber aile yapısının değişmeye başladığını, Cumhuriyet ile beraber özellikle şeflik sürecinde Türkiye’de iki kadın tipinin oluştuğunu, bunlardan

²⁰⁸“Kadın/Türkiye’de Feministler”, *Nokta*, 15 Mart 1987, s.48-49.

²⁰⁹Filiz Kardam- Yıldız Ecevit, “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2021, s.89.

²¹⁰Saynur Çetiner, “Kadınlar Feminizm Derse!”, *Nokta*, 11 Mart 1995, s.58-61.

ilkinin; eğitim gören, çalışan ve dininden uzaklaşan, ikincisinin; cahil görünen, dini ile alakadar olup olumsuz bir görünüm çizen kadın olduğunu ifade etmiştir. Ancak önceden kadının okuyamadığını çünkü okulun sadece iş bulmak için olduğunu, geleneksel toplum yapısı içerisinde ise kadının annelik rolünün ağır bastığını ve iş bulma görevinin olmadığını vurgulamıştır. Erkeklerin dahi istemeyerek okula gönderildiğini, okuyan erkeklerin kültüründen, inancından uzaklaştığını yazmıştır. Cumhuriyet ilk yıllarında, hem okulun az olmasından kaynaklı hem de okul için uzak bölgelere giden kızların barınma sorunu nedeniyle Müslüman kızların eğitim görmesinin güç hale geldiğinin altını çizmiştir. Bu durumun, bilgiyi sadece dinden uzaklaşmış aydın kesimin elinde tutmasına yol açtığını ifade etmiş, Cumhuriyetin ilk yıllarında çizilen kadın imajının kılık-kıyafet ile batılı bir görünüm sergilese de kültürü itibariyle aynı kaldığını belirtmiştir. Sabiha Gökçen, Afet İnan gibi kadınların devlet destekli eğitim gördüklerinin, Cumhuriyet'in örnek kadın tipi olarak yaratıldığının, bu kadın tipinin süslü ve burjuva olduğunun altını çizmiştir. Dilipak, yakın tarihe gelindiğinde ise gerçek bir kadın imajının doğmadığını ya da kaybolduğunu, kadının annelik rolünü bırakarak, maddi sıkıntılar nedeniyle çalışmaya başladığını belirtmiş, kadın-erkek bir arada çalışmanın ise çiftlerde ruhsal sıkıntılar yaratabileceğini vurgulamıştır. Bu yönüyle batılılaşmanın, Türk kadınına kurban haline getirdiğini, kadının okumasına engel olarak, cahil bırakarak toplumsal bir çözülme yarattığını, kadını cinsel bir obje haline getirip sömürdüğünü ifade etmiştir²¹¹.

Dilipak'ın, Cumhuriyet süreci ile birlikte çizdiği iki kadın imajının şu yönüyle bir doğruluk payı vardır: Cumhuriyet sürecine, öncesinde eğitilmiş olan ya da ekonomik durumu dolayısıyla öne çıkan ailelerin kızlarının diğer kesimlere göre önde giriş yaptığı ve bu nedenle de eğitim olanaklarından faydalanıp günümüzde Cumhuriyet kadını olarak adlandırılan bir nesli yetiştirdiği doğrudur²¹². Ancak bu durumu kadının dine yaklaşması ya da uzaklaşması üzerinden anlatmasının uygun olmadığı

²¹¹Abdurrahman Dilipak, "Batılılaşma Hareketinde Türk Kadınının Rolü", **Kadın ve Aile**, 15 Aralık 1988, s.9-10.

²¹²Bkz. https://www.youtube.com/watch?v=b-I18b-DZNk&ab_channel=196Sekiz, **Erişim Tarihi:** 09. 04. 2021, Ayşe Kulin'in, Armağan Çağlayan'ın Gör Beni isimli programında verdiği röportaja dayanarak Dilipak'ın değindiği yukarıda verdiğimiz Cumhuriyet kadınının eğitim olanakları konusunda önde olması meselesine bir bakış açısı kazandırmaktadır. Ayrıca bkz. Aksu Bora, "Bir Yapılabilirlik Olarak Ka-Der", **90'larda Türkiye'de Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2021, s.112-113.

düşünülmektedir. Kadının yaşadığı sıkıntılar için batılılaşmayı işaret etmesi de Türkiye'nin kadın sorunu gerçekliğine uzak oluşunu göstermiştir. Nokta dergisinde rastlanan bir haber bu gerçekliğin boyutlarını gözler önüne sermiştir.

“Bir Fotoğraf” başlığı ile yer verilen haber İstanbul'da kadınlar tarafından düzenlenen bir yürüyüşü bildirmiş, bu yürüyüşün içeriğini ise kadına yönelik şiddet olarak açıklamıştır. Erkek şiddetine karşı bir araya gelen ve seslerini duyurmaya çalışan kadınlar dergide yer bulmuştur²¹³. Şiddet gerçeğinin vurgulanması ile birlikte başka bir soruna daha dikkat çekilmiştir: Taciz.

“Kadınlar/Sarkıntılığa Karşı Mor İğne” başlığı ile kaleme alınan yazı kadınların “*bedenimiz bizimdir*”, “*cinsel tacize hayır*” sloganları ile bir kampanya başlattıklarına değinmiştir. İstanbul özelinde gerçekleşen kampanyanın evin dışında gerçekleşen tacize ve sarkıntılığa karşı çıktığına, “*utanma, haykır, susma iğneyi batır*” sloganı ile farkındalık yaratmaya çalıştığı belirtilmiştir²¹⁴.

Çok kısa bir süre sonra ise bu kampanyanın hangi yöne evirildiğine değinilmiş ve “Kadınlar/Yeni Savunma Yolları” başlığı ile konuya yer verilmiştir. Kadınların kendilerini savunma biçimlerinin değiştiği, elektroşok ya da göz yaşartıcı sprey gibi teknik ürünler kullanmaya başladıkları belirtilmiştir. Yazıda, bu ürünleri en çok kullananlar sırasıyla yalnız yaşayan kadınlar, yaşları 35 ila 45 arasında değişen dul kadınlar ve zengin evli kadınlar olarak verilmiştir²¹⁵. Nokta'da yer verilen bu tip yazılarla birlikte kadınların taciz gibi çok somut bir sorununun olduğuna değinilmiş ve bunun için savunma yolları aramak durumunda kaldıklarına değinilmesi önemli bulunmuştur.

Hatice Öncül, “Evlilik Fetihdir” başlıklı yazısının “Yozlaşmaya Feminist Katkılar!” alt başlığı ile feminizme olan bakış açısını ortaya koymuştur. Feminist hareketlerin kadını, anne ve eş rollerini bırakmaya çağırdığını, kadının doğasına aykırı hareket etmesini isteyip çocuk doğurmaktan uzaklaştırdığını, özgürlük ve eşitlik adı altında kadını, sadece kendisi için yaşayan bir varlık haline getirdiğini vurgulamıştır. Feminizmin, kadınları, erkekler tarafından ezilen bazı kadınlardan daha kötü bir

²¹³“Bir Fotoğraf”, **Nokta**, 31 Mayıs 1987, s.35.

²¹⁴ İnci Özkan, “Kadınlar/Sarkıntılığa Karşı Mor İğne”, **Nokta**, 26 Kasım 1989, s.88-89.

²¹⁵“Kadınlar/Yeni Savunma Yolları”, **Nokta**, 20 Mayıs 1990, s.28.

duruma düşürdüğünü, kadınlarda ruhsal ve fiziksel bir yozlaşmaya sebep olduğunu belirtmiştir²¹⁶.

Öncül'ün Kadın ve Aile dergisinde yer bulan bu yazısında feminizmin kadına hangi noktalarda zarar verdiği, kadından ne beklediği hatta kadını hangi yöne sürüklediği üzerinde durulmuştur. Öncül için feminizm kavramı adeta vücut bulmuş ve feminizmi beklentileri, istekleri, sevdiği, sevmediği şeyleri olan bir insan gibi görmüş, kadını yönlendiren bir mekanizma olarak yaklaşmıştır. Hâlbuki feminizm, somut ve katmanlı meselelere değinen bir hareket olagelmiş, kadın aleyhinde oluşan durumların ortasında ihtiyaç dolayısıyla yeşermiştir.

Bu noktada kadın-erkek eşitliğine dair Kadın ve Aile dergisinde farklı bir bakış açısı geliştirilmiş, Prof. Dr. Kemal Çakmaklı “Günümüz Türkiye’inde Kadın” başlıklı yazısının “Kadına Götürülecek Hizmetler” alt başlığında gerçekçi çözümlerden bahsetmiştir. Ülke koşullarına uygun olarak öncelikle kadının ekonomik sıkıntılarının giderilmesine değinmiş daha sonra çocuğu olan kadınların yardım görmesi sağlanarak sorumluluklarının hafifletilmesini önermiştir²¹⁷.

Kadın ve Aile'nin kadın-erkek eşitliğine dair yaklaşımının nadir hatta tek gerçekçi ifadesi bu yazı ile oluşmuştur diyebiliriz. Feminizmin özellikle Türkiye örneği kapsamında canlı ve çok katmanlı olması gerçekçi çözümlerin sunulmasını zorunlu kılmıştır. Bu durumun bir şekilde farkında olunması ve konunun üzerine gidilmesi ise feminizmin her coğrafyada farklı pratiklerle var olmasının doğal olduğu, feminizmin içinden çıkan akımların yerine bu doğallığın kadın-erkek eşitliği söz konusu olduğunda işlerlik anlamında daha verimli olacağı düşünülmüştür.

Dilipak'ın, Cumhuriyet sürecinde yaratılan kadın tipine değindiği yazısından sonra Ali Dölek de “Kentleşme Sürecinde Kadının Serüveni” başlıklı yazısı ile konuya katkıda bulunmuştur. Dölek, cumhuriyetin ilanından sonra halkın dini inançlarının yasakladığını bununla birlikte halkın eğitim kurumlarından uzaklaştığını belirtmiştir. Bu durumdan en büyük etkiyi alan kesimin kadınlar olduğunu ve bu kadınların kentleşme süreci içinde batılı ve çarpık eğitilmiş yaşam biçimine uymak durumunda kaldığını ifade etmiştir. Kentleşme ile birlikte şehir hayatına ayak uydurmak zorunda kalan kadının çalışma hayatına girdiğini, bu nedenle “evin hanımı” vasfını

²¹⁶Hatice Öncül, “Evlilik Fetihdir”, **Kadın ve Aile**, 15 Aralık 1991, s.16.

²¹⁷Prof. Dr. Kemal Çakmaklı, “Günümüz Türkiye’inde Kadın”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1992, s.8-10.

kaybettiğini, çalışma hayatının getirdiği sıkıntılarla karşı karşıya geldiğini vurgulamıştır²¹⁸.

Nevin Meriç “Feminizm Yani Erkeğe Mi Benzemek?” başlıklı yazısı ile feminizme başka bir açıdan bakmıştır. Dönemin Müslüman kadınlarının, kadın hakları konusuna değinmeye başladığını ancak bu noktada farklı bir söylem olduğunu belirtmiştir. Müslüman kadınların konuya varlık temelli baktıklarını, gereksiz yüklerle itiraz ettiklerini vurgulamıştır. Bu nedenle de Müslüman kadınların bu görüşlerine dayanak sağlamak adına daha çok dini kitap okumaya başladıklarının, erkeğinde kendilerine yardım etmesi gerektiğini savduklarının bu görüşü peygamberin hayatından örneklerle desteklediklerinin altını çizmiştir. Meriç, bu şekliyle Müslüman kadının edindiği bilgiler ile dönemin kadın-erkek rollerini belirleyip, yeni bir yaşam tarzı yaratma mücadelesi verdiğini belirtmiştir²¹⁹.

Meriç’in, Müslüman kadının geçirdiği değişime yer verdiği yazısından çok önce Nokta dergisi “İslam’da Kadın Tartışması” başlığı ile bu konuya detaylı bir şekilde yer vermiştir. Türkiye’de “*türbanlı feministler*” inde olduğunun altını çizmiş ve Müslüman kadın yazınının önde gelen isimlerinden olan Mualla Gülnaz’ın Zaman gazetesinde yayınlanan makalesine yer vermiştir. Gülnaz, makalesinde yukarıda bahsedilen Feminist derginin çıkışını heyecanla beklediğini belirtmiş, feminizmin kadını “*erkek tahakkümüne karşı*” mücadeleye çağırdığını ifade etmiş, feminizme karşı çıkmak yerine neden baskılardan kurtulma yolunun seçilmediğini sorgulamıştır. Dergi, Müslüman kadınlar arasındaki hareketliliğin bu makale ile başladığına, Müslüman kadınların ev işleri sorumluluklarının ağırlığına, kadının meta olarak kullanılmasına, kadına ve erkeğe has diye belirlenen özelliklere karşı çıkmaya başladıklarına değinmiştir. Dergi, burada bir parantez açmış, Türkiye’de sosyalist ya da radikal feministlerin yanı sıra “*türbanlı feministler*” in de görülmeye başladığını belirtmiş ve bu iki kelimenin bambaşka ifadelere geldiğini söyleyerek yan yana kullanılmasını şaşırtıcı bulduğunun altını çizmiştir. Dergi, “*türbanlı feministler*” olarak tanımladığı kadınların, eğitilmiş olduklarından bahsetmiş ve bu kadınların alışıl gelenin dışındaki karşı çıkışına yer vererek farklı bir kimliğin temsilcisi olduğuna değinmiştir. Zaman gazetesinde başlayan bu tartışmaların kısa

²¹⁸Ali Dölek, “Kentleşme Sürecinde Kadının Serüveni”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1992, s.12-13.

²¹⁹Nevin Meriç, “Feminizm Yani Erkeğe Mi Benzemek?”, **Kadın ve Aile**, 15 Ocak 1993, s.14.

süre içinde farklı mecralara taşındığı ve İslami kesim içerisinde yaygınlaşmaya başladığı bilgisi de eklenmiştir. Nokta dergisi, konu ile ilgili olarak Ali Bulaç'ın, Kadın ve Aile dergisinde “Kadın Siyasal Katılım ve Feminizm” başlığı ile yayınlanan yazısını referans göstermiş ve Müslüman kadınlar arasında örgütlenme çalışmalarının başladığını da belirtmiştir²²⁰.

Nokta dergisi, söz konusu Müslüman kadınların geçirdiği değişimi çok yönlü ele almış ve aynı dönemde çıkan Kadın ve Aile dergisini de takip etmiştir. Nokta dergisi siyasi görüşünü ön plana çıkararak yayın hayatına başlamadıysa da siyasi bir etkisinin olduğu da açıktır ancak hangi görüşe yakın olursa olsun ele alınan konu ile alakalı başka bir iletişim aracında detaylı bilgi varsa ona da yer vermenin önemli olduğunu göstermiştir. Yaşanan bu değişimin boyutlarına ise farklı bir sayıda tekrar yer vermiştir.

“Müslüman Kadın Militanlaşıyor” başlığı ile bu değişime örnek verilmiştir. Yazının konusunu ise “*Hz. Muhammed'in kızı Fatma'nın doğumu ve Dünya Müslüman Kadınlar Günü*” oluşturmuştur. Bu günün kutlamaları dolayısıyla “*Humeyni'nin torunu Ferište E'rabi*” İstanbul'a gelmiş ve kadınlarla buluşmuştur. Yazıda E'rabi'nin başlığa konu olan militan havayı yansıtan sözlerine yer verilmiştir: “*Kadın memleketin temel kanunlarına karışmalıdır. Siz hanımlar erkeklerden önde olduğunuzu, kıyamın ön saflarında yürüdüğünüzü ispatladınız...*”. Gelenekselleşmiş hale gelen Müslüman kadın algısının geçirdiği dönüşümün başka bir örneği Refah Partisi (RP) İstanbul Hanımlar Kolu Başkanı Sibel Eraslan'ın düşünceleri ile verilmiştir. Eraslan, “*Kadın sesi namahremdir*” görüşüne karşı çıktığını, bu görüşün temelinde kadının sessiz kalmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Atıf toplumsal yapısını geride bırakmanın vakti geldiğini vurgulamış, “*Ben milletvekilliğine adaylığımı koyarken eşimden izin almak zorunda değilim*” demiş ve bu toplumsal yapısında kadının önce baba sonra eş ve erkek çocuğunun baskısı altında kaldığını ancak artık bu durumun değişmesi gerektiğini eklemiştir. Eraslan, Medeni Kanun'un kadının çalışmak için eşinden izin almasını şart koşan maddesinin kaldırıldığını ancak bu düzenlemenin toplumun yapısı değişmedikçe bir etkisinin olmayacağı üzerinde durmuştur. Türkiye'deki feminizm algısını eleştiren Eraslan, dönemin feministlerinin evlilik konusuna bakışlarını doğru bulmadığını belirtmiş, bir evliliğin

²²⁰ Gülay Göktürk-Ruşen Çakır, “İslam'da Kadın Tartışması”, **Nokta**, 20 Aralık 1987, s.48-49.

içerisinde kadının kimliğini koruması gerektiğine dikkat çekmiş, kendisini ve onun gibi düşünenleri de bu noktada post modern feminist olarak tanımlamıştır. Eraslan, Müslüman kadının militanlaşmaya başlama sebebi olarak ise devletin baskı ve yasaklarını işaret etmiştir²²¹.

Nokta'nın yer verdiği bu konu başlığı ile Kadın ve Aile'nin hitap ettiği Müslüman kadının farklı bir portresi çizilmiş ve bahsi geçen dönemde İslami görüşe yakın duran kadınlar arasında farklı düşünen grupların ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür. İslami kesimin içinden çıkan Kadın ve Aile'nin ise bu denli bir değişime yer vermeyişi dikkat çekici bulunmuştur.

Kadın ve Aile dergisinde “Kadın Toplumun Neresinde?” başlıklı yazı ile kadının siyasi olarak ne denli var olduğuna değinilmiştir. Türkiye'deki partilerin, ister sol cenahta yer alsın ister liberal olsun isterse de muhafazakâr bir çizgiyi takip etsin kadınlara yönelik kota uyguladıkları vurgulanmış, kadına iyi muamele etmedikleri ifade edilmiştir. Kadının, hem asıl konumuyla hem de hak ettiği davranış biçimiyle İslam aracılığıyla tanıştığı belirtilmiş, İslam'ın kadına önem verdiği, anneliğe kutsallık attığı ve en önemli görev olan nesilleri yetiştirmenin kadına emanet edildiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca İslam'ın, öngörülen koşulların sağlanması halinde -başörtüsüyle çalışıp çalışamayacağı, kadın ağırlıklı bir çalışma ortamının sağlanıp sağlanamayacağı, çalışma saatlerinin uygunluğu gibi- kadının çalışmasına olanak tanıdığı üzerinde durulmuştur²²².

Kadın ve Aile, feminizm konusunda aynı bakış açısını sürdürmüş ve farklı zaman dilimlerinde bile tutarlı kalmıştır.

Bu noktada Kadın ve Aile dergisinde “Farklılıklar İçinde Ahengi Yakalamak” başlıklı yazı ile de İslam'ın kadına verdiği değer vurgulanmış, kadın ve erkeği birbirinin tamamlayıcısı olarak gördüğü belirtilmiştir. Feminizmin ise temel dayanağını kadın ve erkek çatışması üzerinden oluşturduğu, yani feminizmin her noktada kadını ve erkeği karşı karşıya getirdiği ve bu durum üzerinden bir karşıtlık geliştirdiği, kadın ve erkek arasında iktidar mücadelesi yarattığı ve batı düşüncesi olduğu ifade edilmiştir²²³.

²²¹ Sevinç Yavuz-Şükran Özçakmak, “Müslüman Kadın Militanlaşıyor”, **Nokta**, 6 Ocak 1994, s.26-30.

²²² “Kadın Toplumun Neresinde?”, **Kadın ve Aile**, 15 Nisan 1993, s.7.

²²³ “Farklılıklar İçinde Ahengi Yakalamak”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1994, s.2.

Aynı görüş Dr. Necmettin Türinay'ın "Kadınlar Üzerine Politika" yazısı ile de desteklenmiştir. Türinay da, feminizmin kaynağını kadın-erkek çatışması üzerinden aldığını ve batı temelli olduğunu belirtmiştir. Feminist görüşün, kadını hem aile içinde hem de toplumsal ilişkilerde çatışma unsuru haline getirdiğini savunmuş, kadına yeni rol ve görevler yüklediğini ve buradan bir mağduriyet yarattığını ancak daha sonra kadını sınıf bilincinin üretim aracı olarak kullandığını ifade etmiştir. Türinay, bu noktada bir parantez açmış ve önemli olanın feminizmi tartışmak olmadığını, kadın konusunda kendimize ait sorunların üzerinde durulması gerektiğini vurgulamıştır²²⁴.

Kadın ve Aile'nin Cihan Aktaş ile yaptığı görüşme sonrası "Cihan Aktaş: Modernleşme Çözümü Getirdi" başlıklı yazı oluşturulmuş ve Türkiye'de kadın konulu bir söyleşi gerçekleştirilmiştir. Aktaş, Türkiye'de kamusal hayatta kadının yeri sorusuna, devlet tarafından yürütülen politikaların kadını kamusal hayata katmayı hedeflediğini ancak bu durum için gerekli koşulların sağlanmadığı, gerekli kurumların oluşturulmadığı yanıtını vermiştir. Aktaş, kamusal alanda kadın-erkek rolleri arasındaki farkın kapatılması iddiası olduğunu ancak bu iddianın da yerini cinsiyet özelliklerini yozlaştıran bir noktaya bıraktığını ifade etmiştir²²⁵.

Kadının kamusal alandaki varlığına farkı bir bakış açısı getiren Dr. İlknur Görçin, "Asr-ı Saadetten Günümüze Kadının Sosyalleşmesi" başlıklı yazısı ile katkıda bulunmuştur. Görçin, kadının toplumsal hayatta yer almasını savunmuş ancak bunun İslami koşulların sağlanması halinde olması gerektiğini belirtmiştir. Bu şekilde, kadının sosyal kurumlar kurmasını ve çalışmasını desteklediğini vurgulamıştır. Eğitim, sağlık ve sosyal yardım konularında aktif olması gerektiği üzerinde durmuştur. İster cemaat oluşturarak isterse de gönüllü yardım kuruluşları kurarak Müslüman kadının sosyalleşmesini desteklemiştir. Görçin, özellikle genç kızların eğitimine değinmiş, onların da sosyalleşmesi adına yapılabilecek faaliyetleri sıralamıştır. Görçin, üniversitede okuyan kızların barınma ihtiyaçlarının ise kurulan kadın dernekleri ile görülebileceğini ifade etmiştir²²⁶.

²²⁴Dr. Necmettin Türinay, "Kadınlar Üzerine Politika", **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1994, s.16-18.

²²⁵Cihan Aktaş: Modernleşme Çözümü Getirdi", **Kadın ve Aile**, 15 Eylül 1995, s.20.

²²⁶Dr. İlknur Görçin, "Asr-ı Saadetten Günümüze Kadının Sosyalleşmesi", **Kadın ve Aile**, 15 Eylül 1995, s.22-23.

Kadın ve Aile'nin sıkça altını çizdiği dernek kurmanın önemi bir kez daha vurgulanmış ve kadınların dernek aracı ile birbirlerinden haberdar olmaları, birbirlerine destek vermeleri gerektiği hatırlatılmıştır. Dergi her ne kadar kadının çalışmasını ev içi olarak ya da İslami koşulların dışarıda sağlanabilmesi halinde onaylayıp kadının çalışma hayatını sınırlandırsa da farklı alanlarda pratik çözüm getirme çabası dikkat çekicidir.

2.5. BAŞÖRTÜSÜ

Başörtüsü meselesi bir konu başlığı olarak kökleri daha eskiye dayanmakla birlikte Türkiye’de 1980 sonrası süreçte daha çok anılagelmiş, bazen siyasi bir simge olarak görülmüş bazense inanç temelli tartışmaların argümanı olarak kullanılmıştır. Ancak çok yönlü bir konu olarak ele alındığında her iki dergide bu meseleyi bizzat yaşayan kadınlara sormuş ve bu çok önemli bir nokta olarak dikkat çekmiştir. Dışarıdan gelen bir görüşten ya da başörtüsü kullanmayan, bu konu ile ilgili herhangi bir sorunla karşı karşıya gelmemiş birinden ziyade konunun özneli ile bire bir görüşme yapılması oldukça kıymetlidir. Bu konu özelinde her iki dergi de ortak bir paydada birleşmiş ve mağduriyet yaşayan kadınların yanında yer almıştır. Sadece başörtüsü ile ilgili yapılan görüşmelerde, verilen örneklerde başörtüsünün siyasi bir simge olduğu sonucu çıkmamış, başörtüsü kullanan kadınların amaçları arasında böyle bir alt başlık yer almamış daha çok başörtüsü dolayısıyla kadınların yaşadıkları sorunlara yer verilmiştir. Ancak bu konu ile ilgili olarak yaşanan gelişmelere Feminizm ve Kadın, Siyaset ve Kadın bölümlerinde değinilmiştir.

Kadın ve Aile’nin yer verdiği “Danıştay Türk Kadını Tanımıyor” başlıklı yazıda, Danıştay kararına değinilmiş ve kararda yeterli eğitim görmeyen kızların, kendilerine ait düşünce oluşturamadıklarına, yaşadıkları çevrenin gelenek ve göreneklerinden etkilendiklerine bu nedenle de başlarını örttüklerine kanaat getirilmiştir. Ancak yeterli seviyede eğitim gören kızların bu gelenek ve göreneklerin baskısı altında kalmadığı, sadece cumhuriyet ilkelerine karşı çıkmak amacı ile din temelli devlet düzenini benimsediklerini simgeleştirmek adına başlarını örttükleri belirtilmiştir. Danıştay, bu kişilerin başörtülerini masum amaçlarla kullanmadıklarını, kadın özgürlüğü ve cumhuriyet ilkeleri adına zıtlık içerisinde olduğunu eklemiştir. Dergide, kızların başörtüleri nedeniyle okul kapısından çevrildiklerinde “ben bunu özel bir düşüncenin şevkiyle örtmüyorum cevabını verseniz tavırları değişecektir, inanın” yönünde tavsiye verilmiştir²²⁷.

²²⁷“Danıştay Türk Kadını Tanımıyor”, **Kadın ve Aile**, 9 Aralık 1985, s.9.

Derginin başörtüsüne yönelik Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde okuyan bir kız öğrencinin düşüncelerine yer vererek oluşturduğu “Hacettepe’de Baskı Zirvede” başlıklı yazıda, öğrenci, YÖK’ün türbanın kullanılabilmesi yönünde karar aldığını ancak buna rağmen 1,5 aydır türban ile derse alınmadıklarını, hocaları ile bu konuyla ilgili tartıştıklarını ve bu baskının okulda, yemekhanede, yurttta, kütüphanede, kafeteryada da olduğunu ifade etmiştir²²⁸.

Dergi konu ile ilgili birçok siyasinin görüşüne yer vermiştir. Süleyman Demirel konu ile ilgili olarak “*isteyen istediği gibi yaşamalıdır*” demiş, Balıkesir Milletvekili İsmail Dayı konuya “*sadece bir şekil meselesi değil*” diyerek yaklaşmış, Bilecik Milletvekili Recep Kaya ise “*bizim hanım inandığı için başını örter*” diyerek kendi yaşamından bir örnek vermiştir²²⁹.

Dergi, başörtüsü konusunda Necmeddin Erbakan’ın görüşlerine yer vermiş ve bir kadının başörtüsü dolayısıyla okula alınmadığında ne yapması gerektiğini sormuştur. Erbakan, kadının annelik rolünün önemini altını çizmiş, yeni nesiller yetiştirecek olması dolayısıyla da kadının iyi eğitim alması gerektiğini belirtmiştir. Derginin, YÖK’ün türban izni verdiğini ancak bazı üniversitelerin buna uymadığını hatırlatarak Erbakan’a düşüncesini sorduğu soruya Erbakan, hem YÖK’ün hem de üniversitelerin “anayasanın temel esaslarına uymaları” gerektiğini belirterek cevap vermiştir²³⁰.

“Başörtüsü Kişisel Bir Haktır” yönündeki düşüncesi ile dergide Türkan Akyol’a yer verilmiştir. Akyol, başörtüsü olan kadınların okumasına karşı olmadığını ancak gerektiği yerde örtülmesi gerektiğine mevsimsel ihtiyaçlar yönünde örnek vererek eklemiştir. Başörtüsünü iddia aracı olarak kullanan kişilerin inançlarının ise yanlış anlaşılma açık olduğunu belirtmiştir²³¹.

Elele dergisinin Şubat 1986 sayısında, Milletvekili Bahriye Üçok’a, başörtüsü ile ilgili ne düşündüğünü Kadın ve Aile dergisini yorumlatarak sorması üzerine dergide bu görüşmeye yer vermiştir. Üçok, başörtüsünün inançtan ziyade Atatürkçü hocalara

²²⁸“Hacettepe’de Baskı Zirvede”, **Kadın ve Aile**, 9 Aralık 1985, s.10.

²²⁹“Ne Dediler”, **Kadın ve Aile**, 9 Aralık 1985, s.11.

²³⁰Necmeddin Erbakan: “Anayasanın Temel Prensiplerine Aykırılık”, **Kadın ve Aile**, 9 Aralık 1985, s.12.

²³¹Türkan Akyol: “Başörtüsü Kişisel Bir Haktır”, **Kadın ve Aile**, 9 Aralık 1985, s.13.

yönelik bir direniş aracı olarak kullanılmaya başladığını, sonrasında başını örtüp, uzun mont giyen öğrencilerin çoğaldığını belirtmiştir²³².

Başörtüsü ile ilgili sıkıntıların sadece okurken değil iş bulmaya çalışırken de bir sorun olarak kadınların karşısına çıktığına dair dergi, Edebiyat Fakültesinde doktora öğrencisi olan Zehra Öztürk ile görüşmüştür. Öztürk, örtünen kadınların istedikleri işi bulamayacağını, mesleklerinde yol alamayacağını belirtmiş ve bu duruma örnek vermiştir. Öztürk, kimya fakültesini bitiren bir kız öğrencinin kimya mühendisi olarak başvurduğu fabrikadan önce olumlu sonuç aldığını fakat daha sonra örtüsü nedeniyle reddedildiğini anlatmıştır. Fabrika sahibinin reddetme sebebi olarak örtüsünü gösterdiğini, işçi olarak çalışan kadınlar arasında örtü kullananların olduğunu ve buna karışamayacağını ancak mühendis olarak çalışacak bir kadında örtü kullanımına izin verirse eleştiri alacağını düşündüğü belirtilmiştir²³³.

Başörtüsü kullanan kadınların yaşadığı sıkıntı memuriyet boyutunda da yaşanmış, dergide bu konu ile ilgili bir yazıya yer verilmiştir. Dergi, bir kadının başörtüsü kullanmasının sebebini öncelikle inancına dayandırmış, daha sonra toplumsal yaşam içerisinde namusunu koruyabilecek olması ile açıklamıştır. Bu nedenle ne bir kişinin ne de kurumun bu konuya farklı bir açıdan yaklaşmaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Dergide, 25 Ekim 1982 yılında resmi gazetede “Kamu Kurum Ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık Ve Kıyafetine Dair Yönetmelik” başlıklı habere yer verilmiş, 15. Maddesine değinilmiştir. 15. Maddesi, “Diyanet İşleri Bakanlığınca bilfiil din işleriyle ilgili personelin giyim ve kuşamına ilişkin hususlar 17. Maddede de belirtilen mevzuata aykırı olmamak koşulu ile başkanlıkça onaylanacak esaslar çevresinde yürütülür” şeklinde kayda geçmiştir. Bakanlar Kurulunun bu kararı ile Diyanet İşleri Başkanlığı’nda çalışan kadınların örtülerini kullanarak işlerini yapabilecekleri belirlenmiştir. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı’nda uygulanan bu karardan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı herhangi bir kurumda ya da bir imam-hatip lisesinde öğretmen olarak çalışan bir kadının faydalanmadığı belirtilmiştir. Dergi, yaşanan bu durumu mantık dışı bulmuş ve eleştirmiştir²³⁴.

²³²Milletvekili Bahriye Üçok: “Başörtüsü Atatürkçü Hocalara Direniş Olarak Çıktı”, **Kadın ve Aile**, Mart 1986, s.16.

²³³“Okul Bitse de Çile Bitmiyor”, **Kadın ve Aile**, Temmuz 1986, s.11.

²³⁴“Memureler ve Başörtüsü”, **Kadın ve Aile**, Ekim 1986, s.16-19.

Başörtüsü kullanan kadınlara önce bir hak tanınmış ancak bu hakkın belli başlı yerlerde uygulanacağı belirtilmiş ve başörtüsünün kamusal alandaki görünürlüğü sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırma hali ise başörtüsü kullanımına izin verilmeyen yerlerde de başörtüsünü takmak isteyen kadınların özgürlüklerini kısıtlamıştır.

Dergide, kamu kuruluşlarında ve özel sektörde çalışan kişiler adına herhangi bir kılık-kıyafet yönetmeliğinin olmadığı ancak örtü kullanan bir kadının çalışıp çalışamayacağına dair inisiyatifin işverende olduğu belirtilmiştir. Konu ile ilgili olarak başörtüsü ile çalışan kadının haklarına Ahmet Bilgili de “Başörtüsü ve İşçiler” başlıklı yazısı ile yer vermiştir. Bilgili, toplumsal hayatın her alanında yer alan başörtülü kadının hakkını her daim savunması ve koruması gerektiğini, örtü kullanımının doğal bir hak olduğunu savunmuştur. Bilgili’nin bu görüşü, Hak-İş Konfederasyonu genel başkanı Necati Çelik ve Sağlık-İş Sendikası genel başkanı Mustafa Başoğlu tarafından desteklenmiş, başörtüsü kullanımının engellenemeyeceği ve yanlış uygulamalara son verilmesi gerektiği düşüncesinde birleşmiştir²³⁵.

Nokta Dergisi de, “Haftanın Olayı” başlığı ile başörtüsü konusunun tekrar gündeme gelmesi dolayısıyla yaşananlara yer vermiş, konunun geldiği karmaşık hale tarihsel açıdan yaklaşarak açıklık getirmiştir. Nokta, başörtüsü konusunda devamlı değişen kararlara değinmiş, bu konunun ilk defa 1966-1967 yıllarında İlahiyat Fakültesi’nde okuyan bir öğrencinin başörtüsü ile üniversiteye girebilmeyi talep etmesinin akabinde gündeme geldiğini belirtmiştir. Sürekli bir tartışma ortamı içerisinde tekrar gündeme gelişinin ise 1982 yılında YÖK’ün çıkardığı kıyafet genelgesi ile başladığına, bu genelge ile birlikte kız ve erkek öğrencilerin kılık kıyafetine yönelik yapılan belirlemelere yer verilmiş, 1984 yılında ise YÖK’ün başörtüsü kullanımına izin verdiğine değinilmiştir. Dergi, sonrasında yaşananları başörtüsü kullanan kadınlar için oldukça üzücü bulmuş, başörtüsü ile üniversiteye alınmayan bu nedenle de Danıştay’a başvuruda bulunan bir öğrenciden ve Kadın ve Aile’nin değindiği Danıştay kararından bahsetmiştir. Başörtüsü kullanımına yönelik var olan izne rağmen mağdur olan öğrencilere yer verdikten sonra ise 1987 yılında tekrar

²³⁵Ahmet Bilgili, “Başörtüsü ve İşçiler”, **Kadın ve Aile**, Kasım 1986, s.20-23.

üniversitelerde başörtüsü kullanım hakkının geri alındığı bildirilmiştir. Bu konuda siyasilerin görüşlerine yer vermeyi de ihmal etmemiştir²³⁶.

Nokta bu esnada bir parantez açıp “Nokta’nın Görüşü” başlığı ile konuya nasıl baktığını özetlemiştir. Öncelikle nasıl bir yayın organı olduğunu hatırlatmış, yaptığı yayınlar ile Türkiye’deki irtica hareketlerine değindiğini ve bu durumun karşısında olduğunu, özellikle ANAP’ın bu yöndeki politikalarını eleştirdiğini belirtmiştir. Ancak dergi, bu noktada bir yasağın başka bir yasağı daha doğuracağına altını çizmiş, Özal’ın konuşmasında başörtüsü kullanımına yönelik alınan tutum ve tavrı “çifte standart” olarak nitelemesine katılmış ve başörtüsü ile ilgili yasağın karşısında olduğunu vurgulamıştır²³⁷.

Nokta, başörtüsü yasağı ile ilgili tüm bu yazılara yer verirken Kadın ve Aile ile aynı görüşleri paylaşmış, yasakların karşısında durmuştur. Ancak başörtüsü kullanımının bir yönüyle bazı boyutlarda politik bir görünüm kazanmaya başladığını da eklemiş, yasakların ise çözüm olmadığı sadece bu durumu pekiştireceği ve üniversitede başörtüsü ile okumaya çalışan kadınların ve onlara destek olmaya çalışan arkadaşlarının nefretle dolup gerici olarak tanımlanan hareketlere daha eğilimli hale gelecekleri üzerinde durulmuştur. Kadın ve Ailede yaşanan mağduriyetler ile alakalı örnek görüşmeler yapmaya devam etmiştir.

Bu tip uygulamalara örnek olarak dergide Dr. Nebahat Kuru’nun yaşadıklarına yer verilmiştir. Yoğun bir eğitim sonrası başörtüsü ile akademisyenlik mesleğini 10 sene boyunca icra eden Kuru’nun aldığı disiplin cezaları nedeniyle sözleşmesi yenilenmemiştir. Başörtüsü kullanımı nedeniyle disiplin cezaları alan Kuru, 10 yıl boyunca bu şekilde çalıştığını ve herhangi bir sorun teşkil etmediğini, idarenin öne sürdüğü kıyafet yönetmeliğinin öğretim üyeleri için geçerli olmadığını ifade etmiş ancak yine de başını açmadığı gerekçesi ile disiplin cezası almış ve görevini yerine getiremez hale gelmiştir. Adile Oduncu, Dr. Nebahat Kuru ile başörtüsü konulu yaptığı görüşme üzerine oluşturduğu "Başörtüsünü Çağdışı Diye Nitelemeye Kimsenin Hakkı Yok" başlıklı yazısında çalışma hayatının bir kadına ne gibi zorluklar getirdiğini ve Kuru’nun ev hanımlığına özlem duyup duymadığını sormuştur. Kuru, bu soruya bir kadının öncelikli yerinin ve görevinin evi olduğunu

²³⁶“Haftanın Olayı”, **Nokta**, 18 Ocak 1987, s.24-33.

²³⁷“Nokta’nın Görüşü”, **Nokta**, 18 Ocak 1987, s.27.

belirterek başlamış, çalışan bir kadının eğer çocukları varsa ev işlerinin ve çocuk bakımının yorucu olacağını, bu nedenle denge sağlaması gerektiğini, dengeyi sağlaması halinde bu işlerin tümünü yürütebileceğini belirtmiştir²³⁸.

Adile Oduncu'nun başörtüsü konusuna katkısı "İmam Hatipli Bir Kız Öğrenci İle Görüşme" başlığı ile ele aldığı yazısıyla devam etmiştir. Oduncu, yazısına karma eğitimin etkileri ve yararlı olup olmadığı sorusu ile başlamıştır. Öğrenci bu soruya, Allah'ın kadın ve erkeği iki farklı cins olarak yarattığını, kadın ve erkeğin hem fiziki hem ruhsal özellikler bakımından farklılıklar taşıdığını belirterek cevap vermiştir. Bu nedenle de kadın ve erkeğin ayrı ayrı eğitim görüp, cinsiyetlerine göre belirlenmiş hocalardan ders alınması gerektiği üzerinde durmuştur. Kadın ve erkeğin birlikte eğitim görmesi halinde birbirinin ilgisini çekeceğinin ve buna tesettürün ihmal edilmesi eklediğinde ilişkilerin kötü bir hal alacağını, bu nedenle yaşanan durumun eğitimle ilgisi olmayacağını altını çizmiştir²³⁹.

Başörtüsü kullanımı ile ilgili yaşananlara farklı bir örnek olarak Nurgül Gök "Diplomamı Vermiyorlar" yazısını sunmuştur. Gök'ün ele aldığı yazı mezuniyet sürecinde olan ancak diplomasını alamayan bir öğrencinin yaşadıklarını kapsamaktadır. Gök, yazısına, öğrenciye hangi sebep ile diplomasının verilmediği sorarak başlamıştır. Şenay Karaduman isimli Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi öğrencisi, diplomasını alabilmek için gönderdiği fotoğrafta başörtülü olması nedeniyle talebinin reddedildiğini belirtmiştir. Okulunda görev alan dekan vekilinin başörtüsüz fotoğraf olmaması halinde diplomasının verilemeyeceğini belirttiğini, ancak bu durumu herhangi bir kanunla ya da kararlarla destekleyemediklerini sadece genelge olarak tanımlanabilecek bir metin gönderdiklerini ve bu metinde fotoğraf ile ilgili bir bilgi bulunmadığını ifade etmiştir²⁴⁰.

Nokta Dergisi de Kadın ve Aile gibi başörtüsü kullanan kadınların yaşadıklarına değinmiş ve mağduriyetlerini yayınlamıştır. "Üniversiteler/Türban Skandalı" başlığı ile yer verilen yazıda da başörtüsü kullanan kadınların diplomalarını alamadıklarına,

²³⁸Adile Oduncu, "Dr. Nebahat Kuru: Başörtüsünü Çağdışı Diye Nitelemeye Kimsenin Hakkı Yok", **Kadın ve Aile**, Şubat 1987, s.26-27.

²³⁹Adile Oduncu, "İmam Hatipli Bir Kız Öğrenci İle Görüşme", **Kadın ve Aile**, Eylül 1988, s.18.

²⁴⁰Nurgül Gök, "Diplomamı İstiyorum", **Kadın ve Aile**, 15 Kasım 1988, s.49.

içlerinde bölüm birincisi olanlar olsa bile aynı durum ile karşı karşıya geldiklerine değinilmiştir²⁴¹.

Adile Oduncu, başörtüsü ile ilgili yaptığı araştırmalara bir yenisini eklemiş ve “Başörtüye Karşı Kısmi Yasallık” yazısını kaleme almıştır. Oduncu, yıllardır çözülemeyen başörtüsü meselesi üzerinde durmuş ve bu meselenin çözülme sürecinden bahsetmiştir. Oduncu, başörtüsü meselesinin çözülmesine katkıda bulunan ANAP milletvekili Bülent Çaparoğlu’nun 1 Kasım 1988 günü meclis grup toplantısında yaptığı konuşmaya yer vermiştir. Çaparoğlu, “...başın örtülmesi bir inanç meselesidir. Ülkemizdeki hanımlarımızın çoğunluğu başını bu sebepten örtmektedir. Bütün İslam ülkelerinde de bu böyledir ve kıyamete kadar bu uygulama böylece devam edecektir...” sözleriyle konuya değinmiştir. Oduncu, bu konuşmanın etkisiyle 16 Kasım 1988 günü Çaparoğlu ve Malatya milletvekili Galip Demirel’in birlikte hazırlamış oldukları önerenin meclise sunulduğunu, ANAP ve DYP milletvekillerinin desteklemesi ile kabul edildiğini ifade etmiştir²⁴².

Dergi, başörtüsü ile ilgili yaşanan bu gelişmeye dair “Nebahat Kuru İle...” başlığı altında bir görüşme yapmış ve Kuru’ya başörtüsünün kanunen yasal hale getirilmesi hakkında ne düşündüğünü sormuştur. Kuru, “Öğrenci Affı” konulu yasanın içeriğine eklenen madde ile üniversitede okuyan öğrencilere ve öğretim üyelerine kılık-kıyafet konusunda getirilen serbestliği, sevindirici ve bugüne kadar uygulanan haksız uygulamalara son vereceği için yerinde bulmuştur. Meclisten geçen ve dönemin cumhurbaşkanı Kenan Evren’in onayına sunulan yasaya kadar Kuru, anayasada kadınların kılık-kıyafeti ile ilgili herhangi bir kanun olmamasına rağmen başörtüsü kullanan üniversitede okuyan birçok kız öğrencinin disiplin cezası aldığını, öğretim üyelerinin ise çalıştıkları kurum ile ilişkilerinin kesildiğini ve benzer uygulamaların görüldüğünü belirtmiştir. Bu nedenle de Kuru, yasanın onaydan geçmesi halinde bu tip sorunların ortadan kalkacağını, üniversiteli başörtülü kız öğrencilerin bilimsel çalışmalarına devam edebileceğini ifade etmiştir²⁴³.

Başörtüsü kullanımına yönelik serbestliğin öngörüldüğü yasanın dergide yayınlanan yazılara yansıdığı olumlu hava, Serdar Yakar’ın “Beklenmeyen Karar; “Veto”” başlıklı yazısında anlattığı gelişmelerle kesintiye uğramıştır. Yakar, dönemin

²⁴¹ Figen Akşit, “Üniversiteler/Türban Skandalı”, **Nokta**, 17 Temmuz 1988, s.18-19.

²⁴² Adile Oduncu, “Başörtüye Kısmi Yasallık”, **Kadın ve Aile**, 15 Ocak 1988, s.36.

²⁴³ “Nebahat Kuru İle...”, **Kadın ve Aile**, 15 Ocak 1988, s.38.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in başörtüsü kullanımı ile ilgili kanun tasarısını veto ettiğini bildirmiş ve yazısında Evren'in gerekçelerine yer vermiştir. Evren, kanun tasarısını veto etmesinin sebeplerini, *“gerek öğretim elemanlarına ve gerekse öğrencilere tanınan sınırsız kılık ve kıyafet serbestisi, Atatürk İlke ve İnkılapları ve medeniyetçiliği ile bağdaşmayacağı gibi...”* sözleri ile açıklamıştır. Dönemin başbakanı Turgut Özal, bu fikre katılmadığını, kılık-kıyafet ile ilgili getirilen bir sınırlamanın faydalı olmayacağını, üniversitelerde düşünce özgürlüğünün geliştirilmesi gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir. SHP genel başkanı Erdal İnönü, Evren'in hareketini yerinde bulduğunu belirtip, desteklemiştir. RP, MÇP ve ANAP ise vetoyu kınayan partiler arasında yer almıştır. Ancak veto haberi sonrası YÖK başkanı İhsan Doğramacı'nın YÖK yönetmeliğinde türban ve başörtüsü kullanımının serbest kalmasını kararlaştırması üzerine yaşanan şaşkınlığa yazıda yer verilmiştir. YÖK yönetim kurulunun 3 Aralık 1988 günü yapılan toplantısında Disiplin Yönetmeliği değiştirilmiş, başörtüsü kullanımına izin verilmiş, Doğramacı, konu ile ilgili olarak *“saçlar ve boyunun kapatılması “başörtüsü” konusunun çağdaş olup olmadığı tartışmalarını bir tarafta bırakarak kız öğrencilerin dini inançlarına göre başlarını kapatmaları gereğine de inanıyorum”* demiştir. Yaşanan bu gelişme ile birlikte başörtüsü çağdaş bir kıyafet olarak kabul edilmiş ancak öncesinde başörtüsü nedeniyle sıkıntı yaşayan kız öğrenciler ile ilgili öğrenci affına yer verilmemiştir. Yakar, yazısında YÖK'ün almış olduğu bu karara güvenmediklerini ve Evren'in veto ettiği kararın tekrar meclisten geçirilmesini beklediklerini belirtmiştir²⁴⁴.

Nokta dergisi, devamlı değişen bu kararların pratikteki yansımaları yaşanan bir olaya dikkat çekerek “İlahiyat ve Türban” başlığı ile vermiştir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin yıllığında başörtüsü kullanan kadınların yer almadığına, bir önceki sene de kadın-erkek fotoğraflarının ayrı ayrı konulduğuna değinilmiş, Eczacılık Fakültesi'nde ise başörtülü fotoğraf verdikleri için kız öğrencilerin mezun olsalar bile diplomalarını alamadıkları belirtilmiştir. Nokta, bu yönüyle kadınların hem İslami gerekçelerle hem de laikliğe yapılan vurgularla görmezden geldiğinin altını çizmiştir²⁴⁵.

²⁴⁴ Serdar Yakar, “Beklenmeyen Karar; “Veto””, **Kadın ve Aile**, 15 Ocak 1988, s.39.

²⁴⁵ “İlahiyat ve Türban, **Nokta**, 16 Temmuz 1989, s.40.

Başörtüsü ile ilgili arka arkaya yaşanan gelişmeler sonrası Kadın ve Aile dergisinde, Nahide Kurtay “Başörtüsü... Tarih Çizgisinde Kaderi Ne Olacak?” başlıklı yazısını kaleme almıştır. Kurtay, öncelikle 16 Kasım 1988 tarihli öğrenci affı içeriğine sahip yasanın ve üniversitede türban kullanımına serbestlik sağlayan hükmün meclisten geçmesi ile sevinç yaşandığını ancak Evren’in, 30 Kasım 1988 tarihinde yasayı veto etmesi ile şaşkınlık yaşandığını belirtmiştir. Kurtay, vetonun üzerine 10 Aralık 1988 tarihinde Özal Hükümetinin yasayı tekrar meclisten geçirdiğine değinmiştir. Ancak 4 Ocak 1988 tarihinde Evren’in, anayasa mahkemesine öğrenci affı yasasının kıyafet serbestliği içeriğini değiştirmek için başvurması neticesinde Danıştay; *“Yükseköğretim kurumlarında dersane, laboratuvar, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünümde bulunmak zorunludur. Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü ve türbanla kapatılması serbesttir”* hükmünü iptal etme kararı almıştır. Kurtay, hızlı bir şekilde değişen kararlara değindikten sonra Türkiye’nin demokratik ve laik bir ülke olduğunun altını çizip inanç özgürlüğünün kıyafete yansımalarının doğal bir durum olduğu üzerinde durmuş, inanç dolayısıyla takılan örtünün her yerde kullanılabilmesi gerektiğini, bu durumu kötüleştirmenin kimseye bir faydası olmadığını belirtmiştir²⁴⁶.

Başörtüsünün geçirdiği tarihsel sürecin dergide detaylı bir şekilde işlenmesinin ardından konu ile ilgili yaşananlara örnek vermeye devam edilmiştir. “Başörtülü Okul Birincilerine Verilen Ödül: Gözyaşı” başlığı ile yer verilen yazıda Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ni birincilik ile bitiren Melek Alkan isimli öğrencinin başörtüsü kullanması nedeniyle birincilik kürsüsüne çıkmasının engellenişine ve mağduriyetine değinilmiştir²⁴⁷.

Başörtüsü kullanan kadınların yaşadıklarına verilen örnekler ile beraber başörtüsünün neden sevilmediği üzerine Sena Raşid, “Kadın Patron Olurken” başlıklı yazısının “Kapitalizm Neden Tesettürü Sevmez?” isimli alt başlığıyla Aytunç Altındal’ın Türkiye’de Kadın kitabının konu ile ilgili bölümüne yer vermiştir. Kadın haklarının hem diğer ülkelerdeki hem de Türkiye’deki kadınlara sunulmuş bir “zulmetler manzumesi” olduğu ve kadınların da bu duruma sürüklendiği belirtilmiştir. Cumhuriyet’in başörtüsünü sevmediği ve bunun

²⁴⁶Nahide Kurtay, “Başörtüsü... Tarih Çizgisinde Kaderi Ne Olacak?”, **Kadın ve Aile**, 15 Eylül 1989, s.6.

²⁴⁷“Başörtülü Okul Birincilerine Verilen Ödül: Gözyaşı”, **Kadın ve Aile**, 15 Ekim 1989.

sebebinin bilinmediği üzerinde durulmuştur. Çalışma hayatına atılan kadınların ise işverenler tarafından desteklenmesinin, kadınının kılık kıyafet konusunda kazandığı özgürlüğün desteklenmesi ile aynı sebepten olduğu, kadının “sermaye birikim etkeni” olarak görülmesinin sonucu olarak gösterilmiştir. Bu nedenle örtülü bir kadının tüketim piyasası tarafından sevilmediğinin, giyim-kuşam özgürlüğü elde eden kadının ise reklamlar aracılığıyla tüketmeye itildiğinin ve bu şekilde çokça alışveriş yapacak olan bir cumhuriyet kadını imajının yaratıldığıının altı çizilmiştir. Başörtülü bir kadının tüm bu nedenlerle işverenlerin “göz zevkine” hitap etmediği ve iş gücü olmadığı, kapitalizm tarafından diğer kadınlara oranla daha az sömürüldüğü vurgulanmıştır²⁴⁸.

Hatice Öncül Erdaş’ın, Nuran Acar isimli İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi mezunu bir kadın ile yaptığı röportaj sonucu oluşturduğu “Laiklikte Çifte Standart” başlıklı yazıda, başörtüsü konusu ile ilgili yaşananlara yer vermeye devam edilmiştir. Acar, başörtüsü yasağının kendisini ve arkadaşlarını okurken nasıl etkilediğini, başörtüsü nedeniyle okuldan atılan arkadaşlarını, 1989 yılında çıkan aftan sonra okula dönen kişilerin olduğunu ancak çoğu kişinin evlilikleri sebebiyle eşlerinin izin vermediğini ve eğitime devam edemediğini anlatmıştır. Acar, okuldan atılan arkadaşlarının başarısız olmadığını altını çizip, bu kişilerin sadece inandıkları için başlarını örttüğüne değinmiş, okuldan atılma ve işe girememeye sebebinin bu durum olmasına ise laik sistemin ikili davranmasına bağlamıştır²⁴⁹.

Yasemin Fidan’ın “Üniversitelerde Zulme Uğrayan Başörtülüler” başlığı ile kaleme aldığı yazıda Nuran Acar’ın yaşadıklarına benzer konular ele alınmıştır. Öncelikle 1 Ekim 1990 tarihinde Hacettepe Üniversitesi’nde yayınlanan disiplin yönergesi baz alınarak başörtülü öğrencilere verilen cezalardan bahsedilmiştir. Konu ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi yönetim ve planlama bölümünden Halime Hatipoğlu isimli öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Hatipoğlu, okulunda başörtüsü kullanımının yasak olduğunu, başörtüsü kullanarak girilen derslerde uyarı cezası aldıklarını, ancak ceza alınsa dahi yasağın kalkacağına dair inançları ile derslere girmeye devam ettiklerini bildirmiştir. Fidan, 1990 tarihinde kabul edilen üniversitelerde kılık kıyafet kullanımına yönelik serbestliği içeren

²⁴⁸Sena Raşid, “Kapitalizm Neden Tesettürü Sevmez?”, **Kadın ve Aile**, 15 Ekim 1989, s.36-37.

²⁴⁹Hatice Öncül Erdaş, “Laiklikte Çifte Standart”, **Kadın ve Aile**, 15 Kasım 1989, s.13.

kanun maddesinin, SHP tarafından iptalinin istenmesi üzerine Anayasa Mahkemesinin kanunu iptal etmediğine ancak başörtüsü kullanımının da serbest anlaşılması yönünde karar aldığına değinmiştir. Fidan, kanun maddesinin yürürlükte olmasına rağmen Anayasa Mahkemesinin getirdiği yorum ile birlikte üniversiteler de yaşanan karışıklıklara ve başörtüsü yasağının uygulanmasına yer vermiştir²⁵⁰.

Türkiye’de başörtüsü ile üniversiteye girmek isteyen kadınların yaşadıkları “türban sorunu” olarak adlandırılmıştır. Başörtüsü kullanımında ise “kadın özgürlüğü” söylemi öne sürülmüş ve bu kullanımın kadınların iyiliği için engellenmeye çalışıldığı algısı yaratılmıştır. Laiklik ve modernlik kavramları başörtüsü kullanmayan kadınlar ile gericilik ve şeriatçılık ise başörtüsü kullanan kadınlar ile simgeleştirilmiş ve bu durum yeni olmamıştır. Ancak politik bir söylem içinde var olan “özgürlük” kavramının, politikleşmeye ihtiyacı olanlar ile bir araya getirilerek tartışılması daha önce görülmemiştir. Burada simgeleştirilen her kadın tipide 1990’lı yılların sonunda feminist hareket ile eş tutuldukları kavramlardan ayrıştırılmış ve kadın meselesi bağlamında ele alınabilmektedir. Kendini feminist olarak tanımlayan kadınların bir kısmı bu konuyu kendisi gibi olmayan kadınların haklarını savunmak ve korumak düşüncesinden kurtarmıştır. Bununla birlikte simgeleştirme sorunu, bir sistem olarak var olan erkek egemenliğin farklı yönleri ile ilişkilendirilmiş, bu sorunun yeni bir politik düzleme taşınarak ifade edilmesi sağlanmış ve 2000’li yıllara gelindiğinde feminist hareketin yeni söylemler geliştirebilmesine olanak tanımıştır²⁵¹. Başörtüsü kullanan ve kullanmayan kadınlara dair var olan bu farklı yaklaşımların ve algıların yanı sıra başörtüsü kullanan kadınlar için de isimlendirmede farklılıklar olduğu görülmektedir.

İsimlendirmede var olan bu ikiliğe Cihan Aktaş’da değinmiş ve Aktaş, Ece Temelkuran’ın “başörtülü kadınlar” ve “türbanlı bayanlar” şeklindeki ifadelerini aktarmış, bu noktada bir doğruluk payı olabileceği üzerinde durmuştur. Aktaş bu durumun sebebini şu sözler ile açıklamıştır: “*“Türbanlı bayan”, hayat tarzını eşi (babası) dolayısıyla gerçekleştiren, bu nedenle de başörtüsü mücadelesinin doğrudanlığıyla sağladığı olgunlaşmanın uzağında kalan bir tip olabilir ancak. Söz*

²⁵⁰Yasemin Fidan, “Üniversitelerde Zulme Uğrayan Başörtülüler”, **Kadın ve Aile**, 15 Ocak 1992, s.9-10.

²⁵¹Bora, 2009, **a.g.e.**, s.822.

konusu tipin dünya görüşünü salt başörtüsü ve erkeğine itaat gibi iki hususa yoğunlaştırmasının bir sonucu, başörtüsündeki markayla ışıltıyla alayışle türbanlaşmaya giden abartıdır.”²⁵². Aktaş yer verdiği ifadeler ile söylemdeki bu ayrıma açıklık getirmiştir.

Başörtüsü konusu ile ilgili hem Kadın ve Aile'nin hem de Nokta'nın yaklaşımı aynı olmuş, her iki dergide başörtüsü kullanımı ile ilgili bir yasağın yanlış olduğu ve yanlış sonuçlar doğuracağı üzerinde durmuştur. Bu açıdan iki dergide de başörtüsü kullanımı ile ilgili hem tarihsel bilgiye hem de başörtüsü kullananların yaşadıklarına birinci ağızdan yer verilmiştir. Bölüm boyunca yer verilen yazılarda da belirtildiği gibi konuya ağırlıklı olarak başörtüsü isimlendirmesi ile değinilmiş ancak bazen türban olarak bahsedildiği de görülmüştür. Her iki türden yazılara ise bu bölümde yer verilmesine özen gösterilmiştir. Birçok noktada farklı bakış açılarına sahip olan bu iki derginin bu konu özelinde aynı görüşleri paylaşması şunu göstermiştir: Türkiye'de hakim statükonun başörtüsü konusunda taviz vermediği, aynı zamanda bu konunun o günlerde politik ayrışmayı derinleştirdiği, başörtüsü kullanımını kendine söylem yapanların ise bunu oy kaygısıyla yaptıkları söylenebilir.

²⁵²Cihan Aktaş, “Bacı, Bayan, Hanım, Hatun...”, **İktidar Parantezi-Kadın, Dil, Kimlik**, İz Yay., İstanbul, 2011, s.73.

2.6.EVLİLİK

Evlilik, bir konu başlığı olarak kadın çalışmalarında sıkça kullanılmış ve kadın ile ilgili yazılara evlilik alt başlığı eşlik etmiş adeta kadın ile bir tutulmuştur. Kadın Ve Aile dergisinin başlığında dahi kadın denilince akla ilk gelenin aile olduğu belli edilmiş, evliliğin ele alındığı yazılarda da bu bakış açısı sürdürülmüştür. Dergi, ideolojik duruşu nedeniyle evlilik ve kadın konusuna da İslami görüşü baz alarak yaklaşmıştır. Evlilik ve boşanmayı, hem ekonomi hem kırdan kente göç etmenin getirdiği değişim hem de kadın hareketlerinin etkileri bağlamında ele alsa da bu etmenleri İslami bir temele oturtmuştur. Dergi, bu konuda derli toplu bir okuma sağlasa da tek yönlü bir yaklaşım sunmuş, bir kadının evlenirken ya da boşanırken yaşadıklarına dair çıkarımlar eksik kalmıştır. Nokta dergisinde ise konu ile alakalı çok yönlü yazılar bulunmuş ancak burada da evlilikten ziyade boşanma ve sebepleri, evlilik içinde çiftlerin yaşadığı sorunlar, evli olmayan çiftlerin birlikte yaşaması gibi alt başlıklar halinde toplanabilecek konulara ağırlık verilmiştir. Evlilik bağı ile kurulan ve kan bağına dayalı olmayan akrabalık ilişkilerine ve bu ilişkide önemli bir yere sahip olan “yenge” mefhumuna vurgu yapan “Yengeler Cumhuriyeti” isimli eserde “Akraba İlişkilerinin En Ayrımcı Kelimesi: “Yenge””²⁵³ başlıklı yazısı ile bir evliliğin içerisinde kadını tüm halleri ile ele alan Fatma Barbarosoğlu konuyu daha en başından özetlemiştir.

Kadın ve Aile dergisi, boşanma konusunu “Aranılanlar ve Aranılması Gerekenler” başlıklı yazı ile İslam’a uygun şekilde yapılmayan evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasının şaşılacak bir durum olmadığını ifade ederken²⁵⁴ boşanma sebebine yer vermemiş hatta sadece İslami bir yaklaşım ile kurulmayan birlikteliğin zaten ayrılık ile sonuçlanacağını belirtmiştir. Burada dikkat çekici olan nokta, derginin kadın ve erkek birlikteliğinde yaşanan tek sorunun İslami temelli olabileceğini yansıtması olmuş, boşanma sebebi olarak ne iletişimsizliğe ne şiddete ne aldatmaya ne de cinsellik ile ilgili yaşanan sıkıntılara yer verilmemiştir.

Nokta dergisi ise bu durumun aksine “Zina Davalarında Patlama” başlığı ile yayınladığı yazılarda aldatmayı boşanma sebebi olarak göstermiş ve dönem

²⁵³ Bkz. Fatma Barbarosoğlu, “Akraba İlişkilerinin En Ayrımcı Kelimesi: “Yenge””, **Yengeler Cumhuriyeti**, Derleyenler: Mustafa Çiftci- Tanıl Bora, İletişim Yay., İstanbul, 2020, s.35-37.

²⁵⁴ “Aranılanlar ve Aranılması Gerekenler”, **Kadın ve Aile**, 8 Kasım 1985, s.26.

içerisinde aldatma nedeniyle boşanmaların çoğaldığına dikkat çekmiştir. Hatta bu noktada bir parantez açmış ve bu sürecin öncesinde aldatmanın mahkemeye daha az yansıdığına, erkeklerin bunu şiddet yoluyla halk arasında “namus cinayeti” olarak tanımlanabilecek şekliyle çözdüğüne değinmiştir. Dergi, ayrıca aldatmanın erkeğe has görüldüğünün ancak yine süreç içerisinde aldatan kadınlarında arttığının altını çizmiş²⁵⁵ ve “Her Tarafı Rezil Bir İş” alt başlığı ile yer verdiği yazıda durumu örneklendirmiştir. Bu noktada aldatan bir kadının yaşadıklarına yer verilirken aynı zamanda aldatma sebeplerine detaylı bir şekilde değinilmiş, evliliği içerisinde kendisinin de aldatıldığından, şiddet gördüğünden bahsedilmiştir²⁵⁶. Nokta, bununla da kalmayıp ortaya koyduğu, aldatma sebebi ile görülen boşanma davalarının çoğalmasa tespitini Hasan Özkan isimli hâkim ile yaptığı görüşmeyle desteklemiştir. “Belki Öldürme Olmayacak Ama” başlığı ile yer verilen görüşmede Özkan, kadının ya da erkeğin yaptığına bakılmaksızın eğer aldatma gibi bir sorun varsa bu durumda şiddet olaylarının azaldığını, boşanma yoluna gidildiğini anlatmıştır. Ancak aldatmanın kanıtlanmasının zor olmasından dolayı ya da kişilerin, bu sebebin toplumsal hayatlarına yansımından çekinmelerinden ötürü davaların genellikle zina nedeniyle açılmadığını belirtmiştir²⁵⁷.

Nokta dergisi aldatma konusuna değinmekle kalmayıp evlilik içerisinde yaşanan tecavüzlere de değinmiş ve bir konu başlığı olarak ele almıştır. Dergi, evliliği içerisinde tecavüze uğrayan ve hatta bu nedenle dövülen bir kadının yaşadıklarına yer vermiş, akabinde yine benzer bir durum yaşayan başka bir kadınla görüşme gerçekleştirmiştir. Şiddetin farklı birçok yüzüne yer veren dergi, yaşanan bu gerçekliği yaptığı haberle gözler önüne sermiştir. Yaşanan bu büyük sorunla ilgili yasalarda boşluk olduğuna, bu durumunda çözümlenmesi adına adımlar atılması gerektiğiyle ilgili vurgu yapılmıştır. Dergi, bu noktada kadın derneklerini de eleştirmiş ve ülkede birçok kadın derneği olmasına rağmen evlilikte yaşanan tecavüzlere karşı herhangi bir çalışma gerçekleştirmediklerini belirtmiştir. Dergi, bu konu özelinde bir parantez daha açmış ve Müslüman kadının durumuna da değinmiştir. Bu noktada durum İslam hukuku temelinde ele alınmış ve bu temelde bir kadının, söz konusu cinsel birliktelik ise eşini reddedemeyeceği, eğer bunu

²⁵⁵ Emin Tanrıyar-Ayşe Baştürk, “Zina Davalarında Patlama”, **Nokta**, 19 Temmuz 1987, s.48-56.

²⁵⁶ “Her Tarafı Rezil Bir İş”, **Nokta**, 19 Temmuz 1987, s.52-53.

²⁵⁷ Mahmut Övür, “Belki Öldürme Olmayacak Ama”, **Nokta**, 19 Temmuz 1987, s.56.

yaparsa kadınlık görevini yerine getirmemiş olacağı belirtilmiştir. Dergi, burada İslam hukuku ve Medeni Kanunun bu durumu kadının görevi olarak gördüğünün altını çizmiştir. Ali Rıza Demircan'ın "İslam'a Göre Cinsel Hayat" kitabından örnek veren dergi, Demircan'ın bu konu hakkındaki görüşlerine de yer vermiştir. Demircan evlilik içerisinde yaşanan tecavüzleri; *"Kadınlık görevinden kaçınan kadın suçludur. Çünkü, aile hayatının temeli ve nafaka almasının sebebi olan cinsel görevlerini yerine getirmeyerek, kocasının hakkına tecavüz etmektedir. Bu tecavüz bir suçtur. Suç olduğu için de cezası gerekir. Tazir şeklindeki bu tür cezayı vermek ve uygulamak hakkı kocaya verildiğinden, koca uyardığı halde kendisi için süslenmeyen ve kadınlık görevlerini yapmayan karısını hafif şekilde dövebilir. Bu şekilde dövülen kadın, kocası aleyhinde dava açamaz. Çünkü koca yetkisini kullanmıştır"* sözleriyle açıklamıştır²⁵⁸.

Demircan, kadının tecavüze uğramasını hem meşru hale getirmiş hem de asıl tecavüze uğrayanın kadın değil erkek olduğunu ifade etmiştir. Bu yönde şiddeti destekleyen, cinsellik noktasında kadını görevli olarak konumlandıran bir bakışla konuyu ele almıştır. Demircan için kadın, sadece erkeğin isteklerini yerine getirmek için var olan bir figürdür. İslami bakışın temel alındığı bir konu özelinde yine çalışma boyunca diğer yazılarda da görüldüğü üzere olup bitenden kadın sorumludur. Erkek hiçbir noktada sorumlu değildir, yapması gereken görev ve sorumlukları da yoktur. İslami bakış açısı her fırsatta erkeği aklamış hatta bu denli çirkin bir konuda bile erkeği mağdur gibi sunmuştur. Bir kadına karşı açık ve net bir biçimde işlenen bu suç hiçbir bakış açısıyla aklanamaz, meşru kabul edilemez.

Kadın ve Aile dergisinin, Dr. Yıldırım Aktuna ile yaptığı görüşme sonucu ortaya koyduğu "Boşanma Psikolojik Bir Olaydır" başlıklı yazıda, ailelerin kırdan kente göç etmesi ile birlikte ekonomik sıkıntılar yaşadığı ve bu nedenle çekirdek aile haline geldiği belirtilmiştir. Kente göç ile beraber bir takım değişiklikler yaşandığı, bu değişikliklerin başında ise kadınların dışarıda çalışmaya başlamasının geldiği gösterilmiştir. Ancak kadın ve erkeğin yaşadığı değişimle birlikte taraflardan birinin ayak uyduramamasının geçimsizliğe yol açtığı, erkeğin alkole başlayıp, başka

²⁵⁸ Ayşegül Devecioğlu, "Evlilikte Tecavüz", **Nokta**, 21 Şubat 1988, s.46-55.

kadınlara yöneldiği, benzeri sorunları kadınların da yaşadığı ve bu durumun boşanma ile sonuçlandığı ifade edilmiştir²⁵⁹.

Kadın ve Aile, boşanma konusuna, yer verdiği bu yazı ile başka bir açıdan yaklaşmış kırdan kente yaşanan göçün etkilerini kadın ve erkek üzerinden sıralamıştır. Nokta'nın evliliklerde aldatmaya dair yaptığı vurguyu Kadın ve Aile, göç ile beraber değişen ekonomik profil üzerinden yapmış ve sonucun yine boşanma olduğunu belirtmiştir. Ancak burada şunu belirtmekte fayda görülmüştür ki, bu yazı İslam temelli yaklaşılmayan nadir yazılar arasında yer almıştır.

Nokta, toplumda yalnız yaşayan ya da yaşamak isteyen insanların artışına da yer vermiş, konuya hem genel olarak hem de evlilik olmaksızın yalnızlığı seçen kişilere değinmiş ve konuyu örneklendirmiştir.

“Aile/Yalnız Yaşayanlar Artıyor” başlığı ile kaleme alınan konu, toplumda aile ilişkilerinin zayıflamaya başlaması ile birlikte yalnız yaşamayı seçen kişilerin varlığına dikkat çekmiştir. Dergi, diğer yazılarında olduğu gibi burada da hem sıradan bir kadının -ki buradaki sıradanlık kelimesi popüler kültürün içinde yer almayan anlamında kullanılmaktadır- hem de ünlü bir kadının düşüncelerine yer vererek değinmiştir. Dergi, bu yazıda yer verdiği kadınların neden yalnız yaşamak istediklerini sormuş, ortak sayılabilecek cevap olarak yoğun yaşanan ilişkilerin duygusal yükünü taşımak istememek ya da yıpratıcı hale gelen ilişkileri devam ettirmek yerine yalnız yaşamayı tercih etmek, kendi imkânlarını tek başına yaratarak yaşamak alınmıştır²⁶⁰.

Bu yazıda dikkat çekici olan Kadın ve Aile'de Aktuna'nın ekonomi temelli değişen aile yapısını ve kadının çalışma hayatına katılması ile yüklendiği sorumluluğun artmasını, bu duruma çiftlerden birinin uyum sağlayamaması halinde boşanma yoluna gidildiğini belirttiği anlatımına Nokta'nın yer verdiği bu yazı ile birlikte rastlamak olmuştur. Çünkü Nokta'da da uzmanların, kadının çalışması ile beraber ona hem iş hem ev hem çocuk sorumluluğu yüklendiği ve bu duruma bazen erkeğin bazen de kadının uyum sağlayamaması ile birlikte ayrılığın meydana geldiğini belirttikleri ifadelerle dikkat çekilmiştir.

²⁵⁹“Boşanma Psikolojik Bir Olaydır”, **Kadın ve Aile**, 15 Temmuz 1988, s.14-16.

²⁶⁰ Ali Boratav, “Aile/Yalnız Yaşayanlar Artıyor”, **Nokta**, 8 Şubat 1987, s.58-61.

Nokta, “Yalnızlığı Seçen Kadınlar” başlığı ile yayınladığı başka bir yazıda ise aynı konunun üzerinde sadece kadınları baz alarak durmuştur. Yine bir dosya halinde sunulan yazının üzerinde çok yönlü durulmuş, yalnızlığı seçen kadınların eğitim durumlarına, yaş aralığına, daha önce evlenip evlenmediklerine değinilmiştir. Toplumda genç kadınların önemli bir bölümünün evlenerek çocuk sahibi olmak istediklerine yer verilirken, ülkede yalnız yaşamak isteyen kadınların da sayıca artmaya başlamasının altı çizilmiştir²⁶¹.

Nokta, elbette böyle bir konuya değinirken “Kadının Adı Yok” kitabı ile ses getiren Duygu Asena’ya yer vermeden geçmemiş, kitapta anlatılan kadın figürünün de yaşadığı ilişkilerin sonunda yalnızlığı tercih etmesini hatırlatmıştır. “Hiç Kimse İçimi Dışımı Bilemez” alt başlığı ile yer verilen görüşmede Asena’nın neden yalnızlığı seçtiğine, yalnızlığın zorluklarının neler olduğuna değinilmiştir²⁶².

Konu ile alakalı örnek görüşmeler yapmaya devam eden Nokta, Alev Atlı’ya da bu yöndeki görüşlerini sormuş ve “Feminizm Kadınlığı Yaşamama İzin Vermiyor” alt başlığı ile verilen yazı dergideki yerini almıştır. Atlı, yalnız yaşamayı seçmediğini, kendisini yalnız hissettiği için yalnız yaşadığını belirtmiştir. Yazıda, feminizm ile ilgili de düşüncelerini ifade eden Atlı, feminizmin vadettiklerinin kadını “*bütünsel bir sevgiden mahrum*” bıraktığının, feminizm ile birlikte kadınlığını yaşayamadığının, bu nedenle de bu kavramı benimseyemeyeceğinin altını çizmiştir²⁶³.

Nokta, diğer yazılarında olduğu gibi burada da eleştirel bakmak yerine konuyu bütün yönleri ile ele almış, “*yalnız yaşayan kadınlar hayatlarını nasıl kotarıyorlar? Aşkı, cinselliği, şefkati ve dostluğu nasıl yaşıyor, neleri özlüyor, nelerle bunılıyorlar?*” sorularını sorarak kadınların hem yaşamak istedikleri yaşam biçimlerine hem de duygu ve düşüncelerine değer verdiğini belli ederek kadın haberlerinde az rastlanılan bir dili kullanmış ve bu yönüyle kıymetli bir yere oturmuştur. Kadınlar arasında ne evlenmek isteyenleri övmüş ne de evlenmek istemeyenleri yermiştir. Konuya olduğu gibi yaklaşım Kadın ve Aile’nin genel itibari ile evlilik konusuna yaklaşımındaki mesaj kaygısını gütmemiştir.

²⁶¹“Yalnızlığı Seçen Kadınlar”, **Nokta**, 2 Ekim 1988, s.66-73.

²⁶²“Hiç Kimse İçimi Dışımı Bilemez”, **Nokta**, 2 Ekim 1988, s.68-69.

²⁶³“Feminizm Kadınlığı Yaşamama İzin Vermiyor”, **Nokta**, 2 Ekim 1988, s.70-71.

Kadın ve Aile dergisinde Osman Acun'un Prof. Dr. Mustafa Erkal ile yaptığı görüşme sonucu ortaya çıkan "İdeal Aile Üzerine Bir Konuşma" başlıklı yazıda, Erkal, kocaya hayır çocuğa evet diyen kampanyaları başlatan kadınların, evlilik ile birlikte özgürlüklerini kaybedeceklerini düşündüklerini, bu nedenle de boşanmaya yöneldiklerini belirtmiştir. Erkal, bu yönde düşünen kadınları, bu tipler diyerek tanımlamış, bu kişilerden düzgün bir aile kurup huzurlu bir ortam oluşturmalarının beklenmemesi ve bu söylemlerin ciddiye alınmaması gerektiğini savunmuştur²⁶⁴. Kadın ve Aile, hem dönem itibari ile kadınların farklı beklentilerine yönelik olarak ortaya çıkan gelişmelere değinmiş hem bu gelişmelerin boşanmaya yol açtığını belirtmiş hem de bu gelişmeleri ortaya atan kadınlara nasıl baktığını, ne yönde tanımladığını ifade etmiştir. Dergi, yer verdiği bu yazı ile birlikte kadınları belli tiplere göre ayırdığını bir kere daha belli etmiş ve kendi hitap ettiği kadın kitlesini de diğer kadınların başlattıkları herhangi bir eylemden etkilenmemesi için uyarmıştır. Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki, kadınları bir bölümünü hitap edilen kitle, diğer bölümünü ise yanlış hareket eden ve dikkate alınmaması gereken bir grup olarak kategorize eden derginin kendisi olmuştur. Kadın ve Aile dergisinin bahsettiği "kocaya hayır, çocuğa evet" söylemi ile yola çıkan kadınların varlığına Nokta dergisi de bir yıl öncesinde değinmiştir.

Nokta'nın "İki Başlı Aileye Doğru" başlığı ile bir dosya halinde ele aldığı konu çok yönlü işlenmiştir. Evli olmadan çocuk sahibi olmak isteyen kadınların varlığına dikkat çekilmiş, ülkede henüz çok karşılaşılan bir durum olmasa da bu yönde düşünen kadınların da az olmadığı vurgulanmıştır. Dergi, konuyu örneklendirirken hem sıradan kadınlara hem de ünlü kadınlara yer vermiştir. Bu kadınların herhangi bir bağlılık yaşamadan bekar anne olarak anneliği yaşamak istediklerine değinilirken bunu gerçekleştiren Burçin Orhon, Nil Burak gibi sanat camiasından ünlü isimlerin de düşüncelerinden bahsedilmiştir²⁶⁵.

Nokta, bu konuya değinirken elbette bu durumun erkek açısından yaşanabilecek hukuki zorluklarına da yer vermiştir. Ancak şu dikkati çekmektedir ki dergi, evlilik ve çocuk yapmak ile ilgili genele göre farklı düşünen kadınlara yer verirken eleştirel yaklaşmak yerine durumu her yönüyle ele almıştır. Hatta bu kadınların ortak

²⁶⁴ Osman Acun, "İdeal Aile Üzerine Bir Konuşma", **Kadın ve Aile**, 15 Temmuz 1989, s.24-25.

²⁶⁵ Levent Tayla-Ayşegül Devocioğlu, "İki Başlı Aileye Doğru", **Nokta**, 18 Aralık 1988, s.60-68.

noktalarına değinmiş, eğitim, ekonomi, yaş gibi faktörleri de göz önünde bulundurmuştur.

Kadın ve Aile için bir kadının ne ifade ettiği ve aslında derginin nasıl bir kitle görmek istediği Nevin Meriç'in kaleme aldığı yazı ile de ortaya konmuştur. Nevin Meriç, "Evlilikle Hayatın Kazandığı Hareketlilik" başlıklı yazısı ile kadının, anne rolünün aile ve toplum arasındaki en önemli bağ olduğunu, bu nedenle de hem toplumda hem ailede bırakacağı etkiden dolayı kadının iyi eğitilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır²⁶⁶.

Meriç, kadının anne rolüne çektiği dikkat ile birlikte eğitim görmesinin de yine annelik vasfından dolayı önemli olduğu üzerinde durmuştur. Bu da bir kadının doğuştan sahip olduğu eğitim hakkının tek yönlü bir şarta bağlanması anlamına gelmiştir. Meriç, her ne kadar bir kadının toplumu ve ailesini etkileyeceğini vurgulasa da eğitim görmesinin öneminin de yine burada olduğunu belirterek konuya taraflı bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Meriç'in 1990 yılında kaleme aldığı, manidar bir hava taşıyan bu yazısında aile ve toplum için öneminden bahsettiği kadın figürünün, ne ilginçtir ki 1994 yılında *Nokta* dergisinde yayınlanan bir haberle yine aynı kadın figürünün ülkede intihar edenler arasında birinci sırada geldiğine yer verilmiştir.

"Evlili Kadınlar İntihar Hattında" başlığı ile istatistiki bir çalışmaya da yer verilen yazıda dünya genelinde intihar oranlarının "*boşanmış, dul, yalnız yaşayanlar ve bekarlar*" arasında daha fazla rastlandığının altı çizilirken ülkemizde evli olan kadınların intiharlarının birinci sırada yer aldığı belirtilmiştir. Uzman görüşlerine de yer verilen yazıda özellikle 1980 sonrası süreçte evli kadınlar arasında bu oranların artışına dikkat çekilmiştir. İntihar eden bir kadının öyküsüne değinilmiş, evliliğinde şiddet gördüğü ortaya konmuştur. Uzman görüşleri ile de özellikle ülkemizde, evlilik içerisinde bir kadının kendini ifade etme güçlüğü yaşadığının vurgusu sıkça yapılmış, iletişimsizliğin yol açtığı sorunlar gözler önüne serilmiştir²⁶⁷.

1980'li yıllarda, Türkiye'de yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik değişim kişiler arasında bir dönem bastırılan her ne varsa gün yüzüne çıkarmayı tetiklemiş, bu durum ülkenin kültürel havasına doğrudan ya da dolaylı yansımıştır. *Nokta*'nın

²⁶⁶ Nevin Meriç, "Evlilikle Hayatın Kazandığı Hareketlilik", **Kadın ve Aile**, 15 Ekim 1990, s.24-25.

²⁶⁷ Dilek Kaykılar, "Evlili Kadınlar İntihar Hattında", **Nokta**, 4 Eylül 1994, s.52-55.

üzerinde durduğu 1980 sonrası süreçte artan evli kadın intiharı tespitini yaşanan bu değişim ile bağdaştırmanın doğru olacağı düşünülmektedir.

Kadın ve Aile'nin yer verdiği Ali Rıza Demircan'ın, "Kadın Evleneceği Erkeği Seçme Hürriyetine Sahiptir" başlıklı yazısı ile erkeklerin evlenecekleri kadını kız ve dul ayrımı olmadan seçme özgürlüğüne sahip olduğunu, kadının da bu özgürlüğe sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Aileleri, çocuklarını zorla evlendirmemeleri konusunda uyarılmış ve kadının evlilik ile ilgili son sözü söyleyebileceğini ancak yine de ailesinin onayını alarak hareket etmesinin İslam'a uygun olduğunu ifade etmiştir. Sakin bir ruha ve hayata sahip olmak için aile kurmanın şart olduğunu savunmuş, aile hayatı içerisinde yaşanan birden fazla problemin erkeği başka kadınlara itebileceğini bu nedenle de İslam'ın tek kadında sabit kalmayı önermeyip boşanma yolunu açık bıraktığını ancak yine de evlilik dışı ilişkileri onaylamadığını hatırlatmıştır. İslam'ın bu konuda her iki kadının da geçiminin sağlanması, rızasının alınması gibi şartları olduğunu belirtmiş ve bu şartların sağlanması halinde İslam'ın birden çok evliliğe izin verdiğini eklemiştir. Evlilik dışı ilişkilerin bu şekilde önlendiğini, kadınların maddi olarak yıpratılmasının önüne geçildiğini, toplum için bu iznin faydalı olduğunu savunmuştur²⁶⁸.

Demircan, ülkede zorla evlendirilen kadınların farkında olacak ki kadının evleneceği kişiyi seçme özgürlüğünün kendisinde olmasına rağmen böyle bir hatırlatma ihtiyacında bulunmuştur. Zorla evlendirmenin veya ailenin kararıyla evlendirilmenin salt dini gerekçelerle, muhafazakarlıkla ilgisi yoktur. Aksine bu durum Türkiye'nin belirli bölgelerinin geri kalmışlığıyla alakalıdır. Evlilik kurumuna övgüyle yaklaşan ve gerekliliğinin sebeplerini sıralayan Demircan, boşanma konusuna değinmiş ve bu noktada boşanmanın daha doğrusu aldatmanın önüne belli koşulların sağlanması halinde çok eşlilik ile geçilebileceğini savunmuştur. Yazısına, kadının da eşini seçme özgürlüğüne sahip olduğunu hatırlatarak başlamış ve kadın için de iyi olacağını belirterek ekonomik zorlukları da öne sürerek aldatmaya bulunan çözümün çok eşlilik olduğunu öne sürmüştür. Elbette bu noktada Demircan'ın aldatma konusuna çözüm getirmesi beklenemez ancak yaklaşım itibari ile kadının bu şekilde daha iyi şartlarda yaşayacağını savunması da kabul edilemeyecek bir duruş olmuştur. Kadın

²⁶⁸ Ali Rıza Demircan, "Kadın Evleneceği Erkeği Seçme Hürriyetine Sahiptir", **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1991, s.27-29.

ve Aile yazarlarından Hatice Öncül de bir evlilikte yaşanan hangi sorunların kişileri boşanmaya ittiğine dair tespitlerde bulunmuştur.

Hatice Öncül, “Evlilik Fetihdir” başlıklı yazısında, erkeğin kadına karşı kötü davranışları ile kadının ise özgürlük ve eşitlik arayışı ile evliliğin bozulduğunu öne sürmüştür. Sanayileşmenin arttığı süreçte ülkenin kalkınması adına çalışma hayatına giren kadının, kapitalizmin yaygınlaşması ile birlikte ekonomik özgürlüğünü elde etmek amacıyla çalıştığını belirtmiştir. Ev işlerinin, eşinin, çocuklarının, kadını yıpratdığı ve özgürlüğünden alıkoyduğu mesajının sıkça verildiğini ve bu nedenle kadının kendini kanıtlama çabası içine girdiğini ifade etmiştir²⁶⁹.

Öncül, boşanmanın anatomisini gözler önüne sererken hem erkek hem kadın açısından yaklaşmış ancak kadın üzerinde daha çok durmuştur. Bu da derginin, bir evlilik içerisinde erkeği yönetici konumunda kabul ederken acaba kadına daha mı çok görev ve sorumluluk yüklüyor sorusunu akla getirmiştir. Öncül, aynı zamanda 1980 sonrası süreçte ülkede kadın-erkek eşitliğine dair hareketliliğin artmasına atıfta bulunmuş, asıl bu yöndeki söylemlerin kadını hem zor bir duruma soktuğunu hem de boşanmaya ittiğini belirtmiştir. Bu açıdan Öncül de Demircan gibi boşanma ile ilgili çözümü bir anlamda kadına bağlamıştır. Her ne kadar her ikisi de konuya, erkeğe de yer vererek yaklaşıp da ana çözüm kaynağı olarak kadın işaret edilmiştir. Kadın-erkek eşitliğine dair tüm bu söylemlere ihtiyaç olmadığını Kadın ve Aile dergisi “Kadın Hakkı İstismarı Ya da Yıkılmaya Çalışılan Aile” başlıklı yazıda ifade etmiştir. İslam’ın kadını ve erkeği bir bütün ve tamamlayıcı olarak gördüğü, kendi kimlikleri ile uyumlu yarattığı belirtilmiş ancak süreç içerisinde kadının ve erkeğin toplumda var olan rollerini tek düzleme indirmeyi savunan görüşlerin toplumsal ilişkileri bozabileceği üzerinde durulmuştur. Bu görüşlerin altında kadını iffetsizliğe iten, cinselliğinin kullanılması yoluyla meta haline getirilmesine ve sömürülmesine yol açacak bir sistemin yattığı belirtilmiştir. İslam’ın, birbirinin tamamlayıcısı olarak gördüğü kadın ve erkeğin bu söylemler ile birbirlerine düşman haline getirildiğinin, kadının erkeğe karşı hak savunmasının desteklendiğinin altı çizilmiştir. Kadın haklarını savunanların, sahnede teşhirciliği, günlük yaşamda ahlaksızlığı, basında ise cinsellik ticaretini desteklediği belirtilmiş ancak bu kişilerin inancını yaşayarak başörtüsü ile okumak isteyen, evlenip eşi ile uyumlu bir aile hayatı kurmaya çalışan

²⁶⁹ Hatice Öncül, “Evlilik Fetihdir”, **Kadın ve Aile**, 15 Aralık 1991, s.15-16.

kadınları yine kadın hakları adına aşağıladıkları eklenmiştir²⁷⁰. Konu hakkında Zehra Yılmaz'ın tespiti önemlidir: “İslamcı hareket, modern dönemin bireyde yarattığı toplumsal ve bilimsel boşlukları tespit etmekte ‘post’ tartışmaları kullanırken, tespit ettiği boşlukları İslam’ın ahlak anlayışı üzerinden doldurmuştur”²⁷¹ demiştir. Dolayısıyla denilebilir ki, İslamcı görüş toplum ve birey ütopyasını oluştururken zaman kavramını göz ardı edip tartışmaya açık alanları yine İslam üzerinden açıklayarak konuyu bağlamından başka bir boyuta taşımıştır. Yılmaz aynı zamanda Kadın ve Aile dergisinin de yukarıda üzerinde durduğu İslam’ın kadın ve erkeği bir bütün ve birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görmesi meselesine değinmiştir. Ancak Yılmaz konuya Kadın ve Aile dergisinden farklı bir soluk getirmiş ve İslami kesimde yer alan kadınların hem bu konuda hem de başka konularda değişim ve dönüşüm içerisinde olduklarını ifade etmiştir.

İslam’ın kadına hak ve özgürlükler sağladığı bu nedenle de herhangi başka bir yol ile hak aramasına ihtiyacının olmadığı belirtilmiştir. Kadın ve Aile dergisinin, kadın haklarını savunanların kadını meta haline getirmesine vurgu yaptığı görülmektedir. Örneğin Nokta’da bu duruma sıkça rastlanmıştır. Nokta, kadın-erkek eşitliği konusunda yer verdiği haberlerde kadını haklı bulan bir açıdan yaklaşıp da gerek kapak fotoğraflarında gerek kadın ile alakalı bazı yazılarda kullandığı dil bakımından kadını meta haline getirmiştir. Ancak Kadın ve Aile’nin bahsettiği kadın-erkek eşitliğini savunan kişilerin, başörtüsü kullanan kadınlara karşı onların yaşamdan istek ve beklentileri ile ilgili herhangi bir aşağılama ya da küçük görme davranışında bulunduğu Nokta’da rastlanmamıştır. Kadın hakları arayışının hem toplumsal ilişkileri hem de bir evliliği nasıl bozabileceği üzerinde durulurken aşağıdaki yazıda da evlilik içinde özellikle kadın nasıl bir duruş sergilerse o evliliğin iyi olacağı ele alınmıştır.

Kadın ve Aile dergisinde, “Ailenin Mutluluk Reçetesi” başlıklı yazıda, toplumsal hayatın en küçük biriminin aile olduğunun ve ailedeki dengenin korunması adına bir otoritenin bulunması gerektiğinin, İslam’ın ise otorite olarak erkeği seçtiğinin, kadın-erkek arasındaki görev ve sorumlulukların belirlendiğinin altı çizilmiştir. Aile içerisinde erkeğin yönetici olduğu vurgulanmış, evin içerisinde ise kadının yönetici

²⁷⁰“Kadın Hakkı İstismarı Ya da Yıkılmaya Çalışılan Aile”, **Kadın ve Aile**, 15 Ocak 1993, s.6.

²⁷¹ Zehra Yılmaz, “**Dişil Dindarlık-İslamcı Kadın Hareketinin Dönüşümü**”, İletişim Yay., İstanbul, 2015, s.96.

olduğu belirtilmiştir. Kadınların hayırlı olanının, günah olan şeylerden kaçınıp eşini memnun edenler olduğu yazılmış, itaat eden, eşinin istemedikleri ile ona muhalefet etmeyen olduğu da eklenerek devam edilmiştir²⁷².

Kadın ve Aile, isim itibari ile en başından bir kadın dergisi olduğunu belirttiği halde kadını bu yazıda da erkek üzerinden anlatmış, erkeğe daha doğrusu yazıda bahsettiği biçimi ile eşine karşı nasıl davranması gerektiği belirtilmiş ancak bu yazı biçimi tavsiye vermeyi aşmış ve kadını sınırlandırmıştır.

Kadın ve Aile, “Evlilikle Gelen Bereket” başlığı ile ele aldığı yazıda ise, kadınlar ile sadece fiziki özellik ve güzellik adına evlilik yapılmaması gerektiği çünkü bu durumun kadınları alçaltabileceği üzerinde durmuştur. Aynı zamanda kadınların maddi varlıkları için de evlenilmemesi gerektiğini eklemiştir. Kadın ile dindar olması dolayısıyla yapılan evliliğin daha hayırlı olduğunu belirtmiştir²⁷³.

Dergi, bu yazı ile birlikte evlilik konusunda adeta erkek okuyucularına seslenmiş, diğer yazılarda kadınların bir evlilik içerisinde neler yapmaları gerektiğine değinirken bu seferde erkeklerin evlenirken nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda bilgiler vermiştir. Bir evliliğin nasıl yapılması gerektiği, evlenilecek bir kadında neyin aranıp neyin aranmaması gerektiği üzerinde durmuştur. Ancak elbette burada da İslami açıdan konuya değinmiş ve bir evliliğin neden ve nasıl yapılması gerektiğine dair hem kadın hem de erkek açısından tek bir koşula bağlamıştır.

Kadın ve Aile dergisi evliliğin ve ailenin önemi üzerinde sıkça durmuş, bir evliliğin nasıl yapılması gerektiğine yer verirken konuyu kadın ve erkek özelinde ayrı ayrı ele almıştır. Dergi bu açıklamaları aktarırken erkeğe değinse de bu sınırlı bir şekilde olmuş ve pek çok sorundan kadını sorumlu tutmuştur. Bu nedenle derginin adında her ne kadar aile kelimesi geçse de erkeğe bakış, evin geçiminin sağlanması ve İslami kurallara uygun evliliğin gerçekleştirilmesi gibi kısıtlı bir yaklaşımdan ibaret kalmıştır. Kadın ise ev, aile, çocuk gibi pek çok konuda altı doldurulacak şekilde sorumlu kılınmıştır. Evliliğin İslami kurallara uygun yapılması gerektiğini sıkça belirtirken bu yönde yapılmayan evliliklerin bitmeye mahkûm olduğunu vurgulamıştır. Ancak evliliği, sadece dini tavsiyelerle temellendirmesi ya da sadece inançlı, dini bütün bir kimseyle yapılabileceğini belirtmesi insan gerçekliğine uygun

²⁷²“Ailenin Mutluluk Reçetesi”, **Kadın ve Aile**, 15 Aralık 1993, s.8-10.

²⁷³ Yrd. Doç. Dr. Hasan Çelikkaya, “Evlilikle Gelen Bereket”, **Kadın ve Aile**, 15 Ağustos 1995, s.18-19.

değildir. Boşanmaların artışa geçmesini ya İslamiyet'ten uzaklaşmaya ya da feminizmin etkilerine bağlamıştır. Kadın ve Aile dergisi boşanmaların en büyük sebebi olarak feminizmi gösterirken Nokta dergisi konuyu çok yönlü ele almış ve farklı sebeplerin varlığına dikkat çekmiştir. Öncelikle yalnız yaşamak isteyen kadın sayısındaki artışa değinmiş, bu durumun yanı sıra çocuk sahibi olmak isteyen ancak evliliğe sıcak bakmayan kadınların varlığını da belirtmiştir. Evlilik konusu ile alaka bu denli bir değişime yer verirken aldatma ve şiddet gibi konu başlıklarının altını çizmiş ve Kadın ve Aile dergisinin aksine bu tip sebeplerin boşanmaya neden olduğunu belirtmiştir.

2.7.MODA

Moda olgusu hem erkeğe hem de kadına hitap etmesine rağmen evlilik konusunda olduğu gibi kadın ile yan yana anılan bir üst başlık haline gelmiştir. Sebebinin ne olduğu ile ilgili net bir fikre sahip olmamakla birlikte bu duruma kadınlar tarafından ciddi bir arz talep meselesinin mi yol açtığı ya da kadınların erkeklere göre daha çok evde olduğu düşünülerek kitle iletişim araçları ile tüketmeye teşvik etme amacı taşıyan bir sonuç mu olduğu düşünülmüştür. Sebebin ne olduğuna dair bir fikir birliği olmasa da her iki dergide moda ve kadın konulu çokça habere rastlanmış ve konuya dair farklı yaklaşımlar bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

Kadın ve Aile dergisinin ilk sayılarından itibaren moda ve kadın konulu yazılar yazılmış, dergi moda noktasındaki bakış açısını sunmuştur. Aişe Aslı Sancar “Modanın İç Yüzü” başlıklı yazısında bu konuyu ele almış ve televizyonun, dergilerin, gazetelerin, mağaza vitrinlerinin kadını moda konusunda etkilediğini belirtmiştir. Kadının yapısının bu konuda etkiye açık olduğunun altını çizmiş, tüm bu iletişim araçlarının kadına, giysiler üzerinden mesajlar verdiğini vurgulamıştır. Bir kadının gün içinde gittiği yerlerde, yaptığı sohbetlerde en önemli konunun moda olduğunun, giydiği kıyafetin güzelliğinden, modasının geçip geçmediğinden bahsedildiğinin ve kadının bu yönde etki altında kaldığının vurgusu yapılmıştır. Sancar, modanın bu denli ön plana çıkması ile bir kadının iyi, dürüst bir insan, iyi bir anne olmasının bazı çevrelerde ikinci plana atılmaya başladığını belirtmiştir. Son olarak, modanın bu denli etkili bir şekilde ilerleyişinin, düşünmeden modanın peşinden gitmek yerine bir kadının bu konuda bilinçlenmesi ile önüne geçilebileceğini ifade etmiştir²⁷⁴.

Sancar’ın modanın kadın üzerindeki yoğun etkisine değindiği yazısından sonra İbrahim Dülgeroğlu da bu etkinin eyleme dökülmüş haline “Güzellik Yarışmaları” başlıklı yazısı ile yer vermiştir. Dülgeroğlu, toplumun hem ekonomik hem sosyal sıkıntılar yaşadığını ancak bu tip meselelerin yok sayılıp güzellik yarışmalarının düzenlendiğini ve bu durumu üzüntü ile karşıladığını belirtmiştir. Bu yarışmalar ile birlikte kadının, hangi vücut ölçülerine sahip olması gerektiği yönünde etki altında bırakıldığı ve bu ölçülere göre kadına değer biçildiği vurgulanmıştır. Dülgeroğlu,

²⁷⁴Aişe Aslı Sancar, “Modanın İç yüzü”, **Kadın ve Aile**, Şubat 1986, s.6-8.

son olarak hem ahlaki hem de İslami açıdan yanlış bulduğunu belirttiği yarışmaları, kadınların sergilenmesi yönüyle esir pazarlarına benzemiş ve Türkiye'nin de bu yarışmalara dâhil olmasının utanç verici olduğunu belirtmiştir²⁷⁵.

Kadın ve Aile'nin güzellik yarışmalarından duyduğu rahatsızlık başka bir zaman diliminde Nokta tarafından da dile getirilmiştir. Güzellik yarışmalarını konu alan yazıda eleştirel bir dil ile Türkiye'nin ekonomide, demokraside ya da siyasette değil ama güzellik yarışmaları düzenleme de birinciliğe oynadığı belirtilmiştir²⁷⁶.

Nokta bu konuya Kadın ve Aile gibi kadın odaklı yaklaşmamış ancak bir taraftan güzellik yarışmalarına olan -iki yönlü- talebi de anlamakta güçlük çektiğini dile getirmiştir.

Kadın ve Aile bu konunun moda ve güzellik yarışmaları ile sınırlı kalmadığı kozmetik sektörünün de kadını bu noktada etkilediğini belirtmiştir. Kozmetik sektörü, hızla ilerleyen ve büyüyen bir piyasa olarak aktarılmış, bu yöndeki tüketimin engellenemeyen bir israf ekonomisi yarattığının altı çizilmiştir. Kozmetik sektörünün Türkiye'ye girişinin dış kaynaklı olduğu belirtilmiş ve bu yönde halkın sömürüldüğünün incelendiği aktarılmıştır. Dış kaynaklı olarak empoze edilmeye çalışılan güzellik algısının etkisi altında kalınmaması gerektiği, daimi güzellik yerine kozmetiğin sağladığı anlık güzelliğin tercih edilmesinin gereksizliği, kozmetiğin ciltte yol açtığı bir takım rahatsızlıkların da unutulmaması gerektiği belirtilmiştir²⁷⁷.

Konu ile alakalı olarak Serra Gür "Yüz Güzelleştirilmeye Çalışılırken Öz Çirkinleştiriliyor" başlıklı yazıyı kaleme almıştır. Gür, kadının kendini ahlaki ve kültürel yönden besleyip, geliştirip, özünü güzelleştirmesi gerekirken yüzünü güzelleştirmeye daha çok önem verdiğini, bu nedenle kılık-kıyafete ve kozmetik malzemelerine daha çok yöneldiğini belirtmiştir. Gür, "Kem Göze Evet, Kem Söze Hayır!" alt başlığı ile de Türk toplumunun bu konuda geçirdiği değişime değinmiş, bu görüşünü bir örnekle desteklemiştir: Bir erkeğin, eşine, kız kardeşine, annesine laf atılmasına izin vermeyeceğine ancak aynı erkeğin, yakınında olan bir kadın baştan ayağa süslendiğinde rahatsız olmadığına değinmiştir. Namus ve ahlak anlayışının bu yönde değiştiğinin altını çizmiştir. Gür, Bir kadının süslendiğinde "*Ey ahali! Bana bakın! Yüzümü, gözlerimi, yanaklarımı, dudaklarımı, saçlarımı,*

²⁷⁵ İbrahim Dülgeroğlu, "Güzellik Yarışmaları", **Kadın ve Aile**, Haziran 1986, s.17-18.

²⁷⁶ Engin Aydeniz, "Türkiye Güzellik Yarışması Cennet!", **Nokta**, 14 Ocak 1995, s.38-39.

²⁷⁷ "Kozmetik ve Süslenme", **Kadın ve Aile**, Temmuz 1986, s.12.

ellerimi, ayaklarımı iyice görün. Görün de, benim ne kadar güzel ve çekici olduğumu anlayıp kabul edin...” mesajını verdiğini ve bu mesajın göz zinasına teşvik ettiğini belirtmiştir. Yazısına, “Fuhşa, Zinaya Teşvik” alt başlığı ile devam eden Gür, bu anlayış ile süslenen bir kadının fuhşu ve zinayı tetiklediğini, Mahmud Esad Coşan’ın “Yurdumuzda İki Kadın Tipi” başlıklı makalesinde olduğu gibi vurgulamıştır²⁷⁸.

Dergide, moda ve makyajın kadın üzerindeki etkilerine “Makyaj ve Moda Tutkusu Kadının Ruhi Dengesini Bozuyor” başlıklı yazıda detaylı yer verilmiştir. Kozmetik sektörünün evli bir kadında aile içi geçimsizliğe sebep olduğu, boşanmaya kadar varabilecek sorunlara yol açabileceği, bu durumun ise bir kadını çocuklarından ayırabileceği noktasının üzerinde durulmuştur. Makyaja ve modaya önem veren bir kadının psikolojik sorunlar yaşayabileceği belirtilmiştir. Yazıya, “İki Yüzlülük” alt başlığı ile devam edilmiş, makyajın ve modanın etkisine hem kadın hem de Türkiye’deki toplum yapısı temel alınarak değinilmiştir. Makyaja ve modaya iten bakış açısının kadının dezavantajlı görünen yerlerini makyaj ve moda ile kapatabileceğini sunduğu vurgulanmış, kadının ise bu bakış açısının etkisi ile ruhsal ve fiziksel açıdan dezavantajlı gördüğü yerlerini gizleme çabası içine girdiğini, bu sebeple de kendisine olan saygısını ve güvenini yitirdiğine dikkat çekilmiştir. Güzel görünme çabası ile gizlenmeye çalışılan tarafların fark edilme ihtimalinin bir kadında endişe ve gerginlik yarattığına değinilmiştir. “İman-Amel Tezatlari” alt başlığı ile de Türk toplumunun Müslüman olduğunun ancak bir kadının makyajı ve modayı kullanma biçiminin İslami inanışla tezatlık içinde olduğunun altı çizilmiştir. “Zincirsiz Esaret” alt başlığı ile farklı bir noktaya dikkat çekilmiş, piyasanın radyo, televizyon, reklam ve basın gibi iletişim araçlarını kullanarak modayı ve makyajı ihtiyaç olarak sunduğu, kadının tüketime teşvik edildiği vurgulanmıştır²⁷⁹.

Kozmetik sektörü ve kadın etkileşimi Kadın ve Aile tarafından çok ağır bir eleştiriye maruz bırakılmıştır. Derginin, kitle iletişim araçları tarafından kadın üzerinde güzellik algısı yaratıldığına dair yaptığı vurgu sosyal hayatta karşılığını bulmaktadır. Kadın, kitle iletişim araçları tarafından pompalanan güzellik anlayışına ulaşmak için kendini baskı altında hissedebilir bu nedenle de tüketime başvurabilir. Bu durum aslında Kadın ve Aile’nin de belirttiği gibi kadının yapısında bulunan herhangi bir

²⁷⁸Serra Gür, “Yüz Güzelleştirilmeye Çalışılırken Öz Çirkinleştiriliyor”, **Kadın ve Aile**, Temmuz 1986, s.15.

²⁷⁹“Makyaj ve Moda Tutkusu Kadının Ruhi Dengesini Bozuyor”, **Kadın ve Aile**, Temmuz 1986, s.18-19.

hassaslık ya da eksiklikten değil iletişim araçlarının sunuş biçiminden kaynaklanmaktadır. Ancak dergi bu durumu anlatmaya çalışıp kadını da bu noktadan uzaklaştırmak isterken moda ya da kozmetik ile ilgili olan tüm kadınları kötü bir biçimde itham etmiştir. Nokta ise Kadın ve Aile'nin kendi içinde tutarlı bir biçimde eleştirdiği bu konuda kadınlara moda tavsiyesi vermeye devam etmiştir.

“Toplum/Mini Eteğin 20. Yılı”²⁸⁰, “Mini Etek Atakta”²⁸¹, “Sağlık/Zayıflama”²⁸², “Sağlık/Olgun Güzeller ve Yaratıcıları”²⁸³, “Moda/100. Yılında Sutyen”²⁸⁴, “Sağlık/Selülit Tedavisi Türkiye’de”²⁸⁵, “Ajda’nın Estetik Evrimi”²⁸⁶, “Tombul Güzeldir”²⁸⁷, “Ve Kadın Yeniden Yaratıldı”²⁸⁸, “İman” dan Değil Güzellikten”²⁸⁹, “Cazibenin Silahı”²⁹⁰, “Tel Tel Çekicilik”²⁹¹, “Koku Sevmek Gibidir, Azı Yetmez...”²⁹² gibi başlıklarla moda, kozmetik, estetik vb. çeşitli konularda ne gündemde ise Nokta dergisi yer vermiş özellikle 1990 sonrası çıkan sayılarda bol bol reklama yer vermiştir. Aşağıdaki yazıda bahsedilen kadının reklamlarda satış aracı olarak kullanılmasına ise hem yukarıda bahsi geçen yazılarda hem de farklı yazılarda Nokta dergisinde sıkça rastlanmıştır.

“Reklamın Paket Kağıdı; Kadın” başlığı ile Halise Çiftçi, kadının iletişim araçları kanalıyla tüketime itilmesinin detaylı açıklamasını yapmış ayrıca reklam ve kadın konulu başka bir konuya açıklık getirmiştir. Çiftçi, kadının reklamlar tarafından satışları arttırmak için kullanıldığını ve kadınlarla alakalı olmayan ürünlerde dahi kadına dikkat çekme unsuru olarak yer verildiğini yazısında örnekleri ile açıklamıştır. Reklamlar aracılığıyla kadının nesne haline getirildiğini, cinselliğinin kullanıldığını, aşılana güzellik algısı ile zor duruma düşürüldüğünü belirtmiştir. Güzelliğin, şık olmanın önemini vurgulandığı reklamlar ile meşhur ve zengin olma isteğinin de uyandırıldığı üzerinde durmuş, kadının ise bunlar yapılırken

²⁸⁰“Toplum/Mini Eteğin 20. Yılı”, **Nokta**, 4 Ocak 1987, s.66-68.

²⁸¹ Engin Ardıç, “Mini Etek Atakta”, **Nokta**, 31 Mayıs 1987, s.72-75.

²⁸² Gül Büyükbeşe, “Sağlık/Zayıflama”, **Nokta**, 8 Kasım 1987, s.76-77.

²⁸³“Sağlık/Olgun Güzeller ve Yaratıcıları”, **Nokta**, 8 Ekim 1989, s.66-71.

²⁸⁴“Moda/100. Yılında Sutyen”, **Nokta**, 13 Ağustos 1989, s.57-59.

²⁸⁵“Sağlık/Selülit Tedavisi Türkiye’de”, **Nokta**, 28 Mayıs 1989, s.64-65.

²⁸⁶ Ümit Bayazoğlu, “Ajda’nın Estetik Evrimi”, **Nokta**, 7 Kasım 1992, s.64-68.

²⁸⁷ Ayşenur Arslan-Mehmet Güç-Rasime Hazır, “Tombul Güzeldir”, **Nokta**, 12 Mayıs 1991, s.20-26.

²⁸⁸“Ve Kadın Yaratıldı”, **Nokta**, 23 Haziran 1991, s.42.

²⁸⁹“İman”dan Değil Güzellikten”, **Nokta**, 23 Haziran 1991, s.44.

²⁹⁰“Cazibenin Silahı”, **Nokta**, 23 Haziran 1991, s.46.

²⁹¹“Tel Tel Çekicilik”, **Nokta**, 23 Haziran 1991, s.50.

²⁹²“Koku Sevmek Gibidir, Azı Yetmez...”, **Nokta**, 23 Haziran 1991, s.52.

kullanılmasına rağmen bu tip reklamların artışına dikkat çekmiştir. Çiftçi, yaşanan bu durumun sebebi olarak tepkisizliği ve İslam'dan uzaklaşılmasını göstermiştir. Birçok kadının bu tip reklamlardan etkilendiğini ve reklamdaki gibi bir hayatı yaşamak adına evinden kaçtığını bildirmiştir. Çiftçi, reklam ajansları ile yaptığı görüşmelerde kültür seviyesi düşük olan kadınların para kazanmak amacıyla bu ajanslara başvurduğu sonucuna ulaşmıştır²⁹³.

Kadın cinselliği, reklamlarda ve dergi kapaklarında kullanılmış, kadın vücudu hem meta olarak sergilenmiş hem de farklı bir açıdan kadınlara belli başlı bir güzellik anlayışı empoze edilmeye çalışılmıştır.

Basın-kadın etkileşimine Fatma Karabıyık “Basındaki Kadın Anlayışı” yazısı ile katkıda bulunmuştur. Karabıyık, gazete ve dergilerin, moda ve ünlü kadınlarla ilgili haberlere yer verdiğini ve bu şekilde kadının tüketime itilip ancak bu yolla mutlu olabileceği mesajının verildiğini belirtmiştir. Gazete ve dergilerin bu yöndeki sunuş biçimi ile kadını, erkek okuyucuların gözünde nesneleştirdiğini, bu durumun ise kadın ve erkeğin birbirlerini algılama noktasında bir zayıflığa yol açtığını ifade etmiştir. Bu tip yayınlarla kadın ve erkeğin karşı karşıya getirildiğinin, eğitimsiz kadına, basında gösterilen aldatan, hırsızlık yapan ya da kumar oynayan kadın örnekleri ile evin dışına çıkması mesajının verildiğini, eğitimli kadının ise feminizme yönelmesinin teşvik edildiğini vurgulamıştır. Karabıyık, bu noktada feminizmi, kadın olmayı reddetmek, kadın olmanın getirdiği fiziksel özellikleri kabul etmemek olarak tanımlamıştır. Feminizm ile sorunlu kadınların ortaya çıkacağını, özellikle 1980 tarihinden sonra annelik rolünün küçümsenmeye başladığını buna evlilik konusunun da dâhil olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde haber yapan gazete ve dergilerin, Türkiye’deki kadına yönelik konuları işlemediğini ancak bu kadına dair haber yapıyorlmuşçasına, kadına yazının başında anlatıldığı gibi mesajların verildiğini ve ihtiyacı olmayan şeylerin ihtiyaç gibi sunulduğunu, Türkiye’deki kadının gerçek ihtiyacının ne olduğu ve buna yönelik ne yapılması gerektiği konusunda ise yardımcı olmadığını vurgulamıştır²⁹⁴.

Hatice Öncül “Kozmetikler Ve Saç Boyaları Hakkında” başlıklı yazısı ile kadına birçok noktada etkide bulunan etmenlerin başında kozmetik sektörünün geldiğini ve

²⁹³ Halise Çiftçi, “Reklamın Paket Kağıdı; Kadın”, **Kadın ve Aile**, Ağustos 1986, s.6-7.

²⁹⁴ Fatma Karabıyık, “Basındaki Kadın Anlayışı”, **Kadın ve Aile**, 15 Aralık 1988, s.21.

bu sektörün, kapitalizmin bir ürünü olduğunu belirtmiştir. Kadının bu şekilde nesneleştirildiğini ve erkek için seyir malzemesi haline getirildiğini daha önceki yazılarda olduğu gibi ifade etmiştir. Kozmetik konusunu güzellik uzmanı ile görüşen Öncül, “Güzellik Uzmanı Olaya Nasıl Bakıyor?” alt başlığı ile konuya değinmiştir. Öncül, bir kadının makyaj yaparken hangi psikoloji içerisinde olduğu sorusunu yöneltmiştir. Uzman, bu soruya makyaj yapan bir kadının aşâğılık duygusu taşıdığı, özgüveninin olmadığı ve kendisini kozmetik malzemeleri ile gizlemeye çalıştığı yanıtını vermiştir. Kadının makyaj yapmasının altında kendini erkeğe beğendirme isteğinin yattığını, ergenlik çağında olan kızların ise kendilerini kabul ettirme duygusu ile makyaj yaptığını eklemiştir²⁹⁵.

Öncül’ün, kadının kozmetik sektörü tarafından tüketime itildiğini belirttiği gibi Dr. Gülhan Cengiz’de “İhtiyaca Göre Alıp İhtiyaca Göre Kullanalım” başlığı ile kadının hazır giyime yönetildiğini ve ihtiyaç dahilinde olsun ya da olmasın tüketim odaklı yaşadığını belirtmiştir. Cengiz, kadının dikiş dikebilmesi halinde istediği ürünleri daha ucuza mal edebileceğini eklemiştir²⁹⁶.

Radyo-televizyon, dergi ve gazete gibi iletişim kanalları ile kadının hem kendisi ile ilgili olan hem de olmayan ürünlerde satış yöntemi olarak kullanıldığının altı bir kere daha “Medya Kadını Nereye Sürüklüyor?” başlıklı yazı ile çizilmiştir. İzleyenleri ya da okuyanları etkilemek amacıyla kadının malzeme haline getirildiği anlatılmıştır²⁹⁷. Bu yazının yer aldığı sayıda “Medyada Kadın” başlıklı yazı ve “Reklamcılık Sektörü Ve Kadın”, “Basında Pornografi”, “Televizyonda Kadın” alt başlıkları ile aynı temaya yer verilmiştir²⁹⁸. “Reklam ve Sömürülen Kadın” başlıklı yazı ile de aynı görüş desteklenmiştir²⁹⁹.

Örtünen kadınların da bu tüketim algısının etkisi altında bırakılmaya çalışıldığı, tesettüre uygun şekilde giyim ürünlerinin üretilmesi ile bu yöne çekildiği belirtilmiştir. Hicab giyim, Vildan giyim, Hilve giyim, Tekbir giyim gibi Müslüman kadının kıyafet ihtiyacını gören firmalardan bahsedilmiş, ancak estetik olmak

²⁹⁵Hatice Öncül, “Kozmetikler ve Saç Boyaları Hakkında”, **Kadın ve Aile**, 15 Mart 1992, s.34-37.

²⁹⁶Dr. Gülhan Cengiz, “İhtiyaca Göre Alıp İhtiyaca Göre Kullanalım”, **Kadın ve Aile**, 15 Temmuz 1993, s.12-13.

²⁹⁷“Medya Kadını Nereye Sürüklüyor?”, **Kadın ve Aile**, 15 Ağustos 1993, s.7.

²⁹⁸Hatice Öncül, “Medyada Kadın”, **Kadın ve Aile**, 15 Ağustos 1993, s.8-10.

²⁹⁹Ramazan Yaşar, “Reklam ve Sömürülen Kadın”, **Kadın ve Aile**, 15 Ağustos 1993, s.12-14.

isterken dini ölçülere uyması gerektiği hatırlatılmıştır³⁰⁰. Yılmaz'ın tesettür ve moda bağlamında değindiği noktalar önemlidir. Yılmaz, yaptığı değerlendirmede “... kadın tesettürünün moda bağlamına yerleştirilmesi, kadınların bugüne kadar tesettür üzerinden ‘yeterince modern görülmedikleri’, ‘estetik olmadıkları’ gerekçesiyle dışlanmaları hatta ‘kara fatma’, ‘ninja’, ‘sıkmabaş’ gibi aşağılayıcı tanımlamalarla kendilerini çirkinleştirmeye dönük kullanılan üsluba karşı da rövanşist bir anlayış içermektedir. Yeni görünüm, tesettür sınırları içinde günün moda giysilerinin giyilebileceğine, günün güzellik kriterlerine uygun estetik anlayışının tesettür içinden de geliştirilebileceğine ilişkin bir anlayış değişikliğinin göstergesidir.”³⁰¹ Tesettürün ön plana çıkışının alt yapısını vermiştir. Kadın ve Aile dergisi örtünen ancak aynı zamanda modayı takip eden kadınların varlığına ve bu noktada gelişen sektöre inanamaz iken Yılmaz bu durumu kadınların tüketime itilmesinden ziyade farklı ve güçlü sebepler ile açıklamıştır. İslami çevrelerin içine düştüğü bu hal tüketimi de beraberinde getirmiştir.

Nokta dergisi her ne kadar günceli takip edip kadınları giyimden kozmetiğe, cilt bakımında spora kadar bilgilendirse de Kadın ve Aile dergisi, kadın adına çok daha can alıcı olan bir konuya değinmiş, kadının meta olarak kullanılmasını sıkça eleştirmiştir. Bu konuda kitle iletişim araçlarının etkisini göz ardı etmemiş, yanlışlarını vurgulamıştır. Ancak yukarıda örnekleri verilen bazı yazılarda moda ya da kozmetik ile alakadar olan kadınlar için ve bu kadınların etkileri adına kullandığı dil sağlıklı değildir. Şunu belirtmekte fayda var ki kendini sol görüşte ya da solun herhangi bir geleneğinde konumlandıran iletişim araçlarının birçoğu satışları, okumaları ya da izlenmeleri arttırmak adına kadını bu yönde kullanmış, Nokta’da ise örneklerine sıkça rastlanmıştır. Bu nedenle kadını meta olarak kullanmanın ne bir ideoloji ile ne de bir kavram ile ilgisi olmadığını altını çizmek gerekmektedir. Evliliğin, çalışma hayatının, siyasetin ya da modanın kadın açısından ideoloji ile bir bağlantısı olduğu açıktır ancak çalışma boyunca taranan dergiler de görülmüştür ki kadının cinsel obje haline getirilmesi her daim demokratik olması ile övünen sol görüşün ürünü olmuştur. Bu nedenle kadını meta olarak kullanmanın ideolojilerden, kavramlardan bağımsız bir tercih meselesi olduğu düşünülmektedir.

³⁰⁰“Giyiniyoruz Ama...!”, **Kadın ve Aile**, 15 Temmuz 1994, s.7.

³⁰¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.193-194

2.8. KADIN DERNEKLERİ

Osmanlı yenileşme sürecinde Türk kadını bölümünde, kadın derneklerinin tarihsel geçmişine yer verdikten sonra söz konusu dönemlerde kadının dernek faaliyetlerine devam ettiği iki dergi üzerinden de okunmaktadır. Derneklerin hangi amaçlarla kurulduğuna ve hizmetlerine değinilmiş, bu noktada yer verilen dernekler, dergilerin bakış açılarına göre değişiklik göstermiştir. Kadın ve Aile'nin, kadınların dernek faaliyetlerine Nokta'ya göre daha fazla ilgi gösterdiği görülmektedir. Kadın ve Aile, kadınların dernek kurmasının önemini bu şekilde defalarca dile getirmiştir.

Dergi bu yönde kadın dernekleri ile görüşmeler gerçekleştirmiş, hem derneklerin amaçlarına ve faaliyetlerine değinmiş hem de kadının sosyal hayattaki varlığına nasıl baktığına yer vermiştir. “Hanımların Sesi Derneği İle Röportaj” başlıklı yazıda var olan dernekler arasında Müslüman kadını temsil eden bir dernek olmadığı, bu nedenle kurulduğu hakkında bilgi verilmiştir. Müslüman kadının potansiyelini ortaya çıkarmayı hedefledikleri, kadınlar arasında sosyal yardımlaşmayı sağlayıp, öğrencilere burs vermek istedikleri üzerinde durulmuştur³⁰². “Hale Hanımlar Derneği Başkanı İle” başlıklı yazıda da dernek başkanı ile röportaj yapılmış ve derneğin sosyal yardım faaliyetlerine ağırlık vermek istediği belirtilmiştir³⁰³. “Erzurum Kübra Hanımlar Derneği Başkanı Halime Pençe: Daha Yapacak Çok Hizmetimiz Var” başlıklı yazı ile derneğin, öncelikle çocuklar için açtığı kreşten ve üniversitede okuyan kız öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında yardımcı olmak istediğinden bahsedilmiştir. Dernekte çalışacak gönüllü kadınlara ihtiyaç olduğu üzerinde durulmuş ve Erzurumlu kadınlar faaliyete davet edilmiştir³⁰⁴. “Elazığ Sara Hatun Hanımlar Çevre Kültür Derneği Başkanı Asiye Alemdar: Önemli Olan Zor Anlarda Hizmet”³⁰⁵ ve “Hale Hanımlar Derneği Başkanı Tülay Songül: Devir, Hizmet Devri”³⁰⁶ başlıklı yazılar ile de dernek başkanları ile görüşmeler yapılmış ve aynı ifadeler desteklenmiştir.

³⁰²Nahide Kurtay, “Hanımların Sesi Derneği İle Röportaj”, **Kadın ve Aile**, 15 Nisan 1988, s.31-32.

³⁰³“Hale Hanımlar Derneği Başkanı İle”, **Kadın ve Aile**, 15 Eylül 1988, s.37.

³⁰⁴Meleksima Ballı, “Erzurum Kübra Hanımlar Derneği Başkanı Halime Pençe: Daha Yapacak Çok Hizmetimiz Var”, **Kadın ve Aile**, 15 Şubat 1995, s.40.

³⁰⁵“Elazığ Sara Hatun Hanımlar Çevre Kültür Derneği Başkanı Asiye Alemdar: Önemli Olan Zor Anlarda Hizmet”, **Kadın ve Aile**, 15 Mayıs 1995, s.43.

³⁰⁶Elif Ayhan, “Hale Hanımlar Derneği Başkanı Tülay Songül: Devir, Hizmet Devri”, **Kadın ve Aile**, 15 Nisan 1996, s.40-41.

Nokta dergisi de dernek konusuna “Söyleşi/ Yaşar Hoca” başlığı ile değinmiş, İlim ve Hizmet Vakfı’nın başkanı Yaşar Hoca ile görüşme gerçekleştirmiştir. Yaşar Hoca’nın, kadınlar için Kuran kursu açtığından, 250 tane öğrencisinin 14 tane ise yetiştirdiği hocasının olduğundan, derneği hem kendi maddi imkânları ile kurduğundan hem de Korkut Özal’dan destek gördüğünden bahsedilmiştir. Yaşar Hoca, İslami çevrelerin kendisini kadın olduğu için sevmediklerini ifade etmiş ve dergi bu cevap karşısında Hoca’ya kadın hakları konusunda ne düşündüğünü sormuştur. Hoca, feminizmi desteklemediğini, siyasi partilerin kadın kollarının da kadın haklarına dair herhangi bir ilerleme kaydetmediğini aynı zamanda kadınların çalışmasına da karşı olduğunu belirtmiştir. Evli kadınların kocasının sözünden çıkmayıp kanaatkar olması gerektiğini de vurgulamıştır. Son olarak, Semra Özal ile ilgili görüşlerini ifade eden Hoca, Özal’ın vakıf faaliyetlerini sevdiğini söylemiş ancak Özal’ın kusurlu olan yanlarına zaman zaman kızdığını, bir kadının yapısında zaten taşkınlıklar olduğunu belirtmiştir³⁰⁷.

Nokta, İslami görüşün içinden gelen Yaşar Hoca’nın dernek faaliyetlerine değindikten sonra “Feminizm/Kadın Evleri” başlığı ile bu sefer farklı görüşten bir faaliyete yer vermiştir. Kadınların, sadece kendilerine özel hem paylaşmak hem dayanışmak hem de örgütlenmek adına kadın evleri kurduklarına değilmiş ancak bu evlerin herhangi bir yöneticisinin olmadığı bu nedenle dernek tipinde sayılmadığı belirtilmiştir. 1989 yılında yer verilen bu yazıda, o ana kadar bu evlerin sadece İstanbul’un farklı üç bölgesinde bulunduğu bilgisi verilmiştir³⁰⁸.

Yukarıda değinilen Semra Özal’ın vakıf faaliyetinin detaylarına Nokta’nın farklı bir sayısında yer verilmiştir. Özal’ın “Türk Kadını Tanıtma Vakfı” ve bu vakıfta bulunanlara verilen isim olarak “papatyalar” ile sanılanın aksine kadının siyasi hayatının başlamadığı belirtilmiş, Osmanlı döneminin vakıf faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. “Papatyalar” ile başlayan sürecin ise Bedrettin Dalan’ın “prenseleri” ile devam ettiğine değinilmiştir. Dalan, *“partiye ne kadar bayan girerse Türkiye’de siyasetin nazikleşmesi, kibarlaşması ve daha iyiye gitme şansı o kadar artacaktır”* demiş ve Demokrat Merkez Partisi’nin (DMP) dağılmasına rağmen “prenseleri” sayesinde bağımsız olarak bir arada kalmaya devam ettiği

³⁰⁷ Figen Akşit-Ayda Özlü Çevik, “Söyleşi/Yaşar Hoca”, **Nokta**, 10 Nisan 1988, s.19-21.

³⁰⁸ İnci Özkan, “Feminizm/Kadın Evleri”, **Nokta**, 31 Aralık 1989, s.80-81.

belirtilmiştir. Dalan, bu açıdan etrafında bulunan kadınları kullandığı yönünde eleştiri almıştır³⁰⁹.

Kadın ve Aile dernek faaliyetlerine oldukça önem vermiş ve her fırsatta hem var olan derneklere değinmiş hem de dernek kurulması adına teşvik edici olmaya çalışmıştır. Kadın ve Aile dergisinin kadınları her fırsatta dernek kurmaları yönünde teşvik etmeye yönelik yer verdiği yazıların aksine Nokta dergisi sadece gündemde olan derneklere ve faaliyetlere değinmiş ancak daha tarafsız bir açıdan yaklaşım var olanı aktarmıştır.

³⁰⁹ Şükran Özçakmak, “Dalan’ın Prensesleri”, **Nokta**, 15 Ocak 1994, s.38-39.

3. BÖLÜM

İKİ DÜNYA GÖRÜŞÜ EKSENİNDE ELEŞTİRİLER- TARTIŞMALAR VE ANLAŞMAZLIKLAR

Seküler ve muhafazakar çizginin ayırt edilebileceği alanı sağlayan Kadın ve Aile ile Nokta dergisi, gündeme dair bilgi verirken aynı zamanda hem farklı kadın temsillerini hem de kadın figürünün nasıl yansıtıldığını sunmuştur. Seküler ve muhafazakar ayırımında konuyu ele almak yani; Türkiye genelinde kadınları ya muhafazakar ya da liberal olarak kategorize etmek elbette herkesi kapsamamaktadır. Ancak dergilerin düşünce yapıları ve hitap ettikleri kitlelerin bu yönde altını çizmeleri; hem Türkiye’de yaşanan görüş ayrılıklarını hem de kadın imajı bağlamında konuya nasıl baktıklarını ortaya koymaktadır. Nokta dergisi, gündemde olup biteni siyasi, ekonomik, sosyolojik açılardan verirken gerek satır aralarında gerekse açık bir biçimde kadına dair -bazen gerçek bir olay ya da durum bazen sadece bir düşünce bazen bilinçaltı bazense bir görüntü- bir tablo oluşturmuştur. Derginin, bu tabloyu -daha çok satabilmek ya da fark edilmek için kapağında kullandığı kadın fotoğrafları hariç- bilinçli bir şekilde oluşturmadığı açıktır ancak bu haliyle kadın çalışmaları adına dönem içerisinde oldukça ilginç veriler sunduğu gözlemlenmektedir. Kadın ve Aile dergisi ise adında içeriğini belli ettiği üzere kadına dairdir. Ancak dergi aile kavramını sadece kadın ile eşdeğer tutmaktadır ve bunu hem ismiyle hem de içeriğiyle belli etmektedir. İslami düşünce ekseninde gelişen dergi, sıkça aileden bahsetmekte ancak genel itibarıyla ailedeki pek çok sorumluluğu kadına yüklemektedir. Erkekten bahsedilen kısa anlarda dahi ima yoluyla kadın hep vardır ve bir şekilde düzenden sorumludur. Farklı ideolojilerin gerçekteki yansımalarını okuyabileceğimiz Kadın ve Aile ile Nokta dergisi bu nedenle kıymetlidir. Ancak bu iki dergide savundukları değerlerle yer yer çatışmış ve farklı görüntüler sunmuştur. Tüm bu nedenlerle çalışmanın dönemi içerisinde iki ideolojinin geçirdiği evreleri kadın bağlamında okuma ihtiyacı duyulmuş ve bu noktada hem yaşanan tarihsel gelişmelere, hem geçirilen sosyolojik dönüşüme, hem de açığa çıkan çelişiklere daha yakından bakmak amacıyla üçüncü bölüm oluşturulmuştur.

3.1.KADIN İMAJI BAĞLAMINDA SEKSENLER SONRASI TÜRKİYE'SİNE KISA BİR BAKIŞ

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) spikeri Mesut Mertcan 12 Eylül 1980 günü darbeyi haber eden bildiriye okumuş ve bu durum, yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Sokağa çıkma yasağı ile birlikte ülke sessizliğe gömülmüş, Kenan Evren ise o sırada darbenin nedenlerini ilk kez televizyon ekranında açıklamıştır. Dönemin siyasileri Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit sürgüne gönderilmiş, partiler kapatılmış demokrasi sekteye uğratılmıştır.

Kenan Evren, 1982 Anayasasına giden süreci, Afyon'da yaptığı bir konuşmada “*O Anayasa bize bol geldi, içinde oynamaya başladık, oynaya oynaya 12 Eylül'e geldik*” sözleriyle özetlemiştir. Bu noktada amaçlananın 1961 Anayasasının getirdiği bir takım özgürlüklerin törpülenmesi olduğu görülmüştür. 1982 Anayasasını hazırlayan siyasi anlayış, bu özgürlükleri siyasi anlaşmazlıkların sebebi olarak görmüş, yürütme organını güçlü kılmayı hedeflemiştir³¹⁰.

Aradan geçen iki yılın ardından 1982 Anayasası beklenmedik bir oy çokluğu ile kabul edilmiş ve Kenan Evren Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. 1983 yılına gelindiğinde ise yasaklanan siyasi faaliyetler yeniden başlamış ve seçim gerçekleştirilmiştir. Ancak serbest bırakılan siyasi faaliyetler Milli Güvenlik Konseyi'nin yoğun kontrolü altında tutulmuş, konsey herhangi bir sebeple uygun görmediği partiyi kapatmıştır. Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Bağımsız Türkiye Partisi (BTP), DYP ise bu süreçte kapatılan partiler arasında yer almıştır. 1983 seçimleri ile birlikte Turgut Özal'ın başkanlığını yaptığı ANAP iktidara gelmiş ve Özal hükümeti kurmuştur.

6 Kasım 1983 Genel Seçimleriyle çok partili hayat yeniden başladığında büyük ölçüde tamamlanmış bir siyasi restorasyonun yanında, devam etmekte olan iktisadi ve kültürel restorasyon sürecinin etkileri yoğun biçimde hissedilmiştir³¹¹.

Bir dönem öncesinde Süleyman Demirel hükümeti Özal'ın müsteşarlığında 24 Ocak kararları ile Türkiye için reform niteliğinde olan kararlara imza atmış, finansal serbestleşmeyi sağlamış, özelleştirmeleri getirmiş ancak bu kararları destekleyecek

³¹⁰ S. Aydın- Y. Taşkın, **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul, 2018, s.333.

³¹¹ Aydın- Taşkın, **a.g.e.**, s.347

kurumları oluşturmadığı için dışarıya yapılan bu sert geçiş uzun vadede sorunlara yol açmıştır. Türkiye'nin dışarı sert ve hızlı açılımı Türkiye'ye birçok ürünün girmesini sağlamış ancak alım gücü düşmüş ve gelir dağılımında sıkıntılar yaşanmıştır.

Özal, Türkiye'nin 1983 ve 1993 yılları arasında hem başbakan hem cumhurbaşkanı olarak varlık göstermiş, Milli Görüş'e yakın durmuş, milliyetçi-muhafazakâr kesimin içinden gelerek devlet kademelerinde rol alabilmiş, bu yönüyle dönemin askerleri tarafından da ciddiye alınmış ve öne çıkabilmiştir. Öne çıkabilmesini ise küreselleşen dünyanın ekonomik gidişatına hâkim olan yenilikçi yapısına borçlu olmuştur. Başkanı olduğu ANAP'ta aynı şekilde bu özelliklerin etrafında şekillenmiştir. Özal, başbakanlığının 1983-1987 döneminde ve 1989-1993 yılları arasında sürdürdüğü cumhurbaşkanlığı süresince ANAP'ı merkez sağ gelenekten almış ve liberal-muhafazakâr çizgiye taşımıştır. Özal, hem sol kesime ait görülen özgürlük, değişim, yenilikçilik gibi değerleri benimsemiş ki bundan dolayı ilerici muhafazakar bir çizgide görülmüş hem de tüm bu değerlere Batılı sayılan dönüşüm ve vizyon kelimelerini eklemiştir³¹².

Nurdan Gürbilek, Türkiye'nin 1980'li yıllarını “*sözün bastırılması*” ve “*söz patlaması*” şeklinde tanımlamış, ANAP'ın Türkiye'de bir ilk gerçekleştirdiğinden söz etmiş ve ikiye ayırdığı bu dönemden bahsetmiştir. İktidarın getirdiği yasaklarla beraber bastırılan bir kamusal alan ve o döneme kadar görülmemiş bir şekilde varlık gösteren, herhangi bir merkeze bağlı olmayan dağınık ve kendiliğinden gerçekleşen söz patlaması. Gürbilek, bu dönemde cinsel yönelimler ile ilgili sınıflandırmaların, belli başlı kuşakların zamansal olarak ayrıştırılmasının ve en önemlisi özel hayat olarak adlandırılan alanın ilk defa gündeme geldiğinden bahsetmiştir. Patlama yaşanan bu alanların kaynağını ise bağımsız bir şekilde özgürleşme ve bireyselleşme isteğinden aldığını ifade etmiştir³¹³.

Gürbilek'in sözünü ettiği özgürleşme ve bireyselleşme söyleminin en çok hissedildiği alanlar; sinema, müzik ve kitle iletişim araçları olmuş, darbe sonrası Türkiye film yapma konusunda yaşanan yasaklar ve kültürel iklim sebebiyle boşluğa düşmüş çareyi ise kadın temalı filmler yapmakta bulmuştur. Kadın merkezli filmler

³¹²Bora, a.g.e., s.404-405

³¹³Nurdan Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak*, Metis Yay., İstanbul, 2011, s.21-23.

böylece gündeme gelmiştir. Atif Yılmaz'ın yönetmen koltuğunda oturduğu 1983 tarihli Mine filmi, odağına evli ve mutsuz bir kadını almış, kadının kendi içinde düştüğü açmazlara, istek ve beklentilerine yer vermiştir. Ancak merkezinde bir kadın olan bu filmde kadın tek başına ne istediğini ne beklediğini bilmeyen ve yine başka bir erkeğin hayatına girmesi ile bu açmazları çözebilen bir varlık olarak gösterilmiştir. Yılmaz, kadın temalı filmlerine 1984 Dağınık Yatak, 1985 Dul Bir Kadın, 1985 Adı Vasfiye, 1986 Asiye Nasıl Kurtulur, 1986 Ah Belinda, 1987 Hayallerim Aşkım ve Sen, 1989 Ölü Bir Deniz ile devam etmiş, farklı açılardan kadının bireyselleşmesini konu edinmiştir.

Nokta dergisi yukarıda bahsi geçen Mine, Hayallerim Aşkım ve Sen, Ölü Bir Deniz filmlerinin başrolünde olan Türkan Şoray ile bir röportaj gerçekleştirmiş ve Türkiye'de kadın temalı filmlerin artışından söz edilmiştir. Özellikle Atif Yılmaz sinemasının kadını odağa almasında yaşanan hareketliliğe vurgu yapılmış bu konu derginin de dikkatini çekmiştir. Şoray, kadın temalı filmlerin artışını toplumda yaşanan dönüşümün bir yansıması, seyircinin değişimi ve kadının bilinçlenmesi olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirmesini "*artık kadına farklı bir gözle bakılıyor*" sözleri ile desteklemiştir. Şoray, kadın cinselliğinin artık gündeme getirilmeye başlandığını ancak bu kez de kadının cinselliğini odağa alan filmler yapıldığını, bunun gündeme gelmesinin önemli bir konu olduğunu belirtmiş fakat kadının yaşadığı sıkıntıların sadece bu konu ile sınırlı gösterilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirilmiştir³¹⁴.

Nokta dergisi oyuncu Şahika Tekand ile gerçekleştirdiği röportajda kadın temalı filmlere dair de bir soru sormuş ve Tekand'ın düşüncelerini kaleme almıştır. "*Şu ünlü "kadın filmleri" furyası hakkında düşünceleriniz neler?"* sorusu karşılığında Tekand, bu tanımlamanın başlı başına komik olduğu cevabını vermiş, sebebini ise yaşamın içinde yer alan kadın ve erkeğin insan olarak bir arada yer alması ile ortaya gerçekçi bir tablonun çıkabileceğini belirterek açıklamıştır³¹⁵.

Darbe öncesi Türkiye'de yaşanan erotik film patlamasında görmeye alışık olunan kadına, darbe sonrasında kendi ayakları üzerinde duran, odağında kendi beklentileri ile bilinçli olan, eğer kendi istediği hayatı seçemiyor ya da yaşayamıyorsa da

³¹⁴ Serhat Öztürk, "Söyleşi/Türkan Şoray", **Nokta**, 2 Ağustos 1987, s.64-65.

³¹⁵ Serhat Öztürk, "Söyleşi/Şahika Tekand", **Nokta**, 23 Ağustos 1987, s.64-65.

sebebinin toplum baskısı olarak gösterildiği filmler aracılığı ile bakılmıştır. Yılmaz'ın toplum baskısına sıkça yer verdiği filmlerinden bir yönüyle ayrılan ve farklı bir çizgisi olan filmi ise 1984 tarihli Bir Yudum Sevgi olmuştur. Evli ve 4 çocuklu bir kadının yaşantısına değindiği filmde kadının içinde bulunduğu sıkıntılardan toplum baskısına meydan okuyarak çıkışını odağa almıştır. 1988 yılında Duygu Asena'nın çok ses getiren Kadının Adı Yok kitabı filme uyarlanmış ve yönetmenliğini Yılmaz yapmıştır. Yılmaz, 1990'lı yıllara gelindiğinde de kadın temalı filmlerine devam etmiş bu kez 1994 yılında Gece, Melek ve Bizim Çocuklar filmi izleyici ile buluşmuştur. Kadın açısından daha önceki filmlerinde işlediği konuları bu defa daha sert bir dil ile ele almış ve gerçekçi bir bakış açısı yakalamıştır. Kadının bireyselleşmesini, sorunlarını, cinselliğini, özgürleşmesini, toplumda karşı karşıya kaldığı problemleri odağına alan filmler bunlarla sınırlı kalmamıştır. Mahinur Ergun, 1989 yılında Medcezir Manzaraları filmi ile çalışan bir kadını merkeze almış, ancak izleyici çalışan bir kadının kendinden güçlü bir erkeğe ne denli bağımlı kaldığını ve bu bağımlılığın onu hangi durumlara düşürdüğünü, şiddet gördüğünü izlemiştir. 1992 tarihli İrfan Tözüm'ün Cazibe Hanımın Gündüz Düşleri ve Yavuz Özkan'ın İki Kadın filmi, Özkan'ın 1994 tarihli Bir Sonbahar Hikâyesi ve Ergun'un Ay Vakti filmi, Tözüm'ün 1996 tarihli Mum Kokulu Kadınlar filmi, Tomris Giritlioğlu'nun 1999 tarihli Salkım Hanım'ın Taneleri kadın odaklı filmler arasında yer almış ve farklı bakış açıları ile kadına dair konular işlenmiştir. Nokta dergisi filmlerde yaşanan bu hareketliliği gündemine almış ve yukarıda bahsedilen bazı filmlere “Yerli Sinema 93-94”³¹⁶ başlığı ile yer vermiştir. Aynı şekilde yukarıda yer verdiğimiz kadın yönetmenleri de unutmayan Nokta dergisi bu artışa değinmiş ve hem yönetmenlerinden hem de filmlerinden “Yeşilçam'ı Kadın Yönetmenler İstila Etti”³¹⁷ başlığı ile kaleme almıştır. Türkiye'nin Turgut Özal'lı yıllarında kadın konusu farklı mecralarda bu şekilde daha çok gündeme gelmeye başlamış ve eşi Semra Özal da bir kadın figürü olarak sıkça gündemde ki yerini almıştır. Özal, hem sosyete ile olan arkadaşlıklarıyla hem siyasi ilişkileriyle hem de yaşam tarzıyla gündemde kalmayı başarmıştır. Diğer lider eşlerine göre daha farklı bir kadın imajı çizmiş ve adeta magazinsel bir figür olarak da dergilerde adından sıkça söz

³¹⁶ Mehmet Atak, “Yerli Sinema 93-94”, **Nokta**, 21 Ağustos 1993, s.82-89.

³¹⁷ Mehmet Atak, “Yeşilçam'ı Kadın Yönetmenler İstila Etti”, **Nokta**, 16 Ekim 1993, s.52-54.

ettirmiştir. Buradaki magazinsel figür tanımlaması basında merak edilen kişi anlamında kullanılmıştır. Basının Özal'a duyduğu ilgi sadece bu sebepten ve renkli kişiliğinden kaynaklanmamış, siyasi faaliyetlerine ve kurduğu Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfına da yer verilmiştir.

Nokta dergisi Özal'a "İktidar/Özal Ailesi ve Danışmanları" başlığı ile değinmiş, Turgut Özal'ın geçirdiği kalp ameliyatı sonrası Semra Özal'ın konumuna ve değişimine bakılmıştır. Aslında Özal'ın konumu değişmemiş sadece eşinin ameliyatı sonrasında daha etkin hale gelmiştir. Dergide de Özal'ın öncesinde de dinamik olan yapısının altı çizilmiş bu yapıya bir de politik yönü eklenmiştir. Dergi, Özal'ı "sadece başbakanın aktif, liberal ve kendine güvenli başbakan eşi değil, başlı başına bir politik ağırlık merkezidi" şeklinde tanımlamıştır. Dergi, ayrıca önceki yıllarda da Özal'ın konumuna değinmiş, "Başbakan'ın ardında yürümeyi reddedip hep yanında yer alan Bayan Özal, şimdi yarım adım öne geçiyor ve Türkiye Cumhuriyet tarihinde "en etkili başbakan eşi" konumuna yükseliyordu" şeklinde ifade etmiştir. Dergide, Özal'ın artan siyasi ağırlığına değinildikten sonra çeşitli zamanlardan faaliyetlerinin gösterildiği fotoğraf kullanılmış, bu fotoğrafların konusunu ise "kadını güçlendirmek için vakıf, ünlü Hasbahçe daveti, nikahsızlara medeni nikah ve bir kutlama" başlıkları oluşturmuştur³¹⁸.

Nokta, yer verdiği bu haberin devamında "Başbakan Eşleri" başlığı ile diğer siyasilerin eşlerine de değinmiş ancak Semra Özal'dan daha detaylı şekilde bahsetmiştir. Mevhibe İnönü, Nazmiye Demirel, Kamile Erim gibi başbakan eşlerinin yer aldığı yazıda bu isimlerin siyaset konusunda konuşmadıklarına dikkat çekilmiş, Rahşan Ecevit'in bu noktada farklı olan çizgisi ortaya konmuş siyaseten varlığı vurgulanmıştır. Gevher Talu, Melahat Gürsel, Reşide Bayar gibi isimlerin ise hem siyaseten hem de sosyete de herhangi bir etkilerinin olmadığından söz edilmiştir. Bu konuda Özal'a farklı bir parantez açılmış, konu ile ilgili olarak başbakan eşleri hakkında bilgi sahibi olan gazeteci İlhami Soysal ile görüşme yapılmıştır. O güne kadar Türkiye'nin 19 başbakanı olduğu, bunlardan bir tanesinin evli olmadığı, bir tanesinin de dul olduğundan söz edilmiş ve geriye kalan diğer başbakan eşleri arasında en farklısı Özal olarak gösterilmiştir. Soysal dergide verdiği röportajda Semra Özal'dan şu şekilde bahsetmiştir: "gelmiş geçmiş 17 başbakan eşi içinde,

³¹⁸"İktidar/Özal Ailesi ve Danışmanları", **Nokta**, 12 Nisan 1987, s.12-15.

bugün politikada olmasına, bir partinin genel başkanı bulunmasına karşılık Rahşan Ecevit de dahil, hiçbir başbakan eşi Semra Özal kadar popüler olmamıştır. Semra Özal'dan başka hiçbir başbakan eşinin puro içtiği, kravat takıp smokin giydiği, alaturka şarkıcılarla arkadaşlıktan öte dostluk kurduğu, gazete manşetlerinden inmediği, televizyon ekranlarından eksik olduğu günlerin yadınrganır hale geldiği de olmamıştır. Bayan Semra Özal, gerçekten “nev-i şahsına münhasır” bir “değişik” ve “renkli” başbakan eşidir ki bir benzerini daha göstermek olası değildir”³¹⁹.

Turgut Özal'ın vefatı ile birlikte Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olmuş ve DYP Kongresinde yapılan seçimlerde Tansu Çiller genel başkanlığa seçilmiştir. 1995 yılında yapılacak olan seçimlere DYP Tansu Çiller ile birlikte gitmiştir.

Nokta dergisi, “93'ün Genç Lider Adayları” başlığını verdiği haberinde Çiller'e değinmeden geçmemiş, Çiller'in yükselişine “*en güvendiği, kamuoyunda çizmiş olduğu, masum, temiz, batılı bir kadın imajı...*” sözleri ile yer vermiştir³²⁰.

Nokta farklı bir sayısında Çiller ile ilgili gelişmelere yer vermeye devam etmiş, “*Tansu Çiller DYP kongresinden Başbakan olarak çıktığı gün korkunç bir rüzgâr esmeye başladı... Çiller toplumdaki tüm güçlü rüzgârların önüne kattığı isimdi artık... Genç ve güzel bir kadındı... Türkiye’de genç ve güzel onbinlerce kadın vardı... Ama Çiller okumuş, kültürlü bir kadındı... Türkiye’deki kentli nüfusun hemen hepsinin çocukları için düşledikleri Robert College’den mezundu... Yine kentli ebeveynlerin paraları olsa da çocuklarını okutabilseler diye hayal ettikleri ABD’den mezun olmuştu... Çiller efsanesi bunla da bitmiyordu... Genç, güzel ve iyi okullardan mezun kadın aynı zamanda Boğaziçi Üniversitesine profesör’dü. Türkiye’de binlerce profesör, yüzün üzerinde de kadın öğretim üyesi vardı... Ama Çiller’in yüz hatları, çoğu profesörlerinkine benzemiyordu... Ciddi, asık suratlı, gözlüklerinin altından sert bakan suratsız öğretmen silüetinin çok uzağındaydı... Hep gülümseyen, gülümsedikçe de kadınlığı ve güzelliği ortaya çıkan bir görüntü sunuyordu... Çocukları için her türlü fedakârlığı yaparak bir Çiller modeli peşinde koşan milyonlarca ana-babanın yaşamlarındaki o mükemmel örnekti... Üstelik güzel bir evlilik yapmış, iki çocuk sahibi olmuş, eşiyle birlikte yine milyonlarca insanın oturmayı düşlediği Boğaz’da bir yalıda oturuyordu... Kısaca Çiller, Türkiye’nin*

³¹⁹“Başbakan Eşleri”, **Nokta**, 12 Nisan 1987, s.18-19.

³²⁰ Reha Muhtar, “93'ün Genç Lider Adayları”, **Nokta**, 16 Ocak 1993, s.30.

kentli toplumunun pamuk Prensesi gibiydi...Ama Türkiye'nin tüm bu gerçeklerin ötesinde çok daha büyük bir gerçeği vardı...O da bu ülkenin insanların yaşamlarında en çok istedikleri şeyin “adam yerine konmak” olduğu gerçeği idi... ”³²¹ süreci bu şekilde yorumlamıştır.

Reha Muhtar, *Nokta* dergisinin başka bir sayısında Çiller'in nasıl Başbakan olduğunu sorgulamış ve konu ile ilgili bir yazı kaleme almıştır. Öncelikle diğer adaylara göre genç olması üzerinde durmuş, yenilik ve değişiklik sembolü olarak var olmasının altını çizmiş ve son olarak kadın olmasını vurgulamıştır. Muhtar, Çiller'in Başbakan olmasını “*Genç, güzel, hoş ve bilgili bir kadını Başbakan seçen Doğru Yol Partisi, ancak bu şekilde ANAP'ta Mesut Yılmaz'ın estirdiği rüzgarların önüne set çekebilecekti... Yani Tansu Çiller'in Başbakan seçilmesinde “Kadınlığı” önemli bir rol oynadı... Çiller, tüm bu backgroundu ve kişiliği ile erkek olsaydı, bu kadar şanslı olmazdı... ”³²² Şeklinde değerlendirmiştir.*

Muhtar'ın Çiller ile ilgili yaptığı tüm bu tanımlamalar ister eğitilmiş olsun ister siyasetin içinde olsun isterse de göz önünde olan ünlü bir kadın olsun basın tarafından ciddiye alınmak için ya da basının kişinin yaptığı icraatlara salt insan olarak bakmak anlamında tarafsız olabilmesi için erkek olmanın gerekliliği olmuştur. Bu yönüyle bir kadın hem kamusal hem de özel alanda ne kadar yol kat ederse etsin basının gözünde cinsiyet ile ilgili olan kısım ön plana çıkmıştır. *Nokta* dergisi bu açıdan kadın ile ilgili var olan sorunları detaylı ve her yönüyle inceleyebileceğimiz aynı zamanda dönemsel olarak takip edebileceğimiz bir alan açmıştır.

İlerleyen zamanlarda da Çiller gündemden düşmemiş ve aynı bakış açısı devam ettirilmiş, her seferinde biraz daha fazla kadın olmasının altı çizilmiş hatta Muhtar'ın bir yazısı ile daha da ileri gidilmiştir. “Flört...” başlığını taşıyan yazıda Çiller'in NATO zirvesinde farklı siyasiler tarafından gördüğü ilgi üzerinde durulmuş, son zamanlarda birçok kişinin hangi siyasi liderin Çiller'e aşık olduğu sorusunun gündemde olduğu belirtilmiştir. Çiller'in bu noktada Batı bir etki bıraktığı ve bunun sebebinin yine kadın olması olduğuna değilmiş ve “*Çiller'den etkilenmemeleri olanaksız... Çünkü Çiller hem güzel, hem başarılı, hem de tamamen Batılı modern bir çizgiyle Müslüman ülkeye Başbakan olabilmiş bir kadın...*” sözleri ile

³²¹ Reha Muhtar, “Kadın Kokusu”, *Nokta*, 10 Temmuz 1993, s.24.

³²² Reha Muhtar, “Demir Lady”, *Nokta*, 31 Temmuz 1993, s.48-49.

desteklenmiştir. Ancak burada kullanılan flört kelimesinin farklı anlamlara gelmemesi gerektiği belirtilip bir etkileşim ve hoş ilişkiler kurmak anlamında kullanıldığı ifade edilmiştir³²³.

Muhtar bu noktada her ne kadar flört kelimesinin hangi anlamda kullanıldığı üzerinde dursa da sadece kadın olmasını ön plana çıkarmış ve aynı bakış açısı devam ettirilmiştir. Bir kez daha bir kadın en üst mevkilerde de çalışsa sadece kadına ait görülen özellikler öne çıkarılmıştır. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki kitle iletişim araçlarından beklenen pozitif ayrımcılık değildir. Aksine aynı konular ile ilgili bir erkeğe nasıl sorular soruluyor ise ya da bir erkek hangi yönleri ile ön plana çıkarılıyorsa kadın söz konusu olduğunda da bunun gözetilmesi beklenmektedir.

Birinci bölümde, 1980 sonrası süreçte kadın hareketinin geçirdiği değişim ve dönüşümü tarihsel gelişmelere dayanarak ele aldıktan sonra bu alt başlık, farklı bir bakış açısı geliştirerek sürece çok yönlü odaklanma amacıyla oluşturulmuştur. Türkiye'nin, 1980 sonrası süreci yukarıda bahsedildiği gibi iki özellik doğrultusunda gelişmiş ve farklı manzaralar ortaya çıkmıştır. Bu farklı manzaralar kadın ile ilgili konulara da yansımış ve hem dönemin kadın temalı filmlerine, burada yaşanan değişime hem de yine dönemin öne çıkan önemli iki ismine değinilmiştir. Türkiye'nin, 1980 sonrasında yaşadığı sürecin, kadın imajı açısından özellikle sinemada büyük değişimlere etki ettiği görülmektedir. Bu değişim aynı zamanda çalışmaya konu olan *Nokta* dergisine de yansımış bu nedenle de bu alt başlık altında bir parantez açılmıştır. Diğer taraftan yine bu dönemde *Nokta* dergisinde Semra Özal ve Tansu Çiller'in adının sıkça geçtiği görülmektedir. Öne çıkan ve tanınan bu iki ismin *Nokta* dergisinde nasıl geçtiğine, hangi yönleriyle ön plana çıkarıldığına dikkatli bakıldığında ise kadın imajının hangi yönde şekillendiğini görmek mümkündür. İkinci bölümde yer verilen alt başlıklar özelinde kadın konusuna dair yaşanan sıkıntıların, siyasetle bağlantısı olan iki kadının hem sunuluş biçiminde hem de Çiller röportajlarında açığa çıktığı görülmektedir. Çalışma boyunca kadın imajının hem oluşturulma hem de yansıtılma şekillerine değinirken bu bölüm, yansıtılma boyutunun somut bir örneğidir.

³²³Reha Muhtar, "Flört...", *Nokta*, 22 Ocak 1994, s.24.

3.2. KADIN İMAJI BAĞLAMINDA YÜKSELEN MUHAFAZAKARLIĞIN NOKTA DERGİSİNE YANSIMASI

Darbe, sağ kesimde yer alan partileri de vurmuş, siyasi yasaklar burada da vuku bulmuştur. Milli Selamet Partisi'ne (MSP) bağlı siyasetçiler tutuklanmış, radikal İslamcılık ise bu süreçte bastırılmış ve haliyle daha güçlü söylemlerle dönecek olmak üzere şimdilik bu mevzu kapanmıştır. Darbeyle birlikte yaşanan süreçte ise ılımlı dindarlık politikası yürütülerek bu boşluk kapatılmıştır. MSP'nin kapatılması ile beraber 1983 yılında ANAP kurulmuş, bir önceki dönemde MSP'de yer alanları çatısı altında toplamış, muhafazakâr-liberal kanatta yer alarak darbe sürecinde uygulanan rejimin değerleri ile hareket etmiştir. Milli Görüş hareketinin değerlerini devam ettiren RP ise 1984 seçimleri ile birlikte yeniden başlayan siyasi sürecini her seçimde biraz daha arttırarak ilerletmiştir. Bu ilerleme ile birlikte yüzde 10 barajını aşmış, bu başarıyı ise partiye kazandırılan hareket ile radikal İslam'ın da dönüşüme uğramasına borçludur³²⁴.

1994 yılına gelindiğinde yapılan yerel seçimlerde RP'nin İstanbul ve Ankara büyükşehir belediyeleri ile birlikte yaşadığı başarı Nokta dergisinin de dikkati çekmiş ve RP'ye nasıl bakıldığının sorgulandığı “Refah Medyanın Gülleri Solduracak mı?” başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır. Güngör Bayrak, Hülya Uğur, Songül Ülkü, Şahika Tekand, Serpil Barlas, Fulden Uras gibi sanat dünyasından isimlere görüşleri sorulmuş, Barlas hariç diğer isimler endişelerini dile getirmiştir. Ancak bu görüşmelerde dikkat çekici olan konu ile ilgili fikirleri sorulan kişilerin tanımlama biçimi olmuştur. Kişilerin o sürece kadar nasıl işler yaptıklarına yer verilirken fiziksel görünümleri sıkça betimlenmiş ve ön plana çıkarılmıştır³²⁵.

Refah Partisinin tarihsel gelişimine ve tarihçesine Nokta dergisinin ek bir sayısında yer verilmiş, dergi “*Refah'ın “iktidar yürüyüşü” kadınların partide aktif görev almaları ile başladı*” sözleri ile kadınların parti içerisinde ne denli önemli bir etkilerinin olduğunu altını çizmiştir. Refah Partisinin yükselişi ile ilgili Abdurrahman Dilipak'ın görüşleri sorulmuş ve “RP'nin Önlenemeyen Yükselişi Üzerine Birkaç Not” alt başlığı ile kaleme alınmıştır. Dilipak, partinin yeniliği ve değişimi simgelediğini, farklı yönlerde düşünenleri tek bir çatı altında

³²⁴Bora, a.g.e., s.475

³²⁵ Mehmet Atak, “Refah Medyanın Gülleri Solduracak mı?”, **Nokta**, 4 Haziran 1994, s.34-37.

toplayabildiğini, başörtüsü ile ilgili yaşanan olaylardan sonra inananların olumsuz etkilendiğini bu nedenle de halkın RP'ye yöneldiğini ifade etmiştir. Nilüfer Göle ile yapılan görüşme ise “Refah Seçmenine Kimlik Veriyor” alt başlığı ile verilmiştir. Göle, RP'nin geçirdiği dönüşümü farklılıkların birleştiriciliğinden ve dini bir söylemden milliyetçiliğe kayması ile tanımlamış, RP'nin, dönemi içerisinde seçmenine kimlik veren yegâne parti olduğunu bu nedenle bu dönüşüme gerek olmadığını belirtmiştir. Diğer partiler gibi RP'nin de “liberal yanılı” yaşadığını bu yanılığının ise geçirdiği dönüşümü parti bünyesine mankenleri katarak belli etmeye çalışması ile ortaya çıktığına değinmiştir³²⁶.

İlerleyen zamanlarda RP'nin geçirdiği değışim ve dönüşüm gözden kaçmamış, Nokta dergisinde yerini bulmuştur. Emel Ş. Baştürk kaleme aldığı “Refah’ın Kadın Milisleri “Hatibeler”” başlıklı yazısında “*Refah Partisi, yirminci yüzyılın değışim rüzgârlarını her kesimden insanı partiye üye yapıp tabanını genişleterek yakaladı. Bu yöndeki en büyük adımı da bugüne kadar sesi soluğu çıkmayan, günyüzüne pek çıkmayan kadınları, bilfiil siyasete sokarak attı. Şimdi kadınlar Refah Partisi'nin temel taşlarından birini oluşturuyor. Refah'ın, partiye girer girmez “adil düzen” eğitimi verilen “hatibeler” i, seçim olasılığının gündemde olduğu şu günlerde, seçim çalışmalarının startını verdi bile. “Hatibeler” kapı kapı dolaşıp parti politikasını anlatıyor, yeni üyeler toplamak için ev sohbetleri düzenliyor.*” sözleri ile RP'nin kadınlar üzerindeki ve kadınlarında RP üzerindeki etkisini anlatmıştır³²⁷.

İslamcı harekette yer alan kadınlar hem dergiler çıkararak hem entelektüel çevreler kurarak hem de günlük siyasetin içerisinde bulunarak 1980’li yıllarda daha aktif hale gelmiştir. RP’li kadınların büyük şehirlerde yaşayan kesimi başta olmak üzere parti ile birlikte örgütlenme girişimi başlatmış ve 1995’e gelindiğinde sayıları İstanbul içerisinde 18 bini bulmuştur. İslamcı hareketin içerisinde yer alan kadınların örgütlenme sebepleri arasında en önemli birleştirici unsur başörtüsü olmuş, başörtüsü nedeniyle kamusal alanda sıkıntılara son verme istemi söylemin güçlü kısmını oluşturmuştur. Bu süreçte kadınlar başörtüsünü hem bir direnme biçimi hem de özgürleşme aracı olarak kullanmış, başörtüsü kullanımının kişinin kendi tercihi olduğunun vurgusu yapılmış; birey olmak ve bunu ortaya koymak adına süreç

³²⁶““Milli Görüş”ün Partisi: Refah”, **Nokta**, 1993 Ek Sayı, s.6-13.

³²⁷Emel Ş. Baştürk, “Refah’ın Kadın Milisleri “Hatibeler””, **Nokta**, 21 Ekim 1995, s.22-25.

içerisinde gitgide daha çok sahiplenilmiştir. Görünür olmanın, kamusal alanda kendi tercihleri doğrultusunda yer alabilmenin bir aracı olarak başörtüsü kullanılmış, aynı zamanda kötücül dış dünyaya karşı korunaklı bir alan olarak görülmüş bu sayede hem kamusal alan hem özel alan birleştirilmiştir³²⁸.

RP, 1995 seçimlerinde birinci parti olarak çıkmış ancak hükümet kurmak için oy sayısı yeterli gelmemiş ve bir dizi görüşmeden sonra DYP ile Koalisyon Hükümeti kurma yoluna gitmiştir. “Refah-Yol” olarak adlandırılan Koalisyon Hükümeti bu şekilde kurulmuş ve görev süresi Necmettin Erbakan’ın Başbakanlığında başlamıştır. 28 Şubat 1997 yılında yapılan askeri müdahalenin temeli ise bu şekilde atılmış; hem ordu içerisinde hem de bürokraside, kurulan bu hükümete müdahalede bulunulması gerektiğini savunanların sesleri duyulmaya başlanmıştır. Bu konuya yönelik olarak ordunun komuta kademesi daha ilk günlerden hükümete karşı “laiklik” ile ilgili uyarıda bulunmaya başlamıştır. Ordu tarafından yapılan baskıların üzerine medyanın eleştirileri eklenince Erbakan istifa etmek durumunda kalmış ve Koalisyon Hükümeti de dağılmıştır. Ancak tüm bu eleştiriler ve baskılar yine de son bulmamış ve bu süreç RP’nin kapatılmasına kadar devam etmiştir³²⁹.

Ordu kendisini Cumhuriyet’in koruyucusu, laikliğin taşıyıcısı olarak görmüş ve bu yönde hareket etmiştir. Bu hareket doğrultusunda ordu, meşru iktidarın yukarıda bahsi geçen unsurlara karşı tehlike yarattığını iddia etmiş ve seçilmiş siyasi iktidara müdahale etmekten çekinmemiştir. Ordu, Refahyol hükümetinin tehlike arz ettiği üzerinde durmuş, konu ile ilgili olarak duyduğu rahatsızlığı medya aracılığı ile dile getirmiştir. Bu rahatsızlık, hükümetin irticai faaliyetlerde bulunması ve irticai sermayenin giderek yükselişe geçmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. 28 Şubat 1997 yılında MGK bir takım kararlar almış ve uygulamaya geçmiştir. Ordu, kararların uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmiş, hem medyayı hem sivil toplum kuruluşlarını hem de yargıyı konu ile ilgili olarak sürekli bilgilendirmiş ve kararlılığını göstermiştir. Yaşanan bu durumların etkisi ile Refahyol hükümetinin siyasal varlığı sonlanmış ve hükümet istifa etmiştir³³⁰.

³²⁸Bora, a.g.e., s.806-808

³²⁹Barış Ertem, “28 Şubat 1997 “POST-MODERN” Askeri Müdahalesi ve Medya”, **1.UluslararasıEğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildirileri**, 2018, s.312.

³³⁰Andaç Hongur, **28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.126-130.

RP ile ilgili yaşanan gelişmelere birinci bölümde detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Ancak Nokta dergisinde RP'nin yükselişi ile ilgili haberlere rastlandığı için bu alt başlıkta bir parantez açma ihtiyacı hissedilmiştir. Dönemin gündemini yakından takip edebileceğimiz Nokta dergisi, RP'nin yükselişine de kayıtsız kalmamış hem bu yükselişin medyaya nasıl yansıdığını yaptığı görüşmelerle sorgulamış hem de bu yükselişte büyük bir pay sahibi olan kadınların rollerine değinmiştir. Aynı zamanda medyanın seküler kesiminde yer alan kadınların bu partinin yükselişine dair neler düşündükleri, endişeli olup olmadıkları çalışmanın konusu olan Nokta dergisinde yer aldığı için bu alt başlıkta üzerinde durulmaktadır. Seküler ve muhafazakar ayrımın hissedildiği iki dergi üzerinden kadın imajı ekseninde inceleme yaparken, muhafazakar kesimde yer alan bir partinin, seküler bir dergide yansıtılma biçimine de yer vermek konunun bağlamı için doğru olacaktır. Muhafazakar kesimde yer alan kadınların da kendi içlerinde belli başlı konular –moda ve kozmetik kullanımı, kadının aile içindeki rolü, çalışma hayatı içerisinde yer alıp almama gibi- özelinde ayrıldıklarına, örtünme biçimlerinin farklı şekillerde adlandırılıp bu durumun aynı zamanda bir yaşam biçimini ifade ettiğine birinci ve ikinci bölümlerde vurgu yapılmıştı. Bu alt başlıkta ise amaç; var olan bu farklılıkların üzerinin örtüldüğünü ve kadınların parti içerisinde önemli bir yere sahip gibi gösterilip aslında bir noktaya kadar kullanıldıklarını ve bu durumun, basın yayın organlarına yansımadağının altını çizmektir. Bu noktada partinin yönetim kanadında kadınların yer almadığı, belli başlı söylemlerle oy toplama aracı olarak kullanıldıkları görülmektedir. Bu nedenle de RP içerisinde kadınların nasıl rol oynadıklarına, faaliyetlerine sıklıkla yer verilmiş ve muhafazakar kadına dair yaşanan bu büyük çelişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.3. DOKSANLAR TÜRKİYE'SİNE FEMİNER BİR BAKIŞ

Türkiye’de 1980’li yıllarda yaşanan feminist hareketliliğin büyük gruplar halinde yaptığı eylemler ve gösteriler, 1990’lı yıllara gelindiğinde örgütlenmenin ön plana çıktığı bir sürece dönüşmüştür. Örgütlenmenin güçlükleri ile karşı karşıya kalan kadınlar bu süreçte gerek feminizm ekseninde gerekse de bu hareketin görüşlerini benimsemeye çalışan kadın örgütleri kurmuştur. Bu kadın örgütlerinin geçmişten en önemli farkı ise amaçlarının bir yardım kuruluşu olarak var olmak yerine teorikte ve pratikte farklı olması olmuştur. 1990’lı yıllarda aynı zamanda Türkiye’de kadın hareketi içerisinde yer alan kadınların uluslararası boyut ile tanışabilmesini sağladığı –Birleşmiş Milletler Zirvesi, 4. Dünya Kadın Konferansı, Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansı- süreçlerinin varlığına tanıklık edilmiştir. Bu nedenle bu durum, 1996 yılı sonrası Türkiye’de yer alan kadın örgütlerinin uluslararası düzeyde iş birliği yapmak ve projeler üretmek adına arayış çabasının artmasında etkili olmuştur. Kadın hareketinde yaşanan bu gelişmelerin etkisi ile 1990 yılında Devlet Bakanlığı bünyesinde Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Kadın sorunu devlet tarafından kabul edilmiş olup, devletin içeride ve dışarıda bu sorunu çözmek için politikalar üreteceği düşüncesi uyanmıştır. Ancak diğer taraftan bu durum görüş ayrılıklarına sebebiyet vermiştir. Bir yanda hareketin bağımsız olması gerektiğini düşünenler diğer yanda ise devlet ile birlikte kadın sorununa dair yaşananları çözmek için işbirliği sağlanabileceğini düşünenler durmuştur³³¹.

Nokta dergisi, kadın eylemlerine ve feminizme dair gelişmelere değinmesine rağmen derginin ünlü kadınlarla yaptığı röportajlarda kullandığı dil dikkat çekici bulunmuş bu nedenle de konuya yer verme ihtiyacı hissedilmiştir.

Dergi, mankenlik yapan bir kadını “Güzel, Çekingen, Çocuk: Şebnem Dinçgör” başlığı ile anlatmış ve Dinçgör’ün evlilik ile ilgili aldığı karara ise alaycı bir dil ile yaklaşmış yaş genç bir şekilde mesleğe atılanların hemen evlendiğine yönelik bir yorumda bulunulmuştur. Nokta dergisi evlilik konusu ile ilgili sorduğu şu soru ile

³³¹ Filiz Kardam-Yıldız Ecevit, “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, Haz: A. Bora- A. Günel, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2021, s.90-91.

bakış açısını ortaya koymuştur: “Genç kızlar manken olup, zengin bir erkekle evlenmeyi düşünürler, siz de düşünüyor muydunuz böyle bir şey?”. Dergi, Dinçgör’ün kadın-erkek eşitliğine ve feminizme dair düşüncelerini sormuş ve soruları yanıtlayan Dinçgör bu konularla ilgilenmek istemediğini, eşit hak kavramına inansa dahi feminist olmadığını altını çizmiştir. Akabinde sorulan ülkenin günlük siyaseti ile ilgili soruya da Dinçgör, “politika ile ilgilenmediği şeklinde cevap vermiştir”³³². Dolayısıyla denilebilir ki dönem yapısı içerisinde bu röportajda da görüldüğü gibi feminizm kavramı yanlış anlaşılacak bağlamının dışında değerlendirilmiştir. Derginin siyaset ile ilgili üzerinde durduğu sorudan da anlaşılacaktır ki bir kadının siyaset ile ilgilenip ilgilenmediği merak edilmek ile birlikte entelektüel birikimini ölçmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

Dergide en çok rastlanılan isimlerden biri olan Hülya Avşar, “Güzel, Tedirgin, Aşık: Hülya Avşar”³³³ sözleriyle ön plana çıkarılmıştır. 1993 yılının olaylı filmi Berlin in Berlin’in ardından Nokta dergisine konuşan Avşar, “Aydınların Sevmediği Kız” başlığı altında oyunculuk ve daha pek çok konu hakkında açıklama yapmıştır. Moskova Film Şenliği’nde aldığı ödülün erotik sahnelerdeki başarısına mı borçlu olduğunun sorulması üzerine; ülke medyasının bakış açısının biraz geri olduğunu ve dolayısıyla film seyredilmeden böyle bir yargıya varıldığını belirtmiştir. ‘Türk aydınının aldığı ödül üzerine kendisine hak ettiği değeri vereceğini düşünüyor mu?’ şeklindeki soruya; güzel bir kadın olduğu için aydınların hem güzel olup hem de iyi oyuncu olunamayacağını düşündüklerini ifade eden Avşar, hatta bu yüzden senaristler tarafından birçok rol tercihinde Müjde Ar’ın, Zuhal Olcay’ın ve Hale Soygazi’nin gerisinde bırakıldığını söylemiştir³³⁴. Röportajda, soruların dönüp dolaşıp söz konusu filmdeki sevişme sahnelerine geldiği gözlemlenmektedir. Daha yeni ödül almış bir oyuncunun başarısının dönemin ruhuna uygun olarak sadece cinsellik bağlamında ele alınışı incelenmeye değer bulunmuştur. Nokta’nın özellikle 90’lı yıllardaki kadın röportajlarının hâkim havası erotizmi ön plana çıkarmak ve kadınla ilgili konuları cinselliğe indirgemek olmuştur.

³³² Hızır Tüzel, “Güzel, Çekingen, Çocuk: Şebnem Dinçgör”, **Nokta**, 6 Mayıs 1990, s.56-58.

³³³ “Güzel, Tedirgin, Aşık: Hülya Avşar”, **Nokta**, 1-9 Ağustos, s.58-60.

³³⁴ “Aydınların Sevmediği Kız”, **Nokta**, 25-31 Temmuz 1993, s.91-93.

“Bir Yüz Güzeli: Serap Akıncıoğlu” başlığı ile verilen Serap Akıncıoğlu röportajının sürmanşet olarak “Soyunmuyor, Shakespeare Okuyor” ifadesi göze çarpmaktadır. Söz konusu kişinin ev işleri ile arasının iyi olmadığı, yemek yapmayı bilmediği ve güzelliğinden yana da dertli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ünlü olmak için soyunmanın yetmediğini anlayan gençlerin artık oyunculuk eğitimi almayı da fazlası ile önemsedğine vurgu yapılmaktadır³³⁵.

“Noktaya Bir Adım Kala...” başlığı ile verilen Cansel Özzengin yazısı oldukça kayda değerdir. Özellikle yazının giriş bölümü kadına bakış açısı konusunda ipuçları vermektedir: “*Cansel Özzengin’in Allah vergisi dolgun göğüsleri, berrak beyaz teni, ince uzun bacakları, gereğince objektiflere yakalandığında imaj 'şak' diye yerli yerine oturuveriyor. Küçük rötuşlar ise, mesleki yıpranmaların faturasıdır ki, her zaman hoşgörülle karşılanmıştır. Gerçi her rengin bir hayranlar ordusu vardır ama, o tahrik edici sarışınlığın objesi oluyor.*” diyerek yine cinsellik temelli bir bakış açısı oluşturmaktadır. Fakat yazı içerisinde Özzengin’in “*Birçok çirkin ve geçkin kadın beyazperdede başrol oynuyor. Üstelik karga burunlu bazı entel oyuncular çırılçıplak soyunup sıksa vücutlarını sergiliyorlar. Benim gibi genç ve dinç kadınlara fırsat tanısınlar.*”³³⁶ ifadelerini de göz ardı etmemek gerekir. “Aşk Şarkılarının Yeni Sesi Deniz Çelik” başlığı ile verilen röportajda ise durum biraz daha ilginçtir. “*Denizcik pek hanım hanımcık, söylemesi ayıp değil seksi, aşkı bile henüz tatmamış.*” İfadeleri ile yeni çıkan bir sanatçının ilk olarak sanatını değerlendirmek yerine tamamen kadınlığına ve çekiciliğine vurgu yapılmıştır. Bu durum; bir kadın özellikle mankenlik yada şarkıcılık gibi bir meslek icra ettiğinde, cinsiyetine has özelliklerin ön plana çıkarıldığına dair tipik bir örnektir. Bir kadın söz konusu olduğunda, yaptığı işin niteliği üzerinde durmaktan ziyade fiziki görünümünün detayları üzerinde durulmaktadır.

Nokta dergisi, sadece manken, oyuncu veya şarkıcı kadınları işlememiş ayrıca iş dünyasından isimlere de yer vermiştir. “Ciddi, Temkinli İşkadını: Sıdıka Atalay” başlığı ile verilen Atalay yazısında, feminizmin onun için uzak bir kavram olduğu fakat iş dünyasında kadın olmanın da zorluklarının bilincinde olduğu belirtilmiştir. Söz konusu yazıda Atalay’ın politik gizliliğe önem verdiği ve siyasi görüşünün gizli

³³⁵ Hızır Tüzel, “Bir Yüz Güzeli: Serap Akıncıoğlu”, **Nokta**, 7 Ekim 1990, s.59-60.

³³⁶ Figen Turna, “Noktaya Bir Adım Kala”, **Nokta**, 5-11 Aralık 1993, s. 70-72.

kalması gerektiğini düşündüğü ifade edilmiştir³³⁷. Burada dikkat çeken nokta, feminizmin yine bir konu başlığı olarak sunulduğu fakat muhatabın bunu bir ideoloji olarak algılayarak siyasi perspektiften baktığı konusudur. Hâlbuki iş dünyasının önemli kadın figürlerinin topluma bu konuda verecekleri mesajlarla toplumun feminizmi anlaması konusunda önemli bir yol gösterici olabilecekleri düşünülmektedir.

“Altın Portakallı İş Kadını: Ayşegül Ünsal” başlığı ile yayınlanan röportajda kendisine sorulan feminizm hakkındaki soruya verdiği cevap şöyledir: “*Değilim. Ama çalışan bir kadın olarak kadın erkek eşitliğine inanıyorum. Bana kızacaklar ama sonuçta erkeğin üstünlüğünü kabul ediyorum. Ne kadar erkek gibi davransam da erkek gibi yaşasam da...*” bu cevaptan sonra sorulan “*Erkek gibi mi?*” sorusuna verdiği cevap ise aslında Türkiye’nin kadınlarının feminizme ya da toplumsal cinsiyete bakış açısı konusunda ciddi bir örnektir: “*...Yalnız başıma çocuğumu büyütüyorum, başarılı olduğuma inanıyorum. Kadınların çalışması gerektiğine, ekonomik güçlerinin olması gerektiğine inanıyorum. Kadınların bir çorap almak için kocalarından para beklemeleri beni çok rahatsız ediyor. Ama neticede ben bir kadınum. Biriyle birlikte olduğum zaman onu erkeğim olarak hissetmek isterim...*”³³⁸. Nokta dergisi yazarları arasında yer alan Hızır Tüzel’in yaptığı görüşmelerde dönemi içerisinde bahsi sıkça geçen feminizm konusuna dair devamlı vurgu yaptığı ve es geçmeden bir konu başlığı olarak sorduğu görülmüştür. Ancak Tüzel’in yaptığı görüşmelerde sorduğu soruların kadınların cinselliğini ön plana çıkararak bir kadın hakkında yazılan yazılarda ya da bir kadın ile yapılan röportajlarda üzerinde durulan fiziksel tanımlamalar ve özellikle evliliğe dair yöneltilen sorular sadece kadınlara sorulmuş ve bu durum dikkat çekici bulunmuştur. Diğer taraftan kadınların feminizm sorusuna verdikleri cevaplardan anlaşılmaktadır ki konuya dair ya bir yanlış anlaşılma söz konusu olmuş ya da feminizm sözcüğü dahi korku yaratmaya yetmiştir. Feminizm hakkında sorulan sorulara verilen cevaplarda, o sırada konunun kamuoyundaki algılanış biçiminden etkilenen kişilerin zaman zaman çelişkili ifadeler içeren sözlerine sıkça rastlanmaktadır. Aslında bu noktada şu eleştiriyi eklemek gerekir: Feminizmin savunucularının Türkiye gerçekliğini

³³⁷ Metin Hakyeri, “Ciddi, Temkinli İşkadını: Sıdıka Atalay”, **Nokta**, 1 Temmuz 1990, s.60-62.

³³⁸ Hızır Tüzel, “Altın Portakallı İş Kadını: Ayşegül Ünsal”, **Nokta**, 28 Ekim 1990, s.62-64.

yaşayan birçok kadına verdiği somut bir şeyin olmayışının, onları temsil etmeyişiinin, birçok kesimin dertlerinden bihaber oluşunun da bu durumda payı bulunmaktadır. Yukarıda işlediğimiz röportajların dışında kalan bir röportajdan bahsetmek bu noktada yerinde olacaktır. “Adı Olan Kadın: Duygu Asena” başlığı bunların içinde farklı bir yere sahiptir. Röportajın atmosferi dahi Asena’nın bireyliğine yapılan övgülerle doludur. Asena, feminizm ve kadınlık konusunda dönemin başbakanı Çiller ekseninde bir cevap vererek yaptığı değerlendirmede şunları söylemiştir: *“Tansu Çiller hakkında olumsuz düşüncelerim yok. Bu kadar yüklenilmesinin ardında yine bilinçaltı olarak kadın olmasının neden olduğunu düşünüyorum. Her yaptığı on kat abartılıyor. Bundan önceki başbakanların, politikacıların Çiller’den daha iyi olduğunu sanmıyorum. Türkiye gerçekten çıkmaza girdi. Fakat Türk insanı unutkan. Daha önceleri daha korkunç şeyler yaşadık ama kimse bu kadar aşılanmadı. Kendisinden ‘bu hanım, bu adam’ gibi söz edilmedi. Bunu kadın oluşuna bağlıyorum.”*³³⁹Asena’nın Çiller ile ilgili görüşlerine katılmakla birlikte Çiller hakkında neler dendiğine, Çiller’in yaptıklarının medyada ne denli abartıldığına ve öne çıkarılan fiziksel özelliklerine bir önceki bölümde yer verip örneklendirmiştik. Bu yazı ile birlikte asıl dikkat çekici olan nokta ise yapılan röportajın niteliği üzerinedir. Önceki röportajlarda sadece kadın oldukları için belli başlı sorulara tabi tutulan kadınların aksine Asena’ya bu şekilde yaklaşılma aksine övülmüştür. Bu nedenle bu röportaj özelinde kadınlara sadece cinsiyetleri dolayısıyla soru sorulmaması, fiziksel özellik betimlemesi yapılmaması ya da alaycı bir dil kullanarak yaklaşılma için röportaj yapılan kadının mesleğinin önemli olup olmadığı sorusu akla gelmiştir. Bu soru için net bir yanıt verememekle birlikte röportajı yapan kişinin kadın ya da erkek olmasının da bu durumda etkili bir unsur olduğu görülmüştür. Kadın röportajlarında sıkça ismine rastladığımız Hızır Tüzel’in aksine Füsun Çelik röportajlarda salt duruma yönelik soru sormayı başarmış fiziksel betimlemelere yer vermemiştir. Bu çıkarımı her yazar ya da bir yazarın her yazısı için yapamamakla birlikte bazı örneklerde kadın yazar ya da erkek yazar farkı ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de 1990’lı yıllarda kadın hareketinin geldiği nokta ve evrildiği yöne dair bilgi verirken farklı bir bakış açısıyla pratikte yaşananlara da yer vermek kadın imajı

³³⁹ Füsun Çelik, “Adı Olan Kadın: Duygu Asena”, **Nokta**, 31 Temmuz-6 Ağustos 1994, s.48-50.

bağlamında önemlidir. Kadın röportajlarına Nokta dergisinde sıkça rastlanmış ve bu röportajların, 90'lar Türkiye'si'nin kadın hareketini anlatırken somut ve soyut karşılaştırması yapabilmede faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu dönemde bir tarafta kadın hareketi ivme kazanmaya devam ederken diğer tarafta dergide yer verilen röportajların satır aralarında feminizme dair yanlış bir algının olduğu, bağlamının dışında değerlendirildiği görülmektedir. Röportaj yapılan kadınların cinsiyetlerine atfedilen özelliklerle ön plana çıkarıldığı, yine bu duruma bağlı olarak alaycı bir dile maruz kaldıkları somut olarak gözler önüne serilmektedir.

SONUÇ

Türkiye'nin 1985-1998 yılları siyasi, ekonomik ve kültürel açılardan hayli hareketli geçmiştir. Askeri darbe ile birlikte yaşanan baskı dönemi, sansür, kişilerin hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması 1980'li yılların ortalarına gelindiğinde sona ermiş ve yeni, oldukça da farklı bir dönem başlamıştır. Darbe sonrası bu yeni dönem, baskıların geride kaldığını müjdelemiş ve haliyle o süreçte bastırılan her ne varsa normale göre daha büyük bir dalga halinde dışa vurulmuştur. Bu yansıtma hali politikada ve ekonomide kendini gösterirken en çok da kültürel faaliyetlerde yaşanmış ve dolayısıyla kitle iletişim araçlarında da bu durum izlenebilmiştir. Kadın olgusu ise bütünü takip eden bu süreçte; gerek çalışmaya konu olan dönemde, gerekse günümüzde canlılığını yitirmemiş bir mesele olarak kalmıştır. Tüm bu nedenlerle de kitle iletişim araçları üzerinden kadına dair çıkarım yapmak mümkün olmuştur. Dergiler, bu noktada hem dönemin ruhunu ve dinamiğini izleyebileceğimiz hem de kadın başlığına ait ne varsa görebileceğimiz bir mecra olmuştur. Nokta dergisi seküler ve modern olarak tabir edilen bir kesime hitap ederken, Kadın ve Aile dergisi muhafazakar ve İslami yaşam biçimini benimsemiş bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur. Nokta dergisinin kadın konusunda siyasi bir iddiasının olmadığı görülmekle birlikte siyasi gündeme dair yer verdiği haberler mevcuttur. Bu nedenle de siyasi bir etkisinin olduğu görülmektedir. Kadın ve Aile dergisi ise siyasete kadın özelinde değinmiş, bu yöndeki gündeme yer vermiştir. Dergi, daha ziyade Müslüman kadına dair her ne varsa sunmaya çalışmış ve bu kesimi etkilemiştir.

Çalışmada seçilen her iki dergi de farklı dünya görüşlerini yansıtmıştır. Dolayısıyla dergiler, kadın olgusunun teorikteki ve pratikteki görüntülerini karşılaştırma yaparak inceleyebileceğimiz bir platform haline gelmiştir. Hem dönem olarak hem de okumalar esnasında sıkça karşılaşılan ortak konular belirlenerek alt başlıklar oluşturulmuştur. Ancak yer verilen alt başlıkların ismi özellikle sade seçilmiş ve aslında kadın konusunun ne denli basite indirgenebildiğini göstermek amacıyla ironi olarak kullanılmıştır. Bu noktada dikkat çekici olan farklı dünya görüşlerine sahip, farklı siyasi duruşları olan bu dergilerin söz konusu kadın başlığında birçok yerde -siyaset, dernek gibi konu başlıklarında- aynılıklarının bulunması olmuştur. Seküler olanın daha kadından yana, muhafazakâr olanın ise kadın meselesine erkek temelli yaklaşacağı düşüncesiyle

çalışmaya başlarken, gelinen noktada özellikle kadının meta olarak kullanılmasına dair yapılan incelemede durumun tam aksi olduğu görülmüştür. Ancak çalışma hayatı özelinde yaşanan sorunlar ve karşılaşılan engeller, kadınlar adına ortak iken her iki dergi de farklı yaklaşım sergilemiştir. Bu duruma ise bir önceki söylediğimiz aksine farklı dünya görüşü sebep olmuştur. Kadının eğitim görmesini, dernek kurmasını destekleyen Kadın ve Aile dergisi görülenin aksine bu desteği sadece kadının annelik vasfına dayandırmıştır. Dergi ilk bakışta her ne kadar kadının kamusal alandaki görüntüsünün artması gerektiğine dair bir yaklaşım izlediği imajı verse de bu imaj oldukça tek yönlü, sınırları çizilmiş bir yaklaşım şeklindedir. Karşılaştırmalı bir çalışma yapmanın kıymeti ise bu noktalarda görülmüştür. İslam ve feminizm alt başlıklarında her iki derginin yine görüş ayrılığı ortaya çıkmış, muhafazakâr yaklaşıma sahip olan Kadın ve Aile dergisi, kendisine hayatın içinden her konuya dair İslam'ı temel aldığı için feminizm kavramına karşı mesafeli durmuş, hatta bu kavramı pek makbul görmediğini her fırsatta dile getirmiştir. Ancak dergi bu noktada şiddet, taciz, tecavüz gibi konu başlıklarının hiçbirini ele almamıştır. Yaşanan ve yaşanmakta olan bu gerçekliklere karşı kayıtsız kalmış, görmezden gelmiştir. Çünkü bu tip durumların yaşanmasını ya kadına bağlamış, ya da İslami yaşam tarzından kopuk olunmasına dayandırmıştır. Kadın özelinde birçok konuya değinen ve hatta bunu İslami temel üzerinden yapan dergi, ne bu sorunların varlığını kabul etmiş ne de öngörmüştür. Kabul etmediği için ortada bir problem de görmeyen dergi, bu konular için mücadele eden kadın hareketini de ne anlamış ne de anlamak istemiştir. Ancak çalışma boyunca görülen odur ki, dergi bu sorunların varlığını kabul etse bile yine bunlardan kadını sorumlu tutacaktır.

1980'li yıllardan itibaren gelişen neoliberal politikalar, toplum dinamiklerine nüfuz etmiş ve bu değişim kadın imajının yansıtılmasında da görülmüştür. Nokta dergisi sayfalarında kadına, 1985-1990 yılları arasında kadının cinselliğini ön plana çıkararak yer vermiş, Kadın ve Aile dergisi ise bu yıllarda dayandığı görüşlerin değişmemesi nedeniyle kendi içinde tutarlı kalmayı başarmıştır. Bu nedenle denilebilir ki bahsi geçen bu yıllar Türkiye için oldukça renkli, farklı görüşlerin yansıtıldığı ve bu farklı görüşlere ait basın-yayın organlarının özgürce kendi düşüncelerini, bakış açılarını aktarabildiği bir ortam yaratmıştır. Ancak bu özgürce istediğini yazabilme ya da yayınlayabilme hali söz konusu kadın olduğunda oldukça karmaşık bir tablo ortaya çıkmıştır. Kadın ve Aile dergisi,

kadını sadece anne olabilmesi dolayısıyla eğitim hakkını elde edebilir konumuna indirgemiş, aynı dönemde yükselen ve gitgide sertleşen kadın hareketine yer veren Nokta dergisi de gerek kullandığı kapak resimlerinde gerekse kadınlarla yaptığı röportajlarda kullandığı dilde kadınları ikincilleştirmeye devam etmiştir. Bu noktada sadece kadın cinsiyetine dair fiziki özellikler ön plana çıkarılmış, sorulan sorular ise yine bu fiziğin detayları ya da kadının özel hayatı ile ilgili olmuştur. Tüm bunlara bağlı olarak denilebilir ki 1980 askeri darbesi sonrası Türkiye’de hem büyük bir özgürleşme -söz, müzik, sinema, kitle-iletişim- hem de büyük bir kavram karmaşası yaşanmıştır. Kadın hareketinin günümüzde geldiği noktanın bir bölümünde ise bu karmaşanın izlerinin yaşanmaya devam ettiği görülmektedir. Günümüzde kadına dair yaşanan karmaşa çalışmaya konu olan dönemde de kısmen iki dergi özelinde yaşanmıştır. İdeolojilerden, bakış açılarından azade bir şekilde adeta bir karmaşanın içerisinde farklılıklar gözler önüne serilmiştir. Kadın ve Aile dergisi kendine temel aldığı dini görüşlerle oldukça sert bir dil ile moda konusunu ve kozmetik kullanımını eleştirmiş hatta her fırsatta bu konuyu ele almıştır. Buraya kadar tutarlı olmuş ve kendisinden beklenen bir duruş sergilemiştir. Ancak Kadın ve Aile dergisi Nokta dergisinden beklenenin aksine kadının kitle iletişim araçlarında meta olarak kullanımına sonuna kadar karşı çıkmış ve yine her fırsatta bu konuyu dile getirmiştir. Kadın ve Aile dergisi yer verilen bazı yazılarda da görüldüğü gibi ilk bakışta kadının, kamusal alanda var olmasını, dernek kurmasını, eğitim görmesini desteklemiştir. Ancak desteğin şartlı olması dolayısıyla muhafazakâr görüşe sahip Kadın ve Aile dergisinin her ne kadar bu yönde bir görüşe sahip olsa da kadına özgürlük alanı yarattığı veya kadınları bu konuda teşvik ettiği pek söylenemez. Aksine bir yandan kadının toplumda yer almasının gerektiği vurgulanırken, diğer yandan kadının yerinin evi olduğu, iyi bir eş ve iyi bir anne olmasının en önemli vasfını oluşturduğunun sıklıkla vurgulanması, derginin bu konudaki çelişkili tutumuna tipik bir örnektir. Nokta dergisi bu konu özelinde kendine bir çalışma alanı yaratan kadınların yaşadıklarına yer vermiş, yaşanan güçlüklerin neler olduğunu yapılan görüşmeler sonucu ortaya koymuş, hatta yeri geldiğinde bu güçlüklerin yaşanmasına sebep olanları eleştirmiştir. Ancak yukarıda yer verilen kavram karmaşası kendini bu noktada da göstermiş ve o da farklı açılardan kadını ikincilleştirmeye devam etmiştir. Doksanlar Türkiye’sine Feminen Bir Bakış bölümünde örneklendiği gibi Nokta dergisi, sanat dünyasından ya da siyasette yer alan kadınlarla yaptığı röportajlarında bu ikincilleştirme halini göstermiştir. İlk bakışta derginin bazı

meslek gruplarını -manken, şarkıcı- önemsemediği, küçük gördüğü bu nedenle de bu meslek gruplarında yer alan kadınlarla yaptığı görüşmelerde alaycı bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Ancak ilerleyen safhalarda fark edilmektedir ki bu durum kadınların meslekleriyle değil cinsiyetleriyle alakalıdır. İkincilleştirmeye varan bu dil kullanımının, başka bir sebebinin de kadın ya da erkek yazar farkından olup olamayacağı düşünülmektedir. Ancak yine çalışmanın ilerlemesiyle bu farkı ortaya koyacak nitelikte bilgiye ulaşılamamıştır. Kadın yazarların, kadın ile ilgili konularda daha duyarlı olmaları gerektiği kanaati ile çalışmaya başlarken gelinen noktada bu yargının yanlış olduğu, böyle bir fark gözetmeksizin herhangi bir ayrıma ya da hassasiyete gerek duyulmadığı gün bu sorunların aşılabileceği düşünülmektedir. Tüm bu nedenlere bağlı olarak Nokta dergisinin kadın ile ilgili düşünce yapısının temelini, hem satış kaygısı hem muhafazakar düşünce yapısına tepki hem de bu tepkiyi toplumun liberal kesimine yönelterek okuyucu kitlesini genişletme hali oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçleri, olayları, kişileri bire bir dönemlerinde inceleyebileceğimiz bir alan açan Kadın ve Aile ile Nokta dergisi 1985-1998 yılları arasında Türkiye gündemini takip edebilmemiz için oldukça elverişli bir ortam sağlamıştır. Kadın ve Aile dergisi siyasi olaylara yer vermede Nokta dergisinin gerisinde kalırken, Nokta dergisi hem haftalık olması hem de çıkışından itibaren yer verdiği içeriği nedeniyle siyasi konulara daha fazla yer vermiştir. Bu sayede her iki dergi de ülke gündemine, toplumsal olaylara, kadının birçok alandaki imajına ve bu imajın yansıtılmasına geri dönüp bakabileceğimiz bir hafıza niteliğindedir. Çalışmaya konu olan dönem aralığında ülkede yaşananlara –siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel- şahit olunmuş, kadın konusu ise aslında bu başlıkların hepsinin içeriğinde yer almıştır. Kadının durumunu bahsi geçen dönem aralığında var olan kaynaklar aracılığı ile inceleyebilirken teorik metinlerin aksine gerçekte neler olup bittiğine değinebilmek, görebilmek mümkün olmuştur. Tüm bunların ışığında son olarak denilebilir ki evliliğin, çalışma hayatının, siyasetin ya da modanın kadın açısından ideoloji ile bir bağlantısı olduğu açıktır ancak taranan dergilerde de görülmüştür ki kadının cinsel obje haline getirilmesi her daim demokratik olması ile övünen kesimlerce ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenle kadını meta olarak kullanmak ideolojilerden ve kavramlardan bağımsız bir tercihtir. Örneğin, Nokta dergisi kadın hareketi ile ilgili gelişmelere yer vermiş, bu yöndeki gündemi takip etmiş ancak kadını meta olarak

kullanmaktan ya da söz konusu sadece kadın olduğunda muhataplarına özel sorular sormaktan vazgeçmemiştir. Kadın ve Aile dergisi ise kadının meta olarak kullanılmasını eleştirmiş, kadını bu yönde kullanan kitle-iletişim araçlarına çok sert bir dille tavrını belirtmiş, ancak aslında bu noktada dahi örtülü bir şekilde kadını sorumlu tutmuştur. Çünkü dergiye göre eğer kadın meta olarak kullanılacak yönde giyinmezse ya da süslenmezse ortada böyle bir durum da söz konusu olmayacaktır. Kadın ve Aile dergisinin feminizm konusunda, baştan sona takındığı tavrın bilinmesine rağmen kadının meta olarak kullanılmasına yönelik gösterdiği tepki nedeniyle aslında farkında olmasalar da kadın hareketlerinin içerisinde yer aldıkları düşünülmektedir. Elbette bu düşünce, derginin ortaya koyduğu örtülü tavrın fark edilmesiyle geçerliliğini yitirmektedir. Bu durumun yanı sıra Kadın ve Aile dergisi, moda ve kozmetik konusundaki düşüncelerini her fırsatta dile getirip, Müslüman kadının nasıl olması, neleri yapması ya da yapmaması gerektiği noktasında net bir duruş sergilerken günümüzde gelinen noktada başörtülü çoğu kadının modayı yakından takip ettiği, estetik yaptırmaktan geri durmadığı, kozmetikle ise oldukça alakadar olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye feminist hareketi günlük siyasi tartışmalardan ve politik yozlaşmadan etkilenmiştir. Bu süreçte hâkim siyasi erk kadını birey olarak tartışmaktan ve toplumsal cinsiyet normları açısından ele almaktan ziyade bağlam dışı bir noktadan değerlendirmiştir. Artan milliyetçilik ve cinsiyetçi söylemler, eşitlik imgesinin zedelenmesine neden olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise söylemlerin tabanda nasıl karşılık bulduğudur. Türkiye son dönemde tarihinde görülmemiş bir “kadın cinayeti” sorunuyla boğuşmakla kalmamış, aynı zamanda kavramların içeriğinde de gözle görülür sapmalar eşliğinde yanlış anlama ve yorumlama sorunuyla da karşı karşıya kalmıştır. Kadın sorunu politik düzlemde kısmen İslami söylemin kurbanı olmuş ve bu durum ciddi zararların da oluşmasına sebep olmuştur. Bu İslami söylem yukarıda değindiğimiz Kadın ve Aile Dergisi’nin temellerini dayandırdığı görüşün aksine yer yer oldukça aşağılayıcı boyutlara ulaşmıştır.

Gelinen noktada Türkiye’de kadın hareketinin katettiği aşama nedir? ya da kadın hareketine verilen anlam nedir? Sorularını sormak bizi doğru bir noktaya ulaştıracaktır. Her 8 Mart’ta ve her kadın cinayetinin ardından dolup taşan sokaklarda nelerin dile getirildiğini anlamak bu noktada çok önemlidir. Kadın hareketi kendi hakkını nasıl

savunmaktadır ve hareket nereye evrilmiştir? Feminizm Türkiye’de nasıl algılanmaktadır? Gibi sorulara yanıt ararken, 8 Mart’ta meydanlarda taşınan pankartlar cevapları somut bir şekilde vermektedir.

Bilindiği gibi 80’li yıllarda Batı’nın “İkinci Dalga Feminizm” olarak adlandırdığı dönemden Türkiye’de etkilenmiş, eylemselliğin ve bilincin yerini daha çok sosyal medya dilinin aldığı görülmüştür. Bu dil hareketin söylemlerini hak mücadelesi, kadın-erkek eşitliği, bireysel özgürlük gibi kavramlardan daha çok cinsel özgürlük seviyesine indirgemektedir. Kadın cinayetlerinin ve ayrımcılığın görece arttığı ülkemizde bu tip söylemler asırlık bir mücadelenin geldiği noktanın yavanlığını göstermektedir. Bunu düşünmemizdeki temel etken, yukarıda altı çizildiği gibi hemen her gün bir kadın cinayetinin yaşandığı ve kadınların ikinci plana atılmaya çalışıldığı bir iklimde bu denli canlı bir problem varken ne 8 Martlarda ne de başka günlerde farklı bir konu ile alakalı görüş bildirmek, hem gerçekçi olmayacak hem de sorunu fragmanlaştıracaktır. Kadın cinayetlerini unutturmamaya ve bunları sürekli gündemde tutmaya çalışan toplulukların sesine kulak vermek ve kadın cinayetlerinin meşrulaşmaması için mücadele etmeyi, sadece belli bir kesimin omuzuna yüklememek birinci gündem olarak karşımızda durmaktadır.

Tüm bu verilerin ışığında, Batı dışı toplumların modernleşme çabasının içerdiği en önemli problematik: Batının, hak arama mücadelesinde tabandan tavana ilerleyen bir süreci izlemesi ancak Batı dışı toplumlarda bu sürecin tam aksinin yaşandığıdır. Bu nedenle benzer süreçleri yaşayan toplumların benzer sonuçlar elde edeceği ve bu noktada birtakım güçlükler yaşayacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

ACAR, Feride, “Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın”, (haz.) Ş. Tekeli, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İletişim Yay., İstanbul, 1995.

ADAK, Sevgi, “Yetmişli Yıllarda Kadın Hareketi: Yeni Bir Feminizmin Ayak Sesleri”, **Türkiye’nin 1970’li Yılları**, (haz.) Mete Kaan Kaynar, İletişim Yay., İstanbul, 2020.

AKŞİN, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, İş Bankası Yay., İstanbul, 2018.

AKTAŞ, Cihan, “Bacı, Bayan, Hanım, Hatun...”, **İktidar Parantezi-Kadın, Dil, Kimlik**, İz Yay., İstanbul, 2011.

AYDIN, Suavi ve TAŞKIN, Yüksel, **1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İletişim Yay., İstanbul, 2018.

BAĞDATLI, Narin, “Feminizm Ve Sol: Türkiye’de 1970’lerde “Kadın Sorunu””, **Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2020.

BARBAROSOĞLU, Fatma, “Akraba İlişkilerinin En Ayrımcı Kelimesi: “YENGE””, **Yengeler Cumhuriyeti**, İletişim Yay., İstanbul, 2020.

BERKTAY, Fatmagül, **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yay., İstanbul, 2015.

BORA, Aksu, “ “Kadın Sorunu” mu, Erkek Egemenliği mi?” **Dönemler ve Zihniyetler**, (haz.) Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İletişim Yay., İstanbul, 2009.

BORA, Aksu, “ Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, (haz.) Aksu Bora, Asena Günel, İletişim Yay., İstanbul, 2021.

BORA, Tanıl, **Cereyanlar**, İletişim Yay., İstanbul, 2018.

CENGİZ, Feyda Sayan, “Bir “Yeni Sosyal Hareket” Olarak Türkiye’de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi mi Alternatif Dinamikler mi?”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, Derleyenler: H. Şimga, vd., Koç Üniversitesi Yay., İstanbul, 2018.

ÇAKIR, Serpil, “ Osmanlı Kadın Hareketi: Yirminci Yüzyılın Başında Kadınların Hak Mücadelesi”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, Derleyenler: H. Şimga vd., Koç Üniversitesi Yay., İstanbul, 2018.

ÇAKIR, Serpil, “Türkiye’de Kadın Tarihi Yazmak”, **Kadın Araştırmalarında Yöntem**, Yay. Haz: S. Çakır- N. Akgökçe, Sel Yay., İstanbul, 1995.

ÇAKIR, Serpil, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yay., İstanbul, 2016.

DİNÇER, Gülşen Çakıl, “Feminizmle İlişkisi Bağlamında Türkiye’de İslamcı Kadın Hareketi”, **Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2020.

DİREK, Zeynep, **Cinsiyetli Olmak**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2019.

DOĞANER, Yasemin, “Cumhuriyet Döneminde Kadın Haklarının Gelişimi”, Editör: M. Turan, **95. Yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde Siyasi, Sosyal Ve Ekonomik Hayat (1918-1938)**, Atam Yay., Ankara, 2020.

DONOVAN, Josephine, **Feminist Teori**, İletişim Yay., İstanbul, 1997.

DURAKBAŞA, Ayşe, **Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2017.

EROĞUL, Cem, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, Derleme: I.C. Schink-E.A. Tonak, Belge Yay., İstanbul, 2013.

ERTEM, Barış, “28 Şubat 1997 “POST-MODERN” Askeri Müdahalesi ve Medya”, **1.Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildirileri**, 2018, s.311-318.

GÖLE, Nilüfer, **İslamın Yeni Kamusal Yüzleri**, Metis Yay., İstanbul, 2017.

GÖLE, Nilüfer, **Modern Mahrem**, Metis Yay., İstanbul, 2019.

GÖLE, Nilüfer, **Melez Desenler**, Metis Yay., İstanbul, 2000.

GÜRBİLEK, Nurdan, **Vitrinde Yaşamak**, Metis Yay., İstanbul, 2011.

HONGUR, Andaç, 28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

İNAN, Afet, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması “Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri”**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.

KARDAM, Filiz ve ECEVİT, Yıldız “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, (haz.) Aksu Bora, Asena Günel, İletişim Yay., İstanbul, 2021.

KAPLAN, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.

KURNAZ, Şefika, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)**, Ötüken Yay., İstanbul, 2015.

RAMAZANOĞLU, Caroline, **Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri**, Pencere Yay., İstanbul, 1998.

SANCAR, Serpil, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**, İletişim Yay., İstanbul, 2020.

SCHROEDER, Süheyla Kırca, **Popüler Feminizm Türkiye Ve Britanya’da Kadın Dergileri**, Bağlam Yay., 2007.

SEVİM, Ayşe, **Feminizm**, İnsan Yay., İstanbul, 2005.

TEKELİ, Şirin, **Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’inde Kadınlar**, İletişim Yay., İstanbul, 2015.

TOPRAK, Zafer, **Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2016.

Toprak, Zafer, **Türkiye’de Yeni Hayat**, Doğan Yay., İstanbul, 2017.

TUKSAL, Hidayet Şefkatli, “Türkiye’de İslami Feminizm Tartışmaları”, **Feminizm**, İletişim Yay., İstanbul, 2020.

WHITE, Jenny B., “İslamcılığın Açmazları”, (haz.) Deniz Kandiyoti- Ayşe Saktanber, **Kültür Fragmanları**, Metis Yay., İstanbul, 2017.

YAŞIN, Yael Navaro, “Kimlik Piyasası”, (haz.) Deniz Kandiyoti- Ayşe Saktanber, **Kültür Fragmanları**, Metis Yay., İstanbul, 2017.

YILMAZ, Zehra, **Dişil Dindarlık-İslamcı Kadın Hareketinin Dönüşümü**, İletişim Yay., İstanbul, 2015.

2. ANSİKLOPEDİLER

AKKUŞ, Mehmet “Mahmud Esad Coşan”, **TDVİA**, TDV yay., İstanbul, 2016, C. EK-I, s.267-268.

3. SÜRELİ YAYINLAR

Kadın ve Aile Dergisi, (1985-1998)

Nokta Dergisi, (1985-1998)

Milliyet Gazetesi, 17 Mayıs 2003

4. MAKALELER

ALPTEKİN, Duygu “Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 26, 2011, s.33-43.

ATAMAN, Muhittin, “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, **Alternatif Politika Dergisi**, Sayı 1, 2009, s.1-41.

AYDIN, Harun, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın”, **Current Research In Social Sciences**, Cilt 1, Sayı 3, 2015,s.84-96.

BAKACAK, Ayça Gelgeç, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 11, Sayı 44, 2009, s.627-638.

CANİKLİOĞLU, Seher Kırbaş, “Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev içi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun)”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 3, 2015, s.355-378.

DEMİR, Nilüfer Özcan, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, 1999, s.107-115.

Erdem, Ali Rıza, “Atatürk’ün Kadına Ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, **Belgi Dergisi**, Sayı 9, Kış 2015/I, s.1266-1277.

GÖKÇİMEN, Semra, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, Sayı 10, 2008, s.5-59.

GÖNENÇ, Aslı Yapar, “Fransa’da Ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, sayı:28, 2007, s.63-84.

GÜLEN, Hande, “Kemalist Modernleşme’de Aile, Ulus, Kadın Ve Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925-1927) Dergileri”, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 12, 2015, s.152-164.

KARABULUT, Sezen, “1950’lerde Kadının Sosyalleşmesinde Basının Önemi: “Kadın Gazetesi Örneği””, **Belgi Dergisi**, Sayı 1, 2011, s.87-97.

KARAKAYA, Handan, “Türkiye’de Ulusalcılık, İslamcılık ve Modernizm Açısından Kadın”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 27, Sayı 2, 2017, s.155-166.

KAYA, Ceren İrem, “Türkiye’de Kadınların Başörtüsü Mücadelesinden, Başörtüsüyle Mücadelesine Görünür Olma Çabası Ve Pratikleri”, **International Journal Of Social And Humanities Sciences**, Cilt 3, Sayı 2, 2019, s.61-84.

KAYPAK, Şafak, “Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Sürecinde Değişen Kadın Kimliği”, **Atatürk Araştırma Merkezi Yay.**, Cilt 1, 2016, s.33-66.

KUYAKSİL, Ali, “Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2009, s.328-351.

MERT, Mehmet Ali, “Türkiye’de İslamcı Kadının İdeolojik Nesnellikten Siyasal Aktörlüğe Serüveni: İslamcı Düşünce de Kadın Algısı”, **İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2020, s.542-559.

ÖZKİRAZ, Ahmet, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2011, s.1-10.

ÖZÜDOĞRU, Büşra, “Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar”, **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 12, 2018, s.304-319.

TAŞ, Gün, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, Sayı 3, 2016, s.163-175.

YÜRÜT, Berna, “Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri”, **TBB Dergisi**, özel sayı, 2017, s.365-396.

5. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketi>,
Erişim Tarihi: 07.10.2020

<http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/kadin-hareketinin-tarihi-sirin-tekeli.pdf>, Erişim Tarihi: 11.10.2020

<http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/kadin-hareketinin-tarihi-sirin-tekeli.pdf>, Erişim Tarihi: 11.10.2020

Mehmet Ali Birand, 28 Şubat Belgeseli, 12. Bölüm,
<https://www.youtube.com/watch?v=eXzkcibButE&t=1335s>, Erişim Tarihi:
01.04.2021.

https://www.youtube.com/watch?v=b-I18b-DZNk&ab_channel=196Sekiz, Erişim
Tarihi: 09. 04. 2021.

MUMYAKMAZ, Hatice Güzel, “Kadın Temsiliyeti ve 1935 Seçimleri”,
https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Kad%C4%B1n_Temsiliyeti_ve_1935_Se%C3%A7imleri, Erişim Tarihi: 10.05.2021.

ARIĞ, Ayten Sezer, “Atatürk Döneminde Kadın Hakları”,
https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Atat%C3%BCrk_D%C3%B6neminde_Kad%C4%B1n_Haklar%C4%B1, Erişim Tarihi: 10.05.2021.

<https://www.biyografya.com/biyografi/24465>, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

<https://www.biyografya.com/biyografi/22716>, Erişim Tarihi: 28.07.2021.

<https://www.biyografya.com/biyografi/4953>, Erişim Tarihi: 29.07.2021.

EKLER

INSANLAR

"Fıstık" gibi bir manken: Perin Karaali

Bir fıstık düşünür ekranlarınıza, sonra o kadının loş ışıkla sarmalanmış "fıstık" sırtı... Birkaç fıstık daha düşünür; şimdi de göbeği. Öylesine yakın ve dokunulabilir... Bir kedinin avına atladığı anın bakışı, kısa sarı saçlarını aşip sizi yine ürpertiyor. Kıpkızıl dudaklar ekranda bir anda belirip, kayboluyor ve bir fıstığı aynı dudaklar yakalayveriyor. İşte o kadın, bir fıstık reklamıyla evinizdeki televizyon köşenizde size ulaşan Perin Karaali...

Fiğen TURNA

Reklamcılar iki tür reklam okuduktan söz ederler. Ürünü one çıkartan ve ürünün önüne geçen reklam. Perin Karaali'nin "body"sinin rol aldığı "fıstık" reklamı ikinci türden ve sanki ürünü anlatıyor. Sorsanız, fıstığın markası hatırlanmayabilir. Çünkü Perin Karaali'nin vücut gezintileri arasında, tepeden düşen fıstıklar reklamı temposunda görül-

miyor. Sırtına bir göz atıp göbeğinde eğlenmeye başladığınız ve koltuk altından göğüslerine ulaşmak için başınızı çakırmadan biraz eğdiğiniz anda, fıstıkları görmeyiz ne mümkün. Bu reklam adeta Perin için çekilmiş. Güzellüğünün gizli kalmasına rıza gösteremeyen fıstıklar, figüran rolünde...

Bir de her reklamın bir saati, program ve izleyeni var kuşkusuz. Bisküvi, çikolata ve her nevi şekerlemenin ille de çocuk programları içerisinde yayınlanması hedef kitleye ulaşmasını sağlıyor. Bira, tıraş bıçağı, sabun, di-ter shave, spor gazetesi ve prezervatif reklamlarının erkek programlarında yer alması da amaca uygun düşüyor. Fıstık reklamının da futbol karşılaşmalarının aralarında verilmesi, kategorize edilmesi şart. Uç güzele "Opüldünüz" diye sunduğu birana içiyorsunuz, fıstığımızdan atıştıyorsunuz ve maçımızı keyifle seyrediyorsunuz. Bir de sizin tuttuğunuz takım gol atarsa, yani kazanırsa keyifiniz diyecek yok...

Fıstık ile kadın arasındaki bağlantı bu reklamda Perin'le anlamı buluyor. Çünkü çıplak kadın vücudunda fıstık, simetrik olarak çok sırtın orta bölümüyle ve göbekte özdeşleşiyor... Perin'e sorarsanız fıstıkla hiç ilgisi yok, kendisini de fazlaıyla fıstık reklamı filmi, o kadar. Soyunuk poz vermek de ona göre değil. Bu işte, çok rahat çalışmış, çünkü film bittikten değil, parçalarından oluşuyor. Parça biteni çağırışta da, asla tümüne ulaş-

miyor. Ardından, "televizyonun doğru yerinde, doğru zamanda bulunma-nın karşı durulmaz şöreti" geliveriyor nasıl olsa... Erotik poz vermek ise ayrıdır. Dolaylı da olsa çekimi yapılan konunun imajına bağlı. Yapana "Helal olsun", ama Perin yapamıyor...

Kedi kız Perin. Kediler için ne kitaplar yazıldı, ne resimler çizildi de hâlâ tam keşfedilemediler. Bir gerçek var ki haklarında, aynıyle doğru. Eğer kedilerin aklı erseydi Perin'in gözleri-

ni. tvinin üzeri-ne atlamak üzere tek noktaya zuhlanan bakışlarını kıska-nırlardı. Kedileri geçelim, Nasstasia Kinski'nin yürekleri delen kedice bakışlarından sonra, biz de ona bu denli yaklaşan en kedice bakışlar Perin'de

GÖZE UYGUN BİR LEZZET

NOKTA 2-8 OCAK 1994 65

Fiğen Turna, "Fıstık Gibi Bir Manken: Perin Karaali", **Nokta**, 2-8 Ocak 1994, s.64-65.

Belkis Kılıçkaya, "Başbakanlık Yarışındaki Devlet Bakanı Tansu Çiller", **Nokta**, 30 Mayıs-5 Haziran 1993, s.18-19.

Mehmet Atak, "Refah Medyanın Güllerini Solduracak mı?", **Nokta**, 29 Mayıs-4 Haziran 1994, s.34-35.

İNŞANLAR

TÜRKİYE'NİN İLK KADIN GEMİCİSİ, ESRA ERİKLİ

Bir deniz tabusunu yıkan kadın

Hamurları sudan yaratılan deniz insanları, yüzyıllar boyunca kara insanlarına yabancı olan birçok inanca yaslandılar. Deniz kızlarının söylediği şarkılar, rüzgar tanrısı ile iyi geçinmenin yolları, yaşamların emanet ettikleri tekneye dokunurken şefkatli olmanın gerekliliği, bunlardan sadece bazılarıydı. Tüm bu inançlar ve tabular içinde, kara insanları tarafından bile bilinen bir tanesi vardı ki, onu bozmak en çüretkâr, en kural tanımaz gemicilerin bile aklından geçmezdi. Gemiyeye kadın alınmayacağı idi bu tabu. Yüzyıllar sonra bir kadın gemiyeye bindi. Üstelik yolcu olarak filan da değil, kaptan olarak...

Füsun ALTINOK

Rotası boyunca sıralanan limanlara dümen basarken mavi sularla oynaması, Akdeniz'in ebrulısından okyanusların yedi renkli mavisine süzülüş... Özlemlerin, tutkuların ve yaşamın deniz olduğu Barbaros'un torunları. Fakat, fakat ve ille de her limanda bir sevgili...

"Kadın, denizde uğursuzluk getirir" onların tabusuydu. Çok uzun yıllar önce, denize kadınla birlikte çıkmazlardı. Çünkü denizin kendisi kadındı. Gemiyeye kadın görünce kışkıklıkla kabarmaz, öfkeli canlar alır, ocaklar söndürürdü. Gemiyeye bir kadın bindiği zaman her

bele gelebilirdi. Bu tabuyu yıkmak kolay olmadı. Çok yıllar sonrasında gemiyeye yolcu olarak binmeye başladı kadınlar. Yine de her aksilik onlardan bilindi. Kadının deniz, zaman zaman kışkıracı, hâkim tabularını silip süpürdüğüne öfkeli kanavazlardı.

Ya kaptanlıktı? Olur mu hiç! Kaptan ki, karada kimseyle sahip olmadığı kadar güçlü ve yetkin. Deniz tüm yaşadıkları kapattı, adeta geminin tarısı olan kişi. Ve gün geldi, bu en güçlü tabuyu da yıktı kadınlar. Artık o mevki denizin rakibi sanılan kadınlar ele geçirmeye başladı.

Denize aşık, erkek egemen tarza yeni kahramanları arasına şindi başka bir kaptan prototipi geliyor. Heniz kollarında dövme olmayan, güverte deniz maviyi ile flört ederken; köprüde tamları ojele, incecik parmaklarıyla dümen tutan yeni kaptan-ı deriyalar. Örneğin her limanda bir evlenme teklifi...

İşte onların ilk öncüsü Esra Eriklî, ya da nam-ı diğer: Esra Kaptan...

Bir astsubay baba ile öğretmen annenin kızı. Dört kardeşin en büyüğü. Babasının görevi dolayısıyla sık sık çıkan tayinleriyle aile Anadolu'nun dört bir yanında dolaşırken Ağrı'da dünyaya gelmiş. Heniz bir yaşındayken yine toparlanıp başka bir ile dönüş yolları. Balıkesir, Denizli, Amasya...

"Lise bitmişti ki, üniversite seçiminde oturup bir karar vermem gerekti. Küçükliğimden beri, diğer çocuklar gibi doktorluk, mühendislik hayalleri kurardım. Örneğin baba mesleği asbaylığı düşünüyordum. Lisans sonlarına doğru niye böyle bir tercihim olduğuma düşünüyordum. Bence birşeyi kanıtlamaya çalışıyordum. Kadınların da her işi yapabileceğimin mücadelesiydi bu. O sıralarda deniz sevgimin de etkisiyle bir okul seçti benii, Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği..."

Okulunu, daha doğrusu gelecekteki mesleğini seçiyordu. Okul ki, ne okul! Kaptan olmak kolay mı? Bir limandan diğerine ülkelerin ve gönüllerin fathisi olurken dalgaları, lodolarla boğuşmak... Herşeyden önce denize tutulmak.

"Üç oğlusunuz vardı, güverte, makine, işletme. İşletmeciler karada çalışıyor genelde ve işletme mühendisi unvanını alıyorlar. Güverte ve makinede bayan yoktu. Yüksek Denizcilik Okulu

yatılı olduğuy için bayam almıyordun, benden sonra almaya başladın. Ben 91 giriydim, 92'de bayam almaya başladılar onlar da. Gemilerde yüksek eğitimli denizcilik üzerine yapmış kadın eleman yoktu. Sadece eş durumundan dolayı beliz zabıtları vardı. Onlar eşlerinin yanında oturabilmek için zabıt ehliyetini alıp operatör olarak çalışıyorlardı. Ama ben istem."

Tepkiler. Bir okul dolusu erkek ve iki kız öğrenci... Bir işletme bölümünde, diğeri ise güverte bölümünde, yani ilk kaptan adayları Esra Eriklî.

"Akademik tepki geldi önce. Daha sonra çevremden geldi. Onca erkeğin arasında nasıl okuyacağın denildi. Onca erkeğin çalıştığı bir gemide tek başına ne yaparım denildi. Doğrusu benim de aklıma gelmiyor değil. Direncim hiç kırılmadı. Beni bu gönlü mesleğine asıl yönettien, bir kaptan hocam oldu. Birinci sınıftan itibaren dersime giren, İnan Uçma, kaptanlık öğrenim görevliliğine gelmiş bir hocamızdı. O beni çok yöreklendirdi. Bu mesleği yapmalısın, öncül olmalısın, seni çok kız izleyecekler dedi. Sen gemide olursun daha çok disiplin olur, bu işe de kadın ekr değimeli diyordu. Bunlar bana cesaret verdi. Ben ilk mezunum. Benden sonra kız öğrenciler girmeye başladı. Şimdi sınıfların sapanları var, ama ben ilkin. Bundan gurur duyuyorum."

1991 yılında başladığı üniversite öğrenciliğini 1993 yılında Uzakyol Vardiyası Zabıtisi olarak bitirmiş Esra. Ya Esra'nın sonu? Yani yıllardır gemide erkeklerle muhabbetler yapan, haftalarca kadın gömeyes gemiciler bir kadınlara, üstelik köprüde görevli bir kadınlara birlikte olunca ne tepki göstermişler?

"Benden önce gemi nasıldi bilemeye-

54 NOKTA 9-15 MART 1997

NOKTA 9-15 MART 1997 55

Füsun Altınok, "Türkiye'nin İlk Kadın Gemicisi, Esra Eriklî", *Nokta*, 9-15 Mart 1997, s.54-55.

KADIN ve AİLE

Aylık Ev Dergisi, Sayı 9, Aralık 1985, KDV Dahil 250 TL

T. AKYOL
S. DEMİREL
N. ERBAKAN
Başörtüsü
hakkında
ne dediler?

BAŞÖRTÜSÜ
ALLAH'IN EMRIDİR

KADIN ve AİLE

VEFA YAYINCILIK "Aylık Ev Dergisi"
15 NİSAN / 15 MAYIS 1990 Sayı: 614.000TL.(KDVD)

GÜLÇOCUĞUN
SEVİMLİ
KAPLANI

Çalışma Hayatında
KADIN

KADIN ve AİLE

15 KASIM/15 ARALIK 1999 Sayı: 56 - 3000 TL. (KDVD)
Ayık Ev Dergisi Vefa Yayıncılık Tic. A.Ş.

Hanımların Ev Ekonomisine Katkıları

İslâm'ın
Avrupa'daki
Zaferi

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU**

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 09/08/2021

Tez Başlığı / Konusu: Kadın ve Aile İle Nokta Dergilerinde Kadın İmajı (1985 – 1998)
Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

(Öğrencinin İmzası)

Adı Soyadı: Hilal GÖÇER
Öğrenci Numarası: N18135794
Anabilim Dalı: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Programı: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANISMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Tarih: 09/08/2021

UYGUNDUR

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 09/08/2021

Thesis Title/Topic: The Image of Women in Kadın ve Aile and Nokta Magazines (1985 – 1998)
My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Signature

Name Surname:	Hilal GÖÇER
Student No:	N18135794
Department:	Main Discipline of Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Program:	Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Status:	☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Date: 09/08/2021

APPROVED

Prof. Dr. Yasemin
DOĞANER

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 09/08/2021

Tez Başlığı / Konusu: Kadın ve Aile İle Nokta Dergilerinde Kadın İmajı (1985 – 1998)
Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler d) Sonuç kısımlarında oluşan toplam 160 sayfalık kısmına ilişkin, 15/06/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimi benzerlik oranı % 12 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

(Öğrencinin İmzası)

Adı Soyadı:	Hilal GÖÇER
Öğrenci No:	N18135794
Anabilim Dalı:	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı
Programı:	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN ONAYI

Tarih: 09/08/2021

UYGUNDUR
Prof. Dr. Yasemin DOĞANER

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 09/08/2021

Thesis Title / Topic: The Image of Women in Kadın ve Aile and Nokta Magazines (1985 – 1998)

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 15/06/2021 for the total of 160 pages including the a) Title Page b) Introduction, c) Main Chapters d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 12 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Ataturk Institute for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Signature

Name Surname:	Hilal GÖÇER
Student No:	N18135794
Department:	Main Discipline of Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Program:	Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution
Status:	☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

Date: 09/08/2021

APPROVED

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER

